

PËRMBAJTJA

<i>Parathënie</i>	4
<i>Hyrje</i>	5
<i>Objekti dhe hipotezat e punimit</i>	5
0.2. Metodologjia dhe struktura e punimit	7
0.3. Përkthimet e teksteve shqipe nga Lamerci dhe studimet në fushë të gjuhësisë dhe të letërsisë ...	9
0.3.1. Tekstet shqipe të përkthyer në gjermanisht	10
0.3.2. Studimet për folklorin letrar dhe letërsinë	11
0.3.3. Studimet në fushë të gjuhësisë	14
1. GJUHËSIA KONTRASTIVE DHE GJUHËSIA TEKSTORE (PASQYRË E ZHVILLIMIT HISTORIK)	16
1.1. Fillet e gjuhësisë krahasimtare dhe kontrastive	16
1.2. Gjuhësia kontrastive (sinkronike)	18
1.3. Zhvillimi i gjuhësisë tekstore	21
2. KONSIDERATA TEORIKE PËR GJUHËSINË E TEKSTIT	23
2.1. Kuptimi i konceptit tekst	23
2.2. Përkufizime mbi kohezionin dhe koherencën e tekstit	25
2.3. Tekstualiteti dhe përmbushja e kriterëve komunikative të tekstit	29
2.4. Tema dhe rema – përbërës informativë të tekstit	31
2.5. Kategoritë semantike të tekstit – konteksti dhe koteksti	36
3. ÇËSHTJE TË TIPOLOGJISË SË TEKSTIT	38
3.1. Grupet e tekstit	38
3.2. Tipat e tekstit	39
3.3. Format e tekstit	40
3.3.1. Variantet e gjuhës	43
3.3.2. Kompozicioni	44
4. KONSIDERATA TEORIKE PËR FOLJET DHE KONEKTORËT	45
4.1. Format e foljeve – konstituentë të rëndësishëm të strukturës së tekstit dhe diskursit	45
4.1.1. Funkcioni i kohës (Tempus) në tekst	46

4.1.2. Kuptime të mënyrës së foljes (<i>Modus</i>)	54
4.1.3. Përkufizime të aspektit (<i>Aspekt</i>) dhe mënyrës së veprimit (<i>Aktionsart</i>).....	58
4.1.4. Funkzioni i vetës (<i>Person</i>) dhe numrit (<i>Numerus</i>) në situatën e ligjërit	61
4.1.5. Diateza	63
4.1.6. Format e pashtjelluara të foljeve (<i>infinite Verbformen</i>) dhe funksioni i tyre	66
4.2. Mendime të studiuesve për konektorët e tekstit	71
4.2.1. Mbi konektorët (<i>junktorët</i>) e gjuhës gjermane	73
4.2.2. Mbi konektorët e gjuhës shqipe	76
5. ANALIZË TEKSTORE DHE KONTRASTIVE E PËRKTHIMEVE TË LAMBERCIT	80
5.1. Rreth kritereve të analizës	80
5.2. Korpusi dhe analiza e korpusit.....	82
5.2.1. Tekstet e letërsisë gojore të përkthyer në gjermanisht	83
5.2.2. Tekstet e letërsisë së shkruar të përkthyer në gjermanisht.....	85
5.3. Përdorimi i kohëve të mënyrës dëftore (<i>Indikativ</i>) në tekstet shqipe dhe në tekstet e përkthyer	87
5.4. Përdorimi i kohëve të mënyrës lidhore (<i>Konjunktiv</i>) në tekste.....	99
5.5. Mënyra urdhërore e foljeve në tekste (<i>Imperativ</i>).....	109
5.6. Përdorimi dhe kuptimi i mënyrës dëshirore në tekste (<i>Optativ</i>)	118
5.7. Mënyra habitore (<i>Admirativ</i>) në tekste.....	124
5.8. Mënyra kushtore në tekste (<i>Volitiv</i>)	129
5.9. Format e pashtjelluara të foljeve në tekste (<i>infinite Verbformen</i>).....	133
6. HULUMTIMI I KONEKTORËVE NË TEKSTET SHQIPE DHE NË TEKSTET E PËRKTHYERA	144
6.1. Tekstet e analizuara me lidhëza që krijojnë marrëdhënie shtesore	145
6.2. Tekstet e analizuara me lidhëza që krijojnë marrëdhënie kundërshtore	150
6.3. Tekstet e analizuara me lidhëza që krijojnë marrëdhënie shkakore.....	154
7. VËSHTIMI I PËRGJITHSHËM I PËRDORIMIT TË SHENJAVE NOMINALE, DETERMINANTËVE DHE REFERENTËVE TË TYRE	158
7.1. Shenjat nominale, determinantët dhe referencat e tyre në tekste	159
8. STILI I TEKSTEVE TË ANALIZUARA	169
8.1. Folja – shenjë stilistike e teksteve të analizuara.....	170
TEKSTET E ANALIZUARA	180
PËRFUNDIME	309

ZUSAMMENFASSUNG	320
BURIMET	324
BIBLIOGRAFIA:	325
INDEKSI I EMRAVE	335
INDEKSI I TERMAVE	339

Parathënie

Studimet kontrastive kanë qenë qysh herët synim i interesimeve të mia. Prandaj, pas mbarimit të studimeve pasuniversitare, në punimin tim të magistraturës kam trajtuar mënyrën lidhore të shqipes dhe të gjermanishtes në rrafsh krahasimtar. Këtë çështje e kam hulumtuar në tekstet e shqipes të përkthyer në gjuhën gjermane, të shtrirë vetëm brenda fjalisë dhe në mënyrë të shkëputur nga konstituentët e tjerë të rëndësishëm të tekstit. Që atëherë më ishte zgjuar kureshtja për studimin e tekstit si njësi integrale dhe për funksionin e analizës së shenjave tekstore që e ndërtojnë atë. Këto interesime të mia fillimisht i kam diskutuar me kolegët e mi, të cilët kanë shënuar rezultate në fushë të studimeve të tekstit dhe të analizës tekstore e kontrastive, me ç'rast kemi ardhur në përfundim që interesimet e mia për caktimin e tezës së disertacionit të doktoratës t'i orientoj në këtë fushë. Pas konsultimeve të shumta u dakordua që t'u bëhet analizë tekstore teksteve shqipe të përkthyer në gjermanisht nga albanologu i njohur austriak Maksimilian Lamberg dhe në punën time gjatë shtjellimit të tezës së doktoratës të titulluar „Përkthimet në gjermanisht të teksteve shqipe nga Maksimilian Lamberg – analizë tekstore”, të më udhëheqë mentorja prof.Flutura Çitaku dhe bashkëmentori prof.Izer Maksuti.

Pasiqë, sigurova pjesën më të madhe të teksteve shqipe të përkthyer në gjermanisht nga M. Lamberg, gjegjësisht korpusin e teksteve, në të cilat do të mbështetja analizat e bëra tekstore dhe kontrastive, mentorja prof.Flutura Çitaku më orientoi në literaturën e nevojshme për hartimin e këtij studimi. Prandaj, edhe në këtë rast e konsideroj të nevojshme t'i falënderoj për zemërsisht mentoren dhe bashkëmentorin për iniciimin e këtij punimi si dhe për sugjerimet, ndihmën dhe përkrahjen e madhe, që më kanë ofruar gjatë trajtimit të problemeve, me të cilat jam ballafaquar në të gjitha fazat e punës sime.

Hyrje

Objekti dhe hipotezat e punimit

Synimi i tezës së disertacionit të doktoratës „Përkthimet në gjermanisht të teksteve shqipe nga Maksimilian Lamerci – analizë tekstore” është paraqitja, analiza dhe krahasimi i shenjave tekstformuese në gjuhën shqipe dhe në gjuhën gjermane.

Ky punim synon, që brenda caqeve të lejueshme për një punim të tillë si studim teorik përfaqësues, të shqyrtojë realizimin e mjeteve apo shenjave gjuhësore, ku do të spikaten dallimet dhe ngjashmëritë mes të dyja gjuhëve. Gjithashtu, do të bëhen përpjekje të paraqiten edhe përkimet mes tyre si dy gjuhë indoevropiane. Në këtë drejtim do të trajtohen në mënyrë më të vëmendshme dhe më të thelluar folja, konektorët dhe shenjat nominale. Vetë tema e disertacionit nuk përjashton dhe trajtimin e shenjave të tjera tekstformuese, mirëpo gjatë analizave që do të bëhen, do të ndalemi më shkurt në këto shenja. Kjo nuk nënkupton se këto shenja nuk janë po aq të rëndësishme për strukturën kohezive e koherente të tekstit sa dhe folja, konektorët dhe shenjat nominale, por një trajtim më i thelluar i tyre do të përfshinte një punë shumë të gjerë.

Përkthimi dhe analiza e këtyre shenjave tekstore në punim do të mbështetet në tekstet shqipe, të cilat Lamerci i ka përkthyer në gjermanisht, kryesisht nga dialekti gegë i shqipes. Meqenëse, korpusi i këtyre teksteve është tepër i gjerë, atëherë përzgjedhja e tyre do të bëhet sipas modeleve letrare, karakteristike e së cilave është teksti narrativ. Prandaj, shqyrtimi i shenjave tekstformuese si foljet, konektorët dhe shenjat e tjera tekstore do të jetë qëllimi kryesor i këtij studimi.

Duke u mbështetur në studimet e gjuhësisë së tekstit do të bëhet përpjekje të paraqitet baza teorike, si nevojë e domosdoshme për të analizuar në mënyrë sa më të plotë shenjat tekstformuese të gjuhës shqipe në raport me shenjat apo elementët tekstformues në gjuhën gjermane. Në këtë mënyrë do të bëhet përpjekje t'u jepen përgjegje këtyre çështjeve:

- Ç'janë teksti dhe tekstualiteti ?
- Cilat janë kriteret kryesore dhe të dorës së dytë të ndërtimit të tekstit ?
- Cilët janë mekanizmat e kohezionit të tekstit ?
- Cilët janë përbërësit informativë të tekstit ?
- Cilat janë kategoritë semantike të tekstit ?
- Cilët janë tipat e teksteve ?

Ndërkaq, duke u marrë me foljen dhe funksionin e saj në tekst, do të mundohemi t'i zgjidhim këto çështje :

- Si përkufizohen dhe si shfaqen format finite (të shtjelluara) të foljeve në gjuhën shqipe dhe gjuhën gjermane ?
- Si konceptohen teoritikisht dhe si shfaqen në tekstet e shqipes dhe në tekstet e përkthyerat format e pashtjelluara (infinite) të foljes?
- Si dalin raportet kohore në tekstet e analizuara ?
- Si bëhet përkufizimi teorik i mënyrave të foljes dhe a dallojnë ato mes këtyre dy gjuhëve ?
- Cilat janë diatezat e foljes në gjuhën shqipe dhe gjuhën gjermane dhe si shfaqen ato në tekste ?

Veç këtyre çështjeve do të fokusohemi dhe në rëndësinë e konektorëve (lidhëzorëve) si mekanizma të kohezionit të tekstit, gjegjësisht si mekanizma të lidhjes së fjalive të tekstit, ku do të spikatet klasifikimi i kuptimeve të tyre në tekst apo klasifikimi semantik, por edhe klasifikimi morfologjik dhe sintaksor. Në këtë drejtim do të sqarohen çështjet si:

- Ç'janë konektorët dhe ç'funksion kryejnë ata në tekst ?
- Cilët janë llojet e konektorëve në gjuhën shqipe dhe gjermane ?
- Cilat janë marrëdhëniet që realizojnë konektorët në të dy gjuhët ?
- A llogariten vetëm lidhëzat si konektorë, apo edhe pjesëzat dhe ndajfoljet?

Krahas foljeve, si shenja që e organizojnë tekstin dhe konektorët, si shenja që bëjnë lidhjen e tekstit, në studim do të shqyrtohen në mënyrë më të përmbledhur dhe funksionet e disa shenjave të tjera tekstore, siç janë emri, determinantët dhe referentët e tij.

Dhe fare në fund do të shtrohen këto çështje:

- Si realizohet funksioni stilistik i teksteve letrare të analizuara përmes shenjave finite verbale, shenjave infinite verbale dhe konektorëve ?

0.2. Metodologjia dhe struktura e punimit

Punimi „Përkthimet në gjermanisht të teksteve shqipe nga Maksimilian Lamerci – analizë tekstore”, si studim përmasës – kontrastiv merret me analizën dhe krahasimin e shenjave tekstformuese në gjuhën shqipe dhe gjuhën gjermane. Prandaj, ky punim

pashmangshëm mbështetet në metodën kontrastive të analizës, e cila zë fill në Gjermani në shek.18 e veçanërisht në shek 19.¹ Pra, metoda kontrastive e analizës, e cila është zhvilluar krahas gjuhësisë kontrastive, do të na mundësojë ndriçimin e dallimeve që do të dalin në tekstet e përkthyer në gjuhën gjermane nga shqipja, meqë kjo metodë në radhë të parë spikat kontrastet a dallimet mes gjuhëve duke mos lënë anash dhe ngjashmëritë që kanë ato dhe duke i studiuar gjuhët gjithëherë në sinkroni.

Për këtë hulumtim përmasës jemi mbështetur në një literaturë të nevojshme, ku përfshihen vepra dhe studime të hershme, por edhe teoritë dhe gramatikat më të reja për tekstin në të dy gjuhët. Kurse, ana empirike e analizës mbështetet në shembuj të përzgjedhur nga shqipja në gjermanisht.

Në pjesën e parë të punimit, pas dhënies së korpusit, në të cilin do të mbështetet punimi, do të shtrohen çështje të përgjithshme teorike të gjuhësisë së tekstit, ku do të jepet përkufizimi i kuptimit tekst dhe tekstualitet. Në këtë pjesë do të shqyrtohen dhe konstituentët e tekstit duke mos përjashtuar dhe përkufizimet teorike për *temën* dhe *remën*. Në vazhdim të kësaj pjese do të shfaqen dhe çështje teorike për format e shtjelluara të foljeve (finite Verbformen) në kuadër të tekstit, siç janë: koha (Tempus), mënyra (Modus), aspekti dhe mënyra e veprimit (Aspekt und Aktionsart), veta dhe numri (Person und Numerus) dhe diateza e foljeve (Diathese) në të dy gjuhët. Edhe format e pashtjelluara të foljeve (infinite Verbformen) të shqipes dhe gjermanishtes do të jenë pjesë e këtij kapitulli. Gjithashtu, në këtë pjesë do të futen çështje teorike të konektorëve të tekstit, llojet e konektorëve dhe marrëdhëniet që krijojnë ata në lidhjen e fjalive në gjuhën shqipe dhe gjermane, bazë teorike kjo e domosdoshme për të bërë analiza tekstore në të dy gjuhët.

Në pjesën qendrore të punimit do të bëhen analiza të shenjave tekstformuese, e veçanërisht të foljeve dhe konektorëve në një numër tekstesh të përzgjedhura nga korpusi. Në këtë mes do të analizohet funksioni i këtyre shenjave tekstore dhe rëndësia e

---

¹ Rein,K., Einführung in die Kontrastive Linguistik, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1983, f.7

tyre në ndërtimin e kohezionit dhe të koherencës së tekstit si dhe struktura e tekstit kur këto mjete gjuhësore mungojnë. Natyrisht, gjithë kjo punë do të realizohet duke pasur gjithmonë parasysh krahasimet që do të bëhen në shembujt e përzgjedhur të teksteve në shqipe dhe në gjermanishte. Mirëpo, në këtë drejtim, nuk do të lihet anash as analiza e shenjave të tjera tekstore, siç janë emri, determinantët dhe referentët e tij, si dhe çështje të stilit në të dy gjuhët të realizuara me anë të shenjave tekstore finite verbale, shenjave infinite verbale, konektorëve etj.

Tekstet, të cilat do të analizohen do të jenë aneks i punimit, i cili do të vendoset pas analizës. Secila analizë do të identifikohet me shembullin e tekstit me shenjë të njejtë në aneks.

Dhe në fund, në mënyrë të sintetizuar do të paraqiten rezultatet e analizave të bëra. Rezultatet e punimit do të jepen në gjuhën shqipe dhe në gjuhën gjermane.

0.3. Përktimet e teksteve shqipe nga Lamberci dhe studimet në fushë të gjuhësisë dhe të letërsisë

Traditën e studiuesve austriakë në fushë të albanologjisë, të nisur nga dijetarët Johann Georg von Hahn, Gustav Mayer dhe Norbert Jokli, do ta vazhdonte më tutje studiuesi vienez Maksimilian Lambertz, i cili kishte studiuar në Vjenë gjuhësinë e krahasuar indoevropiane te profesori i njohur Paul Kretschmer dhe filologjinë klasike². I pajisur me njohuri nga gjuhësia e krahasuar indoevropiane dhe filologjia klasike, ai tërë jetën do të merrej me kompetencë shkencore me gjuhët dhe kulturat e popujve të Ballkanit. Në fillim të karrierës së vet shkencore afirmohet me studimet për greqishten, ndërsa që nga kontakti i parë me gjuhën shqipe, në vitin 1906, i zgjohet kërshtëria për këtë

² Çabej, E., Studime gjuhësore V, Prishtinë, 1975, f.80

gjuhë dhe deri në vdekje ai do të merrej aktivisht dhe me pasion me studimin e gjuhës shqipe, të letërsisë, etnologjisë, folklorit letrar, me hartimin e teksteve shkollore për mësimin e shqipes dhe me përkthimin e teksteve shqipe në gjermanisht. Në studimet e bëra sidomos në shkencat albanologjike, ai u afirmua dhe bëri emër në botën e studimeve shkencore të kohës. Prandaj, kontributet e Lambercit që u përkasin disa disiplineve do të bëhen mbështetje e rëndësishme për studimet e mëvonshme albanologjike.

0.3.1. Tekstet shqipe të përkthyer në gjermanisht

Përkthimet e teksteve shqipe të Lambercit në gjermanisht kanë një rëndësi të madhe për lexuesin e huaj (gjerman) dhe paraqesin lëndë të rëndësishme për studime gjuhësore. Ndryshe nga studimet që ai bëri në fushë të gjuhësisë shqiptare, letërsisë, folklorit letrar dhe etnologjisë, për të cilat është shkruar, përkthimet e teksteve shqipe në gjermanisht deri më sot nuk janë studiuar fare. Prandaj, ky studim për herë të parë synon të trajtojë analizën tekstore e kontrastive të këtyre përkthimeve. Tekstet shqipe, të cilat i ka përkthyer Lamberci janë të vëllimshme dhe u takojnë dy formave të krijimtarisë letrare: folklorit letrar dhe letërsisë së shkruar.³

---

³ Vepra më e rëndësishme me tekste shqipe të përkthyer në gjermanisht konsiderohet koleksioni „ Albanische Märchen und andere Texte zur albanischen Volkskunde“ (Wien, 1922) . Vepra ka një hyrje të gjatë (fq.1-101). Ndërsa, në vazhdim janë përfshirë tekste në shqip dhe gjermanisht të gojëdhënave demonologjike, në të cilat flitet për përmbajtjen demonike të figurave të besimeve popullore, siç janë kuçedra, dragoi, shtrigat, lugetërit, shtojzovallet, floçkat, harapi i detit, si dhe të gojëdhënave që flasin për ndërtimin e kështjellave. Në këtë pjesë të librit janë përkthyer gjithsej 41 gojëdhëna. Në pjesën e dytë të kësaj vepre janë përfshirë një numër përrallash popullore, nga treva të ndryshme si Dibër, Elbasan, Zadrimë, Tiranë, Shkodër, Prishtinë etj. Bota e përrallës

0.3.2. Studimet për folklorin letrar dhe letërsinë

Maksimilian Lamerci interesimet e para i shfaqti për folklorin letrar, gjegjësisht për letërsinë gojore. Puna e tij rreth gjurmimit, mbledhjes, studimit, përkthimit dhe botimit të folklorit letrar shqiptar nis gjatë Luftës së Parë Botërore me rastin e ekspeditave të tij të bëra në terren që nga Veriu, Shqipëria e Mesme e deri në Jug. Rezultat i këtyre hulumtimeve do të jetë vepra e tij monografike “Die Volks poesie der Albaner” - „Poezia popullore e shqiptarëve”. Në këtë vepër, për herë të parë në studimet

---

shqiptare në gjuhën gjermane nga Lamerci është dhënë dhe në përmbledhjet , „Zwischen Drin und Vojussa” (Leipzig und Wien, 1922) dhe „Albanien erzählt” (Berlin, 1956).

Ndër përkthimet që Lamerci i bëri nga folklori shqiptar hyn dhe vepra „Die Volksepik der Albaner” (Halle- Saale, 1958), ku botohen të përkthyer gjithsej 20 këngë kreshnike të përzgjedhura, me vlera artistike dhe që janë perla të eposit legjendar. Tekstet e këtyre njëzet këngëve të përkthyer në gjermanisht janë marrë të gjitha nga koleksioni antologjik i autorëve Bernardin Palaj dhe Donat Kurti „Visaret e kombit II- Kangë kreshnikësh dhe legenda”. Ndërkaq, në pjesën e dytë të këtij libri është përfshirë studimi i rëndësishëm i Lamercit ku flitet për strukturën artistike të modelit të moçëm epik gojor-këngës kreshnike. Poashtu, tekste nga poezia gojore të përkthyer në gjuhën gjermane janë përfshirë dhe në studimin monografik „Die Volks poesie der Albaner” (Sarajevo, 1917).

Pjesa tjetër e teksteve shqipe të përkthyer nga M.Lamerci janë të letërsisë së shkruar. Tekstet e hershme të përkthyer, të cilat paraqesin zhvillimin historik të letërsisë shqipe, janë përfshirë në „Albanische Chrestomathie” (Berlin, 1955). Këtu hyjnë tekstet më të lashta të letërsisë shqipe që nga „Formula e Pagëzimit”, „Perikopeja e Ungjillit” si dhe fragmente të ndryshme tekstesh nga „Meshari” i Gjon Buzukut”, „Doktrina e krishtenë” e Pjetër Budit, „Çeta e profetëve” e Pjetër Bogdanit, „Gjella e Shën Mërisë së Virgjër” e Jul Varibobës, poema „Bagëti e bujqësi” e Naim Frashërit, disa poezi të Lasgush Poradecit dhe të Çajupit, pjesë nga „Kanuni i Lekë Dukagjinit”, një numër këngësh lirike, përralla popullore dhe tekste nga krijimtaria e autorëve të pas Luftës së Dytë Botërore. Nga letërsia shqipe e pas Luftës së Dytë Botërore, përkatësisht nga gjinia e krijimtarisë dramatike, Lamerci përktheu dhe dramën e Kolë Jakovës „Unser Boden” (Halle – Saale, 1961) . Mirëpo, „ Laute des Hochlandes” (München, 1958) mbetet vepra më e rëndësishme e letërsisë shqipe e përkthyer në gjermanisht nga Maksimilian Lamerci. Ky përkthim është një punë e madhe, që ka kërkuar dije dhe mundim të jashtëzakonshëm për ta përkthyer në gjuhën gjermane dhe Lamercit nuk i mungonte kjo dije për këtë punë që bëri, sepse kodet epike, strukturën e poemave epike dhe të epopeve e njihje shumë mirë, meqë ishte homerolog i përkushtuar.

e folkloristikës shqiptare, diskutohet me kompetencë shkencore struktura artistike e modeleve të poezisë popullore shqiptare si të gjinisë epike, ashtu edhe të asaj lirike të të gjitha zonave folklorike shqiptare. Ndërkaq, punën në këtë drejtim Lamerci do ta vazhonte me mbledhjen dhe gjurmimin e përrallave popullore. Vepra e tij „ Albanische Märchen und andere Texte zur albanischen Volkskunde” - „ Përralla shqipe dhe tekste të tjera të folklorit shqiptar” është i pari koleksion i rëndësishëm me përralla shqiptare të botuara në të kaluarën. Materialet e përfshira në këtë vepër, të cilat i kishte regjistruar vetë në terren, në zonat folklorike veriore, ai i përkthen dhe në gjuhën gjermane. I pajisur me njohuri teorike për folklorin letrar dhe duke njohur biologjinë e modeleve folklorike në terren, pra edhe të përrallave popullore, Lamerci bëri sistemimin e tyre të mbështetur me kritere të qendrueshme shkencore. Në këtë vepër është për t’u veçuar hyrja, në të cilën autori jep mendime të rëndësishme për ndërtimin artistik të përrallës si një nga modelet më të përhapura të prozës popullore. Këtu, ai diskuton kompozicionin e përrallës, sistemin e formulave si dhe përmbajtjen e personazheve të tyre me prejardhje nga bota mitike si zanat, dragojt, kuçedrat etj. Lamerci fondin e përrallës gojore shqipe do ta begatojë edhe me përkthimin dhe botimin në gjermanisht të përmbledhjes „ Zwischen Drin und Vojussa” - „ Midis Drinit e Vjosës”. Kurse, studimet për përrallën si strukturë folklorike, të nisura që më 1922, ai do t’i thellonte në studimin „Albanien erzählt” - „Shqipëria rrëfen”. Si njohës i traditës homerike, Maksimilian Lamercin e ka preokupuar edhe eposi heroik legjendar i shqiptarëve, cikli i këngëve kreshnike. Në këtë drejtim, ai është marrë me morfologjinë e këtij modeli epik si dhe ka përkthyer njëzet këngët më të bukura me vlera antologjike ideo-artistike nga eposi i kreshnikëve në veprën e njohur „ Die Volksepik der Albaner” - „Epika popullore e shqiptarëve”.

Krahas studimeve për folklorin shqiptar, Maksimilian Lamerci ka shfaqur interesime të hershme edhe për krijimtarinë letrare të traditës dhe krijimtarinë letrare të mëvonshme. Letërsinë shqipe e ka studiuar sipas zhvillimit të saj në qarqet letrare konfesionale. Në kuadër të studimeve të letërsisë së kolonive arbëreshe shquhet vepra e tij për „ Gjellën e Shën Mërisë së Virgjër” të Jul Varibobës. Ndërkaq, si homerist dhe

epikolog që ishte, objekt të interesimeve të veta studiuese krahas eposit të kreshnikëve, në fushë të letërsisë gojore, siç u pa edhe më lart, pati dhe veprën monumentale epike „Die Laute des Hochlandes” - „Lahuta e Malcis” të Gjergj Fishtës, të cilën e përktheu në gjermanisht më 1958. Lamberci në studimin për veprën e Fishtës „Lahuta e Malcis”, të cilën e vlerësonte lart dhe autorin e së cilës e quajti „Homer shqiptar”, ka ndriçuar probleme të rëndësishme të ndërtimit të saj artistik. Rezultatet e arritura për veprën e Fishtës mbështeten në njohuritë e thella, që Lamberci i kishte për strukturën artistike të epikës gojore shqiptare dhe të dijes teorike të krijimit të epopesë si formë e epikës në vargje. Si njohës i çështjes homerike, ai përkrahu idetë e teorisë së Wolfit për krijimin e epopesë⁴ „Lahuta e Malcis” sikurse të të gjitha epopeve klasike në mbështetje të modeleve të poetikës së epikës gojore. Filologu klasik gjerman A.Wolf në veprën e njohur „Prologomena ad Homerum” (1975) shprehu i pari idenë se Homeri nuk ka ekzistuar fare dhe nuk është krijuar epeve „Ilijada” dhe „Odisea”. Sipas tij, epet janë krijime kolektive popullore, të cilat gjenezën e vet e kanë nga krijimet apo këngët e shkurtëra epike gojore, të cilat rapsodët-redaktorë i kanë lidhur mes veti duke krijuar tërësi të mëdha epike apo epe.⁵ Edhe M.Lambertz në studimin e tij „Çështja homerike dhe epi i madh shqiptar” shtjellon çështje të gjenezës së epi artistik prej këngësh popullore, çështje e rrahur kaq shumë që prej Friedrich August Wolf (1975) e këtej.⁶

Një paraqitje të zhvillimit historik të letërsisë shqipe, Lamberci e ka bërë në veprën „Albanische Chrestomathie”, të cilën e nis me dokumentet e para të shqipes „Formulën e Pagëzimit”, „Fjalorin” e Arnold von Harfit dhe „Perikopenë e Ungjillit”, për të vazhduar me letërsinë biblike dhe autorët e saj eminentë Gjon Buzukun, Pjetër Budin, Jul Varibobën, pastaj me krijimtarinë letrare të letërsisë nacionale në periudhën e Rilindjes Kombëtare nga Naim Frashëri deri te Çajupi. Si shtyllë tjetër të qenësisë kulturore shqiptare të traditës, Lamberci në këtë vepër krahas letërsisë biblike dhe të Rilindjes Kombëtare paraqet dhe komenton pjesë nga Kanuni i Lekë Dukagjinit dhe eposi

⁴ Çabej, E., vepra e cit., f.180-181

⁵ Čubelić, T., Književni leksikon, Zagreb, 1972, f.140-149; Rečnik književnih termina, Nolit, Beograd, 1985, f.246-247

⁶ Çabej, E., vepra e cit., f.180-181

i krshnikëve, kurse në fund gjithashtu paraqet me komente, fragmente nga letërsia e pas Luftës së Dytë Botërore të autorëve të njohur si Fatmir Gjata, Jakov Xoxa, Dhimitër Shuteriqi, Lazër Siliqi etj.

0.3.3. Studimet në fushë të gjuhësisë

Me gjithë kontributin dhe rezultatet e arritura në fushë të përkthimeve, të folklorit letrar, të mitologjisë dhe të letërsisë së shkruar shqipe, veprimtaria albanologjike e Lambercit peshon sidomos dhe në fushë të gjuhësisë shqiptare. Shqipja qysh më 1906 atij ia kishte tërhequr vëmendjen kur ishte takuar në Tebe të Greqisë me disa barinj shqiptarë, të cilët flisnin me një gjuhë ndryshe nga greqishtja, në shqip, në dialektin arbëror të shqipes në Greqi.⁷ Pra, Lamberci vetëm pas disa vitesh nga kontakti i parë me shqipen do të merrej me përkushtim me studimin e kësaj gjuhe. Më 1914, ai së bashku me Gjergj Pekmezit⁸, i cili në Vjenë ishte mësimitdhënës i gjuhës shqipe në Universitet, hartoi tekstin didaktiko-mësimor në shqipe për të huaj me titull „ Lehr – und Lesebuch des Albanischen”⁹ - „Libër mësimi dhe leximi i shqipes”. Në fakt ky libër, që është një doracak për mësimin e shqipes nga të huajt trajton çështje të prejardhjes së shqiptarëve nga ilirët dhe të shqipes nga ilirishtja si dhe çështje gramatikore të gjuhës shqipe. Njohuritë gramatikore të shqipes në këtë libër jepen të mbështetura në tekste të folklorit letrar dhe të letërsisë së kultivuar. Po në këtë vit, ai do të merrej me probleme të sistemit të shqipes, do të botonte studimin monografik „ Die hypothetische Periode im

---

⁷ Çabej, E., vepra e cit., f.176

⁸ Çabej, E., vepra e cit., f.182

⁹ Lambertz, M., Lehr - und Lesebuch des Albanischen, Wien, 1914

Albanischen”¹⁰ - „Periudha hipotetike në shqipe”. Pas këtyre dëshmime serioze dhe të suksesshme të përballjes së tij me probleme të sistemit të gjuhës shqipe, ai do të dërgohet për hulumtime gjuhësore nga Akademia Mbretërore e Shkencave e Vjenës në kolonitë shqiptare të Italisë, në Campobasso dhe Foggia (Molise). Prandaj, kontributet e Lambercit në fushë të gjuhësisë shqiptare, që nisën me studimin e sipërpërmendur në fushë të sintaksës dhe njohuritë mbi gramatikën e shqipes për të huaj, do të vazhdonin me studimin e dialekteve të shqipes, pikërisht të të folmeve arbëreshe të Molises. Rezultatet e hulumtimeve të tij dialektologjike ai i botoi në „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen” më 1923. Poashtu, në kuadër të studimeve dialektologjike, ai është marrë me ndarjen dialektore të shqipes këndej Adriatikut. Në studimet dialektologjike të shqipes, Lamberci vërteton njësinë e gjuhës shqipe, me gjithë dallimet e vogla krahinore që ka.

Në mbështetje të materialit dialektor të të folmeve arbëreshe, Lamberci trajtoi dhe çështje të rëndësishme gramatikore të këtyre të folmeve si në fushë të fonetikës ashtu edhe në fushë të morfologjisë¹¹. Mirëpo, studime më të thella për gramatikën e shqipes ai i shtroi në veprën „Grammatik der albanischen Sprache”¹² - „Gramatika e gjuhës shqipe”, në të cilën në fillim trajton dialektet e shqipes dhe në kapitullin e dytë përqendrohet kryesisht në morfologjinë e shqipes në sistemin nominal, verbal, në parafjalë si dhe në çështje të fjalëformimit.

Disiplinë tjetër e gjuhës shqipe, ku Maksimilian Lamberci dha ndihmesën e vet të rëndësishme është dhe leksikologjia. Fjalori i tij „Albanisch –Deutsches Wörterbuch” është më i miri që nga fjalori i Vajgandit e deri në vitet e 60-ta të shek. të kaluar.¹³ Ky

---

¹⁰ Lambertz, M., Die hypotetische Periode im Albanischen, Wien, 1914

¹¹ Lambertz, M., Grammatik der albanischen Sprache, Halle (Saale), 1959, f.14-19

¹² Lambertz, M., Grammatik der albanischen Sprache, Halle (Saale), 1959

¹³ Palloshi, N., Kontributi i Maksimilian Lambercit në gjuhësinë shqiptare (Punim magjistrature), Prishtinë, 1988, f.83

fjalor hapet me parathënien dhe kriteret e hartimit të fjalorit si shkurtesat, alfabetin, shqiptimin dhe drejtshkrimin e gjuhës shqipe. Ai përmban një fond afro 13000 fjalësh¹⁴.

1. GJUHËSIA KONTRASTIVE DHE GJUHËSIA TEKSTORE (PASQYRË E ZHVILLIMIT HISTORIK)

1.1. Fillet e gjuhësisë krahasimtare dhe kontrastive

Gjuhësia krahasimtare si degë e gjuhësisë së përgjithshme, objekt studimi ka hulumtimin dhe shpjegimin e ndryshimeve dhe lidhjeve mes gjuhëve të ndryshme në shkallë të ndryshme duke i studiuar këto afërsi dhe ndryshime në diakroni. Ngjashmëritë në sistemin gramatikor të gjuhës bënë që studiuesit e gjuhësisë krahasimtare-historike të konkludojnë që këto gjuhë në të kaluarën ishin shumë të afërta dhe gjenetikisht lidheshin me një gjuhë mëmë të përbashkët. Të gjitha këto gjuhë që konsiderohen si pasardhëse të gjuhës mëmë, sipas këtyre gjuhëtarëve, përbënin një familje gjuhësore¹⁵.

Gjuhësia e krahasuar është zhvilluar në kuadër të interesimeve të gjuhëtarëve për gjuhët indoevropiane. Kjo disiplinë gjuhësore lidhet me emrat e studiuesve të njohur në hulumtimin e sistemit gjuhësor të gjuhëve indoevropiane. Ndër studiuesit e parë në këtë fushë është gjuhëtari i shquar gjerman, profesori i Universitetit të Berlinit dhe themeluesi i gjuhësisë së krahasuar historike indoevropiane Franz Bop, i cili hulumtoi lidhjet mes sanskritishtes, greqishtes, latinishtes, persishtes dhe gjuhëve gjermanike në vitin 1816 në

---

¹⁴ Palloshi, N., vepra e cit., f.84

¹⁵ Lyons, J., Hyrje në gjuhësinë teorike (Introduction to Theoretical Linguistics), Tiranë, 2001, f.36-37

studimin „Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jene der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache” - „Mbi sistemin e lakimit të gjuhës sanskrite në krahasim me atë të greqishtes, latinishtes, persishtes dhe gjuhëve gjermanike”, ku së pari përdoret shprehja „gramatikë krahasuese” (vergleichende Grammatik). Në këtë kontekst sipas Lyons-it „Përpunimi i parimeve dhe metodave, mbi bazën e të cilave grupohen këto ose ato familje gjuhësore, dhe, çka është më e rëndësishme, ndërtimi i një teorie të përgjithshme të ndryshimeve dhe të afrive gjuhësore ishte arritja më e rëndësishme e shkencës gjuhësore në shekullin XIX”¹⁶. Ndërkaq, në mënyrë të gjerë dhe të thelluar, më vonë ai studion sistemin gramatikor të gjuhëve indoevropiane në librin e tij me tri vëllime „Vergleichende Grammatik des Sankrit, Zend, Armenischen, Griechischen, Lateinischen, Lituanischen, Altslawischen, Gotischen und Deutschen” - „Gramatika krahasuese e sanskritishtes, zendishtes, armenishtes, greqishtes, latinishtes, lituanishtes, sllavishtes së vjetër, gotishtes dhe gjermanishtes”. Kjo veprë është studimi i parë në fushë të gjuhësisë historike – krahasimtare.

Krahas Franc Bopit rëndësi të madhe në vënien e themeleve të gjuhësisë historike (diakronike) ka edhe studiuesi danez Rasmus Rask, i cili nuk e kishte famën e Bopit për arsye se edhe pse pranonte afërsitë ndërgjuhësore, nuk mendonte që gjuhët me këto afërsi krijojnë familje gjuhësh. Kontributet e Raskut shtrihen në rrafsh të fonetikës komparative indoevropiane. Kështu, në veprën e tij për gjuhën veriislandeze, Rasku spikat ngjashmëritë e tingujve të fjalëve gjermane me fjalët e njëjta të gjuhëve të tjera indoevropiane.¹⁷

Në plejadën e themeluesve të gramatikës krahasuese bën pjesë edhe gjuhëtari dhe filozofi gjerman Jacob Grimm, i cili hartoi „Gramatikën gjermane”, ku në mënyrë

---

¹⁶ Lyons, J., vepra e cit., f.37

¹⁷ Rugova, L., Analizë tekstore e kontrastive e fjalive të varura të përcaktuara sipas përmbajtjes në tipat e ndryshëm të tekstit në gjuhën angleze dhe në gjuhën shqipe. (Disertacion i doktoratës në dorëshkrim). UP / Fakulteti i Filologjisë. Prishtinë, 2008, f.13

komparative jep karakteristikat themelore të grupit të gjuhëve gjermanike. Në botimin e dytë të këtij libri në vitin 1822 paraqet raportin e konsonanteve të gjuhës gjermane me gjuhët e tjera indoevropiane. Këto raporte fonologjike mes këtyre gjuhëve, njihen si Ligji i Grimmit. Përputhjen e pjesërishme të tingujve në gjuhët gjermanike, Jacob Grimm e sheh si zhvendosje të tingujve në një periudhë prehistorike të gjermanishtes¹⁸.

Përfaqësuesit e lingvistikës krahasimtare historike të shek. 19, përveç themelimit të metodës krahasimtare në lingvistikë, kontribut të posaçëm dhanë sidomos në sjelljen e materialit gjuhësor nga gjuhë dhe grupe të ndryshme gjuhësh indoevropiane, siç janë sankritishtja, greqishtja, persishtja, lituanishtja, armenishtja, gjuhët keltike, gjuhët sllave, gjuhët romane, gjuhët gjermanike. Përveç kontributeve të themeluesve të sipërpërmendur të gjuhësisë krahasimtare historike, për sjelljen e materialeve gjuhësore dallohen edhe komparativistët si Georg Curtius, Johann Kaspar Zeuss, Friedrich Diez, Franz Mikloschitsch, August Friedrich Pott etj. Kontributet e këtyre dijetarëve shtrihen në fusha të ndryshme të studimeve gjuhësore. Kështu, Poti dha ndihmesë të rëndësishme në studimet etimologjike. Ai studioi arketipat etimologjikë, gjegjësisht format e vjetra të gjuhëve indoevropiane. Curtius është marrë me etimologjinë e gjuhës greke, Zeus me gramatikën e gjuhëve kelte, Diez me gramatikën e gjuhëve romane, Mikloshiq me gramatikën e gjuhëve sllave e sidomos me sintaksën e tyre. Sllavisti dhe ballkanologu i njohur slloven Franc Mikloshiq është marrë dhe me studimin historik të gjuhës shqipe në rrafsh krahasimtar. Ai bëri studime për leksikun e shqipes, për fonetikën dhe morfologjinë historike, studioi format e foljeve të shqipes duke i krahasuar me gjuhët e tjera të Ballkanit.¹⁹

1.2. Gjuhësia kontrastive (sinkronike)

---

¹⁸ Lyons, J., vepra e cit., f.41-41

¹⁹Iviq, M., Drejtimet në lingvistikë, Prishtinë, 1977, f.40-44

Derisa në shek.19 themelohet dhe zhvillohet gjuhësia e krahasuar, në dekadat e para të shek.20 zë fill dhe zhvillohet gjuhësia kontrastive. Dallimet esenciale mes gjuhësisë historike krahasimtare apo komparativizmit dhe gjuhësisë kontrastive qendrojnë në metodën e studimit të gjuhëve. Siç u theksua më lart, gjuhësia komparative studion zhvillimin historik të gjuhëve të lidhura gjenetikiisht mes tyre. Ajo, pra, studion paralelizmat mes gjuhëve. Gjuhësia kontrastive, përkundrazi spikat në radhë të parë kontrastet apo dallimet mes gjuhëve duke mos lënë anash edhe ngjashmëritë që kanë dhe duke i studiuar gjuhët gjithëherë në sinkroni²⁰.

Linguistika kontrastive si disiplinë është e viteve të 60-ta të shek.20. Studiuesi Kurt Rein në veprën e tij të njohur „Einführung in die Kontrastive Linguistik” (1983), gjuhësinë kontrastive e definoi si „ ‘Kontrastive Linguistik’ auch ‘Kontrastive Grammatik’, ist kurz definiert, eine vergleichende Sprachwissenschaftliche Beschreibung und Analyseverfahren, bei deren möglichst detaillierten ‘vergleichen’ das Hauptinteresse nicht auf den Gemeinsamkeiten, sondern auf die Abweichungen oder ‘Kontrasten’ zwischen den beiden-oder mehreren-verglichenen Sprachsystemen bzw. Subsystemen liegt.”²¹ „një metodë krahasuese përshkrimi dhe analize, në të cilën interesimi kryesor përqendrohet në „ krahasimin” jo vetëm të ngjashmërive, por edhe të dallimeve ose „kontrasteve” mes dy a më shumë sistemeve gjuhësore të krahasuara, gjegjësisht subsistemeve”.²²

Gjuhësia kontrastive si qëllim primar kishte krijimin e bazës metodike për mësimdhënien e gjuhëve të huaja. Kështu, duke bërë krahasimin sistematik mes gjuhës amtare dhe gjuhës së huaj lehtësohej nxënja e gjuhës së huaj. Metodikën sistematike kontrastive e nisi njëri ndër përfaqësuesit e strukturalizmit amerikan C.Fries (1945), duke bërë përshkrime paralele të strukturave të gjuhës amtare dhe gjuhës së huaj. Edhe

---

²⁰ Rein, K., vepra e cit., f.1

²¹ Rein, K., vepra e cit., f.5

²² Rein, K., vepra e cit., f.5

distribucionalisti Z.Harris (1966) u mor me metodikën kontrastive duke bërë përshkrimin dhe prezantimin e dallimeve strukturore të gjuhëve të ndryshme. Ndërsa, themelues të tjerë të rëndësishëm të gjuhësisë kontrastive si R.Lado (1957), Ch.Ferguson (1968), G.L. Trager (1966), Valdman (1966), Stockwell (1965), Bowen (1965), Agard (1966), Di Pietro (1966), R.Filipović etj²³., mendojnë se duke bërë kontrastimin e gjuhës amtare në rrafsh fonetik, gramatikor dhe të leksikut me sistemin e gjuhës së huaj, vihen në dukje vështirësitë gjatë mëimit të gjuhës së huaj dhe do të ishte e nevojshme që ato vështirësi të radhiteshin sipas ndërlikueshmërisë së tyre , të cilat do të ishin të rëndësishme për hartimin e planprogrameve mësimore. Kontributet e këtyre studiuesve ishin me rëndësi për metodikën e mëimit të gjuhës së huaj duke e kontrastuar atë me gjuhën amtare dhe duke spikatur sidomos dallimet strukturore.

Shumë studiues, siç janë Nickel (1972), Krzeszowski (1972) etj., propozojnë ndarjen e gjuhësisë kontrastive në dy degë kryesore: në gjuhësinë kontrastive teorike dhe në gjuhësinë kontrastive aplikative. Sipas tyre, gjuhësia kontrastive teorike trajton probleme të gjuhësisë kontrastive teorike të përgjithshme dhe probleme teorike të veçanta, kurse gjuhësia kontrastive e aplikuar trajton probleme të aplikuara të gjuhësisë kontrastive të përgjithshme dhe probleme të aplikuara kontrastive specifike. Përderisa gjuhësia kontrastive teorike ka të bëjë me kornizat teorike të hulumtimit të sistemeve gjuhësore, gjuhësia kontrastive aplikative është zhvilluar për qëllime didaktike.

Gramatika kontrastive sinkronike, e cila u themelua si disiplinë gjuhësore në vitet 60, me gjithë objektin e vet të studimit, fushat dhe metodën e studimit, ka dhe kritikët e saj. Ndër kritikët e njohur janë Coseriu, Lee, etj., të cilët e konsiderojnë këtë disiplinë josistematike dhe të paplotë „etwa zu dem Vorwurf (1972, S.45), die KG sei in deskriptiver Hinsicht ‘unvollständig’ weil sie etwa nicht alle, insbesondere nicht die nicht verbalen Kommunikationsmöglichkeiten erfasse. Ähnlich steht es mit dem Vorwurf, KL

---

²³ Rein, K., vepra e cit., f.13-16

sei 'als Grammatik inkohärent', weil in der Sprachpraxis auch 'Nullentsprechungen' bzw. Umverteilung sowie Verschiebung von Entsprechungen auf eine andere Sprachebene vorkämen.²⁴

1.3. Zhvillimi i gjuhësisë tekstore

Gjuhësia e tekstit si disiplinë e mëvetësishme gjuhësore nuk ka ndonjë traditë të hershme, pra ajo njihet edhe si shkencë moderne. Konstituimi i saj si disiplinë gjuhësore i takon viteve 60 të shekullit të kaluar.²⁵ Mirëpo, edhe pse e vonshme, interesimet për tekstin janë shumë më të hershme. Ato nisin në Greqinë dhe Romën e lashtë, vazhdojnë gjatë Mesjetës e deri sot. Rëndësi të madhe në këtë drejtim në lashtësi ka pasur sidomos retorika, kurse në Mesjetë edhe gramatika dhe logjika.²⁶ Në dekadat e para të shek. XX strukturalizimi që shfaqet në gjuhësi dhe në poetikë, nxit studimet e para për vetitë e tekstit. Me çështje të tekstit janë marrë shkolla formaliste ruse dhe shkolla e Pragës.²⁷ Mirëpo, studiuesi Zellig Harris është ndër të parët që, duke diskutuar për diskursin si njësi gjuhësore e rangut të lartë, konstaton se diskursi tejkalon konceptin e fjalisë, të cilin e shihte si strukturë globale. Prandaj, rëndësia e mendimit të tij, ndryshe nga Blumfildi, i cili fjalinë e konceptonte si shprehje të pavarur gjuhësore, qendron në faktin se fjalia nuk mund të shkëputet nga diskursi.²⁸

Emra të njohur që u morën me studimet mbi tekstin janë Halliday/Hasan me studimin „Cohesion in English” (1976), të cilët e përkufizonin tekstin si „*vargje fjalësh*

---

²⁴ Rein, K., vepra e cit., f.19

²⁵ Werlich, E., Typologie der Texte, Heidelberg, 1979, f.11

²⁶ Beaugrande, R. -A. /Dressler, U.-W., Einführung in die Textlinguistik, Tübingen, 1981, f.15-16

²⁷ Beaugrande /Dressler, vepra e cit., f.21

²⁸ Beaugrande /Dressler, vepra e cit., f.22-23

apo fjalish të ngjitura në një tërësi".²⁹ Mirëpo, nevojën për studimin e tekstit si strukturë semantiko-sintaksore të mbifrazës ndër të parët e hodhi studiuesi gjerman Harald Weinrich në veprën „Tempus besprochene und erzählte Welt” (1964), edhe pse para tij Roland Harweg në veprën „Pronomina und Textkonstitution” (1968) ishte marrë me çështje të strukturës sipërfaqësore të tekstit.³⁰

Studime për tekstin kanë bërë dhe dijetarë të tjerë gjermanë dhe anglezë, siç janë Peter Hartman në studimin „Text, Texte, Klassen von Texten” (1964), Teun A. Van Dijk me studimin „Some Aspects of Text Grammars, A Study in theoretical Linguistics and Poetics”, (1980), Hennig Brinkmann e të tjerë. Ndërkaq, studiuesi i njohur gjerman Harald Weinrich është ndër të parët që përdor termin gramatikë e tekstit në veprën e tij „Textgrammatik der deutschen Sprache” (1968), ku del shkencërisht në mënyrë të konsoliduar koncepti „Gramatikë e tekstit”. Në këtë drejtim, autori thellësisht dhe në mënyrë të zgjeruar është marrë me strukturën e njësisë të veçanta kohezive të tekstit dhe me strukturën koherente të tij, duke bërë analiza për secilën njësi kohezive e koherente të tekstit veç e veç.

Me studime në fushë të gjuhësisë së tekstit ndër ne janë marrë relativisht herët akademik Rexhep Ismajli me veprat „Shenjë dhe ide”(1974) dhe „Shumësia e tekstit” (1980) dhe më vonë Bardh Rugova me veprën „Gjuha e gazetave” (2009), në të cilën merret me mikro - dhe makrostrukturat e teksteve të gazetave , Linditë Sejdiu – Rugova me punimin e saj të doktoratës „Analizë tekstore e kontrastive e fjalive të varura të përcaktuara sipas përmbajtjes në tipat e ndryshëm të tekstit në gjuhën angleze dhe në gjuhën shqipe”, Lindita Tahiri me veprën „Monologu i brendshëm”, në të cilën bën përshkrim formal gjuhësor të një teknike letrare dhe është ndër studiueset e para që merret me interpretim gjuhësor të veprës letrare, Avdi Visoka, i cili ka ndriçuar çështje të rëndësishme të ndërtekstualitetit në veprën e Camysë e ndonjë tjetër. Poashtu, së voni me çështje të gjuhësisë së tekstit në Shqipëri janë marrë Jani Thomai me veprën „Teksti dhe

²⁹ Halliday, M.A.K., Hasan, R., Cohesion in English, Longman, 1976, f.1

³⁰ Beaugrande /Dressler, vepra e cit., f.24

gjuha” (1992), Klodeta Dibra dhe Nonda Vorfi me veprën „Gjuhësi teksti” (2005), Tefë Topalli me veprën „Gjuhësi teksti” (2011), Arbër Çeliku me veprën „Herstellung von Textkohärenz im Deutschen und im Albanischen” (2007), etj..

2. KONSIDERATA TEORIKE PËR GJUHËSINË E TEKSTIT

2.1. Kuptimi i konceptit tekst

Në shumë fjalorë të gjuhëve të ndryshme (fjalorët e shqipes, gjermanishtes, anglishtes, frengjishtes etj) koncepti tekst përkufizohet jashtë kriterëve të gjuhësisë së tekstore (Bußmann). Ndërkaq, përkufizimi i nocionit tekst i mbështetur në parimet e gjuhësisë tekstore përjashton përkufizimet e fjalorëve të ndryshëm për tekstin. Po të shihet historikisht dija për përkufizimin e tekstit nga fillimet e deri në kohët e fundit është plotësuar vazhdimisht.

Ndër të parët, që bënë përkufizimin e tekstit duke u mbështetur në parimet e gjuhësisë tekstore është studiuesi K.Brinker, i cili në veprën e tij „Linguistische Textanalyse”, tekstin e sheh si strukturë gjuhësore të shkruar, përtej fjalisë.³¹ Kuptimi i strukturës së tekstit nga studiuesit Beaugrande/Dressler është zgjeruar dhe më tej me konstituentë të tjerë. Këta studiues konceptin tekst e plotësojnë me termin tekstualitet (Textualität). Sipas pikëpamjeve të tyre çdo tekst për të qenë tekst duhet të ketë kriteret e tekstualitetit. Ndryshe nga Brinker-i, De Beaugrande/Dressler tekstin me të drejtë e konsiderojnë si strukturë gjuhësore më komplekse. Sipas këtyre autorëve kriteret

³¹ Brinker, K., Linguistische Textanalyse, Erich Schmidt Verlag, 1997, f.12

kryesore të strukturës së tekstit konsiderohen kohezioni dhe koherenca e tekstit. Ndërkaq, përbërësit e tjerë që plotësojnë ndërtimin e një teksti janë *synueshmëria*, apo *qëllimi*, *pranueshmëria* apo *akceptimi*, *njoftueshmëria*, *situacionaliteti* dhe *ndërtëkstualiteti*.³²

Ka dhe studiuës të tjerë që kanë dhënë mendime, të cilat e plotësojnë kuptimin e konceptit tekst. Të një rëndësie të veçantë janë edhe pikëpamjet e studiuësve E.Werlich, U.Oomen, W.Schmidt, M.Schrener etj. Kështu, sipas Egon Werlich teksti përcaktohet si „shprehje e shkruar e përbërë nga shumë fjali”.³³ Edhe studiuësja U.Oomen, ashtu sikurse Halliday / Hasan, tekstin e konsideron si „*supershenjë*” (supersign), i cili është i përbërë nga shuma e pjesëve të tij dhe përbën një tërësi integrale.³⁴ Sipas studiuësit Wilhelm Schmidt „*një tekst është një pjesë e një ligjërimi të shkruar apo të folur, i cili gjuhësisht paraqet një situatë si njësi kuptimore relativisht të mbyllur sipas planit komunikativ, në mënyrë që të realizohet një qëllim i caktuar komunikimi*”.³⁵ („*Ein Text ist ein Stück mündlicher und schriftlicher Rede, durch das ein Sachverhalt als relativ abgeschlossene Inhaltseinheit nach einem Kommunikationsplan sprachlicher gestaltet ist, um eine bestimmte Kommunikationsabsicht zu realisieren*”). Edhe studiuësi M.Schrener tekstin e definoi si pikëqëllim (Zielpunkt) dhe realitet të plotë social-komunikativ të gjuhës.³⁶

Nga këto diskutime të studiuësve rreth përkufizimit të tekstit del qartë se teksti është shenja më e madhe organizative e gjuhës, që definohet si njësi komunikuese gjuhësore me strukturë komplekse, e cila ka ndërvarësi tematike dhe konceptuale.

---

³² Beaugrande / Dressler, vepra e cit., f.8-13

³³ Werlich, E., vepra e cit., 1979, f.13

³⁴ Oomen, U., Texts and sentences, Petöfi (editor) Bd.1, 1979, f.274

³⁵ Schmidt, W., Thesen zur Beschreibung und Einleitung von Texten, Potsdam, 1977, f.155

³⁶ Schrener, M., Sprache als Text. Ansätze zu einer sprachwissenschaftlich begründeten Theorie des Textverstehens, Tübingen, Niemeyer, 1984, f.3

2.2. Përkufizime mbi kohezionin dhe koherencën e tekstit

Dy kriteret kryesore të tekstualitetit, kohezioni dhe koherenca, kanë qenë objekt i interesimeve të shumë studiuesve që janë marrë me gjuhësinë e tekstit. Studiuesit tradicionalistë si Jakobson, O.Jeperson, D. Crystal e të tjerë kanë spikatur rëndësinë e kohezionit të tekstit si „përbërës i domosdoshëm i tekstit”.³⁷ Mirëpo, studiuesit tradicionalë, edhe pse kanë hetuar rëndësinë që ka kohezioni për tekstin, ata nuk konsiderohen si themelues të teorisë së kohezionit tekstor. Përkufizimi teorik i këtyre dy përbërësve të strukturës së tekstit në gjirin e gjuhësisë tekstore është bërë nga studiuesit M.A.K Halliday dhe Ruqaiya Hasan në studimin „Cohesion in English” (1976). Me fjalë të tjera, përkufizimi i kohezionit dhe koherencës ka evoluar gjatë zhvillimit të gjuhësisë së tekstit. Mbështetur në pikëpamjet e Halliday/Hasan për kohezionin e tekstit del se kohezioni si përbërës i rëndësishëm i tekstualitetit është ndërlidhje semantike e tekstit dhe përcaktues i tij. Sipas kësaj, shihet se këta dy autorë bëjnë dallim të prerë në përkufizimin terminologjik mes kohezionit dhe koherencës duke përfshirë këtu veç ndërlidhjes semantike dhe ndërlidhjet apo raportet sintaksore të tekstit. Më vonë, Hasan përkufizimin e njësisë së kohezionit të tekstit do ta zgjeronte, duke diskutuar aspektin strukturor të kohezionit dhe aspektin jostrukturor të tij. Sipas saj, aspekti strukturor i kohezionit nënkupton konstituentët informativë të tekstit: *temën* dhe *remën*. Ndërkaq, aspekti jostrukturor përfshin ndërlidhjet përbërëse dhe ndërlidhjet organike të tekstit. Në kuadër të ndërlidhjeve përbërëse të tekstit hyjnë mjetet kohezive gramatikore, siç janë:

³⁷ Jeperson, O., The philosophy of Grammar, London, 1934, f.175; Crystal, D.A., Dictionary of Linguistics and Phonetics, Oxford Blackwell, 1977, f.1924

referenca, elipsa dhe zëvendësimi. Kurse, në kuadër të ndërlidhjeve organike hyjnë lidhëzat apo konektorët si mjete gramatikore të kohezionit.³⁸

Sipas De Beaugrande / Dressler-it, kohezioni si përbërës sipërfaqësor i tekstit bën lidhjen e fjalëve me njëra-tjetrën. Ndërkaq, në njësi si fjalia, kohezionin e realizojnë njësitë në varësi gramatikore të caktuar. Në njësi më të mëdha se fjalia, do të thotë në tekst, është e domosdoshme të hetohet mënyra e ripërdorjes së elementeve të përdorura më parë në po atë tekst. Ky funksion në tekst realizohet me *rimarrjen, proformat, elipsat dhe zëvendësimin*.³⁹

Rimarrja është parim i rëndësishëm i ndërtimit të tekstit dhe koherencës së tij. Me rimarrjen si parim i rëndësishëm i tekstit dhe i koherencës së tekstit janë marrë shumë studiuës . Ndër ta duhet përmendur Weinrich-un, Van Dijk-un, De Beaugrande / Dressler-in etj. Sipas tyre, rimarrja ose rekurrenca është përsëritja e një fjale disa herë në fjali. Riafirmimi apo pohimi i qendrimit të folësit në tekst realizohet me anë të rimarrjes, e cila sipas këtyre autorëve ka një rëndësi të veçantë për tekstin. Klaus Brinker-i dallon *rimarrjen eksplicite dhe implicite*. Identiteti preferencial i shprehjeve gjuhësore në fjalitë e tekstit që vinë njëra pas tjetrës përbën apo shpreh rimarrjen eksplicite, e cila realizohet me emra dhe përemra. Kurse, rimarrjes implicite i mungon referenca e caktuar mes fjalëve që rimerren. Veçori e rimarrjes implicite është lidhshmëria mes pjesës dhe tërësisë.⁴⁰

Ndër mekanizmat kohezivë të tekstit që e shkurtojnë dhe e thjeshtojnë tekstin, gjegjësisht sipërfaqen e tekstit janë *proformat*. Proformat më të njohura të tekstit janë përemrat , të cilët u referohen emrave. Ato janë fjalë të shkurtra dhe ekonomike „të zbrazëta në përmbajtjen e tyre të veçantë, të cilat mund të qendrojnë në sipërfaqen e tekstit në vend të shprehjeve”.⁴¹ Sipas Halliday/Hasan janë dy tipa kryesorë të referencës:

³⁸ Halliday, M.A.K / Hasan,R., vepra e cit., f.317

³⁹ Beaugrande, R.A. /Dressler, W.U., vepra e cit., f.64-74

⁴⁰<http://www.hispanoteca.eu/Lexikon%20der%20Linguistik/t/TEXTLINGUISTIK%20nach%20Klaus%20Brinker.htm>

⁴¹ Beaugrande, R.A. /Dressler, W.U., vepra e cit., f.64

tipi ekzoforik dhe tipi endoforik. Këtë të fundit ata e ndajnë në tipin anaforik dhe në tipin kataforik, ku tipi anaforik del si diç e njohur dhe e përdorur më parë në atë tekst, ndërkaq tipi kataforik del si informacion për diçka që posedon më vonë në tekst.⁴²

Ndër mjetet e tjera të lidhjes së tekstit është dhe *elipsa*. Elipsa është përsëritje e strukturës dhe përmbajtjes duke mënjeluar disa njësi sipërfaqësore të tekstit.⁴³ Ajo është element shumë i ngjashëm me zëvendësimin. Mirëpo, ndryshe nga zëvendësimi, ku një element i tekstit zëvendësohet me një element tjetër në tekst, te elipsa shfaqet „zëvendësimi zero”.

Zëvendësimi apo *substitucioni* është një mjet tjetër i tekstit, i cili përmes zëvendësuesit krijon nuanca të reja kuptimore, që lidhen me objektin referencial. Zëvendësimi në tekst realizohet me anë të sinonimeve, hiponimeve, metaforës. Ndryshe, kjo formë e kohezionit të tekstit njihet edhe si koreferencë (Koreferenz) apo identitet referencial (Referenzidentität). Janë tri lloje të zëvendësimit : zëvendësimi i foljeve, zëvendësimi i emrave dhe i fjalisë.

Konektorët janë mekanizma kryesorë eksplicitë të ndërtimit të kohezionit të tekstit, sepse bëjnë lidhjen kohezive dhe koherente mes fjalive, periudhave dhe të tekstit në tërësi. Pra, funksioni i tyre ka të bëjë me lidhjen e pjesëve të tekstit. Kallmeyer (1974) ka përkufizuar mënyrën se si bëhet lidhja me pjesët e tij që pasojnë „*Im welcher Weise das im Text Vorangegangene mit dem im Text Nachfolgenden verbunden wird*”.⁴⁴

Sipas Halliday/Hasan elementët lidhëzorë apo konektorët dalin si elemente, të cilat në mënyrë indirekte apo të tërthortë ndërtojnë kohezionin e tekstit. Pra, ato nuk janë elementë kohezivë në vetvete, por që semantikisht bëjnë lidhjen e pjesës së parë me pjesën vazhduese në tekst. Në grupin e konektorëve, si mekanizma lidhëzorë të tekstit hynë: lidhëzat, konektorët që përbëhen nga më shumë se një pjesë dhe ndajfoljet._

⁴² Halliday M.A.K. / HASAN, R., vepra e cit., f.33-37

⁴³ Beaugrande, R.A., /Dressler, W.U., vepra e cit., f.51

⁴⁴ <http://www-user.uni-brem.de/~schonetike/tlg/tlgld/3.html>

Studiuesit Halliday/Hasan nuk bëjnë dallim konceptual mes kohezionit dhe koherencës në veprën e tyre „Cohesion in English” (1976).

Kohezioni dhe koherenca si shtyllat kryesore të tekstit apo si kriteret më të rëndësishme të tekstualitetit, si koncepte të ndara së pari janë përkufizuar nga studiuesit De Beaugrande Dressler në „Einführung in die Textlinguistik” (1981:5) dhe Teun A. Van Dijk në studimin e tij „Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics” (1980:42). Beaugrande/Dressler e interpretojnë koherencën tekstore si raport kuptimor i tekstit dhe si rezultat i proceseve kognitive të realizuesit të tekstit „Kohärenz ist nicht bloß ein Merkmal von Texten, sondern vielmehr das Ergebnis kognitiver Prozesse der Textverwender”.⁴⁵ Ndërkaq, Van Dijk në veprën e tij është përqendruar në koherencën globale dhe koherencën lokale të tekstit. Koherenca globale përfshin tekstin si tërësi, ndërsa ajo lokale lidhjet propozicionale në tekst.⁴⁶

Duke pasur parasysh gjithë këto që u thanë, mund të përfundohet se koherenca dhe kohezioni në studimet e gjuhësisë tekstore me të drejtë shihen si dy standardet kryesore të tekstualitetit. Kohezioni përbën strukturën sipërfaqësore të tekstit dhe është gramatikor dhe leksikor. Kohezioni gramatikor ndërtohet nëpërmjet : elipsës, zëvendësimit, referencës. Ndërkaq, mjetet kohezive leksikore janë: rimartja, përsëritja, sinonimia dhe kolokacioni. Nga ana tjetër, koherenca tekstore në bazë të studimeve të gjuhësisë së tekstit paraqet strukturën e thellë, komplekse dhe shumëdimensionale të tij, e cila bën lidhjen tematike të tekstit në mënyrë të natyrshme. Gjithë kjo vërteton se teksti si shenja më e madhe organizative e gjuhës, mund të konsiderohet si i tillë kur këto dy kritere të tekstualitetit nuk mungojnë dhe kanë ndërvarësi mes vete.

---

⁴⁵ Beaugrande, R.-A., / Dressler, W.U., vepra e cit., f.7

⁴⁶ Van Dijk, A.T., Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics, 1980, f.42-43

2.3. *Tekstualiteti dhe përmbushja e kritereve komunikative të tekstit*

Teksti është njësi unike që ndërtohet nga fjalë e fjali, të cilat kanë aftësi që të kombinohen mes vete. „Një tekst i shkruar mirë, qoftë ai edhe një paragraf i vetëm, një artikull apo një libër i tërë duhet të karakterizohet nga kohezioni dhe koherenca. Kohezioni ka të bëjë me mënyrën se si lidhen midis tyre, në bazë të rregullave gramatikore të gjuhës, njësitë që përbëjnë tekstin. Kurse, koherenca ka të bëjë me organizimin logjik të tekstit, me mënyrën se si gjykimet dhe arsyetimet lidhen midis tyre”.⁴⁷ Andaj, rrjedh se kohezioni dhe koherenca janë kriteret kryesore të tekstualitetit, të cilat ndërlidhen me njëra-tjetrën. Në këtë kontekst, studiuesi P.H. Mathews me të drejtë konstaton se „kohezioni dhe koherenca janë burime të tekstualitetit”.⁴⁸ Shumësia e kritereve të tekstualitetit të shfaqura në tekst dhe të ndërthura organikisht janë kusht i domosdoshëm i strukturës semantike të tekstit. Prandaj, në këtë kuptim del se tekstualiteti është tipari i të qenit tekst, i cili e bën tekstin kompakt dhe unik.⁴⁹

Përveç standardeve apo kushteve themelore të tekstualitetit, kohezionit dhe koherencës, studiuesit e tekstit numërojnë edhe pesë kritere të tjera të domosdoshme, që plotësojnë strukturën kuptimore të tij.

Edhe pse sipas studiuesve Beaugrande/Dressler kohezioni dhe koherenca janë kriteret themelore të tekstualitetit, prapëseprapë ato nuk mjaftojnë që tekstet „Texte” të dallohen nga „jotekstet” - „Nicht – Texte”. Prandaj dhe kriteret e tjera të tekstualitetit kanë rëndësi të posaçme në aktin e komunikimit mes bashkëfolësve. Kriteret tjera të tekstualitetit janë: *synueshmëria, pranueshmëria, njoftueshmëria, situacionaliteti dhe ndërtekstualiteti*.⁵⁰

⁴⁷ Memushaj, R., Shqipja standarde, Tiranë, 2011, f.19

⁴⁸ Mathews, P.H., The Concise Oxford Dictionary of Linguistics, OUP, 1997, f.6

⁴⁹ Halliday, M.A.K., Hasan, R., vepra e cit.,f.2

⁵⁰ Beaugrande, R.A., / Dressler, W.U., vepra e cit., f.5-14

Synueshmëria (Intentionalität) si kriter i tekstualitetit ka të bëjë me qendrimin e folësit, i cili prodhon tekst logjik dhe formal dhe këtë tekst ia drejton marrësit. Sipas Beaugrande/Dressler-it synueshmëria paraqet mjetet që i përdor dërguesi i tekstit për ta realizuar qëllimin e tij.⁵¹ Ndërkaq, T.Topalli nënvizon se kur mohohet qëllimisht kohezioni dhe koherenca e tekstit që e prodhon dërguesi i tij, atëherë nuk mund të kuptohet qëllimi i atij teksti. Pra, duhet të qartësohet dallimi mes qëllimit të autorit dhe asaj që shpreh teksti, meqë shpesh teksti nuk është i njëjtë me atë që në të vërtetë synon të thotë autori.⁵² Me fjalë të tjera, qëllimi i prodhuesit të tekstit është që t'i transmetojë tekst të kuptueshëm marrësit të atij teksti.

Pranueshmëria (Akzeptabilität) është kusht i domosdoshëm i tekstualitetit që i referohet marrësit të tekstit. Thënë ndryshe, roli i marrësit është po aq i rëndësishëm sa dhe roli i prodhuesit të tekstit, meqë, ai gjykon se teksti mund të pranohet apo jo. Sipas H.Vater, pranueshmëria e tekstit në të shumtën e rasteve mund të jetë subjektive (1994:52).⁵³ Gjithashtu edhe Beaugrande/Dressler theksojnë se qëndrimi i marrësit kushtëzohet nga lloji i tekstit dhe rrethi kulturor e shoqëror i tij.⁵⁴

Njoftueshmëria (Informativität) lidhet drejtëpërdrejtë me karakterin informativ të tekstit. Tema e tekstit shpreh elementet e njohura dhe të panjohura tekstore.⁵⁵ Teksti mund të ofrojë informacione minimale dhe maksimale. Tekstet me informacione maksimale janë ato tekste, të cilat ofrojnë të reja nga fusha të ndryshme shkencore. Ndërkaq, tekstet me informacione minimale ofrojnë informata të pakëta. Mirëpo, nuk mund të thuhet se në tekstet e tilla akti i komunikimit nuk vazhdon.

Situacionaliteti (Situationalität) është kriteri i gjashtë i tekstualitetit, i cili lidhet ngushtë me rrethanat për të cilat është prodhuar teksti, do të thotë se teksti duhet të ketë përputhshmëri me situatën për të cilën flitet në të.

⁵¹ Beaugrande, R.A., / Dressler, W.U., vepra e cit., f.122

⁵² Topalli, T., Gjuhësi teksti, Shkodër, 2011, f.162

⁵³ Vep. e cit. nga Rexhepi, S., në punimin e doktoratës në dorëshkrim „Analizë tekstore e përfaqëse e përdorimit të kohëve të shkuara në gjuhët gjermane dhe shqipe”, Prishtinë, 2012, f.159

⁵⁴ Beaugrande, R.A., / Dressler, W.U., vepra e cit., f.9

⁵⁵ Beaugrande, R.A., / Dressler, W.U., vepra e cit., f.10-11

Ndërtëkstualiteti (Intertextualität) është kriteri i fundit sipas studuesve Beaugrande/Dressler, i cili nënkupton receptimin e tekstit në bazë të një a disa teksteve të njohura më parë, që kanë kontinuitet me tekstin që pason.⁵⁶

Të shtatë kriteret e tekstualitetit janë veti të domosdoshme të të qenit tekst. Pa këto kritere fjalët dhe fjalitë e strukturës së tekstit në asnjë mënyrë nuk mund të kenë qëndrueshmëri të plotë. Në të kundërtën, ato e përlligjin strukturën formale e logjike të tekstit.

2.4. Tema dhe rema – përbërës informativë të tekstit

Në literaturën shkencore të gjuhësisë tekstore rëndësi e veçantë i kushtohet dy konstituentëve informativë të fjalisë: temës dhe remës.⁵⁷ Ndarjen temë-remë (Thema-Rhema-Gliederung) e kanë bërë të njohur studiuesit Drach dhe Boost si dhe disa lingvistë të shkollës së Pragës: Mathesius (1929), Beneš (1967), Firbas, Sgall etj., sipas së cilëve fjalia ndahet në dy pjesë : në temë si pikë nismëtare e thënies dhe remë⁵⁸, si thelb i thënies „Nach dieser Konzeption lässt sich ein Satz von seinem ‘Mitteilungswert’ her gesehen in zwei Teile gliedern, in das das ‘Thema’ als den ‘Ausgangspunkt der Aussage’ und das ‘Rhema’ als den Kern der Aussage”.⁵⁹ Sipas studiuesit F. Daneš tema në aspektin kontekstual paraqet informacion të ri ,ndërkaq rema identifikon se çfarë thuhet për temën. Sipas tij struktura e tekstit përbëhet nga sequenca e temave. Në këtë kontekst, ai shton se struktura e tekstit, në mënyrë hierarhike, përbëhet nga një zinxhir i lidhjes së temave, të cilat ndërtojnë lidhje mes paragrafëve dhe të tekstit në tërësi „Die eigentliche thematische

⁵⁶ Beaugrande, R.A., / Dressler, W.U., vepra e cit., f.13

⁵⁷ Polenz von R., Deutsche Satzsemantik, Berlin, 1988, f.293

⁵⁸ Polenz von R.,vepra e cit.,f.293

⁵⁹ Brinker, K., vepra e cit., f.44

Struktur des Textes besteht ... in der Verkettung und Konnexität der Themen, in ihrer Wechselbeziehungen und ihrer Hierarchie, in den Beziehungen zu den Textabschnitten und zum Textganzen, sowie zur Situation".⁶⁰ Tërë ky kompleksivitet i relacioneve tematike në tekst, sipas tij njihet si progresion tematik „thematische Progression” dhe ai dallon pesë tipa të tij :

- **Progresionin e thjeshtë linear (einfache lineare Progression)**, në të cilin rema e fjalisë së parë bëhet temë e fjalisë së dytë, rema e fjalisë së dytë bëhet temë e fjalisë së tretë, etj:

$$R_1=T_2, R_2=T_3, R_3=T_4 \dots :$$

„Prore Mashi djelmve t’Hotit

„Gerne pflegte zu erzählen

U kallzote punët e motit(R₁),

Mafla alte Heldentaten,

Punët e motit(T₂=R₁), punë trimnije”⁶¹

Hotis Jugend, Heldentaten,

Wie vorzeiten fie gebräuchlich.”⁶²

Në këtë rast, progresioni i thjeshtë linear i shembullit të shqipes, në tekstin e përkthyer nga Lamerci del me tematizim të kombinuar.

- **Progresionin me një temë përshkuese (die Progression mit einem durchlaufenden Thema)**. Në këtë rast tema e disa fjalive që përdoren radhazi mbetet e njejtë apo konstante, kurse në fjalitë e veçanta vetëm rema futet si e re:

$$T_1=R_1, T_1=R_2, T_1=R_3 \dots$$

⁶⁰ Brinker, K., vepra e cit., f.44

⁶¹ Fishta., Gj., O.F.M., Lahuta e Malcis, Shkodër, 1937, f.134

⁶² Lambertz, M., Die Laute des Hochlandes, München, 1958, f.79.

„Oso Kuka (T₁) na u ká prî (R₁).
 Oso Kuka (T₁) 'i rrfë prej qiullet (R₂)
 Shoq(T₁) nuk ka kah vrán e kthiellet(R₃).”⁶³ gleihet(R₂), der (T₁) vom Himmel zündet
 hatt er(T₁) doch nicht seinesgleichen
 unter'm Himmelszelt, soweit es sich
 bewölkt und wieder blauet(R₄)”⁶⁴

- ***Progresionin me tema prodhuese (die Progression mit abgeleiteten Themen).***

Në këtë tip të progresionit të temave prodhohet nga fjalitë e veçanta një hipertemë:

T₁=R₁, T₂=R₂, T₃=R₃ = hipertemë;

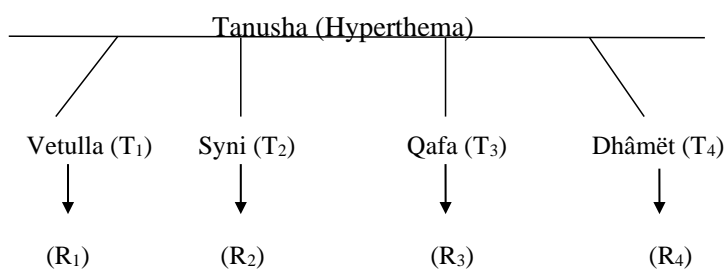
„Vetulla (T₁) e saj ndrejt si fiskaja (R₁);
 Syni (T₂) i saj, si kokrra e qershís (R₂);
 Qafa (T₃) e saj, si qafa e pllumbit (R₃)”:
 Dhâmët (T₄) e bardhë, si gurzit e lumit (R₄)”⁶⁵

„ Ihre Augenbrauen (T₁) sind wie ein
 junger Eichenwald (R₁),
 Ihr Auge (T₂) wie die Kirsche (R₂),
 Ihr Hals (T₃) wie der Hals der Taube (R₃),
 Ihre Zähne (T₄) weiss, wie die
 Kieselsteine des Flusses nach dem
 Regen (R₄).”⁶⁶

⁶³ Fishta., Gj., vepra e cit., f.19

⁶⁴ Lambertz, M., Die Laute des Hochlandes, f.21

⁶⁵ Palaj.B., Kurti.D., vepra e cit., f.27

- **Progressionin me një remë të zbërthyer (die Progression eines gespaltenen Rhemas),** ku rema e një fjalie zbërthehet në disa tema:

$T_1=R_1, T_2=R_1, T_3=R_1..$

„Un po tnap n'i kok' e moł (R₁) ! Mołen (T₂=R₁) tē haš vet (R₂). Eđe lekuret (T₃=R₁) tja huđis pelēs (R₃) !”⁶⁷

„Ich will dir einen Apfel (R₁) geben!

Den Apfel (T₁=R₁) musst du selbst essen (R₂)!

Die Schale (R₃) wirf der Stute vor!”⁶⁸

⁶⁶ Lambertz, M., Die Volspezie der Albaner, Sarajevo, 1917, f.7-13

⁶⁷ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.196

- *Progresionin me një kapërcim tematik (die Progression mit einer thematischen Sprung).* Ky tip i progresionit realizohet duke bërë kapërcim tematik, që nënkupton se një pjesë e zinxhirit tematik mënjanohet nga koneksioni i temave:

$T_1=R_1, T_2=R_1, T_4=R_4$

„Ište i mret (T_1), k’i nuk kište femi (R_1).

Femi ($T_2=R_1$) nuk kam (R_2). N fron (T_4) t mretit nuk kam, tsilin te la (R_4)”⁶⁹

„Es war einmal ein König (T_1), der keine Kinder hatte (R_1).

Weil ich keine Kinder (T_2) habe (R_2),

Niemanden habe, den ich auf dem Königsthorn (T_4) zurücklassen kann (R_4).”⁷⁰

Studiuesi F. Daneš duke folur për tipat e progresionit tematik thekson se në tekste konkrete këta tipa realizohen ashtu siç u pa më lart, mirëpo nganjëherë, në raste të veçanta, ato mund të kombinohen.⁷¹

„Tema FSP është term i specializuar i perspektivës funksionale të fjalisë, e cila nuk duhet ngatërruar me temën e tekstit si koncept i përgjithshëm gjuhësor”.⁷² Tema si perspektivë funksionale e fjalisë (Thema FSP) shfaq informacion të njohur në fjali. Nga ana tjetër, rema (Rhema) realizon pjesën e informacionit të panjohur. Pra, tema dhe rema shpalosin informacionet e tekstit. Në këtë mënyrë, këta dy kodues funksional dalin me role të veçanta gjatë realizimit të informacionit. Konceptet temë dhe remë shërbejnë si

⁶⁸ Lambertz, M., vepra e cit., f.199

⁶⁹ Lambertz, M., vepra e cit., f.196

⁷⁰ Lambertz, M., vepra e cit., f.199

⁷¹ Brinker, K., vepra e cit., f.44-45

⁷² DUDEN, Die Grammatik,Manneheim, Band 4, 2009, f.1133

lidhje e fortë mes formës dhe përmbajtjes së tekstit, gjegjësisht kohezionit dhe koherencës tekstore. Nga kjo hetohet se lidhjet mes strukturës informative (Informationsstruktur) të fjalisë dhe strukturës gramatikore të saj (grammatische Struktur) përbëjnë perspektiven e fjalisë (Satzperspektive).⁷³

Me çështje të përbërësve strukturorë të fjalisë: temës dhe remës janë marrë edhe studiues shqiptarë si : K.Dibra, N.Vorfi, A.Çeliku etj. Sipas K.Dibra dhe N.Vorfi në optikën e perspektivës funksionale të fjalisë (funktionale Satzperspektive-FSP), është përcaktuar aspekti tematik dhe aspekti konceptual i temës dhe remës. Në aspektin tematik, tema është ajo mbi të cilën kumtohen diçka dhe është përcaktues i informacionit (Identifikation), ndërkaq ajo që kumton për temën është rema. Nga ana tjetër, shikuar në aspektin konceptual, tema paraqet diçka që është e njohur në kontekst. Përkundër temës, rema është informacion i ri i panjohur i tekstit.⁷⁴

Edhe A.Çeliku duke folur për dallimin mes temës dhe remës shton se tema paraqet informacion të njohur, ndërsa rema informacion të ri. Autori në veprën e tij „Herstellung von Textkohärenz im Deutschen und im Albanischen” mbështet kompleksivitetin e relacioneve tematike në tekst, përkatësisht progresionin tematik, që ka përcaktuar ndër të parët nga studiuesi F.Daneš.⁷⁵

2.5. Kategoritë semantike të tekstit – konteksti dhe koteksti

Koncepti tekst në teorinë e komunikimit nënkupton të gjitha elementet e situatës së komunikimit, me anë të të cilave mundësohet të kuptuarit e një shprehjeje apo teksti. Mund të flitet për dy dimensione të kontekstit: për dimensionin gjuhësor (verbales

⁷³ DUDEN, f.1199 -1120

⁷⁴ Dibra, K., Vorfi,N., Gjuhësi teksti, Shkodër, 2005, f.69

⁷⁵ Çeliku, A., Herstellung von Textkohärenz im Deutschen und im Albanischen, Mannheim, 2007, f.50-54

Kontext) dhe dimensionin situativ (situative Kontext) të tij. Brenda kuptimit të përgjithshëm të konceptit kontekst hyn nga njëra anë konteksti personal e social dhe nga ana tjetër konteksti gjuhësor. Në kuadër të kuptimit të përgjithshëm të kontekstit të situatës së ligjërit, rëndësi të posaçme kanë vendi, koha dhe lidhja e veprimeve për të cilat flitet.

Në „Lexikon der Sprachwissenschaft” të H.Bußmann-it, pas shpjegimit etimologjik të fjalës *kontekst* (nga lat. *contextere* > eng *verknüpfen*), përkufizimi i kontekstit si një ndër elementet e rëndësishme të teorisë së komunikimit përfshin kontekstin verbal dhe jo verbal, kontekstin aktual të situatës së ligjërit si dhe kontekstin social, që nënkupton lidhjen mes folësit dhe dëgjuesit.⁷⁶ Sikurse Bußman-i, ashtu edhe Schegloff bën kategorizimin e kontekstit. Ai dallon dy tipa të kontekstit: kontekstin „eksternal” dhe kontekstin „interakcional”. Konteksti i jashtëm „external” ka të bëjë me faktorët e jashtëm (përkatësinë etnike dhe shtresore). Nga ana tjetër, konteksti i brendshëm apo „interakcional” paraqet situatën e bisedës (*speech event*) dhe rolin e pjesëmarrësit në këtë ngjarje.⁷⁷

Studiuesit si Bloomfield dhe Budagov e shohin si të njëjtë, pra e identifikojnë kontekstin me situatën e bisedës, ndërkohë që Amosova bën dallimin mes kontekstit në kuptimin e ngushtë të fjalës dhe situatës së bisedës. Ndërsa, sipas Lewandowskit, koncepti kontekst nënkupton qarkun e një njësie linguistike, kushtet e paraqitjes së disa njërive kuptimore dhe së fundi tekstin apo pjesët e tekstit si përmbyllje relativisht e kuptueshme e mendimeve. Studiuesi tjetër Kolšanskij dallon faktorët gjuhësorë brenda fjalisë (*Mikrokontext*), brenda paragrafit (*Makrokontext*) dhe të tërë tekstit⁷⁸.

Koncept tjetër i rëndësishëm i teorisë së komunikimit krahas kontekstit është dhe konteksti. Përderisa strukturën e kontekstit e përbëjnë një numër faktorësh, për të cilët u fol më lart, konteksti është bashkëtekst, të cilin e ndërtojnë faktorët situativë. Çdo shprehje me

⁷⁶ Bußmann, H., Lexikon Sprachwissenschaft, Stuttgart: Körner, 1983, f.267

⁷⁷ https://www.univie.ac.at/linguistics/publications/diplomarbeit/schepelmann/der_begriff_kontext.htm

⁷⁸ Schippan, Th., Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache, Tübingen Niemeyer, 1992, f.176

anë të kontekstit situativ krijon vetë kontekstin e po atij konteksti.⁷⁹ Edhe në leksikonin e Bußmann-it, konteksti shpjegohet si kontekst situativ, që dallohet nga konteksti gjuhësor.⁸⁰

Nga e gjithë kjo, shihet se konteksti dhe konteksti janë faktorë të rëndësishëm të strukturës gjuhësore dhe strukturës semantike të tekstit, gjegjësisht aktit të komunikimit.

3. ÇËSHTJE TË TIPOLOGJISË SË TEKSTIT

Ndër çështjet e rëndësishme të lingistikës së tekstit është klasifikimi i tekstit në klasa, tipa dhe lloje. Megjithatë, diskutimet lidhur me këto probleme mbeten të hapura, sepse teksti si shenjë e madhe komplekse gjuhësore ka veçori të shumëta.⁸¹

3.1. Grupet e tekstit

Tekstet ndahen në dy grupe të mëdha, në tekste fiktive (letrare) dhe në tekste jofiktive (joletrare).

Tekstet letrare janë fikcion (trill). Si krijime të trilluara, ato janë të pavarura në aspektin situacional që nënkuptojnë temat, personazhet, vendet dhe kohën. Dërguesi dhe marrësi nuk komunikojnë në të njëjtën kohë. Pasiqë, situata e teksteve letrare është abstrakte, ajo nuk u referohet rrethanave dhe faktorëve të sotëm a të dikurshëm kontekstualë. Teksti letrar, duke qenë tekst me karakter universal, jeton gjatë. Tekste të

---

⁷⁹ https://www.univie.ac.at/linguistics/publications/diplomarbeit/schepelmann/Daten/der_begriff_kontext.htm

⁸⁰ Bußmann, H., vepra e cit., f.278

⁸¹ Werlich, E., vepra e cit., f. 106

tilla janë baladat, përrallat, fabulat, novelat, romanet, krijimet dramatike, poemat epike etj.⁸²

Tekstet joletrare (jofiktive) janë tekste faktike që do të thotë rrethanat, hapësira, koha, vendi dhe individët janë të njohur. Tekstet faktike janë tekste të një situatë konkrete, në të cilën dërguesi dhe marrësi komunikojnë me anë të shenjave gjuhësore. Përkundër teksteve letrare që qarkullojnë në kohë, tekstet joletrare shenojnë një periudhë të caktuar.

3.2. Tipat e tekstit

Tipat e tekstit përcaktohen nga tematika tipike e tyre. Duke u mbështetur në këtë kriter, dallohen pesë tipa tekstesh: *teksti përshkrues (deskriptive Text)*, *teksti narrativ (narrative Text)*, *teksti shpjegues (expositorische Text)*, *teksti argumentues (argumentative Text)*, dhe *teksti instruktiv (instruktive Text)*.

1. Në *tekstin përshkrues (deskriptive Text)* baza tekstore është strukturë e thjeshtë kryefjalë – kallëzues – rrethanor (SPA) dhe imperfekti, si dhe një ndajfolje vendi. Ndajfolja e vendit mund të jetë e varur ose e pavarur kontekstualisht dhe lidhet me kornizat hapsinore. Fjalja e tekstit përshkrues është fjali e fenomeneve të regjistruara.
2. *Baza tekstore narrative* ka strukturë të fjalisë kryefjalë – kallëzues – rrethanor (vendi) – rrethanor (kohe) (SPAA). Forma e foljes është në imperfekt. Në këtë tip të tekstit ndajfolja e kohës mund të jetë e varur ose e pavarur kontekstualisht dhe lidhet me korniza kohore. Fjalja e tekstit narrativ është fjali regjistruese e veprimeve, gjegjësisht e ndryshimeve.
3. *Baza tekstore shpjeguese* ka strukturë kryefjalë – kallëzues – grup emëror (Subjekt – Prädikat – Nominalgruppe apo Complement). Folja e fjalive të tekstit

---

⁸² Werlich, E., vepra e cit., f. 21

shpjegues semantikisht lidhet me formulimin „i referohem” (refer to), „është definuar” (be defined), „quhet” (be called).

4. *Baza tekstore argumentuese* ka të bëjë me zgjedhjen e relacioneve mes koncepteve ose thënive të folësit. Fjalja në këtë tekst ka strukturë kryefjalë – kallëzues – mbiemër. Ndryshe, fjalja e tekstit argumentues quhet fjali atributive.
5. *Baza tekstore instruktive* ndërtohet me anë të urdhërores me një kallëzues të thjeshtë d.m.th ka strukturë folje (P) ose folje – grup foljor (PC). Fjalja e tekstit instruktiv është fjali udhëzuese e veprimeve.⁸³

3.3. *Format e tekstit*

Tri format kryesore të tekstit janë: *perspektiva e folësit* (*Sprecherperspektive* ose *point of view*), *variantet e gjuhës* (*Sprachvariante*) dhe *kompozicioni* (*Kompositionsmuster*).

Perspektiva e folësit –lidhet me situatën komunikative të folësit, fjalitë e së cilës përbëhen nga një varg konstituentësh që shprehin rrethana dhe gjendje të ndryshme. Këta konstituentë të tekstit e plotësojnë perspektivën e folësit dhe bëjnë tematizimin e aspekteve të ndryshme të perspektivës së folësit.

1. *Veta (Person)* është aspekt i perspektivës së folësit, e cila plotëson vendin e kryefjalës. Veta e parë në njëjës dhe shumës shënon rolin e folësit ose folësve, do të thotë shpreh perspektivë personale të folësit a folësve dhe është e lidhur me botën njerëzore. Ndërsa, përemri i pacaktuar paraqet perspektivë jovetore (nicht-personale Sprecher – Perspektive) të folësit. Veta e tretë shumës nuk

---

⁸³ Werlich, E., vepra e cit., f. 27-43

nënvizon dallim mes perspektivës vetore dhe jovetore.⁸⁴ Veta e parë, e cila paraqet rolin e folësit në shprehjet tekstore lidh të gjitha rrethanat, ndryshimet dhe faktet: „Der Sprecher thematisiert in der Füllung der Subjektstelle der Sätze die grammatische Person-hier sich selbst in der personal besetzen Sprecherrolle der 1. Person Singular. Auf diese Person werden alle Gegenstände, Veränderungen und Sachverhalte in der textlichen Äusserungen bezogen.“⁸⁵ Nëse prodhuesi i tekstit tematizon përemrat e vetës së parë njëjës (I), vetës së parë shumës (we) dhe vetës së tretë njëjës (he/she) me iniciator nominal, atëherë perspektiva vetore e folësit është e caktuar (definierte personale Sprecherperspektive). Ndërkaq, tematizimi i përemrit të vetës së 3. njëjës shfaq perspektivë jovetore, gjegjësisht perspektivë të folësit që lidhet me gjësende. Së fundi, përemri vektor i vetës së 3. shumës është konstituent tekstor që shpreh dallueshmërinë mes perspektivës vetore dhe jovetore.⁸⁶

2. *Këndvështrimi (Fokus/Blickwinkel)* është aspekti i dytë i perspektivës së folësit.

Këndvështrimi paraqet gjerësinë kohore dhe hapsinore, me të cilën folësi shpreh rrethanat dhe gjendjet në një afërsi kohore-hapsinore. Këndvështrimi mund të jetë i hapur dhe i mbyllur. Këndvështrimi, në të cilin përmbledhen format e sekuencave lokale dhe temporale është kundvështrim i hapur (öffnende Fokus), ndërsa këndvështrimi që përmbledh më pak format e sekuencave lokale e temporale është fokus i mbyllur (schließende Fokus).⁸⁷

3. *Koha (Tempus)* paraqet rrethanat dhe gjendjet, që kanë të bëjnë me aksin orientues. Duke u mbështetur në funksionin primar të kohëve në tekst, ato dallohen nga aspekti i paraqitjes së aksit orientues kohor, me ç' rast folësi gjatë

⁸⁴ Werlich, E., vepra e cit., f.46-47

⁸⁵ Werlich, E., vepra e cit., f.46

⁸⁶ Werlich, E., vepra e cit., f.46-47

⁸⁷ Werlich, E., vepra e cit., f.50-51

aktit bisedimor (Sprechakt) mund të zgjedh mes aksit të së tashmes (Gegenwartsachse) dhe aksit të së shkuarës (Vergangenheitsachse). Në aksin e së tashmes grupohen e kryera dhe e ardhmja, ndërkaq në aksin e së shkuarës grupohen e kryera e thjeshtë dhe e pakryera. Prezenti përdoret pa ndonjë lidhje me aksin e së tashmes.⁸⁸ Varësisht nga lloji i tekstit distribuohen edhe grupet e kohëve. Kështu pra, forma foljore në imperfekt është bazë tekstore tematike për narracion, forma foljore në prezent është bazë tematike e teksteve argumentuese, ndërkaq në tekstet deskriptive distribuohet prezenti apo imperfekti.⁸⁹

4. *Aspekti (Aspekt)* është pika e katërt e perspektivës së folësit. Folësi gjatë prodhimit të tekstit ndryshimet dhe faktet i përcakton në kontinum kohor: „Die Wahl eines Aspekts, der sich in den Verbformen eines Textes manifestiert, signalisiert, wie der Sprecher Veränderungen und Zustände in Bezug auf Segmente im Zeitkontinuum sieht.“⁹⁰ Kështu, mund të theksohet se perspektiva aspektore është e lidhur ngushtë me zgjedhjen e kohës d.m.th me manifestimin e formave të foljes në një tekst.⁹¹

5. *Diateza (GenusVerbi)* është zgjedhje e llojit të veprimit dhe do të thotë se është pjesë tjetër e perspektivës së folësit. Zgjedhjet e veprimit janë veprorja (Aktiv) dhe pësoja (Passiv). Folja në veprorë i jep shprehjes një drejtim qëndrimi d.m.th kryefjala është agent me ndikim të drejtuar me anë të foljes në veprorë. Ndërkaq, pësoja është një formë shenjuese foljore e gjinisë. Folësi në fjalinë

---

⁸⁸ Werlich, E., vepra e cit., f.51-52

⁸⁹ Werlich, E., vepra e cit., f.51-52

⁹⁰ Werlich, E., vepra e cit., f.52

⁹¹ Werlich, E., vepra e cit., f.52

në pësore ose nuk mund të përmendë ose nuk do ta përmendë bartësin e veprimit (Handlungsträger).⁹²

6. *Modusi (Modus)* është pjesë tjetër e aspektit, ku përmes formës foljore të një teksti jepen informacione për mënyrën e shprehjes së folësit, personave, objekteve dhe fakteve. Janë tri moduse mes të cilave folësi mund të zgjedhë: modusi faktik (faktische Modus), modusi negativ (negative Modus) dhe modusi i mundësisë (wahrscheinliche Modus). Modusi faktik shpreh ekzistencën reale të fakteve dhe rrethanave përmes fjalive afirmative (affirmativer Sätze), Modusi negativ paraqet ekzistencën reale përmes fjalive mohore (verneinte Sätze), pikërisht me anë të pjesëzave propozicionale (not), prefiksive të mbiemrave (un-, dis-) dhe ndajfoljeve (never, not longer). Dhe së fundi, folësi me modusin e mundësisë shfaq ekzistencën e mundëshme të rrethanave dhe fakteve të ndryshme. Modusi i mundësisë modifikohet përmes fjalive mohore (verneinte Sätze), pikërisht përmes foljeve modale (can, could, may, might).⁹³

3.3.1. Variantet e gjuhës

Variantet e gjuhës janë kode të një gjuhe natyrore, të cilat përmbajnë veçori kontekstuale dhe kontekstuale. Variantet e gjuhës janë: *dialekti, idiolekti, sociolekti, registri dhe stili*. Dialekti është një variant regjional (ku një grup i folësve flet një variant të gjuhës në një regjion të caktuar) dhe temporal (kur një grup i folësve në një kohë të

---

⁹² Werlich, E., vepra e cit., f.53

⁹³ Werlich, E., vepra e cit., f.54

caktuar flet një variant të caktuar të gjuhës). Këto variante të gjuhës njihen dhe si medium komunikativ. Përderisa dialekti është prodhim kolektiv i gjuhës, idiolekti është prodhim individual i saj.

Idioma tekstore paraqitet në strukturën e fjalisë dhe konstituentët e saj janë karakteristikë për secilin nga pesë tipat e tekstit, do të thotë dallohen idiomat tekstore përshkruese, idiomat tekstore narrative, idiomat tekstore shpjeguese, idiomat tekstore argumentuese dhe idiomat tekstore instruktive. Pra, idioma tekstore e varianteve të gjuhës ka të bëjë me tipat e tekstit dhe realizohet individualisht nga folësi.

Stili është një paraqitje leksikore dhe sintaksore si dhe një përzierje e varianteve gjuhësore referenciale. Nën konceptin variant i gjuhës radhiten disa lloje të stilit si stili neutral (neutraler Stil), i cili shfaqet në të gjitha variantet gjuhësore të një gjuhe natyrore si thelb i përbashkët, leksikor dhe sintaksor, *stili metaforik (metaphorischer Stil)*, i cili konsiderohet si stil referencial i gjuhës me anë të të cilit shfaqen rrethanat e menduara, pastaj *stili ironik (ironischer Stil)*, *stili hiperbolik (hiperbolischer Stil)*, *stili teknik (technischer Stil)* etj.

3.3.2. Kompozicioni

Kompozicioni i tekstit i referohet konstituentëve të brendshëm të tij. Aspektet e kompozicionit të tekstit janë hyrja, format e njëpasnjëshme, njësitë e tekstit dhe përfundimet. Me anë të njërive të tekstit, koduesit (folësit) i mundësohet që të prodhojë thënie gjuhësore koherente përtej fjalisë për dekoduesin. Shkalla e renditjes të njërive të tekstit nis nga njësia më e madhe, siç janë libri (Buch), pjesa e librit (Teil des Buches),

kapitulli (Kapitel), segmenti i librit (Sektion des Buches), paragrafi (Paragraph) dhe fjalia (Satz).⁹⁴

4. KONSIDERATA TEORIKE PËR FOLJET DHE KONEKTORËT

4.1. Format e foljeve – konstituentë të rëndësishëm të strukturës së tekstit dhe diskursit

Për strukturën e tekstit, krahas përbërësve të tjerë, të një rëndësie të veçantë janë folja dhe konektorët. H.Weinrich në veprën „Textgrammatik der deutschen Sprache” foljen e sheh si njësi qendrore të organizimit të tekstit.⁹⁵

Funksionet e foljes, gjegjësisht e të gjitha formave të foljes, siç janë funksioni semantik, funksioni sintaksor etj., që ka folja për tekstin, janë trajtuar si probleme të rëndësishme dhe në DUDEN Grammatik, e cila është sintezë e mendimit gramatikor gjerman. Në këtë gramatikë koncepti „*Verb*” përdoret në kuptimin e foljes dhe varianteve të foljes, por dhe në kuptimin e formave të foljes. Në të më tutje nënvizohet se folja

---

⁹⁴ Werlich, E., vepra e cit., f.18-60

⁹⁵ Weinrich, H., Textgrammatik der deutschen Sprache, vierte revidierte Auflage, Zürich, 2007, f.29

ndyshon formën sipas këtyre kategorive: kategorisë së kohës (Tempus), mënyrës (Modus), numrit (Numerus), vetës (Person) dhe diatezës (Genus).⁹⁶

Pra, folja si kategori gramatikore ka format e shtjelluara apo finite, por dhe format e pashtjelluara apo infinite të saj. Format e shtjelluara të foljes janë forma predikative ose vetore. Kur fjalia është dykryepërbërëse, format e shtjelluara të foljes kanë gjithmonë një kryefjalë, me të cilën ato bashkëpërshtaten në numër dhe vetë, herë-herë edhe në gjini. Format e shtjelluara të foljes kanë kategoritë gramatikore të mënyrës, të vetës, të numrit, të kohës (në disa gjuhë edhe kategorinë e aspektit), të diatezës, ato marrin kundrinorë të drejtë e të zhdrejtë të plotësuar me ndajfolje”.⁹⁷

4.1.1. Funkzioni i kohës (Tempus) në tekst

Kategorizimi tradicional i kohës (Tempus) është i hershëm. Qysh herët njihen tri kundërvënie gramatikore të kohëve. Këto kundërvënie, që janë rezultat i shprehjeve sistematike gramatikore shfaqin marrëdhënie të ndryshme kohore. Janë gjithsej tri kundërvënie të tilla gramatikore: preteriti, e tashmja dhe e ardhmja. Në studimet e hershme linguistike është menduar se raporti trigjymtyrësh i kohës ka karakter universal dhe është i drejtë. Mirëpo, John Lyons kundërshton tri kundërvëniet e tilla të tempus-it të gramatikës tradicionale. Sipas tij, „*koha nuk vërehet në të gjitha gjuhët; dhe kundërvënia e shkruar, e tashme, e ardhme në greqishte dhe latinishte nuk është thjeshtë vetëm një çështje kohe. Tipari themelor i kategorisë së kohës është se ajo vendos marrëdhënie midis kohës së veprimit, të ngjarjes ose gjendjes, të gjërave të cilave u referohet fjalia dhe kohës së shprehjes (ku koha e shprehjes i përket çastit të ligjërimit). Prandaj, koha është një kategori deiktike, e cila është në të njëjtën kohë tipar i fjalisë dhe i shprehjes*”.⁹⁸

⁹⁶ DUDEN, vepra e cit., f.395

⁹⁷ Çeliku, M., Format e pashtjelluara të foljes në gjuhën shqipe, Tiranë, 2013, f.30

⁹⁸ Lyons, J., vepra e cit., 2001, f.284

Sipas studiuesve A.Linke/M. Nussbaumer/P.R Portmann „*kategoria e kohës nuk ka fuqi të posaçme aktive për lidhjen e tekstit*”⁹⁹. Megjithatë, ata konstatojnë se në tekstet e tipit rrëfimitar (narrativ), përdorimi i kohëve ka rëndësi, sepse është udhëzim i sekuençave të ngjarjeve që rrëfohen dhe në këtë mënyrë bën rregullimin linear – kohor të objekteve referenciale që lidhen me kohën apo tempusin.¹⁰⁰

Interpretimi dinamik i tempusit në tekst dhe në diskurs është i një rëndësie të veçantë. Pra, ndryshimi i formave të tempusit nga njëra kohë në tjetrën, brenda segmenteve të tekstit ndërton kontekst të ri kohor interpretues – Interpretationskontext (krh.G.Zifonun u.a.1997, f.1713). Sipas J.Schwitalla (krh.1997a, f.103), ky ndryshim i formave të tempusit nuk bën vetëm ndryshimin e situatave kohore, por dhe të statusit të pjesëve të tekstit.¹⁰¹

Në studimet për tekstin janë bërë hulumtime të ndryshme për format kohore në gjuhën gjermane. Format kohore në tekst janë hulumtuar sipas vendit të tyre që zënë në tekst, sipas llojit të tekstit apo edhe sipas karakterit absolut dhe relativ të përdorimit të tyre në tekste.¹⁰²

Analiza e formave kohore apo formave të tempusit në tekst ka tërhequr vëmendjen e shumë studiuesve, H.Weinrich, S.Latzel, R.Reichenbach, H.Vater, M. Marschall etj.

Ndër studiuesit e parë që janë marrë me analizën e formave kohore të mbështetura në tekstet letrare, duke bërë ndarjen e kohëve në tekst është H.Weinrich. Sipas pikëpamjeve të tij, kohët në gjuhën gjermane ndahen në dy grupe: *në kohë të komentit (besprechende Tempora)* dhe *në kohë të rrëfimit (erzählende Tempora)*.¹⁰³ Në bazë të dominimit të kohëve në tekst, ai bën dhe ndarjen e teksteve. Tekstet, në të cilat më shpesh përdoren kohët e komentit i quan *tekste të të folurit*¹⁰⁴, ndërsaq tekstet në të cilat më

⁹⁹ Linke, A. /Nussbaumer, M. /Portmann, R.P., Studienbuch Linguistik, Tübingen , 2001, f.222

¹⁰⁰ Vepra e cit., f.222

¹⁰¹ Gansel, Ch./ Jürgens, F., Textlinguistik und Textgrammatik, Göttingen, 2009, f.214

¹⁰² Rexhepi, S., vepra e cit., f.19

¹⁰³ Kohët e rrëfimit (erzählende Tempora) janë karakteristikë e teksteve narrative.

¹⁰⁴ Në tekste të të folurit përdoren kohët e komentit. Në këto tekste haset komunikim i drejtpërdrejtë folës-dëgjues

shpesh përdoren kohët e rrëfimit i quan *tekste rrëfimore*. Në „*besprechenden Tempora*” hyjnë: prezenti, perfekt, futuri dhe futuri II. Nga ana tjetër, në „*erzählenden Tempora*” ai numëron: preteritin, pluskuamperfektin, kondicionalin (me *würde* + Infinitiv I) dhe kondicional II (me *würde* + Infinitiv II).¹⁰⁵

Gjatë analizës së formave të tempusit Weinrich ka diskutuar dhe dy dimensione të tjera të sistemit kohor „*Sprechperspektive*” (*perspektivën folëse*) dhe „*Reliefgebung*” (*relievizimin*). Perspektiva folëse përcaktohet si raport mes kohës së tekstit (*Textzeit*) dhe aktit të tekstit (*Aktzeit*).¹⁰⁶ Kurse, relievizimi në tekste bëhet me anë të parainformatave.¹⁰⁷

Përdorimi relativ i kohëve (*Relativer Gebrauch der Tempora*) është i lidhur ngushtë me temporalitetin mes fjalive të përbëra, që kanë varësi mes vete. Varësia temporale mes fjalive të përbëra lidhet me zhvendosje të kohës, gjegjësisht me *njëkohësi* (*Gleichzeitigkeit*). Njëkohësia nënkupton zhvillimin e ngjarjes në kohën e njëjtë mes fjalisë kryesore (*Hauptsatz*) dhe fjalisë së varur (*Nebensatz*). *Parakohësia* (*Vorzeitigkeit*) paraqet zhvillimin e ngjarjes në fjalinë e varur para zhvillimit të ngjarjes në fjalinë kryesore. Dhe së fundi, *paskohësia* (*Nachzeitigkeit*) lidhet me zhvillimin e ngjarjes së fjalisë së varur pas fjalisë kryesore.¹⁰⁸

Sipas Latzel, i cituar në studimin „*Einführung in die Textlinguistik*“ të H.Vater: „Das Merkmal ‘gebunden’ gilt im Grunde nur für ein einziges Tempus. Die restlichen Tempora des Deutschen werden-wie auch in anderen indogermanischen Sprachen – nicht durch gebundene Morpheme ausgedrückt”¹⁰⁹

Latzel në kuadër të formave të tempusit në gjuhën gjermane ka diskutuar strukturat e ndryshme sintaksore të lidhjeve „haben + Partzip”, të cilat kanë rëndësi të madhe në tekst. Në bazë të pikëpamjeve të tij, e vetmja kohë që ka veçorinë e lidhjes (das

¹⁰⁵ Weinrich, H., vepra e cit., f.198-201

¹⁰⁶ Weinrich, H., vepra e cit., f.207-212

¹⁰⁷ Weinrich, H., vepra e cit., f.230

¹⁰⁸ Helbig, G. / Buscha, J., *Deutsche Grammatik*, Leipzig, 1993, f.158-160

¹⁰⁹ Vater, H., *Einführung in die Textlinguistik*, 2., überarb. Auflage, München: Fink, 1994, f.122-123

Merkmal „gebunden”) është preteriti. Kurse, kohët e tjera, gjegjësisht perfekt dhe pluskuamperfekti në gjuhën gjermane, ashtu si dhe në gjuhët tjera gjermanike, nuk janë morfema të lidhura.¹¹⁰

Po në këtë studim të Vater-it theksohet se: „Reichenbach (1947:288) nimmt drei Bezugspunkte für die zeitliche Einordnung von Ereignissen an:

- S (point of speech),
- E (point of event),
- R (point of reference)¹¹¹

Pra, me interes për analizën e tempusit të teksteve dalin dhe mendimet e Reichenbach-ut, në bazë të të cilave janë të rëndësishme tri pika lidhëse të rregullimit kohor të ngjarjeve në tekst. Ai konstaton këto pika të kësaj lidhjeje: *pikën e bisedës (point of speech)*, *pikën e ngjarjes (point of event)* dhe së fundi *pikën e referencës (point of reference)*.¹¹²

Mbështetur në pikëpamjet e këtyre studiuesve për rëndësinë e formave kohore në tekste del se ka pajtueshmëri pothuajse të plotë mes përkufizimeve të J. Lyons-it, H. Weinrich-ut dhe Reichenbach-ut, meqë të gjithë pothuajse pajtohen me lidhjet që shfaqen mes çastit të ligjëritimit, ngjarjes dhe objekteve, të cilave u referohet fjalia, përbërës këta të cilët ndërtojnë funksionimin e formave të tempusit. Kjo lidhje mes këtyre përbërësve të tempusit qartëson kuptimin e tekstit, të cilin folësi ia adreson marrësit, qoftë në formë të shkruar apo në formë të folur. Prandaj, kategoria e tempusit ka rëndësi parësore për ta kuptuar dhe analizuar tekstin.

Mendime sintezuese për kategorinë e tempusit në gjuhën shqipe janë dhënë nga studiuesit shqiptarë, por dhe nga studiues të huaj, që janë marrë me studimet gramatikore të shqipes. Veprat më të njohura në këtë drejtim janë „Gramatika e gjuhës shqipe”, botim

---

¹¹⁰ Vater, H., vepra e cit., f.122-123

¹¹¹ Vater, H., vepra e cit., f.125

¹¹² Vater, H., vepra e cit., f.125

i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë, „Gramatika e gjuhës shqipe” nga Bahri Beci, ndërkaq nga studimet gramatologjike të huaja me vlera të veçanta është „Albanische Grammatik” nga studiuesit gjerman O.Buchholz / W.Fiedler.

Në këto dhe gramatika të tjera, krahas kategorive të tjera është përkufizuar dhe kategoria e tempusit. Në Grammatikën e ASHRSH, kategoria e tempusit shihet si lidhje e kohës së kryerjes së një veprimi dhe çastit të ligjëritimit, ku çasti i ligjëritimit merret si bazë për marrëdhëniet kohore. Derisa në gjuhën e shkruar si bazë për marrëdhëniet kohore merret çasti kur shkruajmë, në gjuhën e folur çasti i ligjëritimit merret si bazë për marrëdhëniet kohore. Çdo veprim që bëhet njëkohësisht me çastin e ligjëritimit shprehet me anë të kohës së tashme. Nga ana tjetër, veprimet e kryera para çastit të ligjëritimit shfaqen me kohën e kryer të foljes. Ndërkaq, veprimi që do të kryhet pas çastit të ligjëritimit, shprehet me kohën e ardhme.

Në mbështetje të marrëdhënieve kohore d.m.th kohës së kryerjes së veprimit dhe çastit të ligjëritimit del se janë tri kohë themelore të foljes në gjuhën shqipe: e tashmja, e shkuara dhe e ardhmja.¹¹³

Format foljore të tempusit të shqipes krahas kuptimeve të ndryshme kohore kanë dhe ngjyrimet e shumta aspektore „*Një gjë e tillë bie në sy sidomos te koha e shkuar e mënyrës dëftore, e cila ka pesë ndarje kryesore: të pakryerën, të kryerën e thjeshtë, të kryerën, më se të kryerën, dhe të kryerën e tejshkuar. Disa nga këto (e kryera, më se e kryera dhe e kryera e tejshkuar) dallohen midis tyre për nga ngjyrimet kohore, por dallimet midis së pakryerës, së kryerës së thjeshtë dhe së kryerës kanë më fort karakter aspektor. E pakryera zakonisht e paraqet veprimin në zhvillim e sipër në një çast të caktuar të së shkuarës; e kryera e thjeshtë zakonisht paraqet atë të përfunduar në një çast*

---

¹¹³ Agalliu, F., Angoni, E., Demiraj, Sh., Dhrimo, A., Hysa, E., Lafe, E., Likaj, E., Gramatika e gjuhës shqipe, Morfologjia, Tiranë, 2002, f.273

të caktuar të së shkuarës, ndërsa e kryera tregon një veprim të përfunduar, që nuk i ka këputur lidhjet me çastin e ligjëritit".¹¹⁴

Derisa disa nga format e së shkuarës të mënyrës dëftore kanë ngjyrime aspektore, kuptimi gramatikor i tempusit të mënyrave të tjera në gjuhën shqipe gërshetohet me modalitetin. Pra, nga kjo del se ekziston lidhje e ngushtë mes kategorisë së kohës dhe asaj së modalitetit në gjuhën shqipe.¹¹⁵

Po kështu edhe Bahri Beci në gramatikën e tij flet për rëndësinë e marrëdhënieve apo të lidhjeve kohore mes çastit të veprimit dhe çastit të ligjëritit. Sipas tij „*e tashmja tregon diçka që bëhet tani*”, e shkuara me nëndarjet e veta „*shpreh veprime të kryera para çastit të ligjëritit*”, kurse „*e ardhmja shpreh një veprim që pritet të kryhet pas çastit kur flasim ose që do të kryhet në të ardhmen*”.¹¹⁶

Ndryshe nga gramatikat e shqipes, të hartuara nga studiuesit shqiptarë, studiuesit gjermanë O.Buchholz dhe W.Fiedler sistemin e tempusit të shqipes e kanë zbërthyer shkencërisht në mënyrë më të detajuar. Kështu, sistemin e tempusit të shqipes sipas tyre e përbëjnë:

Koha e tashme (Präsens), e cila në kuptimin e së tashmes (Gegenwart) përputhet me momentin e ligjëritit (Redemoment); në kuptimin e së ardhmes (Zukunft), varësisht nga konteksti i caktuar, ajo lidhet me përcaktues temporalë (Temporalbestimmungen); në kuptimin e së shkuarës (Vergangenheit), koha e tashme lidhet me prezentin historik (Praesens historicum), që do të thotë se në këtë mënyrë e shkuara projektohet në të tashmen.

Präsens në kuptimin e së ardhmes (Zukunft):

---

¹¹⁴ vepra e cit., f.274

¹¹⁵ vepra e cit., f.248

¹¹⁶ Beci, B., Gramatika e gjuhës shqipe, Tiranë, 2010, f.111

- „Eðe msonj_{e tash.} fmin mbas sodit” - „Daß sie nicht mehr gieren mögen, Präs.

- „Mos t’lakmojn_{e tash.} toks s’Kastriotit”¹¹⁷ nach dem Lande Kastriotis!”¹¹⁸

Koha e pakryer (Imperfekt) përdoret në kuptimin e së shkuarës. Ajo hyn në regjistrin rrëfimitar¹¹⁹:

- „ište_{e pak.} n’iher n’i duhandži i ri, i tsili kište_{e pak.} n’i gru pak të bukur.”¹²⁰

- Es war Prät. einma ein junger Tabakhändler, der eine schöne Frau hatte Prät.¹²¹

E kryera e thjeshtë (Aorist) në gramatikën e Buchholz / Fiedler del me dy veçori themelore: me veçorinë e vet temporale dhe aspektore. Në kuptimin e së shkuarës (Vergangenheit) përmbajtja aspektore e aoristit paraqet një veprim si ngjarje të përfunduar a të mbyllur. Format e aoristit mund të formojnë zinxhir veprimesh (Handlungskette). Në kuptimin e së shkuarës, veprimi që bart aoristi shfaqet si i mbyllur edhe pse në momentin e ligjërimit është relevant. Aoristi shfaq veprim të shkuar, i cili lidhet me momentin e ligjërimit (Redemoment).

- „S’ka gje! kemi hasmeri te vjeter une dhe ay, prandaj s’foli_{e kr.thj}”¹²²

- „Das hat nichts zu sagen! Wir haben alte Feindschaft miteinander, ich und jener darum hat er nichts gesagt Perf.”¹²³

---

117 FISHTA, Gj., O.F.M.: Lahuta e Malcis, Shtypshkronja françeskane, Shkodër, 1937, f.58

118 Lambertz, M., Die Laute des Hochlandes, München, 1958, f.42

119 Weinrich, H., vepra e cit., f.219-222

120 Lambertz, M., Albanische Märchen, Wien, 1922, f.215

121 Lambertz, M., vepra e cit., f.217

122 Lambertz, M., vepra e cit., f.166

123 Lambertz, M., vepra e cit., f.170

E kryera (Perfekt) në gjuhën shqipe lidhet me dy shkallë kohore: me të shkuarën (Vergangenheit) dhe me të tashmen (Gegenwart). Mirëpo, perfekti ka edhe dimensionin e së tashmes:

„Ne kemi qenë (= jemi) shokë të ngushtë që në vegjëli.”¹²⁴

- dimensionin e së shkuarës :

„Domethene afro njezet kokrra ve, kurse pula te shkreten, s’ka as pese dite qe ka nisur kry. te pjelle.”¹²⁵

„Das heißt fast 20 Stück Eier, obwohl doch unser Huhn, das arme, seit fast fünf Tagen nicht mehr angefangen hat_{perf}, Eier zu legen.”¹²⁶

-dhe dimensionin e së ardhmes:

„Gjersa të vijë babai nga zyra,ne kemi mbaruar punën.”¹²⁷

Koha më se e kryer (Plusquamperfekt) ka dy veçori: kohësi të dyfishtë (Doppelzeitigkeit) dhe të shkuarën (Vergangenheit). Veçoria e parë ka të bëjë me lidhjen kohë e parashkuar (Vorvergangenheit) në kuptim të së shkuarës (Vergangenheit). Kurse, veçoria e dytë e kohës më se të kryer ndërton lidhje të veprimeve me kohë të parashkuar (Vorvergangenheit) dhe të shkuar (Vergangenheit). Varësisht nga konteksti, kjo formë kohore mund të shfaqet në mënyrë të njëpasnjëshme në fjali.¹²⁸

„Te një mritz, te një lejthí

„Auf dem schatt’gen Ruheplätzchen,

¹²⁴ Buchholz, O., / Fiedler, W., Albanische Grammatik, Leipzig, 1987, f.130

¹²⁵ Lambertz, M., Albanische Chrestomathie, Berlin, 1955, f.196

¹²⁶ Lambertz, M., Albanische Märchen., f.198

¹²⁷ Buchholz,O./Fiedler,W.,vepra e cit.,f.130

¹²⁸ Po aty, f.123-133

Kishin ndollun^{mëse e kr. tre bar}”¹²⁹

Unter einer Hafelstaude

Trafen^{Prät. sich der Hirten dreie}”¹³⁰

Në mbështetje të këtyre pikëpamjeve, ndryshe nga gramatikat e hartuara nga studiuesit shqiptarë është evidente se Buchholz/Fiedler në gramatikën e tyre konceptin dhe përmbajtjen e tempusit e kanë thelluar, zgjeruar, plotësuar dhe pasuruar akoma më shumë. Në këtë kontekst, ata në gramatikën e tyre flasin në mënyrë më të gjerë për Tempussystem / Indikativ, ku përfshihen të gjitha kohët e dëftores; për Modussystem, ku përveç kohëve të Konjunktivit, Volitivit, Admirativit dhe Optativit, autorët gjerësisht i qasen dhe Possibilativ / Tempussystem, si dhe shtrojnë çështje të ndërtimit të kohëve me forma dhe konstrukcione të tjera, siç janë format „po...”, „dot...” etj.¹³¹ Prandaj, aspektet e tyre të detajizuara për tempusin e shqipes së bashku me dijen gramatologjike të autorëve shqiptarë i mundësojnë studiuesve që të kuptohet në mënyrën më të plotë përmbajtja e tempusit dhe marrëdhëniet kohore në tekst, gjegjësisht lidhjet: kohë e veprimit dhe kohë e çastit të ligjëritimit, të cilat janë të domosdoshme për zbatimin dhe analizën e tekstit.

4.1.2. Kuptime të mënyrës së foljes (Modus)

Kategoria e mënyrës (Modus) paraqet gramatikisht qëndrimin e folësit në raport me realitetin e shprehur. Ndërtimi i mënyrës së foljes në të shumtën e rasteve bëhet me

---

129 Fishta., Gj., vepra e cit., f.133

130 Lambertz, M., Laute des Hochlandes, f.78

131 Buchholz,O./Fiedler,W.,vepra e cit.,f.122-170

anë të eptimit apo me anë të foljeve ndihmëse.¹³² Qëndrimi i folësit ndaj veprimit të tij të shprehur përmes foljes mund të jetë i ndryshëm. Janë tri shkallë mundësish apo modalitetesh, përmes të cilave realizohet ky qëndrim i folësit:

- shkalla e parë lidhet ngusht me dëshirën dhe qëllimin,
- shkalla e dytë ka të bëjë me domosdoshmërinë ose detyrimin
- dhe së fundi e treta me sigurinë dhe mundësinë.

Format e modusit janë mjetet kryesore për të shprehur modalitetet. Në gjuhën gjermane janë gjithsej tri mënyra themelore të foljes: *mënyra dëftore (Indikativ)*, *mënyra lidhore (Konjunktiv)* dhe *mënyra urdhërore (Imperativ)*.

Mënyra dëftore (Indikativ) në „Deutsche Grammatik” të autorëve G.Helbig / J.Buscha përkufizohet si „*formë e përgjithshme e shprehjeve gjuhësore*”. Indikativi paraqet kuptime të ndryshme të shprehjeve si vërtetësi (Wirklichkeit), dyshim (Zweifel).¹³³ Ndërkaq , në gramatikën e DUDEN-it nënvizohet se indikativi paraqet modus normal, gjegjësisht standard dhe vetëm me anë të tij shprehet „bota e vërtetë”. Indikativi në diskurs shfaq njohuri (Wissen), mendim (Glauben)¹³⁴ etj.

Sipas H.Weinrich, mënyra dëftore e foljeve në gjuhën gjermane ka *dy kohë të thjeshta (einfache Tempora): kohën e tashme (Präsens) dhe kohën e pakryer (Präteritum)*. Përveç, prezentit dhe preteritit, të gjitha kohët e tjera janë *kohë të përbëra „zusammengesetzte Tempora”*, ku hyjnë: *koha e kryer (Perfekt)*, *koha më se e kryer (Plusquamperfekt)*, *koha e ardhme (Futur)* dhe *koha e ardhme e përparme (Vorfutur)*. Rëndësia apo roli i zgjedhimit (Konjugationsrolle) përcakton strukturën e thjeshtë apo të përbërë të tyre.¹³⁵ Kohët e shkuara të gjuhës gjermane, siç janë Perfekt dhe Plusquamperfekt ndërtohen me foljet ndihmëse „kam” (haben) dhe „jam” (sein).

¹³² Lyons, J., vepra e cit., f.286-288

¹³³ Helbig, G./Buscha, J., vepra e cit., f.188

¹³⁴ DUDEN,B.4, f.507

¹³⁵ Weinrich, H., vepra e cit., f.184,197

Ndërkaq, koha e ardhme (Futur) ndërtohet me anë të foljes „werden”. Lyons shprehet se „*vërtetë werden shpesh përdoret në fjali, që shprehin të ardhmen, por kjo mund të gjykohet edhe si një pasojë natyrore që shprehjet (thëniet) për ngjarjet e ardhshme nisen gjithmonë nga mendimet, paragjykimet dhe dëshirat e folësit dhe jo nga dijet e tij për realitetin*”.¹³⁶

Përderisa mënyra dëftore shpreh realitet, vërtetësi dhe siguri, mënyra lidhore (Konjunktiv) është mënyrë e mundësisë, pasigurisë dhe jovërtetësisë. Do të thotë, mënyra lidhore ka karakter opozicional në raport me mënyrën dëftore. Me fjalë të tjera, përmes lidhores folësi shpreh dëshirë dhe qëllim të mundshëm për t’u plotësuar, mirëpo ky qëllim për t’u plotësuar nuk është i sigurt.

Konjunktivi në gjuhën gjermane ka dy forma kohore: *Konjunktiv I* dhe *Konjunktiv II*, por ekziston edhe një formë e posaçme e ndërtimit të Konjunktivit që njihet si „würde Form”. Përkundër indikativit, me anë të të cilit folësi paraqet një thënie të vërtetë, përmes Konjunktiv II, shprehja apo thënia e folësit duhet kuptuar si një konstrukcion i menduar. E pakryera e konjunktivit (Konjunktiv Präteritum) është koha themelore e Konjunktiv II, përmes së cilës folësi shpreh veprim që lidhet me të tashmen (Gegenwärtiges) apo me të ardhmen (Zukunftiges). Kohë tjetër e Konjunktiv II është dhe koha e kryer (Perfekt) që njihet si Plusquamperfekt Konjunktiv. Lidhja e Konjunktiv II me kohën e shkuar del si modus i irealitetit, kontrafaktik apo hipotetik. Ndërkaq, lidhja e tij me të ardhmen paraqet potencialitet apo eventualitet. Sipas gramatikës DUDEN sistemi kohor gjashtëpjesësh i indikativit është reduktuar në sistem dypjesësh në Konjunktiv.

Kuptimin dhe funksionin e ngjashëm me Konjunktiv II në gjuhën gjermane e kanë dhe konstrukcionet e ndërtuara me formën „würde”.¹³⁷ Ndërkaq, ligjëratat e zhdrejtë (Indirekte Rede) ndërtohet nga një formë specifike e Konjunktivit. Kjo formë specifike e Konjunktivit njihet si Konjunktiv indirekt ose si Konjunktiv I (Konjunktiv I, indirektive Konjunktiv). Njëjësi i një numri të konsideruar foljesh në Konjunktiv I, gjegjësisht në

¹³⁶ Lyons, J., vepra e cit., f.289

¹³⁷ DUDEN, B. 4, f.522-524

konjuktivin indirekt ka rol referencial nga njëra anë dhe nga ana tjetër Konjuktivi I dallohet nga format e prezentit me anë të konsonantit flektiv –t.¹³⁸

Krahas mënyrave të mvetësishme të foljes, siç janë indikativi, konjuktivi dhe imperativi, gjuha gjermane ka dhe mënyrat josintetike të foljes. Këtu hyjnë kushtorja, dëshirorja dhe habitorja. Këto tri mënyra të foljes në gjermanishte ndërtohen me anë të mënyrës lidhore. Dëshirorja (Optativ) ndërtohet me lidhore restriktive; me lidhëzën kushtore „wenn” (nëse), ose me pjesëzën „doch”. Këto forma shprehin funksionin e modalitetit të dëshirës (Wunsch). *Kushtorja (Konditional)* në gjuhën gjermane nuk del si formë as mënyrore e as kohore. Ajo është variant shprehimor i një mundësie të kushtëzuar modale. Do të thotë se mënyra kushtore paraqet një kusht (Bedingung), që lidhet me një pasojë. Ajo më së shpeshti ndërtohet me mënyrën lidhore dhe lidhëzën kushtore „wenn”.¹³⁹ *Habitorja (Admirativ)* shfaqet pas një veprimi apo gjendjeje të pavërejtur deri në çastin e ligjërimin dhe shpreh habi.¹⁴⁰ *Habitorja* në gjuhën gjermane ndërtohet nga format e mënyrës lidhore, me folje modale dhe me ndajfolje.

Mënyra urdhërore (Imperativ) është formë mënyrore më vete, pra është mënyrë sintetike e foljeve në gjuhën gjermane, me anë të së cilës në formë të urdhërit shprehet dëshirë, kërkesë, lutje, këshillë, ndalesë. Folja në urdhërore del në vetën e dytë njejës dhe shumës të kohës së tashme. Duke parë strukturën e mënyrës urdhërore, J.Lyons me të drejtë konstaton se „në shumë gjuhë, të cilat e zgjedhojnë foljen sipas vetës, kohës, mënyrës, numrit etj: (duke përfshirë gjuhët indogjermane), forma e foljes në fjalitë urdhërore për vetën e dytë njejës për të gjitha këto kategori del e paepuar”¹⁴¹. Sipas Lyons-it, më tutje del se urdhërorja si mënyrë e foljes ka në të shumtën e rasteve karakter autoritar.¹⁴²

¹³⁸ Weinrich, H., vepra e cit., f.258-261

¹³⁹ Weinrich, H., vepra e cit., f.251-253

¹⁴⁰ Buchholz, O./ Fiedler, W., vepra e cit., f.154-155

¹⁴¹ Lyons, J., vepra e cit., f.287

¹⁴² Lyons, J., vepra e cit., f.287

Ndryshe nga gjuha gjermane, në të cilën modusi shfaqet, pra si kategori më vete (Indikativ, Konjunktiv, Imperativ) dhe përmes mënyrave të tjera (Optativ, Konditional, Admirativ), mënyrat e shqipes kanë ndërtim më vete. Në të gjitha gramatikat e gjuhës shqipe dalin gjithsej gjashtë mënyra të foljes: *dëftorja, lidhorja, dëshirorja, urdhërorja, habitorja* dhe *kushtorja*.

Pra, siç shihet më lartë, funksioni kryesor i mënyrës është për të shprehur modalitetin me anë të të cilit folësi duke shprehur qëndrimin e tij paraqet veprimin si të vërtetë, të mundshëm, apo të dëshirueshëm.¹⁴³

Kategoria e mënyrës dhe e kohës janë të gërshetuara mes vete. „*Lidhur me kategorinë gramatikore të kohës do pasur parasysh se me përjashtim të formave kohore të mënyrës dëftore, te format kohore të mënyrave tjera, kuptimi gramatikor i kohës është i gërshetuar me anë të modalitetit, i cili në përgjithësi del në plan të parë. Prandaj, kuptimet kohore të mënyrës dëftore dallohen më shkoqur nga ato të mënyrave tjera*”¹⁴⁴. Lidhja e ngushtë mes kohës dhe modalitetit në gjuhën shqipe është përcaktues i një numri të madh apo më të vogël të formave kohore. Pra, meqenëse mënyra dëftore është më pak e shenjzuar se mënyrat e tjera ka një numër më të madh të formave kohore dhe në të kundërtën mënyrat e tjera, të cilat janë „*të shenjzuara*” (të markuara) për nga lloji i kuptimeve modale që ndërthejnë kanë forma kohore më të kufizuara.¹⁴⁵

4.1.3. Përkufizime të aspektit (Aspekt) dhe mënyrës së veprimit (Aktionsart)

Derisa koha është kategori deiktike, që shenjon tipare të gjuhës, të cilat lidhen me kohën e shprehjes, aspekti nuk i referohet asnjë pike kohore të shprehjes. Sipas

¹⁴³ Gramatika e gjuhës shqipe I, f.272

¹⁴⁴ Gramatika e gjuhës shqipe I, f.275

¹⁴⁵ Po aty, f.275

Bussmann-it aspekti duke qenë kategori gramatikore e foljes ka të bëjë me perspektivën subjektive të folësit, i cili përmes një forme foljore paraqet një veprim që shfaq relacionet mes folësit dhe situatës së bisedës. Më tutje, Bussmann dallon aspektin (Aspekt) nga akcionsarti (Aktionsart), i cili përfshin kuptimin objektiv të foljeve; ndërkaq aspekti nënkupton qendrimin individual të folësit, me ç'rast veprimi del si zhvillim *imperfektiv* (*Imperfektive Verlauf*) ose ngjarje *perfektive* (*perfektive Ereignis*).¹⁴⁶

Mendime rreth kuptimit të aspektit si veçori gramatikore ka dhënë dhe Hockett, sipas të cilit aspekti më tepër ka të bëjë me „*ndarje në kohë*”, përkatësisht kufizime kohore të një veprimi, ngjarje a gjendje sesa me „*përcaktim në kohë*”.¹⁴⁷

Përderisa aspekti shenohet me elemente morfologjike, akcionsarti si mënyrë e veprimit të foljes lidhet me kuptimin leksikor të saj. Andaj, aspekti dhe akcionsarti përbëjnë *aspektualitetin* (*Aspektualität*), që në fakt ka të bëjë me „*strukturën e brendshme kohore të një ngjarjeje*”.¹⁴⁸

Sipas gramatikës së DUDEN-it, në gjuhën gjermane mund të flitet për akcionsartet e foljeve *telike* (*telische Aktionsarten*) dhe të foljeve *atelite imperfektive* (*atelische Aktionsarten*).

Foljet telike paraqesin ngjarjet a veprimet të kufizuara në kohë (*zeitbegrenzte Vorgänge*), të cilat kanë pikë të kulminacionit dhe pikë të përfundimit të veprimit. Si folje *telike* konsiderohen foljet që e ndërrojnë gjendjen, që ndryshe njihen si *folje transformative* (*transformative Verben*). Foljet *transformative* më tutje mund të jenë *ingressive* (*ingressiv*) apo *inkoative* (*inchoativ*). Këto folje në gjuhën gjermane dalin me strukturë komplekse. Ato tregojnë fillimin e një gjendjeje dhe ndërtohen me prefikse apo pjesëza (*einschlafen, aufwachen*). Nga ana tjetër, foljet *transformative egressive* (*egressiv*) janë ato që shprehin përfundimin e një veprimi, që tregon gjendje.

---

¹⁴⁶ Bußmann, H., vepra e cit., f.46

¹⁴⁷ Shih Lyons, J., vepra e cit., f.293

¹⁴⁸ Rothstein, B., *Tempus*, Heidelberg, 2007, f.62

Gjendja statike e foljeve (statische Zustände) ose veprimet dinamike (dynamische Vorgänge) shprehen me anë të foljeve atelike ose imperfektive (atelische b.z.w imperfektive Verben). Foljet atelike në gjuhën gjermane mund të jenë folje atelike transformativë (atelische transformativë Verben), të cilat shfaqin ndryshim gradual të gjendjes dhe folje atelike jotransformativë (atelische intransformativë Verben), të cilat nuk paraqesin ndryshim të gjendjes (Zustandsänderung).

Këndvështrimi i jashtëm (Sicht von außen) i akcionsartit telik, i cili paraqet fillimin apo përfundimin e një veprimi të kufizuar në kohë, njihet si perspektivë e jashtme (Außenperspektive), e cila së bashku me kohët e shkuara (Vergangenheitstempora) dominon në tekstet rrëfimore apo narrative (erzählenden Texten).

Foljet atelike në mënyrë të veçantë kanë lidhje të ngushtë sidomos me perspektivën e brendshme (Binnenperspektive), e cila lidhet me këndvështrimin e një pike të fillimit a të përfundimit të një veprimi të pakufizuar në kohë. Perspektiva e brendshme zakonisht shfaqet me folje atelike në Präsens, por mund të realizohet edhe në Präteritum. Dhe, pikërisht dallimi mes perspektivës së jashtme (Außenperspektive) dhe perspektivës së brendshme (Binnenperspektive) përbën esencën e aspektit si kategori.¹⁴⁹

Në fushë të studimeve për kategorinë e aspektit, me interes del dhe mendimi i Smith-it, sipas të cilit aspekti ndahet në perfektiv dhe imperfektiv. I pari, aspekti perfektiv, nënkupton pikën e fillimit dhe të përfundimit të një ngjarjeje. Ndërkaq, aspekti imperfektiv sipas tij mund të jetë aspekt imperfektiv progresiv dhe aspekt imperfektiv joprogresiv. Struktura e brendshme kohore e ngjarjes paraqet aspektin progresiv.¹⁵⁰

Edhe J.Lyons ka diskutuar aspektin progresiv dhe joprogresiv. Në këtë drejtim, ai konstaton se „*Meqë funksioni më i shpeshtë i aspektit progresiv është të tregojë*

---

¹⁴⁹ DUDEN, B. 4, f.415-418

¹⁵⁰ Shih te Rothstein, B.,vepra e cit., f.64

vazhdimësi, është e natyrshme se foljet statike nuk lidhen me aspektin progresiv, sepse kuptimi i vazhdimësisë përfshihet tanimë në kuptimin e përgjithshëm të këtyre foljeve”.¹⁵¹

Nga e gjithë kjo shihet se aspekti si kategori gramatikore ka ndërvarësi apo gërshetohet me kohën dhe mënyrën. Me fjalë të tjera, aspekti nuk do të kishte mundësi të qëndronte si kategori e pavarur në radhë të parë nga kategoria e kohës, por edhe e mënyrës prandaj duhet parë si një shkrirje me kohën dhe mënyrën.

4.1.4. Funkzioni i vetës (Person) dhe numrit (Numerus) në situatën e ligjëritimit

Veta (Person) si kategori gramatikore ka rëndësi të posaçme në situatën e ligjëritimit. Mendimi teorik për kategorinë e vetës është i hershëm. Në gramatikat tradicionale, veta konsiderohet si kategori e foljes, e cila shenjohe si formë eptimore e foljes, meqë në shumë gjuhë folja përdorej pa përemra vetorë dhe përzgjedhjen e përemrit e përcaktonte folja. Mirëpo, ky qendrim i gramatikës tradicionale shihet si i diskutueshëm. Këtë çështje e bën të diskutueshme fakti se nuk merret parasysh struktura e thellë dhe struktura sipërfaqësore e fjalive. Po të merret parasysh struktura semantike e fjalive del se „duhet të presupozohet një element përemëror abstrakt (që përcaktohet nga veta dhe numri), i cili është kryefjalë e foljes dhe që është vendimtar për rregullat e përshtatshme fonologjike të foljes në strukturën sipërfaqësore”.¹⁵² Ky element përemëror „në gjuhën gjermane dhe angleze prodhohet si përemër vetor”.¹⁵³ Edhe në gramatikën e

---

¹⁵¹ Lyons, J., vepra e cit., f.294

¹⁵² Lyons, J., vepra e cit., f.263-264

¹⁵³ Lyons, J., vepra e cit., f.294

gjuhës shqipe kategoria e vetës definohej si lidhje që shprehet përmes foljes midis folësit dhe kryefjalës së fjalisë.¹⁵⁴ Duke u nisur nga ky lloj këndvështrimi del se veta e parë i takon folësit, me anë të së cilës ai shenjon vetveten si objekt i bisedës, e dyta lidhet me dëgjuesin dhe e treta përfshin persona të tjerë që përjashtojnë folësin dhe dëgjuesin. Në situatën ligjërimore veta e tretë dallohet qartë nga veta e parë dhe e dytë, meqë në vetën e parë dhe të dytë nënkuptohet prania e folësit dhe dëgjuesit, ndërkaq në vetën e tretë edhe pse vendoset lidhje me persona a sende, nuk është e detyrueshme që ata të jenë të pranishëm në situatën e ligjërimorit. Me fjalë të tjera, veta e parë dhe e dytë konceptohen si elemente pozitive të vetës si kategori gramatikore. Përkundrazi, veta e tretë merret si element negativ, meqë nuk merr pjesë në situatën e ligjërimorit.¹⁵⁵

Edhe lidhja mes vetës dhe numrit sipas gramatikës tradicionale konsiderohet si e „gabuar”. „P.sh., është e qartë që **ne** (veta e parë, shumës) normalisht nuk qendron në të njëjtin raport ndaj **unë** (veta e parë njëjës), por ajo konsiderohet si ‚Unë dhe një ose shumë persona të tjerë’ ; te personat e tjerë mund të përfshihet dëgjuesi ose jo. Me fjalë të tjera, **ne** nuk është ‚shumësi i **unë**’; **ne** më shumë shpreh një lidhje me ‚unë’ dhe është një shumësi ”.¹⁵⁶

Veta si kategori gramatikore, përveç me numrin ka raporte dhe me gjininë. Kështu, p.sh si në shumë gjuhë të tjera dhe në gjuhën shqipe midis vetës së tretë njëjës dhe shumës bëhen shumë dallime gjinore (ata, ato). Përkundër kësaj, në gjuhën gjermane dhe angleze veta dhe shumësi janë të kombinuara (sie; they).

Në gramatikën e DUDEN-it krahas kohës (Tempus) dhe mënyrës (Modus), e një rëndësie të posaçme është dhe kategoria e vetës (Person) dhe e numrit (Numerus), në bazë të të cilave kategori folja zgjedhohet, do të thotë del në forma të ndryshme.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Gramatika e gjuhës shqipe 1, f.267

¹⁵⁵ Lyons, J., vepra e cit., f.260-261

¹⁵⁶ Lyons, J., vepra e cit.,f.261

¹⁵⁷ DUDEN, B. 4, f.395

Sipas Weinrich-ut rëndësi të madhe në procesin e konjugimit (Konjugations der Verben) kanë: folësi (Sprecher / ich), dëgjuesi (Hörer / du) dhe roli referencial (Referenzrolle / er, sie, es), që në kuptimin e gramatikës tekstore paraqesin vetën. Ndërkaq, numri i subjekteve (Numerus des Subjekts) në rolin e bisedës (Gesprächsrolle) mund të jetë njëjës (Singular) dhe shumës (Plural).¹⁵⁸

Në mbështetje të gjithë kësaj që u tha për vetën, mund të përfundohet se veta është kategori e rëndësishme e foljes e lidhur ngushtë sidomos me numrin, por edhe me gjininë, funksionet e së cilës në rasën emërore shfaqen si kryefjalë në të tri format e njëjësit dhe të shumësit.

4.1.5. Diateza

Termi diatezë rrjedh nga fjala greke „*diathesis*” që do të thotë „*gjendje*” „*dispozicion*” „*funktion*”.¹⁵⁹ Diateza është veprim i kryefjalës i emëruar nga folja në fjali. Lidhjet midis veprimit dhe kryefjalës së fjalisë shfaqen në forma kundërvënese. Në fakt, këto kundërvënie paraqesin formën veprorë (Aktiv) dhe formën pësore të foljes (Passiv). Foljet që kanë mundësi të përdoren në formën veprorë dhe pësore me kundërvënie kuptimore kanë kategorinë e diatezës.¹⁶⁰

Forma veprorë (Aktiv) është formë e pamarkuar (unmarkirte) apo formë normale e foljes; përkundër *pësorës (Passiv)* që është formë e markuar e foljes. Si e tillë, ajo si rregull emërton veprimin që e kryen kryefjala. Kur folja në diatezën veprorë lidhet me kundrinën e drejtë, përkundrazi në diatezën pësore transformohet në kryefjalë, do të thotë

¹⁵⁸ Weinrich, H., vepra e cit., f.88-90

¹⁵⁹ Lyons, J., vepra e cit., f.345

¹⁶⁰ Gramatika e gjuhës shqipe 1,f.270

merr funksionin e kryefjalës. Në rast se folja në diatezën veprorë s'ka fare kundrinë të drejtë, atëherë edhe në diatezën pësore mungon kryefjala.

Formë tjetër e rëndësishme, e cila qendron në kundërvënien me diatezën veprorë është diateza pësore. Në gjuhën gjermane variantet e pasivit paraqesin gjendje apo ngjarje të shkuar. Në këtë rast pasivi ndërtohet nga foljet ndihmëse (Hilfsverben) „werden” dhe „sein” dhe quhet „werden – Passiv” dhe „sein-Passiv”. Variant tjetër i pasivit është dhe i ashtuquajtur i „bekommen – Passiv”.

Semantikisht ndryshimi i rolit të kryefjalës (Subjekt) rregullohet përmes formave të pasivit (Passivformen). Kur në fjalinë aktive (Aktivsatz) gramatikisht vepruesi (Agens) është kryefjalë, përkundrazi në fjalitë pësore kryefjala është pësues (Patiens) i veprimit. Atëherë, si rregull kryefjala qendron në fillim të fjalisë (Satzanfang) në fjalitë aktive, ndërkaq në fjalitë pasive, ajo bartet prapa dhe merr rolin e pësuesit. Dhënësi i tekstit përmes zgjedhjes së aktivitetit apo pasivit në mënyrë të natyrshme bën rregullimin e informacioneve, të cilat i integron në tekst.¹⁶¹ Kjo mënyrë e integritit të pasivit në tekst bën lidhjen e tij me tekstin dhe diskursin.

Në gjuhën gjermane pasivi i ndërtuar me „werden”, që quhet edhe pasiv i së shkuarës (Vorgangspassiv) merret si forma kryesore e pasivit. Ai ndërtohet me anë të foljeve kalimtare (transitive Verben), ku kryefjala dhe kallëzuesi dalin në rolin e vepruesit (Agens), shkaktarit (Verursacher) apo pësuesit (Patiens).

„Bekommen – Passiv” poashtu konsiderohet si një nga llojet e rëndësishme të pasivit në gjuhën gjermane. Ai ndërtohet nga konstruktionet e foljeve kalimtare (transitive Verben) dhe veç kundrinës në kallëzore (Akkusativobjekt) ka dhe një aktant në dhanore (Dativaktant), i cili paraqet rol të rëndësishëm semantik. Ky rol i dhanores shprehet përmes marrësit (Rezipient), shfrytëzuesit (Beneficient) dhe poseduesit (Possessor). Kjo formë e pasivit e gjuhës gjermane quhet edhe „Dativ-Passiv”, meqë aktanti në dativ merr funksionin e kryefjalës në pasiv.

---

¹⁶¹ DUDEN, B. 4, f.1128-1129

Pasivi i gjendjes (Zustandspassiv) ndërtohet me anë të foljes ndihmëse „sein” (jam) dhe „Partizip II” (pjesores II). Pasivi i gjendjes është i lidhur ngushtë me foljet kalimtare (transitive Verben), foljet refleksive (reflexive Verben) dhe me foljet jokalimtare (intransitive Verben). Kryefjala e „sein – Passiv” duhet të përputhet me kundrinë në kallëzore (Akkusativobjekt)¹⁶².

H.Weinrich duke folur për format e pasivit në gjuhën gjermane, ato i sheh pothuajse si në Gramatikën DUDEN. Sipas tij, format kryesore të pasivit janë „werden-Passiv” dhe „sein-Passiv”, por pasivin e zgjeron dhe me forma të tjera, siç janë *pasivi modal (Modal-Passiv)*, *pasivi funksional (Funktional-Passiv)* si dhe me konstrukcione kuazipasive (*quasipassivische Konstruktionen*).

Pasivi modal shpreh modalitet dhe semantikisht paraqet gjendje pasive. Ai formohet nga kllapat pasive (Passivklammer) me një folje të vendosur përpara (Vorverb) dhe një folje të vendosur prapa në fjali (Nachverb). Folja e parë ka të njëjtin funksion si folja „sein” e pasivit të gjendjes, ndërkaq folja prapa përbëhet nga parafjala „zu” dhe forma infinitive e një foljeje kalimtare.

Pasivi modal, poashtu lidhet me një folje kalimtare si dhe me një kundrinë (Objekt), e cila bëhet kryefjalë (Subjekt) në pasiv.

Konstrukcionet kuazipasive nuk janë konstrukcione reale pasive. Ato ndërtohen përveç se me folje edhe me mbiemra (Adjektive), me pësore modale (Modal – Partizipien), të cilat kanë kuptim pasiv.¹⁶³

Edhe në gjuhën shqipe, si në gjuhën gjermane, folja ka diatezën veprorë dhe diatezën pësore. Foljet në formën veprorë krahasuar në formën joveprorë qendrojnë në raport kundërvënës mes vete. Të parat, gjegjësisht foljet në diatezën veprorë janë forma të pashenjëzuara (të pamarkuara) të foljes, kurse të dytat janë forma të shenjëzuara (të markuara) të saj.

---

¹⁶² vepra e cit., f.550-562

¹⁶³ Weinrich, H., vepra e cit., f.163-166

Gramatikat e shqipes duke u mbështetur në lidhjet e ndryshme midis kryefjalës dhe veprimit të dhënë nga folja, diatezën e ndajnë në katër lloje. Ato janë: diateza veprare, diateza pësore, diateza vetvetore dhe diateza mesore.

Studiuesit gjermanë O.Buchholz, W.Fiedler kanë dhënë kontribut të rëndësishëm në zgjerimin e konceptit të diatezës si kategori morfologjike dhe si kategori funksionale-semanticke. Ata kanë konstatuar se gjinia e foljes (Genus verbi) ndërtohet nga format e caktuara të saj, ku bëjnë pjesë pjesëmarrësit e veprimit (Partizipanten) – vepruesit dhe pësuesit (Agens, Patiens). Gjeneriteti (Generität) përcakton rangun, gjegjësisht shkallën, në të cilën marrin pjesë participientet dhe konsiderohet si kategori funksionale-semanticke e gjinisë së foljes. Pësuesi i veprimit (Patiens) duhet të përputhet me formë të shenjzuar të kategorisë morfologjike të gjinisë. Ndërkaq, funksioni sintaksor i pësuesit të veprimit është i rangut të dytë në fjali. Në rastin e parë, kur pësuesi i veprimit përputhet me formën e shenjzuar të foljes, atëherë kemi të bëjmë me funksione semanticke – komunikative të kategorisë së gjinisë së foljes, kurse në rastin e dytë mund të flitet për anën apo aspektin sintaksor funksional të gjinisë së saj.

Sipas gramatikës së Buchholz/Fiedler, kategorinë morfologjike të diatezës në gjuhën shqipe e përbëjnë: *forma e aktivitetit (Aktivform)*, *forma joaktive (Nichtaktivform)*, *forma joaktive e ndërtuar me kundrinë të zhdrejtë (Nichtaktivform – Dativ -OZ)*, *forma „duhet+pjesore” (duhet + Partizip)*, *forma „do+pjesore” (do+Partizip)*, *pësorja refleksive dhe jorefleksive (Reflexiv/Nichtreflexiv)* dhe *pësorja e gjendjes (Zustandspassiv)*.¹⁶⁴

4.1.6. Format e pashtjelluara të foljeve (infinite Verbformen) dhe funksioni i tyre

---

¹⁶⁴ Buchholz, O., Fiedler, W., vepra e cit., 183-193

Format e pashtjelluara të foljeve (infinite Verbformen) janë forma jopredikative, do të thotë janë forma jovetore. Në mungesë të kategorisë së vetës, numrit dhe mënyrës, brenda fjalisë ato nuk dalin si folje kryesore. Si të tilla, format e pashtjelluara mund të jenë pjesë e një kallëzuesi, nëse paraqiten me një formë foljore të shtjelluar modale. Këtyre formave të foljeve, meqë nuk kanë kategorinë e vetës, numrit dhe mënyrës u mungon dhe kryefjala. Veç këtyre veçorive dalluese të formave të pashtjelluara të foljeve, megjithatë ato mund të numërohen si folje dhe janë pjesë e sistemit foljor, „shprehin veprim si process ose gjendje, pësojnë ndryshime diatezore e kohore (aspektore), marrin lloje të caktuara të argumentave foljore, si kundrinorë të drejtë, kundrinorë të zhdrejtë, plotësohen me ndajfolje etj”.¹⁶⁵

Duke u gërshetuar apo kombinuar me kategoritë e tjera gramatikore si me emrin, mbiemrin dhe ndajfoljen, format e pashtjelluara dalin si kategori gjuhësore ndërmjetëse. Në këtë mënyrë, paskajorja dhe gerundivi gërshetojnë veçoritë e foljes dhe të mbiemrit, kurse përcjellorja gërsheton veçori të foljes dhe të ndajfoljes.¹⁶⁶

Në gjuhën gjermane format infinite të foljes (infinite Verbformen) janë *infinitivi me „zu” apo pa „zu”* (*Infinitiv mit oder ohne „zu”*), *pjesorja I ose pjesorja e së tashmes (Partizip I, Partizip Präsens)*, *pjesorja I me „zu” apo gerundivi (Partizip I mit „zu” oder Gerundiv)* dhe *pjesorja II apo pjesorja e së shkuarës (Partizip II, Partizip Perfekt)*. Format e përmendura foljore infinite në gjuhën gjermane ndërtohen vetëm nga foljet kalimtare, të cilat kanë funksionin e atributit dhe përdoren me mbaresa të mbiemrave (*Adjektivendungen*).

Partizip I në diatezën veprorë në kohën e tashme (Aktiv, Präsens) ka funksionin e një mbiemri atributiv (*attributives Adjektiv*).

Përkundër, Partizipi me „zu” edhe pse paraqitet në funksion atributiv, si rregull ndërtohet me folje kalimtare (*transitive Verben*) dhe funksioni i tij është pasiv modal

¹⁶⁵ Çeliku, M., vepra e cit., f.30

¹⁶⁶ Weinrich, H., vepra e cit., f.32

(passivisch–modale Bedeutung), që në aspektin modal shpreh nevojshmëri (Notwendigkeit) apo mundësi (Möglichkeit). Edhe Partizip II në gjuhën gjermane ka funksion atributiv dhe formohet me „werden” apo „sein-Passiv” me ç’rast emri duhet të ketë rolin semantik të pësuesit të veprimit (Patiens).¹⁶⁷

Nga këndvështrimi gramatikor-tekstor, Weinrich është marrë me strukturat e veçanta të formave të Partizipit dhe të Infinitivit. Ai dallon *infinitivin leksikor (der lexikalische Infinitiv)*, *infinitivin në situatë (Infinitiv in der Situation)* si dhe *infinitivin në kontekstin verbal (Infinitiv im verbalen Kontext)*. Kurse, në strukturat e participit ai e fut *participin mes mbiemrit dhe foljes (Partizip zwischen Adjektiv und Verb)*, *participin e së kryeres (Rück-Partizip, Partizip Perfekt, Partizip II)*, *participin neutral (Neutral-Partizip)*, *participin neutral aktiv (aktive Neutral-Partizip)* dhe *participin modal (Modal-Partizip)*.¹⁶⁸

Infinitivi leksikor lidhet me kuptimin e foljes në tekst dhe është i lirë nga të gjithë determinantët e kontekstit dhe të situatës. Në këtë rast ka funksionin e kryefjalës (schön sein ist herrlich), *infinitivi i situatës* është formë foljore që lidhet me situatën. Ky variant i infinitivit është shprehje gjuhësore ekonomike (nicht hinauslehnen), infinitivi në kontekstin verbal është infinitiv determinant minimal dhe mund të paraqitet në fjali i shoqëruar me një formë finite të foljes. *Infinitivi në kontekstin verbal* njihet në variantet e tij, siç janë: foljet me infinitiv të pastër (Verben mit dem reinen Infinitiv) dhe foljet, të cilat ndërtohen nga infinitivi me „zu” (Verben, die den Infinitiv mit „zu” bei sich haben).¹⁶⁹

Strukturat e participit si forma infinite, të cilat qendrojnë mes mbiemrit dhe foljes, janë mbiemra që përputhen me rregullat e zgjedhimit të foljeve, të cilat dallohen nga mbiemrat jofoljor (deverbale Adjektive). Dallimet midis tyre bëhen përmes mbareave „-lich” dhe „-bar”. Participi i së shkuarës (Rück Partizip, Partizip-Perfekt, Partizip II) është mbiemër prejfoljor (Verbal-Adjektiv), i cili lidhet me të shkuarën. Morfologjikisht

¹⁶⁷ DUDEN, B. 4, f.436,568-572

¹⁶⁸ Weinrich, H., vepra e cit., f.276-289, 534-544

¹⁶⁹ Weinrich, H., f.276-289

ai ndërtohet me prefiksin „ge-“ dhe mbaresën „-t” te foljet e rregullta (regelmässige Verben) dhe me prefiksin „ge-“ dhe mbaresën „-en” te foljet e parregullta (unregelmässige Verben). Participi neutral (Partizip-Präsens, Partizip I) në perspektivën e tij kohore është neutral. Ai lidhet me perspektivën e mëpastajshme (Voraus-Perspektive) dhe me perspektivën e mëparshme (Rück-Perspektive), e cila përdoret në kuptimin aktiv dhe pasiv. Participi aktiv neutral është particip i së shkuarës. Ai ka funksionin e mbiemrit, por me formë të njëjtë flektive sikurse folja. Mbaresa e këtij varianti të participit është „-end” (lese-vorlsend). Dhe së fundi, participi modal ka kuptim modal dhe si i tillë shfaqet në formë pasive (die zu treffende Entscheidung).¹⁷⁰

Format infinite të foljes në gjuhën gjermane të trajtuara në „Textgrammatik der deutschen Sprache” të H.Weinrich janë të trajtuara pothuajse njësoj si në gramatikën e DUDEN-it, por janë të zgjeruara me nëndarje më të shumëta, të fokusuara në aspektin tekstor.

Edhe Helbig/Buscha në „Deutsche Grammatik”, në kuadër të formave infinite shqyrton *lidhjet e lira infinitive (frei Infinitivverbindungen)*, *particip I (Partizip I)*, brenda të cilit fut *lidhjet e nevojshme të particip I (notwendige Partizip I – Verbindungen)*, *lidhjet e lira të particip I (freie Partizip I – Verbindungen)* dhe *lidhjet e particip II (PartizipII)*, të cilin e përbëjnë *lidhjet e nevojshme (notwendige Partizip II Verbindungen)* dhe *lidhjet e lira (frei Partizip II – Verbindungen)*¹⁷¹.

Do shtuar se, ndarja dhe trajtimi i formave infinite sipas „Deutsche Grammatik” konceptualisht nuk ndryshon nga Gramatika e DUDEN-it dhe Gramatika tekstore e Weinrich-ut.

Koncepti formë e pashtjelluar është koncept që lidhet me format joeptuese të foljes, do të thotë se foljes në formën e pashtjelluar i mungon veta dhe numri. Pra, si në gjuhën gjermane ashtu edhe në gjuhën shqipe, format e pashtjelluara të foljeve janë forma

¹⁷⁰ Weinrich, H., f.534-544

¹⁷¹ Helbig, G., Buscha, J., vepra e cit., f.118-121

jopredikative, forma jovetore dhe si të tilla atyre u mungon kryefjala. Në „Gramatikën e gjuhës shqipe” janë dhënë mendime sintezuese krahas formave të shtjelluara edhe për format e pashtjelluara të shqipes. Në këtë gramatikë konstatohet se për nga ndërtimi njihen dy grupe të pashtjelluara të foljes „Në grupin e parë përfshihen pjesorja dhe ato që janë ndërtuar mbi bazën e emrit prejfoljorë asnjans (të tipit të larë). Ndryshimi në tipin e ndërtimit të këtyre dy grupeve sa vjen e zhduket duke qenë se emrat prejfoljorë asnjans në gjuhën e sotme po vijnë duke u pakësuar gjithnjë e më shumë, kurse format e pashtjelluara të tipit „për të larë” e „me të larë” (sidomos e para mund të formohen për çdo folje). Prandaj, në gjuhën e sotme ato interpretohen si forma të pashtjelluara që ndërtohen mbi bazën e pjesores”.¹⁷²

Pjesorja si formë e pashtjelluar e foljes ka tipare të foljes dhe të mbiemrit.

Mirëpo, Shaban Demiraj shpreh mendimin se edhe pse pjesorja e ka marrë formën e një mbiemri të nyjshëm, nuk kalon semantikiisht në kategorinë e mbiemrit.¹⁷³

Në gjuhën shqipe pjesorja në radhë të parë shërben për të ndërtuar kohët e përbëra të foljes, por përdoret edhe pas foljeve modale si duhet, lipset, do. Pjesorja pa pjesëzat „pa” dhe „duke” nuk ka kategori gramatikore. Ndërkaq, kur ajo del me këto pjesëza përmban kategorinë e diatezës dhe kuptim kohor të kufizuar. Pjesorja e ndërtuar nga pjesëza „pa” mohon kryerjen e një veprimi, qoftë në të shkuarën apo në të ardhmen.

Forma e pashtjelluar mohore apo pjesorja mohore ka një numër funksionesh: funksionin e përcaktorit kallëzuesor (jam, kam), funksionin e rrethanorit të kohës, e rrethanorit të mënyrës dhe rrethanorit të kushtit.

Përcjellorja si formë e pashtjelluar e foljes është e lidhur ngushtë me një folje drejtuese dhe ndërtohet duke vendosur pjesëzën „duke” para pjesores. Në bazë të kontekstit të fjalisë, gjegjësisht kohës në të cilën përdoret folja drejtuese apo kryesore, përcjellorja del me kuptim kohor të së tashmes, të së shkuarës apo të së ardhmes.

¹⁷² Gramatika e gjuhës shqipe 1., f.298-299

¹⁷³ Demiraj, Sh., Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe I, Tiranë, 1970, f.84

Përcjellorja përdoret në funksion mënyror, kohor, shkakor, kushtor dhe në funksionin e përcaktorit kallëzuesor.¹⁷⁴

Paskajorja e mirëfilltë i mungon shqipes standarde. Infinitivi në shqipen standarde është formë ende e pakristalizuar sa duhet dhe e përbërë prej shumë elementësh, siç janë: lidhorja (të punoj), paskajorja e re, që është në lindje e sipër (për të punuar), pjesorja pas foljeve modale (duhet punuar) etj. Paskajorja e mirëfilltë e gjuhës shqipe e dialektit gegë, që edhe sot përdoret në komunikim të përditshëm mes folësve të këtij dialekti dhe që është përdorur në gegërishten letrare nga autorët tanë të vjetër e deri më sot, ndërtohet nga parafjala „me” dhe pjesorja e foljeve në gegërishte (me punue). Paskajorja e mirëfilltë e gegërishtes dhe paskajorja si sistem shumëelementësh gramatikorë e shqipes standarde shpreh veprim në proces dhe ka funksion qëllimor, përcaktor dhe kallëzuesor.

4.2. Mendime të studiuesve për konektorët e tekstit

Me konektorët si mekanizma të rëndësishëm, të cilët ndërtojnë kohezionin e tekstit janë marrë studiues të shumtë të gjuhësisë së tekstit, siç janë: Halliday / Hasan, Beaugrande / Dressler, Heinemann / Heinemann, Van Dijk, Pasch et al, C. Fabricus – Hansen e të tjerë. Ata në studimet e veta në kuadër të trajtimit teorik të konektorëve, e sidomos duke u mbështetur në lidhjet që ata bëjnë mes fjalive brenda tekstit, kanë bërë dhe klasifikimin e konektorëve si çështje të rëndësishme, me anë të të cilëve realizohen këto lidhje. Studiues të ndryshëm, që janë marrë me klasifikimin e konektorëve, jo gjithëherë pajtohen me klasifikimin e konektorëve, por megjithatë marrëdhëniet bazë,

---

¹⁷⁴ Gramatika e gjuhës shqipe 1., f.333-337; Beci, B., vepra e cit., f.134-136

përmes të cilave konektorët bëjnë lidhjen e fjalive në tekst janë marrëdhëniet shtesore, kundërshtore dhe marrëdhëniet shkakore.

Ndër studiuesit kompetentë, që janë marrë me konektorët e tekstit, janë autorët e njohur të gjuhësisë së tekstit Halliday dhe Hasan. Ata në veprën e tyre të njohur „Cohesion in English”, veç njësive të tjera të kohezionit të tekstit, vend të rëndësishëm në organizimin e tekstit apo në ndërtimin e kohezionit të tekstit u japin *lidhëzave* (*conjunction*). Mirëpo, sipas Halliday dhe Hasan-it termi lidhëz ndryshon nga mënyra e lidhjes sistematike mes fjalive. Me fjalë të tjera, lidhëzat në tekst konkretizojnë mënyrën specifike të informacionit mes një pike të tekstit me pjesën e mëparshme apo paravajtëse të tij. Lidhjen e tillë, Halliday/Hasan më pak e shohin si lidhje strukturore sesa semantike, sepse ata mendojnë se marrëdhëniet lidhëzore janë të koduara në format e shprehshme mes përbërësve të një teksti dhe nuk janë të koduara në formën e strukturave gramatikore.¹⁷⁵

-,„Asnje nuk u ngrit ta pershendese dhe ketu beut nuk i erdhi mire.”¹⁷⁶

-,„Keiner erhob sich um ihn zu begrüßen, und hier wurde es dem Beg etwas übel zumute”¹⁷⁷

M.Halliday në veprën e tij „An Introduction to Functional Linguistics” ka plotësuar dhe zgjeruar konceptin për konektorët krahasuar me veprën e mëparshme të hartuar së bashku me R.Hasan. Duke konsideruar lidhëzën në këtë vepër si përbërës të rëndësishëm të teksturës, ai konstaton se lidhëzat në tekst krijojnë marrëdhënie të rëndësishme logjike dhe semantike. Marrëdhëniet kryesore, siç janë *marrëdhënia shtesore*, *marrëdhënia kundërshtore*, *marrëdhënia shkakore*, të diskutuara më parë nga Halliday/ Hasan, në këtë vepër Halliday i zgjeron duke bërë nënkategorizimin e tyre në :

- *marrëdhënien e përpunimit, ku hyjnë opozicioni dhe sqarimi,*

¹⁷⁵ Halliday, M., Hasan, R., vepra e cit., f.227, f.321

¹⁷⁶ Lambert, M., Albanische Chresthomathie, f.160

¹⁷⁷Lambert, M., vepra e cit, f.164

- marrëdhënien e zgjerimit, ku përfshihen variacionet dhe marrëdhëniet shtesë.

Marrëdhënia e zgjerimit sipas Halliday-t ka edhe llojet e veta, siç janë: *marrëdhënia shtesore, kundërshtore dhe marrëdhënia e variacioneve*. Sipas tij, marrëdhënia shtesore është pozitive (and – dhe) ose negative (nor - as); marrëdhënia kundërshtore realizohet me anë të lidhëzave „but-por”, on the other hand-nga ana tjetër”; dhe marrëdhënia e variacioneve përfshin marrëdhënien zëvendësuese (replacive) si „instead-në vend të kësaj” dhe marrëdhënien zbritëse (subtractive) si „except from that-pavarësisht prej kësaj”; dhe së fundi marrëdhënia e pasurimit përfshin marrëdhëniet hapsinore dhe kohore. Në këtë lloj marrëdhënie hynë lidhëza hapsinore si „there-atje” dhe ato kohore „then-atëherë”, „in the end- në fund” etj.¹⁷⁸

4.2.1. Mbi konektorët (junkturët) e gjuhës gjermane

Mendimi teorik gjerman për konektorët, si mekanizma kryesorë të kohezionit të tekstit, lidhet me emrin e Robert de Beaugrande dhe Wolfgang Dressler, të cilët në veprën e tyre „Einführung in die Textlinguistik” kanë dhënë shpjegime të rëndësishme mbi kriteret kryesore të strukturës së tekstit, nga të cilët lidhëzat i konsiderojnë me rëndësi të dorës së parë si kritere sipërfaqësore të tekstit. Ndryshe nga Halliday/Hasan, të cilët për emërtimin e lidhëzave përdorin termin lidhëz (conjunction), Beaugrande/Dressler përdorin termin *vendbashkim (Junktion)*. Sipas tyre, mekanizmi i vendbashkimit mes fjalive të tekstit, është mekanizëm që qartëson lidhjet e zhvillimeve të situatave dhe të ngjarjeve të tekstit¹⁷⁹. Vendbashkimi midis fjalive, sipas tyre bëhet me

¹⁷⁸ Halliday, M., An Introduction to Functional Linguistics, London, 1985, f.250-304

¹⁷⁹ Beaugrande/Dressler, vepra e cit., f.76

anë të lidhëzave. Në këtë drejtim, ata bëjnë katër grupime lidhëzash. Kështu, në grupin e parë hyn *lidhëza (Konjunktion)*, si mekanizëm i marrëdhënies shtesore. Kjo ndarje përfshin lidhëzat „und-dhe”, „außerdem-përveç kësaj”¹⁸⁰. Në grupin vijues bëjnë pjesë *lidhëzat veçuese (Disjunktionen)*, që kanë funksion alternativ, të cilat veçojnë të vërtetën nga jo e vërteta. Në këtë rast recipienti i tekstit duhet t’i gjykojë të dyja alternativat në mënyrë që të gjendet zgjidhja (Entscheidung). Ndër lidhëzat me funksion alternativ njihet lidhëza „oder-ose”.¹⁸¹ *Kontrajunkcioni (Kontrajunktion)* është marrëdhënie kundërlidhëse, përmes së cilës mundësohen zgjedhjet e ndërlikuara të ngjarjeve dhe situatave të tekstit të transmetuara nga dhënësi i tekstit. Në fjalitë e kësaj natyre është karakteristike lidhëza „aber-por”, „dagegen-përkundër” etj.¹⁸² Dhe së fundi, *nënrenditja (Subordination)* realizohet përmes një numri të madh shprehjesh junktive (Junktive Ausdrücke), siç janë lidhëzat „weil-sepse”, „denn-sepse”, „deshalb - për arsye se”, „während-përderisa” etj. Sipas Beaugrande / Dressler-it¹⁸³ junktivët nënrenditës (Subordination Junktive) i bëjnë eksplicitë tipat e relacioneve koherente (Kohärenzrelationen).

Mendime mbi lidhjet logjike-semantike mes fjalive dhe pjesëve të tekstit kanë dhënë dhe studiuesit Heinemann/Viehweger (1991:42-44) dhe Heinemann/Heinemann (2002:76). Lidhjet logjike-semantike të pjesëve të tekstit (Texteinheiten) konsistojnë në disa lloje relacionesh dhe realizohen me anë të konektorëve të caktuar. Llojet e këtyre relacioneve janë:

- *relacioni i thjeshtë këpujor (einfache additive Relation): und – dhe,*
- *relacioni shkakor objektiv (objektive kausale Relation): weil – sepse,*
- *relacioni shkakor subjektiv (subjektive kausale Relation): denn – sepse,*
- *relacioni kushtor (konditionale Relation): obwohl – edhe pse,*
- *relacioni kohor (temporale Relation): vorher – para se, nachher – pastaj,*

¹⁸⁰ Beaugrande/Dressler, vepra e cit., f.76-77

¹⁸¹ Beaugrande/Dressler, vepra e cit., f.77-78

¹⁸² Beaugrande/Dressler, vepra e cit., f.79

¹⁸³ Beaugrande/Dressler, vepra e cit., f.79

- *relacioni pasues (konsekutive Relation): sodass – kështu që,*
- *relacioni përmbyllës (finale Relation): dammit – me këtë,*
- *relacioni kundërshtor (adversative Relation): aber – por,*
- *relacioni i specifikuar (spezifizierende Relation): spezif – pikërisht,*
- *relacioni krahasues (Vergleichs Relation): wie – si,*
- *relacioni shpjegues (explizierende Relation): expliz - shpjegues¹⁸⁴*

Në studimin „Textpragmatische und kommunikative Ansätze” W. Heinemann thekson se sipas Van Dijk-ut këto relacione, meqë kanë të bëjnë me rrafshet e ndryshme të përmbajtjes (Inhaltsebenen) mund të ndahen në relacione lidhëzore (kausale Relationen), kurse relacionet e tjera janë relacione logjike-semantike të fjalisë.¹⁸⁵

Emra të njohur të studimit teorik të funksioneve të konektorëve të tekstit në gjuhën gjermane janë edhe Pasch et al. Studiuesit Pasch et al., funksionin e konektorëve në tekst e kanë shqyrtuar në fusha të ndryshme gramatikore, si në rrafshin morfologjik, në rrafshin sintaksor, semantik dhe fonetik.

Duke i studiuar konektorët në rrafshin morfologjik ata konstatojnë se: meqë konektorëve u mungon fleksioni, ata duhet renditur me parafjalët dhe me pjesët e tjera të pandryshueshme. Në rrafshin sintaksor, konektorët nuk e drejtojnë ose nuk mund të ndikojnë në për zgjedhjen e rasës, siç ndikojnë parafjalët. Kurse, në rrafshin semantik konektorët krijojnë marrëdhënie, apo vendosin relacione mes dy fakteve. Prandaj, në gjuhën gjermane përdoret dendur lidhëza „weil-sepse”. Dhe së fundi, në plan fonetik, konektorët kanë veçoritë tingull-kuptim.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Heinemann, W., Textpragmatische und kommunikative Ansätze, Në Janisch, N., Hrsg: Textlinguistik – 15 einföhrungen, Tübingen, 2008, f.94-95

¹⁸⁵ Heinemann, W., vepra e cit., f.95

¹⁸⁶ Pasch, Renate; Ursula, Brauße, Eva, Breindl&Werich, H., Waßner, Handbuch der deutschen Konnektoren, Berlin, 2003., f.1

Me çështje të llojeve apo formave të koneksionit në gjuhën gjermane është marrë dhe studiuesja Catherine Fabricus – Hansen në veprën e saj „Formen der Konnexion” (2000), ku bën ndarjen e konektorëve në konektorë gramatikorë (grammatischen Konnektoren) dhe konektorë leksikorë (lexikalischen Konnektoren). Me anë të këtyre formave nënkupton lidhjen eksplicite përmbajtësore, të cilën ajo ndryshe e quan koneksion (Konnexion). Fabricus – Hansen në kuadër të koneksionit, gjejmë lidhjeve të konektorëve gramatikorë dhe atyre leksikorë, flet për gjashtë relacione, që krijojnë konektorët. Këto relacione janë:

- *relacionet bashkërenditëse (koordinative Relationen),*
- *relacionet shkakore (kausale Relationen),*
- *relacionet shkakore në kuptimin e ngushtë (kausale Relationen im engeren Sinne),*
- *relacionet pasuese (konsekutive Relationen),*
- *relacionet kushtore (konditionale Relationen),*
- *relacionet përmbyllëse (finale Relationen),*
- *relacionet lejore (konzessive Relationen),*
- *relacionet kohore (temporale Relationen),*
- *relacionet modale –instrumentale (Modal –instrumentale Relationen)¹⁸⁷*

4.2.2. Mbi konektorët e gjuhës shqipe

Edhe në studimet gramatikore të shqipes bëhet ndarja e konektorëve në disa lloje. Kështu, duke u mbështetur në marrëdhëniet bazë, me anë të të cilave konektorët bëjnë

¹⁸⁷ Klisch, A.M., Textkohärenz, Heidelberg, 2013., f.18-24

lidhjen e konstituentëve të tekstit, në shqipe mund të bëhet fjalë për *marrëdhënie shtesore, kundërshtore dhe marrëdhënie shkakore* ,, një vend të rëndësishëm në trajtimin teorik të konektorëve të tekstit zë dhe klasifikimi i tyre sipas marrëdhënies që realizojnë. Por autorët kryesorë të gjuhësisë së tekstit jo gjithnjë bien dakord në lidhje me marrëdhëniet që mund të realizojnë mjete të ndryshme gjuhësore”¹⁸⁸

Marrëdhënia shtesore në gramatikën e gjuhës shqipe realizohet përmes lidhëzave këpujore, siç janë lidhëzat: dhe, e, edhe. Lidhëzat këpujore janë trajtuar nga studiuesit e njohur si : J.Rrota, K.Cipo, S.Floqi, pastaj në gramatikën e gjuhës shqipe etj. Kështu, J.Rrota ndër të parët ka parë karakterin shtues të lidhëzave bashkërenditëse dhe, e, edhe. Ai konstaton se duke shtuar një mendim të ri, ato mund të vihen në fillim apo në mes të një fjalisë.¹⁸⁹ Kurse, S.Floqi zgjeron kuptimin shtesor të lidhëzave këpujore dhe, e, edhe në fjalitë e bashkërenditura, duke nënvizuar marrëdhëniet që ato realizojnë në fjali, siç janë marrëdhënia kohore, marrëdhënia përqasëse dhe marrëdhënia shkak-pasojë. Në kuadër të marrëdhënies shtesore, që realizojnë lidhëzat këpujore në fjalitë e bashkërenditura, ato në një rëndësi anë ndërtojnë komunikim të ri që lidhet me përmbajtjen e fjalisë dhe nga ana tjetër shtojnë dhe sqarojnë mendimin e shprehur brenda fjalisë.¹⁹⁰ Edhe sipas K.Cipos lidhëzat e, dhe, edhe përbëjnë grupin e lidhëzave këpujore.¹⁹¹ Gramatika e gjuhës shqipe si lidhëza këpujore përcakton lidhëzat: as, dhe, e, edhe, si (e) dhe, hem.....hem, si..... si, si ..... ashtu.¹⁹²

Autorët e mësipërm (J.Rrota, K.Cipo, S.Floqi, autorët e Gramatikës shqipe) përveç lidhëzave shtesore, shqyrtojnë edhe marrëdhënien kundërshtore në gjuhën shqipe. Kështu, J.Rrota mendon se njëra nga fjalitë me marrëdhënie kundërshtore si rregull mohohet apo kundërshtohet nga tjetra. Lidhëzorët që shprehin raporte kundërshtore mes

¹⁸⁸ Mëniku, L., Konektorët e tekstit në gjuhën shqipe (punim për mbrojtjen e gradës „Doktor”), Tiranë, 2013, f.51

¹⁸⁹ Rrota, J., Sintaksi i shqipes, Shkodër, 1942

¹⁹⁰ Floqi, S., Fjalja e përbërë e bashkërenditur në gjuhën shqipe, „Buletin për shkencat shoqërore”, Tiranë, 1956, f.20-43

¹⁹¹ Cipo, K., Sintaksa, Tiranë, 1952

¹⁹² Gramatika e gjuhës shqipe 1., f.405

fjalive janë: por, po, veçse, porse, veç, përkundrazi, përndryshe.¹⁹³ Ndërkaq, sipas S.Floqit raportet kundërshtore në gjuhën shqipe ndërtohen me lidhëzat kundërshtore (por, po, porse, kurse, ndërsa) si dhe pjesëzat lidhëza (veç, veç se).¹⁹⁴

Sipas „Gramatikës së gjuhës shqipe” „lidhëzat kundërshtore janë: kurse, megjithatë, megjithëkëtë, mirëpo, ndërsa, teksa, po(r), porse, veç, veçqë, veçse, vetëm, vetëm se etj. Këto lidhëza shprehin marrëdhënie kundërshtore, përqasore – kundërshtore ose kundërshtore – kufizuese midis gjymtyrëve a fjalive që lidhin”.¹⁹⁵

Si lidhëzorë të tjerë, që nuk janë lidhëza, por që hyjnë në grupin e konektorëve me marrëdhënie kundërshtore janë ndajfoljet: *ndryshe, përkundrazi, përndryshe, nga ana tjetër, në të kundërtën* etj.

Dhe së fundi, do thënë se „lidhëzat shkakore se, sepse, si, pasi (mbasi), derisa, gjersa, përderisa, kur, që, sapo, meqenëse, meqë, ngaqë, ngase, prejse, duke qenë se, nga frika se, nga shkak që, për arsye se, për shkak se, posa që, sapo që etj., shërbejnë për të ndërtuar fjali që shprehin lloje të ndryshme marrëdhëniesh shkakore”.¹⁹⁶

Marrëdhënien shkakore të realizuar përmes këtyre lidhëzave e sheh dhe Cipo, sipas të cilit „fjalja shkakore tregon shkakun pse ngjan një punë për të cilën bën fjalë fjalja kryesore”.¹⁹⁷ Ndërsa, Floqi mendon se lidhëzat, të cilat lidhin dy fjali në një periudhë mund të kenë nuanca shkak, atëherë kur kallëzuesi i fjalisë kryesore paraqet ndjenjë a gjendje të brendshme. Dhe, në këtë mënyrë fjalja e varur paraqet shkakun e ngjarjes.¹⁹⁸ „Lidhur me kuptimin e fjalive shkakore mund të thuhet që pjesa e varur shkakore shpreh shkakun ose sqarimin e përmbajtjes që jepet në pjesën kryesore. Raportet kauzale të shprehura në fjalitë shkakore mund të grupohen në tri lloje:

¹⁹³ Rrota, J., vepra e cit., f.28

¹⁹⁴ Floqi, S., Periudha me fjali të varur shkakore I, Studime filologjike, nr.2, Tiranë, 1966, f.4

¹⁹⁵ Gramatika e gjuhës shqipe 1, f.406

¹⁹⁶ Gramatika e gjuhës shqipe., f.408

¹⁹⁷ Cipo,K., vepra e cit., Tiranë, 1952

¹⁹⁸ Floqi, S., vepra e cit., f.121

- shkakësi reale – në këtë rast shkak është i tillë që domosdoshmërisht pas njëfarë kohe prodhon një pasojë të caktuar:

Meqë ai nuk shqiptonte qartë, ne nuk e kuptuam ç' tha.

- motivim – ky lloj raporti shkakësor përfshinë rastet kur përmbajtja e pjesës së varur është një shpjegim, një argumentim e saqrim i asaj që thuhet në pjesën kryesore:

Megjithatë ndaloi ngaqë donte ta ndëgjonte

- shkakësi logjike – raportet shkakore në këtë rast mbështeten në ligjësitë logjike:

Meqë shtëpia është më e madhe se Emili, natyrisht Emili është më i vogël se ajo.”¹⁹⁹

Sintaksa e gjuhës shqipe, fjalitë e varura shkakore i trajton të bashkuara me fjalinë kryesore me anë të lidhëzave dhe lokucioneve lidhëzore, të cilat i ndan në tri grupe „ 1) lidhëza e lokucione lidhëzore konstatuese të shkakut si: *se, pse, sepse, meqë, ngase, nga shkak se, nga shkak që, për shkak se, për arsye se, me pretekst se, nga frika se mos*: 2) lidhëza e lokucione lidhëzore motivuese, arsyetuese si: *meqë, meqenëse, meqënëqë, duke qenë se, duke qenë që, përderisa*: 3) lidhëza e lokucione kohore si: *kur, tek, si, mbase, pasi, posa, sapo, gjersa, derisa, sakohë që, tani që, sot që, qëkur, qëkurse, qysh se*”²⁰⁰

¹⁹⁹ Sadiku, G., Shkakësia si kategori logjike dhe gjuhësore në shqip dhe në gjermanisht (Punim për gradën shkencore doktor), Tiranë, 2013, f.12

²⁰⁰ Gramatika e gjuhës shqipe 2, f.563

5. ANALIZË TEKSTORE DHE KONTRASTIVE E PËRKTHIMEVE TË LAMBERCIT

5.1. Rreth kritereve të analizës

Në studimin „Përkthimet në gjermanisht të teksteve shqipe nga Maksimilian Lamerci – analizë tekstore”, ashtu si është thënë më parë, do të mbështetemi kryesisht në metodën e analizës përfaqëse kontrastive, e cila, siç është e njohur, bën përshkrimin dhe krahasimin mes gjuhëve në sinkroni. Shembujt që do të shkëputen apo përzgjidhen nga korpusi, do të bëhen objekt trajtimi i analizave në disa rrafshë: sintaksor, semantik dhe pragmatik. Për trajtimin sa më të plotë dhe të gjithanshëm të analizave që do të bëhen, do të mbështetemi në parimet teorike të gjuhësisë së tekstit. Në këtë mënyrë do të shfrytëzohet dija teorike, themelet e së cilës i kanë dhënë studiues të njohur të gjuhësisë dhe të gramatikës së tekstit si R.A. de Beaugrande / W.U.Dressler (Einführung in die Textlinguistik), K.Brinker (Linguistische Textanalyse), H.Vater (Einführung in die Textlinguistik), M.A.Klisch (Textkohärenz), Ch.Gansel / F.Jürgens (Textlinguistik und

Textgrammatik), H.J.Heringer (Texte analysieren und verstehen), H.Weinrich (Textgrammatik der deutschen Sprache) etj. Mirëpo, gjatë analizave konkrete që do të bëhen, pashmangshëm duhet t'u referohemi kritereve të tekstualitetit (kohezionit, koherencës, synueshmërisë, pranueshmërisë, njoftueshmërisë, situacionalitetit dhe ndërtekstualitetit), të cilat së pari janë konceptuar nga studiuesit De Beaugrande / Dressler. Këto kritere të përkufizuara nga ta, janë përkrahur dhe nga një plejadë studiuesish të fushës së gjuhësisë së tekstit, siç janë H.Vater, M.A.Klisch, N.Janich etj. Do shtuar, se N.Janich në studimin e saj „Aspekte einer systematischen Beschreibung von Intertextualität” duke folur për ndërtekstualitetin (Intertextualität) dhe duke u dakorduar me studiuesit e tjerë (Adamzik: 2004:96) bën sistemimin dhe klasifikimin e lidhjeve të mundshme intertekstuale mes teksteve.²⁰¹

Edhe K.Brinker ka trajtuar dhe diskutuar kategoritë dhe kriteret e analizës tekstore gjuhësore. Sipas tij, në fushë të hulumtimeve gjuhësore, rëndësi të dorës së parë ka dallimi ndërmjet strukturës dhe funksionit të tekstit. Në kuadër të aspektit strukturor, si kriter i analizës së tekstit ai nënkupton strukturën gramatikore dhe atë tematike të tekstit, të cilat janë të lidhura ngushtë me njëra-tjetrën. Në rrafshin gramatikor (grammatische Ebene) ai e quan kategori qendrore (als zentrale Analysekatgorie) koherencën gramatikore (grammatische Kohärenz), e cila shpreh relacionet lidhëse sintaktike dhe semantike (syntaktische und semantische Verknüpfungsbeziehungen) të fjalive të tekstit. Ndërsa, në rrafshin tematik (thematische Ebene), ai përfshin temën e tekstit (Textthema) dhe formën e zhvillimit të vetë temës (Form der Thementfaltung).

Aspekti komunikativ – funksional (Kommunikativ – funktionale Aspekt), sipas K.Brinker-it paraqet kriterin e dytë themelor të analizës tekstore gjuhësore. Ky kriter realizon kuptimin e tekstit në aktin e komunikimit mes dhënësit dhe marrësit (Rezipient).²⁰²

---

²⁰¹ Janich, N., Aspekte einer systematischen Beschreibung von Intertextualität, Në Janisch, N., Hrsg: Textlinguistik-15 Einführungen, f.183-184

²⁰² Brinker, K., vepra e cit., f.137

Kriteret e gjuhësisë së tekstit, të përcaktuara dhe të trajtuara nga këta studiues dhe stuidues të tjerë, do të jenë mbështetja kryesore në procedimin e analizave që do të bëhen. Gjatë punës sonë të mëtutjeshme, trajtimi i analizave do të jetë njëdrejtimësh, pra analizat do të bëhen duke u nisur nga shqipja në gjermanisht. Mënyra e kësaj çasjeje mbështetet në faktin se tekstet origjinale për analizë janë tekste letrare të shqipes, të cilat më vonë Lamberci i ka përkthyer në gjuhën gjermane. Për këtë arsye analiza do të niset nga tekstet origjinale në tekstet e përkthyera.

5.2. Korpusi dhe analiza e korpusit

Përkthimet e Lambercit në gjermanisht paraqesin fushë të rëndësishme të veprimtarisë shkencore të tij. Ai, si njohës i thellë i gjuhës shqipe, u përpoq që tekstin ta përkthejë dhe mesazhin e tekstit ta bartë sa më mirë në gjuhën gjermane. Tekstet shqipe të përkthyera në gjermanisht nga Maksimilian Lamberci të gjitha janë tekste letrare dhe u takojnë dy fushave të krijimtarisë. Korpusin e parë të teksteve e përbëjnë tekstet e folura, të cilat janë të krijuara gojarisht dhe të regjistruara me shkrim dhe si të tilla e fitojnë statusin e teksteve të shkruara letrare, përkatësisht të krijimtarisë folklorike letrare. Në këtë mes hyjnë në radhë të parë përrallat popullore, që u takojnë të gjitha zonave folklorike shqiptare, si të veriut ashtu edhe të jugut, madje edhe të diasporës historike shqiptare (arbëreshëve të Italisë), pastaj gojëdhënat demonike dhe gojëdhënat etiologjike. Ky është korpusi i teksteve të folklorit letrar në prozë. Ndërkaq, Lamberci ka përkthyer në gjermanisht edhe një numër tekstesh të folklorit letrar shqiptar në vargje, apo krijime folklorike të poezisë popullore. Këtu hyjnë në radhë të parë këngët kreshnike dhe disa këngë historike.

Korpusin e dytë të teksteve shqipe të përkthyera në gjermanisht e përbëjnë tekstet nga letërsia e shkruar apo e kultivuar. Këtu bëjnë pjesë vepra monumentale e Gjergj Fishtës „Lahuta e Malcis” dhe një numër tekstesh të poezisë shqipe të traditës dhe të poezisë së

krijuar pas Luftës së Dytë Botërore. Shumica e teksteve të përkthyer përrallat, gojëdhënat, këngët kreshnike, këngët historike, „Lahuta e Malcis” etj., janë tekste epike narrative.²⁰³

5.2.1. Tekstet e letërsisë gojore të përkthyer në gjermanisht

Tekstet e para që Maksimilian Lamerci i përktheu nga shqipja në gjermanisht janë të letërsisë gojore. Këto tekste i përktheu në vitin 1917 në studimin e tij „Volks poesie der Albaner” - „Poezia popullore e shqiptarëve”. Në këtë studim të tij ai ka dhënë të përkthyer në gjermanisht një numër tekstesh të këngëve epike historike, një këngë elegji dhe disa këngë lirike. Këngë historike janë gjithsej dhjetë, gjashtë këngë lirike, një elegji dhe rreth njëmbëdhjetë këngë për fëmijë. Të gjitha tekstet e këngëve të përfshira në këtë studim, të përkthyer në gjermanisht janë marrë nga koleksioni i njohur i Vinçenc Prenushit „Këngë popullore gegnishte”.

Nga fusha e poezisë gojore, Lamerci shquhet sidomos me përkthimin e këngëve kreshnike. Nga ky model narrativ ai përktheu njëzet këngë kreshnike ndër më të bukurat, të cilat i mori nga koleksioni antologjik „Këngë kreshnikësh dhe legenda” të autorëve Bernardin Palaj dhe Donat Kurti. Këngët, të cilat i ka përkthyer sipas rradhës në gjermanisht kanë këta tituj: „Die Kraft der Muji” – Fuqia e Mujit”, „Die Heirat des Gjeta Basho Muji” - „Martesa e Gjeta Basho Mujit”, „Halili entführt die Tanusha” - „Halili rrëmben Tanushën”, „Omeri, der Sohn des Muji” - „Omeri prej Mujit”, „Omeris Tod und Ajkunas Totenklage” - „Ajkuna kjan Omerin”, „Die Gattin des Muji wird geraubt” - „Rrëmbimi i së shoqes së Mujit”, „Mujis Oren” - „Orët e Mujit”, „Muji und Behuri oder

²⁰³ Narracioni (lat. Narration – rrëfim) është term, i cili e zgjeron dhe e zëvendëson kuptimin e epikës si gjini letrare. Ky koncept në krijimtarinë letrare epike lidhet me situatat e komunikimit mes njerëzve. Narracioni në veprat letrare epike është ndërmjetësues mes ngjarjeve dhe dëgjuesve. Në fakt narracioni nënkupton apo përfshin çdo njësi, që tekstin letrar e bën të jetë integral në mënyrë që të arrihet tërësia e rrëfimit-koherenca e tekstit. (Rreth kësaj problematike shih lit. E.Neis, Struktur und Thematik der traditionellen und modernen Erzählkunst, 1964; E. Lämmert, Bauformen des Erzählens, 1972; K. Kanzog Erzählstrategie, 1976 etj..)

Tod des Dizdar Osman Aga und des Zuku Bajraktar” - „Muji e Behuri. Deka e Dizdar Osman Agës me Zukun Bajraktar”, „ Zuku Bajraktar” - „ Zuku Bajraktar”, „Arnaut Osmani und Hysko Radoica” - „Bejlegu ndërmjet dy vllaznëve të panjoftun – Arnaut Osmani dhe Hysko Radoica”, „Ali der Bajraktar oder Besa” - „Ali Bajraktari. Besa”, „Der verwundete Muji” - „Muji i varruem”, „Tod des Halil” - „Deka e Halilit”, „Muji nach seinen Tode” - „Muji mbas deket”, „Halil nimmt Blutrache für Muji” - „Halili merr gjakun e Mujit”, „Das Pferd des Muji” - „Gjoku i Mujit”, „Der junge Omeri” - „Omeri i ri”, „Arnaut Osmani” - „Zuku erbeutet die Rusha” - „Zuku e merr Rrushen” dhe „Muji und Jevernija” - „ Muji dhe Jevernija”. Këtë punë të rëndësishme, përmes së cilës iu ofrohen njohuri të huajve (gjermanëve) për këtë traditë të pasur epike gojore të shqiptarëve, Lamberci e përfshiu në veprën „Die Volksepik der Albaner”, të cilën e botoi më 1958. Teksti nga eposi i kreshnikëve i përkthyer në gjermanisht përfshin 5483 vargje, të cilat Lamberci nuk i përktheu në vargje, por në prozë.

Ndërkaq, tekstet narrative në prozë (përrallat dhe gojëdhënat) të përkthyer në gjermanisht, Lamberci i botoi në koleksionin „Albanische Märchen und andere Texte zur albanischen Volkskunde” në vitin 1922. Në fillim të kësaj përmbledhjeje, pas studimit për strukturën e përrallës gojore, janë përfshirë të përkthyer në gjermanisht këto gojëdhëna demonologjike „Die Kulschedra mit dem Dranges”- „Kulshedra me dragoit”, „Kulschedra” - „Kulshedra”, „Die Hexe und ihr Sohn” - „Štriga e i biri i sai”, „Die sieben Hexen in Schlauch” - „Štat štrigat n eřšiš”, „Der Ochs und die Teufel” - „Kau e dretšrit”. Kurse, në vijim jepen të përkthyer gojëdhënat për heronjtë e vjetër siç janë „der Mohr und Džerdž Eléz Alia” - „Harapi e Džerdž Eléz Alia”, „Als das Gewehr zum ersten Mal aufkam” - „Kur dul puška s parit”, „Muji und Halili” - „Muji dhe Halili” si dhe gojëdhënat etiologjike „Die Burg von Škodra” - „Kalaja e Škodrë”, „Die Burg von Berat” - „Kalaja e Beratit”. Në korpusin e teksteve gojore të përkthyer në prozë në gjermanisht, krahas gojëdhënave hyjnë edhe përrallat: „Der heilige Georg” - „Šn’erdži”, „Der Sohn der Padischan, der den Dif und die Kulschedra tötet” - „I biri i padišahit, tši e müt difin e kulshedrën”, „Der Sohn des Königs, die Mutter der Feder und die Stuten

Kjüelane” - „I biri i mbretit, e ama e puples ede pelat k’üleane”, „Der Satan und seine Schwester. Märchen von dem Burschen der 80 Jahre im Paradise war” - „Šeitani ede motra e ti, ose Pralza e aslanit, koplanit e vešn’erzit”, „Der alte Räuber” - „Kusari i vjetër” etj. Të gjitha tekstet gojore në prozë, të përfshira në përmbledhjen „Përralla shqiptare”, janë dhënë me shenja diakritike.

Maksimilian Lamberci ka përkthyer në gjermanisht përralla shqiptare edhe më vonë, më 1955 në veprën „Albanische Chrestomathie”. Këto përralla të përkthyer janë përfshirë nga faqja 120 deri në faqen 136. Përrallat u përkasin krahinave të ndryshme si Dibër, Shqipëri e Veriut, Borgo Erizzo e arbnesheve të Zarës, nga zonat folklorike të Jugut marrë nga përmbledhja e Thimi Mitkos „ Bleta shqiptare” si dhe nga folklori i shqiptarëve të Greqisë. Disa nga titujt e këtyre përrallave janë „Der Tschätsljäm” - „ Tsäts’isl’ämi, tsi u mbyt n’groš”, „Der Sohn des Padischan” - „I biri i padišahit”, „Die Meernixe” - „Hyrija e detit”, „Die Schöne der Erde” - „E bukura e Dheut” dhe „Das Mädchen und die Ziege” - „Vašëza e Lia”.

5.2.2. Tekstet e letërsisë së shkruar të përkthyer në gjermanisht

Një pjesë të teksteve të përkthyer nga shqipja në gjermanisht, Lamberci i përfshiu në „Albanische Chrestomathie”. Në këtë vepër ai përktheu në gjermanisht pjesë të teksteve të letërsisë shqipe nga më të hershmet duke filluar nga letërsia biblike. Në këtë vepër janë dhënë të përkthyer në gjermanisht edhe disa tregime dhe novela që nga 1945-ta nga autorët Fatmir Gjata („Die Braut” - „Nusja”), Jakov Xoxa („Die Haarschöpfe des Masar Beg” - „Kurorat e Masar beut”), Dhimitër Shuteriqi („Der älteste Sohn des Sale Ceni” - „Ky çuni i math i Sale Ceni”), Zihni Sako („Versöhnung in einer Blutrachesache” - „Pajtim me gjak”), Luan Qafzezi („Das Ertrinken” - „Mbytja”),

Shefqet Musaraj („Auf die Schwelle der Freiheit” - „Në parkun e Lirisë”). Edhe pse krijimet e Migjenit janë para vitit 1945, Lamerci në këtë vepër ka përfshirë edhe disa tregime të tij siç janë „Der verbotene Apfel” - „Mollë e ndalume”, „Es sollen die Hintertüren geöffnet werden” - „Të çelen arkapijat”.

Nga poezia shqipe e pas Luftës së Dytë Botërore janë përkthyer edhe disa krijime poetike në vargje të poetëve Aleks Çaçi („ Nëna dhe Paqja” - „Die Mutter und der Friede”), Llazër Siliqi („Atit tim” - „Meinem Vater”, „Përsëri u përtri jeta” - „Wiederum erneuerte sich das Leben”), Mark Gurakuqi („Pranverë” - „Frühling”, „Dashuria e Pandit” - „Die Liebe des Pandi”, „Letër së Dashunës në Hekurudhë” - „Brief an die Geliebte in der Eisenbahn”, „Kangë për t’ Ardhmen” - „Lied auf die Zukunft”, „Krenari” - „Stolz”). Lamerci në këtë vepër përktheu në gjermanisht edhe tekstin e „Hymnit të Flamurit”, poezi e Asdrenit.

Vepra „Lahuta e Malcis” - „Die Laute des Hochlandes” e Gjergj Fishtës, e përkthyer në gjermanisht nga Lamerci paraqet punën më madhore, që ai bëri në fushë të përkthimeve . Këtë projekt të madh pati mundësi ta realizojë vetëm Lamerci, sepse si homerolog ishte njohës i thellë i epopeve klasike dhe i gjuhës shqipe, sidomos i dialektit gegë. Lamerci përktheu botimin e parë të „ Lahutës së Malcis” të vitit 1937. Këtë vepër ai e përktheu në tërësi nga kënga e parë deri te kënga e fundit, kënga e tridhjetë, me rreth 15613 vargje, ndërkaq fjalori i saj përfshin 14000 fjalë.²⁰⁴

Analiza kontrastive e tekstore, e cila do të jetë qëllimi kryesor i këtij studimi, do të mbështetet në gjithë këtë korpus të begatshëm të përkthimeve të teksteve shqipe që i kishte bërë studiuesi i njohur austriak Maksimilian Lamerc. Analizat tona do të mbështeten, pra, në tekstet letrare të letërsisë gojore dhe të letërsisë së shkruar në prozë dhe në vargje, do të thotë në përralla, në gojëdhëna popullore, në këngët historike dhe kreshnike, në një numër poezish të letërsisë së traditës dhe asaj të krijuar pas vitit 1945, e

²⁰⁴ Aliçkaj, Xhavit, Lahuta e Malcis e Gjergj Fishtës, Shtëpia botuese Faik Konica, Prishtinë, 2000, f.254. Në këtë studim autori shprehet se vepra e Gjergj Fishtës – Lahuta e Malcis ka më shumë fjalë se vetë Fjalori i Bashkimit i vitit 1908 i hartuar nga Dodë Koleci

në disa tregime e novela të autorëve të viteve 50 dhe së fundi, në analizën tekstore e kontrastive të epopesë „Lahuta e Malcis”.

5.3. Përdorimi i kohëve të mënyrës dëftore (Indikativ) në tekstet shqipe dhe në tekstet e përkthyer

Tekstet shqipe të përkthyer nga Lamberci, si përrallat, këngët kreshnike, poemat e „Lahutës së Malcis” janë tekste letrare të tipit narrativ, të cilat, si lloje të gjinisë së epikës, i karakterizon narracioni. Narracioni bën që tekstet letrare, që do të shqyrtohen gjatë analizave, të jenë integrale si kusht i domosdoshëm për t’u arritur tërësia e rrëfimit-koherenca e tekstit. Meqë, shembujt e përzgjedhur nga tekstet janë të tipit narrativ, narracioni do të shprehet kryesisht me anë të regjistrit narrativ (H.Weinrich:2007:198-201/ O. Buchholz, W. Fiedler:1987:146;131;527).²⁰⁵

1. Teksti „Saleptsiu” i përzgjedhur nga „Albanische Märchen” është përrallë popullore me strukturë të tekstit narrativ. Narracioni apo rrëfimi në tekstin në gjuhën shqipe shprehet me anë të mjeteve tekstore verbale, të cilat kryesisht në tekst i takojnë regjistrit narrativ. Në shqyrtimin e tekstit në fjalë, jemi përqendruar në realizimin e komunikimit mes dhënësit dhe marrësit përmes mënyrës dëftore të shenjave verbale si

²⁰⁵ Kohët në gjuhën gjermane ndahen në dy grupe: në kohë të komentit (besprechende Tempora) dhe në kohë të rrëfimit (erzählende Tempora). Tekstet, në të cilat më shpesh përdoren kohët e rrëfimit quhen tekste rrëfimtare. Kohët që ndërtojnë tekstet rrëfimtare në gjuhën gjermane janë preteriti, plusquamperfekti, kondicionali (würde + Infinitiv I) dhe kondicionali II (würde + Infinitiv II). Edhe në gjuhën shqipe kohët e rrëfimit janë e pakryera, më se e kryera dhe e kryera e thjeshtë (aoristi).

mjete gjuhësore. Mënyra dëftore, duke qenë mënyrë e pashenjësuar (e pamarkuar) e foljeve, në tekstin të cilin jemi duke e analizuar del me një numër të konsideruar kohësh. Kështu, duke hulumtuar kohët e mënyrës dëftore, mund të konstatohet se në këtë tekst narrativ shumica e shenjave verbale janë të regjistrit narrativ. Pra, do sqaruar se, edhe pse shenjat verbale në këtë tekst janë mikste, në të epërsi kanë shenjat verbale që i përkasin regjistrit narrativ (ište, kište, bešin, škoj). Kurse, shenjat e tjera të strukturës së tekstit, të cilat janë më të kufizuara në numër, i përkasin regjistrit të kohëve të komentit (theret, vjen).

Meqenëse, strukturën e këtij teksti në gjuhën shqipe e ndërtojnë dhe mënyrat e tjera të shenjave verbale (shko, thui, të them, të napi etj), ato do të trajtohen në kuadër të shfaqjes së mënyrave të tjera gjatë analizave që do të bëhen në tekste.

Duke iu përmbajtur parimit të njohur të gjuhësisë tekstore, përkitazi me përdorimin e formave në tekst, del se ky tekst i takon llojit të teskteve narrative. Kurse, sipas vendit që zënë format kohore në tekstin në shqyrtim, ato janë më shumë të pranishme në fjalitë e varura të tekstit krahasuar me fjalitë kryesore të këtij teksti. Në fjalitë kryesore të tekstit në fjalë, shenja verbale e regjistrit narrativ në dy raste dalin në pozicion nistor (Ište, Bešin). Në vazhdim vërehet se në këtë tekst ka varësi temporale mes fjalive të përbëra, të cilat bëjnë zhvendosjen e kohëve të tekstit. Zhvillimi i ngjarjes së tekstit të kësaj përralle paraqet njëkohshmëri mes veprimit të realizuar në fjalinë kryesore dhe veprimit në fjalinë pasuese apo fjalinë e varur (Ište...,... kište...):

„Ište_{e pak} n’i her n’i duhandži i ri i tsili kište_{e pak} n’i gru tē bukur.”

„Es war _{Prät.} einmal ein junger Tabakhändler, der eine schöne Frau hatte _{Prät.}”

Në fjalinë e radhës kemi raport kohor njëkohësie mes fjalisë kryesore dhe fjalive të varura (...gindeš..., ište...,...de kište...):

„Me at kütet ku g'indeš_{e pak} kü, ište_{e pak} n'i Vali i martu, bur i škumun nga vjetšt ðe kište_{e pak} šum femí.”

„In jener Stadt, wo dieser sich befand Prät., lebte Prät. auch ein Vali, ein verheirateter Mann, schon vorgeschritten an Jahren und kinderreich.”

Fjalialia e katërt e tekstit, e cila përbëhet nga një fjali kryesore dhe disa fjali të tjera të varura ndërton raporte parakohësie, meqë në fjalitë e varura veprimi ndodh para fjalisë kryesore në tekst. Edhe fjalialia e pestë e vazhdimit të tekstit paraqet raporte parakohësie të fjalive të varura krahasuar me fjalinë kryesore. Derisa ndërtimet e mësipërme të kësaj përralle shfaqin raporte njëkohësie dhe parakohësie, në fjalinë:

„Šerbetori škoi_{e pak} me ndzitim ðe e Øeret_{e tash} duhanžiu, t tsili duk u drið vjen përpara Zon'es”

„Der Diener ging Prät. in Eile und ruftPräs. den Tabakhändler, der zitternd vor die Dame tritt”.

dalin raporte paskohësie mes fjalisë kryesore dhe fjalisë së varur.

Shenjat tekstore të diskutuara më lart, në këtë rast foljet, lidhen apo i referohen më së shpeshti kryefjalës (ai, sherbetori, gruaja), e cila në tekst shprehet me emër ose përemër. Por, ndodh që kryefjala e fjalisë kryesore nënkuptohet në fjalitë e varura nga vetë konteksti. Përemrat, të cilët në tekst ndërlidhen me foljen, apo të cilët nënkuptohen nga konteksti, janë në vetën e tretë të njëjësit, vetë kjo që në tekstet narrative njihet si „er-Form”.²⁰⁶

Teksti shqip i kësaj përralle të përkthyer nga Lamberci edhe në gjermanisht, në të shumtën e rasteve është i ndërtuar me folje të mënyrës dëftore (Indikativ) dhe më rrallë janë të pranishme dhe foljet në mënyra të tjera, si lidhore (Konjunktiv – erzürnt wäre) dhe urdhërore (Imperativ – Geh, sag). Në tekst ka laramani të kohëve të mënyrës dëftore,

²⁰⁶ Čubelić, T., vepra e cit 1972, f.411-412

sepse strukturën e tij, sa u përket foljeve, e ndërtojnë Präsents-i, Perfekti dhe Präteritum-i, por **Präteritum-i**, që ka shtrirje të gjerë në gjithë tekstin, përcakton karakterin narrativ të tij.

Gjatë analizës së tekstit në gjermanisht shihet se, ashtu si në tekstin origjinal, folja ndërlidhet me një kryefjalë, e cila në fjalitë e fillimit të tekstit shprehet me emër, ndërkaq në vazhdim të tekstit bëhet përemërzimi i tij (Pronominalisierung) në vetën e tretë të njëjësit, gjegjësisht me „Er-Form”. Në këtë mënyrë, përemri del në rol referencial (Referenzrolle) ndaj emrit.²⁰⁷

„E šoka keti Valiut n’i dit duke neit ne dritare e šef_{e tash}. ket duhandžin, k’_e po škonte_{e pak}. anei, si i bukur ke ište_{e pak}. naturišt, bukuria e ketij i bani_{e kr. e thj.} n’i perštüpje te mađe đe pa daš si e nderšeme, ke ište_{e pak}, huđi_{e kr. e thj.} sevda me kete.”

„Die Gattin dieses Vali saß_{Prät.} eines Tages im Fenster und sieht_{Präs.} diesen Tabakhändler, der₁ dort vorüberging_{Prät.} und schön, wie er₂ von Natur aus war_{Prät.}, machte_{Prät.} seine Schönheit auf sie₃ einen großen Eindruck, und ohne daß sie₄ es wollte_{Prät.} – denn sie₅ war_{Prät.} eine anständige Frau-verlor_{Prät.} sie₆ ihr Herz an ihn”.

Varësinë temporale mes fjalive të këtij teksti e shprehin marrëdhëniet e ndryshme kohore të foljeve. Në këtë mënyrë marrëdhënie njëkohëshmërie në tekstin gjermanisht shprehin fjalitë:

„Ište_{e pak}. n’i her n’i duhandži i ri i tsili kište_{e pak} n’i gru te bukur.”

„Es war_{Prät.} einmal ein junger Tabakhändler, der eine schöne Frau hatte_{Prät.}”

„Me at kütet ku g’indeš_{e pak}. kü, ište_{e pak} n’i Vali i martu, bur i škumun nga vjetšt đe kište_{e pak}. šum femí.”

„In jener Stadt, wo dieser sich befand_{Prät.}, lebte_{Prät.} auch ein Vali, ein verheirateter Mann, schon vorgeschritten an Jahren und kinderreich.”

²⁰⁷ Weinrich, H., vepra e cit., f.372-373

„Kete sevda nuk mundte_{e pak.} me e deklaruar dhe andaj, sa po vinte_{e pak.}, po fushkeshe dhe trette shembuj mbi vete”

„Ihre Liebe konnte _{Prät.} sie ihm aber nicht erklären_{Präs.} und daher schrumpfte _{Prät.} sie zusammen und verkroch sich in sich selbst, so oft er vorbeikam”

„K’o mafedhan’e ng’ati_{e kr. e thj.} disa koh duke ble duhan per dit me anen e sherbetorit”

„Dieser Verkehr dauerte _{Prät.} einige Zeit so an, indem sie alltaglich durch Vermittlung ihres Dieners Tabak kaufte”

Në kuadër të marrëdhënieve kohore mes fjalive kryesore (Hauptsätze) dhe fjalive të varura (Nebensätze) të këtij teksti realizohen edhe marrëdhënie parakohësie. Fjalitë në marrëdhënie kohore të parakohësisë, në të cilat zhvillimi i ngjarjes në fjalinë e varur ndodh para zhvillimit të ngjarjes në fjalinë kryesore, në tregim paraqitet në këta shembuj:

„Per me u difru, sheret _{e tash.} sherbetorin besnik, ke mbante_{e pak.} ne shpeji, dhe te tsilen, ks kur ishte _{e pak.} i vogel, e kiste _{e pak.} nen kudesin e sai, mbasi ishte _{e pak.} jetim pa print dhe ke vend te larg”

„Um sich Erleichterung zu verschaffen, ruft_{Präs.} sie ihren treuen Diener , den sie im Hause hielt _{Prät.} und den sie seit seiner Jugend unter ihrer Obhut hatte _{Prät.}, weil er ein Weisenkind ohne Eltern war _{Prät.}”

„Po pastai nga pak nga pak i deften_{e tash.} sevdan, ke kiste_{e pak.}, dhe i kaldzon_{e tash.} zemren e sai”

„Aber hernach enthüllt_{Präs.} sie ihm nach und nach ihre Liebe, die sie für ihn hingete_{Prät.}”.

Dhe së fundi, marrëdhënie paskohëshmerie në tekst paraqet ky shembull i fjalisë së mëposhtme:

„Šerbetori ško_{ie kr. e thj.} me ndзитим ðe e ðeret_{e tash.} duhandžin, t tsili duk u drið vjen përpara Zon'es.”

„Der Diener ging _{Prät.} in Eile und ruft _{Präs.} den Tabakhändler, der zitternd vor die Damme tritt”.

Në tekstet e analizuara në të dy gjuhët preteriti, si formë kohore e mënyrës dëftore, përdoret më së shpeshti. Përmes preteritit të kësaj mënyre realizohet narracioni si përbërës kryesor i strukturës së tekstit narrativ. Poashtu, në të dy tekstet njësoj bëhet përemërimi apo zëvendësimi i emrit me përemër, i cili shpreh raport referencial ndaj tij. Raportet e tilla referenciale të përemrit janë të lidhura ngushtë me foljen, e cila paraqet veprimin e kryefjalës. Edhe marrëdhëniet kohore të foljeve si shenja kohezive të tekstit, shprehin varësi të njëjtë temporale si njëkohësi, parakohësi dhe paskohësi.

Në të dyja tekstet ka shprehje, të cilat për nga kuptimi semantik që kanë, janë të ekuivalente :

„ ... ðe kište šum femi” „ ... und kinderreich”,

„... ðe i katdzon zemren e sai...” - „... und eröffnet ihm ihr Herz...”

„ ... huði sevda me kete” - „ ... verlor sie ihr Herz an ihn”

Por, ato me përjashtim të shembullit të parë, ku foljen e zëvendëson mbiemri në gjermanisht, dy shembujt e tjerë, edhe pse kanë forma të njëjta kohore, në tekst shfaqen me shenja të ndryshme verbale. Shprehjet e diskutuara kanë ngjyrimet e veta në të dy gjuhët. Kështu, shprehja e gjermanishtes „kinderreich” na duket se del stilistikisht më e pëlqyeshme krahasuar me shprehjen e shqipes „kište shum femi”. Kurse, dy shprehjet e tjera kanë për afërsisht ngjyrimet e njëjta emocionuese.

2. Kënga „Marash Uci”, që do të merret në shqyrtim është nga „Lahuta e Malcis” e Gjergj Fishtës. Nga ky tekst analizohen tre paragrafë, të cilët paraqesin një tërësi integrale kuptimore të tij.

Në mbështetje të shenjave verbale të mënyrës dëftore përcaktohet se teksti në fjalë ka strukturë narrative, do të thotë është tekst i llojit narrativ. Teksti shqip ndërtohet më së shumti nga foljet në kohën e pakryer dhe kohën më se të kryer (kishin ndollun, i kish’rá, kishte pá, kje, i kjenë, kallzote, bâte, u përmendte, u thote, i njifte, dojshin, ndigojshin). Por, do theksuar se në strukturën e këtij teksti janë të pranishme dhe folje në kohën e tashme apo folje të regjistrit komentues, sepse, siç është e ditur nga gramatika e tekstit, nuk ka krejtësisht tekste të pastërta të një lloji të caktuar (piqet, âsht, zêhet, bân, jânë). Pra, si shihet më lart, prania e formave kohore narrative në raport me ato të regjistrit të komentit në tekst del më i madh si në tekstet shqipe ashtu edhe në tekstet e përkthyer. Ky numër i formave kohore narrative të mënyrës dëftore, përmes të cilave realizohet narracioni, do të ishte edhe më i madh në vargjet ku formalisht folja mungon, por prania e saj nënkuptohet. Kështu, në paragrafin e parë, folja e vargut të dytë të tekstit mbulon katër vargjet vijuese (kishin ndollun). Por, megjithë mungesën e tyre, kuptimi semantik i tekstit arrin të realizohet:

„Te një mriz, te një lejthí
Kishin ndollun^{mese e kr.} tre barí
Dy me dhën e një me dhí,
N jâni plak e dy te rí:

Marash Uci e t’bijt e Calit :

„Auf dem fchatt’gen Ruhenplätzchen,
Unter einer Hafelstaude,
Trafen^{Prät.} sich der Hirten dreie.
Einer war^{Prät.} ein Ziegenhirte,

Zwei der Schafe treue Hüter;

Dy ðjelm t'letë si shpezt e malit. ”

Alt an Jahren war^{Prät.} der eine,
Jung jedoch die beiden andern.
Einer hieß^{Prät.} Marafh, des Uc Sohn,
Calis Söhne die zwei Jungen, ”

Një mënyrë e tillë e realizimit të tekstit narrativ përmes foljeve në kohën e pakryer dhe më se të kryer është e pranishme jo vetëm në paragrafët që po i shqyrtojmë, por në tërë tekstin e këngës, madje edhe në poemat e tjera të Lahutës. Mënyra e tillë e ndërtimit të tekstit narrativ, ku nuk shprehet folja në çdo varg, por nënkuptohet, është karakteristike për poezinë rrëfimore.

Përveç formave të shtjelluara të foljes në mënyrën dëftore, për të cilat u fol më lart, rëndësi në ndërtimin e tekstit kanë dhe format e pashtjelluara të saj, meqë gjuha e Lahutës është e dialektit gegë dhe shquhet për përdorim të dendur të formave infinite të foljes. Mirëpo, për këtë çështje do të flitet në mënyrë të veçantë në vazhdim të punimit.

Po të shqyrtohet realizimi i marrëdhënieve kohore mes fjalisë kryesore dhe fjalive të varura, në tekstin narrativ në fjalë, mund të hetohet se marrëdhënie kohore njëkohëshmërie paraqesin këto fjali:

„Marash Uci i Uc Mehmetit

Anë e m'ânë i kishit'rá^{më se e kr.} ðetit

Kishte pá^{më se e kr.} pronet e Mbretit ”

„Marash Uci, Sohn des Uc, der

Selber des Mehmeti Sohn war^{Prät.},

hatt'weithin das Meer befahren^{Plusquam.},

Alles Land geschaut des Sultans ”

„Burrë i fortë e trim si Zâna
Armët i kjenë^{e pak.} ktij baba e nâna:
Babë tagani e nanë breshâna,
Vllâ e motër dý pistolet
Dý gjarpnusha prej Stambollet”.

„Tapf’rer Mann, Held wie die Zâna!
Seine Waffen war’n ^{Prät.} ihm teuer,
Juft wie Vater und lieb Mutter.
Vater war ^{Prät.} der Jatagan ihm,
Doch die Mutter die Breshana,
Das Gewehr aus der Stadt Brescia.
Bruder, Schwester, zwei Piftolen,
Schlangengriff’ge aus Istanbul.”

„Prore Mashi ðjemve t’Hotit
U kallzote^{e pak.} punët e motit,
Punët e motit, punë trimnije:
Si Shqyptari mbas lirije
Ë mbas besës e s’bardhës Fé
bâte^{e pak.} deken si me le”

„ Gerne pflegte ^{Prät.} zu erzählen
Mashi alte Heldentaten,
Hotis Jugend, Heldentaten,
Wie Vorzeiten sie gebräuchlich.
Wie für seinen heil’ gen Glauben
Der Albaner ging ^{Prät.} zu sterben,
Nicht wie wenn der Tod bevorstünd ^{Prät.}”

Lamerci tekstin e paragrafëve të shkëputur nga kënga „Marash Uci” e ka bartur në gjermanisht përmes kohëve të foljeve që janë karakteristike për tekstin narrativ, të cilat për realizimin e tekstit i ka përdorur shpesh si mundësi për bartjen e kuptimit të tekstit te receptuesi apo marrësi. Këta elementë kohezivë të organizimit të tekstit narrativ të këtij shembulli, të cilin jemi duke e trajtuar janë: trafen sich, war, war, hieß, war, hatt’ ... befahren, hatt’ ... gesachaut, war, diene, war’n, war, fand, ließ sich .. finden, verließ,

entlud, war'n, pflegte, ging, bevorstünd, erzählte, konnte, liebten. Kurse, si forma jonarrative, që poashtu kanë rëndësi në ndërtimin e tekstit në fjalë dalin: bäckt, ist, ist.

Fjali që paraqesin marrëdhënie njëkohëshmërie në tekstin gjermanisht janë :

„Marash Uci, Sohn des Uc, der Selber des Mehmeti Sohn war Prät., hatt' weithin das Meer befahren Plusquam. Alles Land geschaut des Sultans“
„Marash Uci i Uc Mehmetit Anë e m'ânë i kishit'rá_{më se e kr.} ðetit Kishte pá_{më se e kr.} pronet e Mbretit”

„Der Albaner ging Prät. zu sterben, Nicht wie wenn der Tod bevorstünd Prät.; Nein, der Anfang neuen Lebens“
„Si Shqyptari mbas lirijs E mbas besës e s'bardhës Fé bâte_{e pak.} deken si me le”

Po të krahasohen dy tekstet, përkitazi me përdorimin e kohëve të regjistrit narrativ, mund të konstatohet se në tekstin në gjermanisht është shumë më i madh numri i kohëve narrative të përdorura se sa në tekstin shqip. Kështu, në gjuhën gjermane funksionin narrativ e realizojnë 21 folje në Präteritum dhe 5 folje në Plusquamperfekt, kurse në tekstin shqip atë e përbëjnë 9 folje në të pakryerën dhe 3 folje në kohën më se të kryer. Jashtë regjistrit narrativ numri i foljeve në Präsens në tekstin e përkthyer është i kufizuar, gjithsej janë 3 folje, ndërsaq në tekstin origjinal janë 5 folje. Sa i përket raportit të njëkohëshmërisë mes dy teksteve, në dy fjali del i njëjtë. Do thënë se Lamberci në tekstin

e përkthyer në disa raste përdor fjali shtuese me karakter sqarues, të cilat nuk hasen në tekstin origjinal si:

„Selber des Mehmeti Sohn war Prät..“ „Marash Uci i Uc Mehmetit”

Kjo ndodh me qëllim që receptuesit të tekstit t’i bëhen sqarime për ta kuptuar sa më mirë tekstin dhe situatat e tekstit origjinal, të cilat Lamberci i jep përmes vargut të parimuar, meqë përkthimi i këtij teksti me rimë, siç është në origjinal, do të ishte një punë e vështirë, madje ndoshta edhe e pamundur.

3. Teksti i autorit Jakov Xoxa „Kurorat e Masar Begut” i shkëputur nga përmbledhja e tregimeve „Albanische Chrestomathie” i takon tipit të teksteve narrative, meqë format kohore të mënyrës dëftore të përdorura në tekstin në fjalë janë kryesisht të regjistrit narrativ. Format kohore narrative, gjegjësisht format e së pakryerës dhe të më se të kryerës, që e ndërtojnë narracionin e tekstit origjinal janë: ndillte, kishte, vriste, ishte, kishin dalë, kishin thënë. Këto forma kohore narrative të mënyrës dëftore në tekstin e përkthyer nga Lamberci shfaqen në Präteritum dhe Plusquamperfekt (lockte, hatte, war, hatte gesagt, hervorgekommen waren) :

„Ish, si te thuash një zakon, i cili ndillte_{e pak.} mbaresi”

„Es war_{Prät.} sozusagen ein Brauch der zur Übertreibung lockte_{Prät.}”.

„Dhe kështu Masar Beu, si bej që ishte_{e pak.}, vriste_{e pak.} mendjen se si mund të pihet në dy sisa bashkë”.

„Und so plagte Prät. Masar Beg, als Beg, der er nun einmal war Prät., seinen Verstand mit der Frage, wie man den an zwei Brüsten gleichzeitig trinken könne”.

Edhe format kohore të më se të kryerës së dëftores së tekstit shqip në shumicën e rasteve janë shfaqur me Plusquamperfekt në tekstin në gjuhën gjermane:

„Edhe Aliu, djali i fundit xha Osmanit, të cilit i kishin dalë mëse e kr. edhe po i binin dhëmbët në konaket e beut, kishte kurora në kokë, bile tri:”

„Auch Ali, der letzte Sohn des Onkel Osman, dem die Zähne schon hervorgekommen waren Plusquam., und dem die ersten Zähne auch schon ausfielen ihm Palaste des Begs, der hatte auch Haarkränze auf dem Kopfe, ja sogar drei:”

Ndërkaq, format e aoristit, Lamberci i ka përkthyer me format e preteritit në gjuhën gjermane:

„Kur nisne t’i dersinin mustaqet, atij i erdhi aorist ner ment te pyesi dadon se kur do të bëhej Vali i dy krahinave, ashtu siç i kishte thënë mëse e kr. ajo që ne vogeli.”

„Als der Schnurrbart ihm zu sprossen began, da kam Prät. es ihm in den Sinn, seine Kinderfrau zu fragen, wann er Vali der zwei Provinzen werden würde, so wie sie es ihm in seiner Kindheit gesagt hatte Plusquam.

Ndërkaq, format kohore të së kryerës së thjeshtë të dëftores së shqipes, në tekstin në gjermanisht janë paraqitur kryesisht në preterit (priti – empfang, përcolli – begleitete,

qëlloi – traf, kërkoi – wünschte). Nga kjo analizë, shihet se format kohore të së kryerës së thjeshtë të mënyrës dëftore të shqipes, në gjuhën gjermane dalin në preterit. Format kohore të së pakryerës së dëftores së shqipes në tekstin e analizuar janë dhënë poashtu në preterit. Dhe së fundi, format kohore të më se të kryerës së dëftores të tekstit të shqyrtuar të shqipes, në tekstin e përkthyer janë shfaqur në Plusquamperfekt.

5.4. Përdorimi i kohëve të mënyrës lidhore (Konjunktiv) në tekste

Lidhorja (der Konjunktiv) në gjuhën gjermane ka një mënyrë tjetër formimi krahasuar me lidhoren e gjuhës shqipe . Me anë të kësaj mënyre shfaqen dëshirorja (Optativ):

„ Aman,falë i kojshim_{opt.} Zotit” „Sei_{konj.I} uns gnädig, Herr im Himmel!”

habitorja(Admirativ) dhe kushtorja (Konditional), të cilat nuk janë mënyra të mërfillta të foljes ashtu si në gjuhën shqipe. Gjatë hulumtimit në tekstet e analizuara nuk është gjetur ndonjë shembull që habitorja dhe kushtorja është shprehur me konjunktiv në tekstet e përkthyer. Megjithatë, edhe mënyra lidhore në gjuhën shqipe shfaq imperativitet, optativitet dhe admirativitet.

Mënyra lidhore ka një përdorim mjaft të gjerë në gjermanishten standarde. Veprimet që shprehen nga folja në mënyrën lidhore paraqesin veprim joreal (irreale Handlung) dhe potencial (potenziale Handlung). Fjala „Konjunktiv” vjen nga gjuha latine „conjungere”,në gjermanisht do të thotë „verbinden” dhe në shqipe „lidh”. Kjo shprehje latine ka një përmbajtje të gjerë kuptimore dhe paraqet të pavërtetën dhe të pamundurën si lidhëz, dëshirë, pasiguri, mundësi. Kjo shprehje, pra është më e pranueshme se

shprehja „formë mundësie” (Möglichkeitensform)²⁰⁸. Në gjermanishte janë dy forma kohore të lidhore, në bazë të të cilave del Konjunktiv I (lidhorja I) dhe Konjunktiv II (lidhorja II) si dhe ekziston edhe një tjetër formë e posaçme e ndërtimit të Konjunktivit, që njihet si „würde Form”²⁰⁹.

Konjunktiv I ndryshe njihet si Konjunktiv Präsens (lidhorja e së tashmes) dhe përdoret në ligjëratën e zhdrejtë (indirekte Rede). Konjunktiv Präsens është formë modale e folur dhe për këtë arsye është „Null Form” (formë boshe) e modalitetit. Lidhjet mes Konjunktivit në përgjithësi dhe Konjunktivit I në veçanti janë të ngushta, sepse Präsens Konjunktivi nuk mund të paraqitet si modus i pavarur, por është një lloj i posaçëm i lidhore me vlerë modale.²¹⁰

„Mögen sie besungen werden” „N’ kângë e n’valle, por u knđojshin”

Konjunktiv Präteritum është modus që shpreh të pavërtetën në kuptim të gjerë. Me Konjunktiv II jepet një supozim i pasigurt, shpesh në formën e shkruar dhe shfaq dëshirë, përmbushja e së cilës është e pasigurt.²¹¹

Edhe mënyra lidhore në gjuhën shqipe paraqet shumëllojshmëri modalitetesh.²¹² Me anë të lidhore shprehet imperativi, optativi, admisivi. Imperativi diferencohet sipas vetave gramatikore. Veta e dytë në njëjës dhe shumës shpreh urdhër të posaçëm, veta e parë në njëjës dhe shumës shpreh hortativitet (imperativ që shpreh veturdhër), me formën e vetës së tretë jepen urdhëra që i drejtohen një personi të caktuar apo të pacaktuar. Optativi eksklamativ paraqet një dëshirë, e cila përmes pjesmarrësit në aktin bisedimor nuk realizohet drejtpërdrejt. Lidhorja në disa fjali pyetëse realizohet si e koordinuar me dëshirën e bashkëbiseduesit. Pastaj, ekzistojnë dhe fjalitë pyetëse me komponente distributive. Në këto raste lidhorja përdoret pas elementit „sikur” . Edhe fjalitë pyetëse polemike që shprehin zemërim a protestë realizohen me anë të lidhore. Mënyra lidhore

²⁰⁸ Jung,W., Grammatik der deutschen Sprache, Leipzig,1982, f. 266

²⁰⁹ DUDEN, B.4, f.522-534

²¹⁰ Admoni,W., Der deutsche Sprachbau, Leningrad, 1960, f.181-182

²¹¹ Jung,W., vepra e cit., f.228-229

²¹² Gramatika e gjuhës shqipe 1, f.320-328

në gjuhën shqipe shfaqet edhe te fjalitë pyetëse me presumptivitet (kohë të tashme) si dhe te fjalitë koncesive me „sado që” dhe „sido që”, në fjalitë kohore, vendore, relative me përemrat lidhorë që, i cili, e cila, kush, ç’ dhe së fundi me fjalitë që dalin me formën „po” pas së cilës përdoret kjo mënyrë e foljes.²¹³ Pra, mënyra lidhore ka karakter polivalent si në gjermanishte ashtu edhe në shqipe, pasi që ajo ofron mundësi të krijojë lidhje a raporte edhe me mënyrat e tjera, ashtu që folësit i jepet mundësia që në mënyrë sa më të plotë dhe të drejtë të shprehë atë që mendon dhe ndien.

Meqenëse kuptimi dhe ndërtimi i mënyrës lidhore dhe i kohëve të saj u diskutua më lart, këtu do të hulumtohet funksioni i saj tekstdërtues në shembujt e teksteve që do të analizohen në vazhdim.

4. Teksti „I biri i mretit, e ama e puples eðe pelat k’uelane”, në të cilin do të përqendrohemi për ndriçimin e funksioneve tekstore të mënyrës lidhore, ka strukturë të tekstit narrativ. Fryma narrative e tij shprehet me format karakteristike kohore narrative, por që këtu nuk do të trajtohen. Mund të thuhet se kohët e shenjave verbale të mënyrës dëftore me funksion narrativ kanë shtrirje të gjerë në gjithë tekstin. Mirëpo, ndryshe qëndron puna e shenjave verbale të lidhores. Ato në këtë përrallë të mbledhur nga Lamberci, krahasuar me shenjat verbale të dëftores, dalin në mënyrë më të kufizuar, por që megjithatë kanë rëndësi të madhe tekstdërtuese. Në tekstin shqip janë këto forma të përdorura të lidhores: **të la, t nap, tē haš, tja huðiš, mund tē mē ðerin, ti hūpi, ta gezdis, ti müfi, tē veši, tē perdridhen, tē mi kapiš, ta mař, ta mariš, mos ta mariš, ta diš, ta šofiš, ta g’ei, t g’et, ta g’ei, ta g’ei, t i müfi, tē du, ta pruna, ta diš, tē šofiš, tē g’eti, ta ket, tē jan, tē kemi, tē pakohemi, t na duš, tē g’indemi, tē pakohemi, t na duš, tē g’indemi, deš ta maři, tē iki, po t jap, tē vini, tē dajn, po tē n’afiš, due tē me n’atni, ti g’ej, ta pruna, ti hingli, t erð, le ti miei, ti mieiš, t i miei, mos tē luani, t i miei, ta ziej, tē hūj, ti hūpe, tē vijm, tē baheš.** Të gjitha këto folje të përdorura në tekstin shqip i

²¹³ Buchholz, O., Fiedler, W., vepra e cit., f. 134-135,

takojnë kohës së tashme të mënyrës lidhore. Në fillim të tekstit është e pranishme folja „te la”, e cila përdoret në fjalinë e varur, dhe ka vlerë kushtore. Dhënësi apo dërguesi i tekstit përmes së tashmes së lidhore, e cila duke u ndërlidhur dhe me shenjat e tjera tekstformuese shpreh veprim të kushtëzuar, i cili receptohet si i dëshirueshëm dhe i mundshëm. Në fjalitë pasuese të tekstit hasen format e lidhore „t nap” „ te haš” „tja huđiš”, ku folja në mënyrën lidhore e fjalisë së parë semantikisht paraqet ngjyrimë kushtore në raport me fjalinë pasuese. Foljet në lidhore të fjalisë pasuese kanë vlerën e urdhërores. Ndërkaq, nëse u çasemi përbërësve informativë të këtyre fjalive mund të konstatohet se këto fjali hyjnë në tipin e progresionit me kapërcim tematik (die Progression mit einer thematischen Sprung):

„Ište i mret (T₁), k’i nuk kište femi (R₁).

Femi (T₂=R₁) nuk kam (R₂). N fron (T₄) t mretit nuk kam, tsilin te la (R₄)”

„Es war einmal ein König (T₁), der keine Kinder hatte (R₁).

Weil ich keine Kinder (T₂) habe (R₂).

Niemanden habe, den ich auf dem Königsthorn (T₄) zurücklassen kann (R₄)”

Duke u mbështetur në progresionin tematik mund të konstatohet se edhe rendi i fjalive i shembullit më poshtë shfaq tip të progresionit tematik me një remë të zbërthyer (Progression eines gespalteten Rhemas), sepse në to rema e fjalisë së parë zbërthehet në disa tema duke sajuar rematizim të zbërthyer:

„Un po tnap n’i kok’ e moł (R₁) ! Mołen (T₂=R₁) te haš vet (R₂). Eđe lekuret (T₃=R₁) tja huđiš pełes (R₃) !”

„Ich will dir einen Apfel (R_1) geben!

Den Apfel ($T_1=R_1$) musst du selbst essen (R_2)!

Die Schale (R_3) wirf der Stute vor!”

Në fjalinë e radhës në tekst, folja në kohën e tashme të lidhores paraqet mundësi veprimi, e cila duke u lidhur me fjalinë e varur del me nuanca ose ngjyrimë kuptimore kushtore:

„Mun të më ðerin, po Θ ui babes keštu,... ”

Ndërkaq, në fjalinë e dytë të varur përmes dy shenjave të lidhores realizohet semantikisht urdhër, prandaj fjalia është me vlerë urdhërore.

„Ti hüpi n i her mazit eðe ta g'ezdis npër fuš”

Dhe në fjalitë e tjera në vazhdim prania e dy foljeve në kohën e tashme të lidhores, poashtu është me vlerë të urdhërores:

„Ti müfi gi Θ düert, k'i hiki una! Eðe të veši robet e sünetl' ugut!”

Në mbështetje të analizave të paragrafëve vijues të tërësisë së tekstit shqip hetohen dhe fjali të ndërtuara me lidhore që kanë ngjyrimë kuptimore shkakore, qëllimore dhe urdhërore:

„Po zihemi šok me šok, k’i të pakohe mi,…” (kuptim shkakor);

„Hün ti n k’umšit, të baheš ma i bukur, o mret!” (kuptim qëllimor);

„Ato tri k’ime, k’i t’ë perdriden mu, të mi kapiš edhe mos keš frik!” (kuptim urdhëror)

Shenjat verbale të mënyrës lidhore, të cilat shprehin veprim të mundshëm apo të dëshirueshëm me ngjyrimë ose me vlera kushtore dhe urdhërore në tekstin e analizuar, së bashku me shenjat e tjera kohezive të tekstit, verbale dhe joverbale, bëjnë lidhjen e fuqishme mes njësive të tekstit, fjalive dhe paragrafëve.

Në këtë shembull të tekstit, që Lamerci e ka përkthyer në gjermanisht, foljet në lidhore, si shenja kohezive të tekstit, nuk janë identike me ato të lidhore të shqipes. Megjithatë, mund të thuhet se është përcjellë te receptuesi i tekstit kuptimi semantik i tij edhe pse realizohet me shenja kohezive të tjera (... zurücklassen kann, ... will... geben, ... muß ... essen, ... wirf ... vor, ... will ... besteigen, ... will ... spazieren reiten, schließe ..., ... will ... anziehen, ... sich mir locken, ... reiß ..., soll ... nehmen, ... sollest wissen, ... sollest ... sehen, ... kann ... finden, ... wird ... finden, ... soll ... finden, ... kann ... finden, ..soll ... machen, sich von selber schließt, ... soll ... geben, ... willst du mich für sich selbst ..., ... habe ... gebracht, wenn ... kennen lernen, ... bekommen könntest, ... gefunden hat, ... soll... enthalten ..., ... gleichsehn müssen, ...habe ... gebracht, ...wiehere, ... kommen sie, ... haben ..., ... wir weniger werden ..., ... uns brauchst ..., ... sind wir dir zur Stelle, ... uns zu vermindern, ... du uns brauchst, ... wir befinden uns zur Stelle, ... wollte ... mitnehmen, ... um fortzufahren, ... gebe dir ..., ... sollen kommen, ... sollen ...schneiden, ... du machst ..., ... wünsche, ... mir ... macht, ... ich verschaffe ..., ... habe ...gebracht, ... wiehere ....., ... da kommen sie ...,

laß jenen Knaben ..., ... sie melken, ... muß ... melken, ... ich euch melke, rührt euch nicht ..., ... euch melkt ..., ... soll...sieden ..., ... soll ... hineinsteigen, ... besteige mich ..., ... wollen ... herumreiten..., ... du schöner wirst. Po të shihet veç e veç secila nga këto shenja të përdorura në gjuhën gjermane, mund të vërtetohet se foljet e lidhore së shqipes në kohën e tashme, Lamberci në shumicën e rasteve i ka dhënë me mundësitë shprehëse të së tashmes së dëftores së foljeve modale:

„Ich, erwidert er, bin in Gedanken, weil ich keine Kinder habe, und niemanden habe, den ich auf dem Königshorn zurücklassen kann”,

Siç shihet, shenja verbale „zurücklassen kann” në këtë fjali shpreh mundësi të veprimit;

„Ich will dir einen Apfel geben!”

„Ich will einmal das Füllen besteigen und wie über die Wiese spazieren reiten”.

Und ich will die Kleider der Beschneidungsfeier anziehen!”

Në këto fjali është përdorur folja „will”, e cila realizon ngjyrimë apo vlera të dëshirës;

Lidhëria e shqipes më tutje në tekstin e përkthyer paraqet domosdoshmëri në fjalinë e parë të radhës, sepse folja „ muß” në këtë rast shpreh veprim të detyrueshëm nga folësi, ndërkaq dy fjalitë e tjera janë dhënë me foljen në mënyrën urdhërore, me të cilat dhënësi jep urdhër:

„ ... den Apfel mußst du selbst essen und ... “

„ ... und Schale wirf der Stute vor !”

„ Schließe alle Türen zu, ...”

Në bazë të këtyre vështrimeve mund të konstatohet se mënyra lidhore e përdorur në tekstin origjinal shfaqet gjithsej në 57 raste. Ndërsa, në tekstin e përkthyer atë mund ta gjejmë në 23 raste të dhëna në kohën e tashme të mënyrës dëftore (Präsens – Indikativ), në 3 raste në kohën e kryer të dëftores (Perfekt – Indikativ) dhe vetëm në 1 rast në kohën e ardhme të dëftores (Futur – Indikativ). Mirëpo, me një numër mjaft të madh, lidhorja e shqipes del në tekstin gjermanisht dhe me folje modale të kohës së tashme të mënyrës dëftore (Präsens – Indikativ), do të thotë gjithsej në 22 raste dhe vetëm në një rast në kohën e pakryer të mënyrës dëftore (Präteritum – Indikativ).

Lidhorja e shqipes shfaqet vetëm 3 herë me lidhore në tekstin e përkthyer; në mënyrën urdhërore 3 herë dhe me forma infinite, lidhorja e shqipes del 2 herë në tekstin e përkthyer.

Pra, siç shihet në bazë të analizave të tekstit origjinal dhe të tekstit të përkthyer, mund të përfundohet se në gjuhën shqipe, dhënësi i dërgon marrësit veprime të mundshme dhe të detyrueshme, të cilat shprehin urdhër, qëllim, shkak, kusht. Ky mesazh i tekstit i shprehur si urdhër, qëllim, shkak dhe kusht kryesisht bartet edhe në tekstin gjermanisht. Mirëpo, përderisa në tekstin shqip shenjat kohezive verbale që realizojnë këtë mesazh shprehen krejtësisht përmes lidhore; ato në gjuhën gjermane paraqiten me forma verbale të përziera si me : të tashmen, të kryerën dhe të ardhmen e dëftores; të tashmen dhe të pakryerën e foljeve modale të dëftores, me lidhore, me urdhërore dhe me forma infinite të foljeve. Edhe pse lidhoren e shqipes Lamberci e ka përkthyer me forma të përziera verbale në gjermanisht, koherenca e tërësisë së këtij teksti e ndërtuar edhe nga shenjat e tjera tekstore, duket të jetë arritur përafërsisht si në gjuhën shqipe.

5. Shenjat verbale kohezive të mënyrës lidhore si shenja tekstformuese shfaqen dhe në tekstin e përrallës, nga Dibra „Tsätsisl’ämi, tši u mbait n gröš” të cilin Lamberci e ka përkthyer në gjermanisht. Në tekstin e përmendur, përdorimi i shenjave verbale në lidhore është më i kufizuar krahasuar me shenjat verbale të mënyrave të tjera, si p.sh shenjat verbale në mënyrën dëftore janë shumë më të përdorura në tekst. Megjithatë, lidhorja paraqet një rëndësi të posaçme për tekstin, sepse përmes saj realizohen situata të ndryshme në të. Shenjat verbale të mënyrës lidhore në këtë tekst në tri raste dalin me kuptimin e urdhërores:

„T na hjekš buken ene t na ziš gröšen e t na böš punt!”

„Back uns das Brot und koche uns die Fisolen und mache uns die Arbeiten!”

Po të krahasohen këto shenja verbale të lidhores së shqipes me tekstin e përkthyer, del se ato edhe në shqipe edhe në gjuhën gjermane kanë vlerën e urdhërores dhe shprehin urdhër të prerë. Kurse, në fjalitë më poshtë shenjat tekstore verbale të lidhores shprehin modalitetin e mundësisë:

„Ene ájo tsätsisl’ämi tjek buken ene zin gröšen ene mer ni sahan ene mer ni lug ene buk ene škon t tšese gröš, e bije n vörb e mbaitet.”

„Tsäts. bäckt das Brot und kocht die Fisolen und nimmt eine Schlüssel und nimmt einen Löffel und Brot und geht, um Fisolen zu löffeln und er fällt in den Topf und ertrinkt.”

„Škon l’epri, t haje döárða,”

„Da kommt der Hase, um Birnen zu essen”

„ Škon n kröue lépri, t paje ui,”

„Da kommt der Hase an die Quelle um Wasser zu trinken”

Shenjat verbale të lidhore në tekstin origjinal, të cilat shprehin modalitetin e mundësisë, në tekstin e përkthyer nga Lamberci janë dhënë me infinitiv me parafjalën „zu”.

Nga e gjithë kjo që u tha më lart, shihet se shenjat verbale të lidhore, të përdorura në këtë tekst të dialektit gegë të shqipes, kur kanë vlerën e urdhërores, në tekstin e përkthyer dalin në urdhërore (Imperativ). Ndërkaq, kur shprehin modalitet mundësie me anë të këtyre shenjeve verbale në shqipe, në gjermanisht jepen me infinitiv me „zu”.

5.5. Mënyra urdhërore e foljeve në tekste (Imperativ)

Mënyra urdhërore në gjuhën shqipe dhe në gjuhën gjermane është mënyrë e mirfilltë e foljes, sepse ka format e veta gramatikore, të cilat dalin në dy veta, njëjës dhe shumës, në kohën e tashme (Präsens). Kjo mënyrë e foljes në të dy gjuhët ka spektër të gjerë funksionesh²¹⁴, të cilat komunikantëve u japin mundësi komunikimi.

Gjatë analizave të mësipërme të teksteve shqipe të përkthyer në gjermanisht, vërehet se folja në mënyrën dëftore dhe lidhore në ndërtimin e teksteve ka përdorim të shpeshtë. Që në fillim mund të supozohet se përdorimi i mënyrës urdhërore në tekstet që do të shqyrtohen mund të jetë më i kufizuar. Mirëpo, mënyra urdhërore edhe pse është më e thjeshtë në pikëpamje të formave gramatikore përkatëse dhe ka përdorim më të kufizuar, kuptimet modale të saj, siç do të shihet gjatë analizave, e begatojnë tekstin.

6. Në poemën „Deka” të „Lahutës së Malcis” të Gjergj Fishtës, e cila paraqet një tërësi të plotë kuptimore, do të shqyrtohen kuptimet modale dhe format gramatikore të urdhërores, të cilat krahas shenjave të tjera tekstore kanë rëndësi në ndërtimin e pjesëve dhe tërësisë së tekstit. Duke hulumtuar kuptimet modale të mënyrës urdhërore në tekste del se kjo mënyrë kryesisht shpreh modalitetin e dëshirës. Modaliteti i dëshirës, i shprehur përmes formave gramatikore të urdhërores në këtë tekst realizohet në formë urdhëri apo kërkesë në vetën e dytë të njëjësit, vetë kjo që është karakteristike për këtë mënyrë të foljeve. Në tekstin në fjalë, me anë të vetës së dytë të njëjësit të mënyrës urdhërore, modaliteti i dëshirës në formë të urdhërit del në këto fjali:

„Kqyre at shpatull, Soko Tona”,

„Hier !Sieh’ an den Schulterknochen,

²¹⁴ Buchholz, O., Fiedler, W., vepra e cit., f.149

	Soko Tona, und erklär'uns,"
„Merr, Kaçel, njihërë lahutën ”,	„Nimm, Kaçel einmal die Laute!"
„Nðiej, ti or Gjergj Elez Ali ”,	„Hör', du Gjergj Elez Alija!"
„Mêrr Vuksanin e Sinanin ”,	„Nimm den Vuksan und dem Sinan",
„Eðe mêrr Kerrn Zagorjanin ”	„Und nimm Kerrni von Zagorje",
„Shkomi Osos tash te kryet”	„Tritt mir jetzt Oso zu Häupten”

Kurse, në shembujt e fjalive të shkëputura nga poema „Deka” të „Lahutës së Malcis” të Gjergj Fishtës, modaliteti i dëshirës del me nuanca grishjeje, këshille, porosie, lejimi, lutjeje, nxitjeje në fjalitë:

„Eni, e shifni, oj nâna t'shkreta”,	„Kommt und seht doch, arme Mütter!"
„Eni, e shifni' i herë n'at vá”	„Kommt und seht einmal zür Flußfuhr!"
„Eni, eni mori Shkina”,	„Kommt nur, kommt nur, Slawenmütter!"
„Eni, eni te Vranina”,	„Kommt nur, kommt nur nach Vranina!"
„Mbliðni vetë ndër shpat e prrue”	„Sammelt selbst am Hang, im Wildbach”
„Eðe msonj fmin mbas sodit”	„Daß sie nicht mehr gieren mögen
„Mos t'lakmojn toks s'Kastriotit”	nach dem Lande Kastriotis
„E t'a marrin vesh shyptarët”	„Mögen's die Shqiptaren hören!"
„Po, le ðesin –s'kan shka presin”	„Mögen sie denn sterben! Laß sie!"

„Kjani, kjani oj Zâna, kjani”   „Weinet, weinet, Zânen weinet!”

„Kjani e lot mos i pushoni”   „Weinet, laß die Tränen fließen!”

Do shtuar se kuptimi i modalitetit të dëshirës që jepet në formë urdhëri, kërkesë, lutjeje, këshille, grishjeje, lejimi, porosie, nxitjeje etj., në fjalitë e shkëputura hetohet në mënyrë të plotë vetëm nëse kemi parasysh kontekstin, në të cilin janë përdorur fjalitë në kuadër të tërësisë së tekstit.

Në tekstin e diskutuar të kësaj poeme, dhënësi, urdhëroren me modalitet dëshire ia transmeton bashkëbiseduesit apo marrësit në shumicën e rasteve në vetën e dytë njëjës dhe shumës. Në komunikimin marrës-dhënës të këtij teksti në dy fjali dhënësi dëshiron të urdhërojë disa persona të tjerë, të cilët nuk marrin pjesë në këtë bisedë, me ç’rast folja jepet në vetën e tretë të shumësit në mënyrën lidhore:

„Mos t’lakmojn tokës s’Kastriotit”   „Daß fie nicht mehr gieren mögen
Nach dem LandeRaftriotis!”

„Po, le dësin – s’kan shka presin”   „Mögen sie denn sterben! Laß sie!”

Shenjat verbale të mënyrës urdhërore të tekstit shqip, në gjermanisht dalin pothuaj njësoj si në gjuhën shqipe. Numri më i madh i rasteve të urdhërores të përdorura në gjermanisht jepet me urdhërore, kurse dy raste shprehen me folje modale të dëftores dhe tri të tjera me folje modale të lidhores:

„Sollst mich segnen liebe Mutter!”   „Halláll, nânë, ti me m’a bâ”

„Darfst, mich Trännen um mich weinen!”   „Lot per mue ti mos me derdhun!”

„Mögen’s die Shqiptaren hören!”   „Ë t’a marrin vesh shyptarët”

„Mögen sie denn sterben! Laß sie!“ „Po, le ðesin –s’kan shka presin”
 „Daß sie nicht mehr gieren mögen , „Mos t’lakmojn tokës s’Kastriotit”
 nach dem Lande Kastriotis!”

Mirëpo, edhe pse për nga forma këto shenja verbale të tekstit në gjuhën gjermane janë të mënyrës dëftore (në dy fjalitë e para) dhe të mënyrës lidhore (në tri fjalitë pasuese), ato bartin te receptuesi vlera kuptimore të urdhërit në formë këshille, lejimi dhe porosie.

Ndërkaq, modaliteti i dëshirës në formë urdhëri të prerë apo të rreptë, i cili është spikatur edhe në tekstin shqip, shfaqet në këto fjali të tekstit të përkthyer:

„hier! Sieh’an den Schulterknochen, Soko Tona” „Kqyre at shpatull, Soko Tona”,
 „Nimm Kaçel einmal die Laute!” „Merr, Kaçel, njëherë lahutën”
 „Hör’, du Gjergj Elez Alija!” „Nðiej, ti or Gjergj Elez Ali”
 „Nimm den Vuksan und dem Sinan”, „Mërr Vuksanin e Sinanin”
 „Und nimm Kerrni von Zagorje”, „Eðe mërr Kerrn Zagorjanin”
 „Tritt mir jetzt Oso zu Häupten”, „Shkomi Osos tash te kryet”

Urdhërorja e fjalive të tekstit origjinal apo të tekstit në gjuhën shqipe, në gjermanisht është dhënë me urdhërore që shpreh modalitet dëshire me nuanca thirrjeje dhe nxitjeje në këto raste:

„Kommt und seht doch, arme Mütter!“	„Eni, e shifni, oj nâna t’shkreta ”
„Kommt und seht einmal zur Flußfuhr!“	„Eni, e shifni’ i herë n’at vá ”
„Weinet, weinet, Zânen weinet!“	„Kjani, kjani oj Zâna, kjani”
„Weinet, laß die Tränen fließen!“	„Kjani e lot mos i pushoni”
„Mögen’s die Shqiptaren hören!“	„Ë t’a marrin vesh shyptarët”
„Mögen sie den sterben! Laß sie!	„Po, le ðesin –s’kan shka presin”
„Kommt nur, kommt nur, Slawenmütter!“	„Eni, eni mori Shkina”
„Kommt nur, kommt nur nach Vranina!”	„Eni, eni te Vranina”
„Sammelt selbst am Hang, im Wildbach“	„Mbliðni vetë ndër shpat e prrue”

Dhe së fundi, në tekstin e përkthyer në gjuhën gjermane, urdhërorja shpreh modalitet dëshire si këshillë dhe porosi në katër fjali:

„Darfst nicht Tränen um mich weinen!“	„Lot per mue ti mos me derdhun!”
„Frücht’ dich nicht, du Sohn des Hengstes!“	„Mos u tut, bre zogu i atit”
„Daß sie nicht mehr gieren mögen, nach dem Lande Kastriotis!”	„Ëðe msonje tash. fmin mbas sodit Mos t’lakmojne tash. toks s’Kastriotit “

Edhe pse në rastet e diskutuara më lart, urdhërorja si rregull shprehet me vetën e dytë dhe të tretë të njëjësit dhe të shumësit si në tekstin origjinal ashtu edhe në tekstin e përkthyer; në dy fjali të tekstit, dhënësi u drejtohet bashkëbiseduesve, të cilët nuk marrin pjesë në bisedë, në vetën e tretë të shumësit të mënyrës lidhore:

„Mögen’s die Shqiptaren hören!“   „Ë t’a marrin vesh shyptarët“
„Daß sie nicht mehr gieren mögen,   „Mos t’lakmojn tokës s’Kastriotit“
nach dem Lande Kastriotis!“

Natyrisht, siç është theksuar dhe më parë gjatë analizës së tekstit shqip, format e ndryshme të modalitetit të dëshirës, të shprehura përmes urdhërores si këshillë, urdhër, kërkesë, lutje, grishje, porosi, nxitje etj., mund të konstatohen dhe në gjermanisht vetëm nëse kemi parasysh rrjedhën e këtyre fjalive në kontekst.

7. Përdorimin e formave të urdhërores në tekstet shqipe të Lambercit të përkthyer në gjermanisht, përveç në poemën „Deka“ të „Lahutës së Malcis“ do ta shtrimë dhe në përrallën „M tšo e m bir prep!“ të marrë nga koleksioni i përrallave „Albanische Märchen“.

Pa u ndalur në regjistrin narrativ të shenjave verbale, që dominon në strukturën narrative të këtij teksti, siç është thënë më parë, shenjat verbale të mënyrës urdhërore në këtë tekst, si përgjithësisht në tekstet narrative, përdoren në mënyrë shumë më të kufizuar. Modaliteti i dëshirës, që përbën esencën e strukturës së fjalive urdhërore, në tekstin shqip të përrallës shprehet në 12 raste. Mund të konstatohet se po e njëjta gjendje e përdorimit të urdhërores shfaqet dhe në tekstin e përkthyer në gjermanisht.

Në këtë tekst bien në sy përsëritjet e formave të urdhërores, të cilat shtrihen jo vetëm brenda fjalisë, por në gjithë tekstin, meqë në të vazhdimisht riafirmohet dhe pohohet qëndrimi i folësit. Format e tilla të përsëritjes së urdhërores në tekst, në fakt paraqesin rekurrencën si element i kohezionit të tekstit²¹⁵, i cili ndihmon që të arrihet koherenca e këtij teksti. Kështu, urdhërorja në zhvillimin e ngjarjeve dhe situatave në tekst, në fjali dhe në paragrafët e tij në funksion të rekurrencës është e pranishme në këto raste:

„m tšo e m bir prep” - „trag mich fort und bring mich wieder”

„m tšo” - „trag mich fort”

„ško e mefja” - „geh und zapfe ...ab”

„ško eđe mefi” - „geh und zapfe ...ab”

„m tšo e m bir prep” - „trag mich fort und bring mich wieder”

„m tšo e m bir” - „trag mich fort und bring mich”

Përdorimi i urdhërores në strukturën e tekstit „M tšo e m bir prep!” të marrë nga përmbledhja e përrallave të Lambercit, si në gjuhën shqipe ashtu edhe në gjermanisht shpreh modalitet dëshire, por vetëm në formë urdhëri, për dallim nga shprehja e modalitetit të dëshirës në poemën „Deka”, e cila ishte e pasur me nuanca të shumta kuptimore të dëshirës të dhëna me mënyrën urdhërore.

---

²¹⁵ Shih Beaugrande/Dressler, vepra e cit., f.51

8. Mënyra urdhërore e shenjave tekstore, si shenja të rëndësishme në realizimin e kohezionit dhe koherencës tekstore, është hulumtuar dhe në tekstin „Në Parkun e Lirisë” të përkthyer nga Lamerci në gjuhën gjermane. Në këtë tekst vlerat kuptimore të mënyrës urdhërore, ashtu si në tekstet më lart ku është analizuar mënyra urdhërore e shenjave verbale, shpreh urdhër të rreptë, modalitet dëshire dhe vlera kuptimore në formë lutje. Si urdhër i rreptë, urdhërorja del në këto fjali:

„Bjer parate, ja po me mire, thuajme ta çit qe nashti shkresen.”

„Bring das Geld, oder noch besser, sage mir, daß ich jetzt das Schriftstück zerreiße”.

„Bjere ketu - tha kryeplaku, nje mesoburre, po i zbardhur fare nga lesherat.”

„Leg es hierher! sagte der Dorfversteher, ein Mann in mittleren Jahren, aber schon ganz weißhaarig”.

Në të tri rastet (bjer – bring, thuajme – sage, bjere – leg), shenjat verbale të urdhërores dalin, pra, me vlerë kuptimore të një urdhëri të prerë në tekstin shqip dhe në tekstin në gjuhën gjermane. Ndërkaq, në rastin:

„T’a marre djalli punen me popull”

„Der Teufel soll diese Arbeit mit dem Volke holen!”

mënyra urdhërore në fjalinë e tekstit origjinal realizohet me lidhore dhe shpreh modalitet dëshire në formë mallkimi. Fjalja e përkthyer është e ndërtuar në mënyrën dëftore me ndihmën e foljes modale „sollen” dhe infinitivin e foljes „holen”. Dhe së fundi fjalja:

„Nemi nashti ato te shkreta; pese frenga jane.”

„Gib mir jetzt als armselige Geld: fünf Frangen sind es”

del me vlera kuptimore në formë lutjeje që shfaq urdhërorja si në shqipe ashtu edhe në gjermanishte.

Në mbështetje të hulumtimit të funksioneve kuptimore dhe të përdorimit të mënyrës urdhërore në tekstet e analizuara në vargje dhe në prozë në të dy gjuhët, rezulton se në realizimin e kohezionit dhe koherencës së këtyre teksteve edhe mënyra urdhërore, krahas shenjave tjera tekstdërtuese, ka rëndësinë e vet. Nga analizat e bëra në të dy tekstet në plan kontrastiv del se mënyra urdhërore e shqipes në shumicën e rasteve shfaqet njësoj në tekstet e përkthyer, do të thotë se Lamberci urdhëroren e shqipes e ka përkthyer me urdhërore të gjermanishtes. Kështu, urdhërorja e shqipes në tekstin e përkthyer është dhënë me urdhërore 38 herë, me dëftore 2 herë dhe në 3 raste të tjera, urdhërorja në formën e lidhore përcillet me lidhore dhe në gjermanisht. Edhe në bartjen e funksioneve kuptimore të urdhërores nga shqipja në gjermanisht, Lamberci përpiket të jetë konsekuent, meqë modaliteti i dëshirës përmes urdhërores shfaqet në të dy gjuhët si urdhër i prerë, por dhe si urdhër me nuanca kuptimore të dëshirës (këshillë, kërkesë, grishje, nxitje, lutje, lejim etj.).

Përdorimi i urdhërores në funksion të rekurrencës si riafirmim i qendrimit të folësit është dhënë në të dy tekstet. Në tekstin në vargje përsëritja e formave foljore të mënyrës urdhërore shtrihet brenda fjalisë, gjegjësisht vargut, kurse në tekstin në prozë përsëritja e formave verbale urdhërore ka shtrirje në gjithë tekstin.

Urdhërorja, duke qenë formë foljore që shpreh modalitet me nuanca dëshire, ka fuqi shprehëse dhe funksion të theksuar emocional. Prandaj, në tekstet letrare, siç janë dhe dy tekstet e analizuara, vlera emocionuese e urdhërores që shpreh qëndrimin e folësit e shton peshën stilistike të këtyre teksteve.

5.6. Përdorimi dhe kuptimi i mënyrës dëshirore në tekste (Optativ)

Mënyra dëshirore dhe mënyra urdhërore në pikëpamje të modalitetit afrohen me njëra tjetrën, sepse që të dyja shprehin dëshirë. Dëshirorja shpreh dëshirën e folësit si urim apo mallkim, kurse mënyra urdhërore modalitetin e dëshirës e shpreh në formë urdhëri apo kërkesë.²¹⁶

Derisa mënyra dëshirore në gjuhën shqipe del me format e veta gramatikore në kohën e tashme dhe në kohën e kryer, në gjuhën gjermane nuk ka forma të mirëfillta gramatikore të mënyrës dëshirore. Me gjithë mungesën e formave të mirëfillta, optativi në gjuhën gjermane ndërtohet nga mënyra lidhore indirekte (Konjunktiv Indirektiv) dhe me komponente modale të lidhore (Modalkomponente).²¹⁷

Mënyra dëshirore, qoftë e mërfilltë, qoftë e shprehur me elemente të tjera gjuhësore, është kategori gramatikore me rëndësi të posaçme në çdo gjuhë. Duke shprehur thënie, me të cilat shfaqen ndjenjat e folësit në formë urimi a mallkimi, dëshirorja ka funksion stilistik sidomos në krijimtarinë letrare. Meqenëse dëshirorja e shqipes ka karakter sintetik, gjuha gjermane këtu dallon hetueshëm me shqipen, sepse i mungon optativi i sintetizuar. Nga ana tjetër, nuk mund të thuhet se gjermanishtfolësve u mungojnë format gramatikore për të shprehur dëshirë. Në gjermanishte ekziston fjalia dëshirore (Wunschsatz), e cila jepet me format e mënyrës lidhore (Konjunktiv).

9. Që të shihen pak a shumë dallimet dhe ngjashmëritë mes optativit të shqipes dhe fjalisë dëshirore të gjermanishtes jam përqendruar në tekstet e Maximilian Lambertzit „ Albanische Märchen und andere Texten zur albanischen Volkskunde”. Në

²¹⁶ Gramatika e gjuhës shqipe 1, f.273

²¹⁷ Weinrich, H., vepra e cit., f.258-267

këto tekste, optativi i shqipes del në dialektin gegë që flitet në këto hapësira. Kështu, në tekstin numër 9 gjejmë fjalinë „*Te vašin krałt!*”, e cila në gjermanishte është përkthyer „*Mögen deine Arme verdorren!*”.

Optativi në gjuhën shqipe ka funksion të fuqishëm stilistik. Në gjermanishte fjalia është dëshirore. Me anë të foljes modale „mögen”, e cila shfaqet në Konjunktiv I shprehet vullneti si dëshirë e subjektit. Në shqipe, optativi është i sintetizuar, drejtpërsëdrejti pa ndërhyrjen e foljeve modale funksionon si ndjenjë mallkimi, vetëm me foljen kryesore që përmban karakteristikat e mirëfillta gramatikore të optativit, me të cilat ndjenja e subjektit shfaqet fuqishëm krahasuar me fjalinë dëshirore të përkthyer në gjermanishte.

Një shprehje tjetër, e cila poashtu gjendet në tekstin numër 9 „*Mos t’u vašin krałt!*” që në gjermanishte është përkthyer „*Dass dir nur ja deine Arme nicht verdorren!*” shfaqet kuptimi mohor para dëshirores me pjesëzën „mos”. Edhe në gjermanishte fjalia ka kuptim mohor me pjesëzën „nicht”, por nuk dalin elemente gramatikore që shërbejnë për formimin e fjalisë dëshirore. Po të përkthehet kjo fjali nga gjermanishtja në shqipe do të kishte këtë kuptim „Që ty mos të të thahen krahët!”. Nga kjo shihet se porosia e subjektit del në pah, por mbetet shumë më e zbehtë se mundësia që jep optativi i shqipes për të shprehur dëshirë, sepse optativi i shqipes ka mundësi shprehëse të fuqishme duke krijuar kështu dhe vlera stilistike.

10. „*Nan koš e zez!*” namë, që gjendet në tekstin numër 10, në gjermanishte është përkthyer „*Mutter! sei verdammt!*!”. Këtu me format e sintetizuara të optativit ndjenja reagon shumë më fuqishëm se në fjalinë dëshirore të gjermanishtes, në të cilën shihet se shfaqet ndjenjë mallkimi, por jo me atë forcë që ka optativi i shqipes. Fjalinë e bën dëshirore folja „sei”, e cila shfaqet në Konjunktiv I.

Optativi në fjalinë „*Për t mir u štroft!*” në gjermanishte është përkthyer „*Wohl bekomm’s was ihr aufgetragen habt!*”. Kjo fjali në gjermanishte nuk ka elemente

gramatikore të fjalisë dëshirore. Megjithatë, me të shprehet një lloj vullneti i subjektit. Në gjuhën shqipe porosia është shumë e qartë , optativi godet shumë fuqishëm dhe ndjenja shfaqet e fortë emocionalisht.

11. „*U bašin tóra prei aso flaket, tsi e silte era!*” që gjendet në tekstin numër 11 është përkthyer kështu në gjermanishte „*Und zwar war’s der Nordwind, der das Feuer anfachte und die Flamme gegen ihre Augen jagte!*”. Këtu optativi është i kompletuar me çdo nuancë që të shprehet ajo që ndien subjekti. Në fjalinë e përkthyer në gjermanishte nuk shprehet ndjenjë e fuqishme mallkimi nga subjekti.

Disa forma të klisheizuara që pothuaj hasen në çdo fund përralle të kësaj përmbledhjeje të Lamberzit janë fjali mungesore, pa kallëzues, por nga konteksti që kanë, në shqipe dalin në optativ. Poashtu, këto fjali janë të përkthyer në gjermanishte si fjali mungesore, por edhe këtu hetohet se janë fjali dëshirore:

Prałat n škał! - Das Märchen auf die Treppe!

Dukati n bał! - Der Dukaten auf der Stirn!

Kallëzuesi i këtyre formave do të ishte:

Prałat n škał! - Das Märchen auf die Treppe!

Dukati koft n bał! -Der Dukaten mög’s auf der Stirn sein !

Në këto tekste orale të mbledhura dhe të përkthyer nga Lamberci, gjejmë një numër të konsiderueshëm fjalish të tilla mungesore që janë formulë e çdo fund përralle e që dalin në optativ:

Perałza atje, - Das Märchen dort

Śendetja ke ne! - Die Gesundheit bei uns!

Perałza ne tuła - Das Märchen in den Backsteinen

Śendetja ne burra! - Die Gesundheit bei den Männerin!

Perałza ne trat - Das Märchen in den Balken,

Śendetja ne grat! - Die Gesundheit bei den Weibern!

Perałza ke hartosat - Das Märchen in den Dachsparren

Śendetja ke gotstat! - Die Gesundheit bei den Mädchen!

Të gjitha këto variante të përfundimit të përrallave janë në optativ.

Shembujt e tjerë, ku do të hulumtohet përdorimi i dëshirores do të jenë vargjet e fundit të këngës „Muji dhe Halili” (Muji und Halil) dhe poema „Deka” (Der Tod) e „Lahutës së Malcis” .

12. Nga këto tekste këngësh shkëputen këto vargje të klisheizuara të përfundimit të këngëve në optativ:

„ Atje koft si kuvenet moti!

Na kha patšim nimn e Zotit!

Kuś kenon e kuś ni' gon!

Këto vargje në gjermanishte Lamberci i përktheu kështu:

„Dort mög's sein, wie's erzählt wir von altersher! Wir hier mögen teilhaftig werden der Hilfe des Gottes, der, der's singt und der, der zuhört!”

Në këto vargje optativi i shqipes si gjithherë është shumë reflektues dhe subjekti shpreh ndjenjë të fuqishme në formë urimi. Këto vargje janë të përkthyer në gjermanishte me fjali dëshirore, shprehin dëshirë në formë urimi, por jo në mënyrë të ngjeshur, të sintetizuar sikurse në shqipe. Kjo ndodhë sepse optativi në gjuhën gjermane shprehet përmes konjunktivit, ndërsa në gjuhën shqipe optativi ka format e veta me të cilat ka mundësi shprehëse të fuqishme për realizimin e funksioneve stilistike.

13. Në poemën „Deka” të „Lahutës së Malcis” kemi hulumtuar shtrirjen e optativit dhe funksionet që ka, në gjithë tekstin. Gjatë zbërthimit të optativit në tekstin shqip dhe të përkthyer vërehet se optativi është përdorur, ashtu si në përralla, me vlerë kuptimore jo vetëm të urimit, por edhe të mallkimit. Në këtë tekst shenjat verbale në mënyrën dëshirore, si përbërës të realizimit të koherencës tekstore, modalitetin e dëshirës me vlerë kuptimore të urimit e ndërtojnë në këto raste:

„Zëmra t'knđoftë !”

– „Mög'dein Herz, Kaçel, dir, singen !”

„Letë u kjoftë mbi vorr leđina”	„Leicht sei auf dem Grabe der Rasten”
„Butë u kjoşin moti e stina”	„Lind sei ihnen Wetter, Jahr’szeit,”
„Ata kurr mos u harrojşin”	„Soll’n sie unvergessen bleiben”
„N’kângë e n’valle, por u knđojşin”	„Mögen sie besungen werden”
„Aman, falë i kjoşim Zotit”	„Sei uns gnädig, Herr im Himmel !”

Derisa në gjuhën shqipe dëshirorja shfaqet me format e veta, bartja kuptimore e urimit si modalitet dëshire në tekstin e përkthyer në gjermanisht nga Lamberci është dhënë me anë të formave foljore të mënyrës lidhore (Indirektiv Konjunktiv), në dy raste me folje modale në Konjunktiv I (mög, mögen) dhe në një rast është me folje modale në mënyrën dëftore (Indikativ). Me vlerë kuptimore të mallkimit, dëshirorja në të dy tekstet është e pranishme në vargjet:

„U zđaf Gjuka, - atë e vraftë buka”	„Zog sich Gjuka aus die Schuhe, - mög’das Brot im Hals ihn würgen!”
„E vraftë buka si â tue e vrá”	„Mög’erstricken er am Brote”
„Ashtû raftë gjithmonë tradhtari”	„Immer sterb’so der Verräter”
- „Ah kadalë, Nikollë, t’vraftë Zoti”	„Mög’der Herrgott dich erschlagen”
- „Trobojnica – kjoftë mallkue” –	“In Vranin die Trikolore”

Edhe në fjalitë me vlera kuptimore të anatemës apo nëmave, optativi i tekstit origjinal në tekstin e përkthyer del me Indirektiv Konjunktiv të foljeve modale në 3 raste.

Në një rast, dëshirorja e shqipes del me dëftore (Indikativ) dhe fare në fund të tekstit është e mënjanuar mënyra dëshirore duke varfëruar fuqinë emocionuese, që dhënësi i tekstit origjinal ia dërgon marrësit.

5.7. *Mënyra habitore (Admirativ) në tekste*

Haborja në gjuhën shqipe është mënyrë mëvete, e cila për nga ndërtimi është e veçantë dhe nuk haset në asnjë gjuhë tjetër indoevropiane. E tashmja dhe e pakryera e habitores së shqipes janë forma të përngjitura dhe të gjitha format e kësaj mënyre përdoren kryesisht për të shprehur habinë në çastin e ligjërit të folësit për diçka të papritur. Mirëpo, format e habitores shpesh përdoren për të shprehur dhe qëndrim kundërshtues, ironizues dhe mospajtues.²¹⁸ Haborja e shqipes si mënyrë e mvetësishme në pikëpamje të modalitetit afrohet me dëftoren, sepse të dyjat shprehin kryesisht modalitetin e vërtetësisë, por habitojra shpreh dhe ndjenjën e habisë.²¹⁹ Pra, ndjenja e habisë e zbeh apo e vë në dyshim modalitetin e vërtetësisë, të shprehur nga haborja.

Mënyra habitore ka spektër të gjerë përdorimi në gjuhën shqipe dhe në gjuhën gjermane. Dy veçoritë esenciale të saj janë emocionaliteti dhe komentimi. Haborja emocionale rezulton spontanisht dhe jospontanisht dhe mund të shfaqet pas një veprimi apo një gjendjeje të pavërejtur deri në çastin e ligjërit. Ndërkaq, haborja komentuese del me komente kryesisht ironike-kritike.²²⁰ Në gjuhën gjermane nuk është mënyrë e ndërtuar nga format e mvetësishme të saj. Kështuqë, haborja në këtë gjuhë del në forma të ndryshme si me lidhore, me folje modale, me ndajfolje e me forma të tjera. Në tekstet në vazhdim, do të hulumtohet modaliteti i habitores në gjuhën shqipe dhe mundësitë e shprehjes të modalitetit të kësaj mënyre në gjuhën gjermane, ku do të bëhen përpjekje të

²¹⁸ Demiraj, Sh., vepra e cit., f.905-906

²¹⁹ Gramatika e gjuhës shqipe I, f.273

²²⁰ Buchholz, O., Fiedler, W., vepra e cit., f.154-155

spikatet mundësia e përkthimit të habitores nga Lamberci. Shembujt, që do të bëhen objekt trajtimi i shenjave verbale në habitore janë teksti „Oso Kuka” dhe „Deka” nga „Lahuta e Malcis”.

14. Në tekstin e këngës „Oso Kuka” habitorja shpreh qendrim kundërshtues, mospajtues, dhe qendrim të habitës së folësit. Shumica e veprimeve të shprehura nga habitorja në tekst janë veprime të përfunduara, ku folësi nuk i ka shkëputur lidhjet me çastin e ligjërit. Në vijim do t’i paraqesim disa vargje të këngës „Oso Kuka”, në të cilat shprehet habitorja si qendrim kundërshtues i folësit në këto raste:

„Paska mbtë Shqypnija m’vasha”,   „Mädchen gibt’s nur in Albanien!”
„Qysh se s’leka mbrenðê nji ðjalê,”   „Wird kein Bursch mehr dort geboren” ,

Ndërsa, habitorja me qendrimin mospajtues në këtë shembull përdoret në fjalitë:

„Paska nði, po, e kênka iðhnue”:   „Hat’s vernommen ist entrüstet”,
„M’sylah doren paska çue”   „Hebt die Hand an seinen Gürtel,”

Dhe së fundi, në tekst në tri raste haset dhe qëndrimi i habitës së folësit pa nuanca kundërshtuese a mospajtuese:

„Oso Kuka paska nði:” –   „Oso Kuka hat’s vernommen”,
„Avdi Pasha kênka çue”   „Da erhob sich Avdi Pasha”

„Per sherbim qi i bâka Mbretit” „Für den Kriegesdienst, true geleistet”

Konstatimi i veprimit në habitore dhe qendrimi mospajtues dhe kundërshtues i folësit në rastet e diskutuara, përveç që vërehet nga forma e mvetësishme e ndërtimit të habitores (pas + ka mbetë; le+ka, pas+ka ndi, kên+ka idhnue, pas+ka çue, kên+ka çue), në mënyrë të plotë modaliteti i habitores qartësohet në kuadër të tërësisë së tekstit.

Po t’i referohemi versionit të përkthyer të tekstit, shihet se mungesën e formave të posaqme të habitores në gjuhën gjermane, Lamberci është përpjekur ta bëjë me shenja verbale të mënyrës dëftore. Përdorimi i shenjave tekstore verbale të mënyrës dëftore në tekstin gjermanisht shprehet në të gjitha rastet që ai i ka përkthyer nga shqipja, duke i dhënë me forma të ndryshme kohore. Kështu, Lamberci në katër raste kohën e kryer të habitores së shqipes e jep me kohë të tashme të dëftores së gjermanishtes (Präsens – Indikativ):

„Paska mbetë Shqypnija m’vasha”,	„Mädchen gibt’s nur in Albanien!”
„M’sylah doren paska çue”	„Hebt die Hand aus seinen Gürtel”,
„Qysh se s’leka mbrenðë një djalë”	„Wird kein Bursch dort geboren”
„Ku po bâte nâm Cetina”	„Die Hajduken aus Cetinje, schaden arg und Elend”

Tri fjalitë e tjera që në tekstin shqip dalin me kohë të kryer të habitores, në gjermanisht janë dhënë në kohën e kryer të dëftores (Perfekt – Indikativ) :

„Paska nđi, po, e kênka iđhnue” : „Hat’s vernommen, ist entrüstet”,

„Oso Kuka paska nđi” : „Oso Kuka hat’s vernommen”,

Përcaktimi i Lambercit që habitoren e shqipes ta përkthejë me dëftore duket se e zvogëlon emocionalitetin e habitores në vargjet e tekstit „Oso Kuka” të Gjergj Fishtës dhe nuk shpreh në mënyrë të plotë ekzaktësinë e tekstit shqip. Mendojmë se gjermanishtja ka mundësi me anë të të cilave mund të shprehej habitorja dhe modaliteti i saj në këto tekste, si p.sh me lidhore, folje modale dhe ndajfolje.

15. Edhe në tekstin e dytë të Lahutës „Deka” përdorimi i habitores së shqipes dhe përkthimi i saj në gjermanisht del për afërsisht i njëjtë si në tekstin e mësipërm. Format e habitores së shqipes në shumicën e rasteve shprehin ndjenjën e habitës së folësit. Format kohore të habitores në tekstin shqip janë të kohës së tashme dhe të kohës së kryer. Përkundrazi, në tekstin gjermanisht, sikurse në tekstin e këngës „Oso Kuka, Lamerci e ka përkthyer habitoren e shqipes me forma të ndryshme kohore të dëftores (Indikativ), si me Präteritum – Indikativ:

„Kênka nisë nji hije ðeket” „Aufbruch aus Rijekas Gegend, ein Gespenst,
ein Todesschatten,”

„Edhe i ðhânka zjarrë barotit.” „Legte Feuer an das Pulver”

„Leter t’vrashtë i paska çue:” „Sandte er ein brüskes Schreiben”

„Paska shkruet m’at derë Stambolle:” „Schrieb’ zuhaus er in Istanbul:”

„Edhe qitka’i porez t’randë:” „Drückte arg mit schwerer Steuer”

me Präsens – Indikativ:

„Paska njeshë shpaten florinit,”	„Gürtet sich das gold’ne Schwert um,”
„Paska veshur petkat arit”	„Kleidet sich in gold’ne Wämser”
„Zgjdhka gjakun pullali”	„Bindet los den Apfelhimmel”
„Edhë dashtka, n’ nâtë t’ pá hânë”,	„Und will heut’Nacht in Vranina,”
„Edë fjalës i ndejka Gjuka”	„Pünktlich folgt dem Auftrag Gjuka”

dhe me Perfekt-Indikativ:

„Kênka mbathë e kênka veshun”:	„Und er war gar wohl beschuhet, und er war gar wohl bekleidet.”
„Paska dynðë nji’ t’ maðhe ushtri”	„Hat ein großes Heer geführt”

Nga kjo paraqitje shihet se edhe në këtë tekst si në tekstin e parë, mënyrën habitore të foljeve, Lamerci e ka përkthyer me mënyrën dëftore me forma kohore të prezentit, perfektit dhe preteritit. Edhe modaliteti i vërtetësisë në tekstin e përkthyer shprehet në mënyrën dëftore.---

5.8. Mënyra kushtore në tekste (Volitiv)

Siç është thënë edhe më lart, duke trajtuar përdorimin e lidhore në tekste, edhe mënyra kushtore shpreh modalitetin e mundësisë. Veprimi i shprehur nga folja në mënyrën kushtore mund të kryhet poqëse vërtetohet një kusht i caktuar. Ky kusht, që duhet të kryhej shprehet zakonisht me anë të një fjalisë kushtore. Kushti i shprehur mund të jepet përmes foljeve në mënyrën lidhore. Pra, folja në kushtore është e barasvlershme me të pakryerën, përkatësisht me më se të kryerën e lidhore, të prirë nga folja modale „mund”. Por, mënyra kushtore mund të shprehet edhe përmes ndajfoljes „ndryshe”, e cila ka vlerën e një fjalisë mungesore ose vlerën e një togu të ndërtuar me parafjalën „me” ose „pa” dhe një emër që mund të shoqërohet nga një përcaktor. Mënyra kushtore ka dy kohë kryesore : të tashmen dhe të kryerën.²²¹ Sipas pikëpamjeve të O.Buchholz / W.Fiedler, kohët e kushtores janë: Präsens Volitiv (= Futur Konditional) që sinjalizon të ardhmen, Imperfekt Volitiv (= Imperfekt Futur = Präsens Konditional), Perfekt Volitiv dhe Plusquamperfekt Volitiv.²²²

16. Sipas hulumtimeve të bëra në tekstet shqipe të përkthyer nga Lamberci, krahasuar me përdorimin e mënyrave të tjera, kushtorja si mënyrë ka shtrirje më të kufizuar në to. Andaj meqë mënyra kushtore nuk është hasur në tekste, atëherë jam mbështetur në fjalitë me kuptim kushtor. Kështu, sipas gjetjeve tona, mund të konstatohet se fjalitë kushtore përdoren më shumë në tregime, sidomos në përralla dhe më rrallë në tekstet në vargje si në këngë kreshnike dhe në poemat e „Lahutës së Malcis”.

²²¹ Gramatika e gjuhës shqipe 1, f.327-328

²²² Buchholz,O.,Fiedler,W., vepra e cit., f.145-148

Teksti i shqyrtuar nr.16 **„Te dū vlaznit te kt̄sija e i vogle, i t̄sori, me djemnit”** është përrallë, në të cilën shfaqen raporte kushtore mes fjalive të tekstit shqip. Në tekst paraqiten tri fjali që shprehin një kusht të caktuar. Në të gjitha rastet, kushti del në fjalinë e varur kushtore të ndërtuar nga pjesëza mohore „pa” dhe folja në mënyrën dëftore. Ndërkaq, fjala „për”, me të cilën fillon fjalia e varur kushtore, në të tri rastet ka kuptimin e lidhëzës kushtore „nëse”:

„Un s la te me i ui!” „Po pse ?” „Per pa e hjek n’anin si, ui s t la me t mar!”

Por „Mos prek!” i ̄ot dja i. „Pse?” per pa ta hjek tjetrin si, ui s t la me mar”

„Ti, v̄la, ui sun t nap!” „Pse?” ̄ot ai: „Per pa t hjek sit!”

Fjalitë kushtore me kuptim mohor të realizuara me pjesëzën „pa” në shqipe, në versionin e përkthyer në gjuhën gjermane në dy raste kushti shprehet me anë të ndajfoljes „sonst” (ndryshe), që fjalisë së varur i jep vlerën e kushtores:

„ Ich gestalte es nicht, daß du Wasser nimmst.” „Aber warum nicht?” „Vorher muß ich dir das eine Auge ausreißen, sonst lasse ich dich kein Wasser nehmen!”

„Rühr es nicht an!” „Warum nicht?” „Erst muß ich dir auch das andere Auge ausreißen, sonst lasse ich dich kein Wasser schöpfen!”

„ Ich kann dir kein Wasser geben Bruder!” „Warum nicht?” sagt jener.„Vorher muß ich dir deine Auge ausreiten.”

Ndërkaq, fjalia e radhës e shembullit shqip dhe fjalia e përkthyer në gjermanisht, përveç raportit shkakor që kanë (meqë janë të lidhura me lidhëzën nënrenditëse shkakore „se” në shqipe dhe „denn” në gjermanisht), ato krijojnë dhe raporte kuptimore kushtore. Nëse lidhëza shkakore „se” e shqipes dhe lidhëza „denn” e gjermanishtes zëvendësohet me ndajfoljen „ndryshe” në shqipe dhe „sonst” në gjermanishte, atëherë del se këto fjali kanë dhe nuanca kuptimore kushtore në të dy gjuhët:

„Ma špeit me m kałdzue, se hatri mue mi jet!”

„Aber schnell erzähle es mir, denn meine Gunst bleibt dir erhalten!”

17. Poashtu edhe në tekstin „ **M tšo e m bir prep!**” fjalitë kushtore përdoren rrallë. Në tërë tekstin, ato paraqiten në katër fjali të varura. Fjalitë me kuptim kushtor në tekstin shqip realizohen me fjalinë e varur kundërshtore me lidhëzën „por”. Në këtë rast, pas lidhëzës kundërshtore „por” pason folja „m’tsit” (gib...heraus) në mënyrën urdhërore. Edhe në këtë shembull paraqitet kuptim kushtor i fjalisë së varur. Ndërkaq, në fjalinë në vazhdim kuptimi kushtor qartësohet nga lidhëza „n” në tekstin shqip dhe lidhëza „wenn” (nëse) në tekstin gjermanisht :

„Të pot kałdzoj, por m tsit, se po t kałdzoj me mrapa, si ašt puna eme.”

„N datš me m i tsit, se po t kałdzoj me mrapa, si ašt puna eme”

„Ich will es dir erzählen, aber gib mir Hemden und Unterhosen heraus, damit ich mich anziehen kann, denn ich bin nackt.”

„Wenn du mir da Gewünschte herauswerfen willst, so erzähl’ ich’s dir später, wie es mit meiner Sache steht!”

Dhe së fundi, fjalia e varur me lidhëzën „se” në tekstin shqip dhe lidhëzën „denn” në tekstin gjermanisht sinjalizojnë kuptim kushtor, e cila në këtë rast mund të zëvendësohet edhe me ndajfoljen „ndryshe” (sonst).

„T kam pshtue djaln n ven, se kan ken tui ta müt štrigat.”

„Ich habe deinem Sohne das Leben gerettet, denn die Hexen hatten die Absicht, ihn dir umzubringen”.

Nga e gjithë kjo që u tha, mund të përfundohet se fjalia kushtore e shqipes e ndërtuar

- me pjesëzën mohore „pa”, në tekstet në gjermanisht del me ndajfoljen „sonst”,
- me lidhëzën kushtore „n”, e cila në tekstet e shqyrtuara në gjermanisht gjithashtu del me lidhëzën kushtore „wenn” dhe me foljen modale „kann” dhe plus infinitiv,
- fjalitë e varura shkakore me lidhëzën „se”, në raste kur mund të zëvendësohen me ndajfoljen „ndryshe” në tekstin shqip dhe me ndajfoljen „sonst” në gjermanisht kanë vlerë kuptimore kushtore,
- fjalitë e varura kushtore të realizuara me lidhëzën „por”, në rastet e trajtuara kanë gjithashtu vlerë kuptimore kushtore në të dy gjuhët.

5.9. Format e pashtjelluara të foljeve në tekste (infinite Verbformen)

Format e pashtjelluara të foljeve janë shenja të rëndësishme tekstndërtuese dhe si të tilla përdoren me funksione të caktuara. Paskajorja duke emërtuar veprim në proces ka funksionet e veta. Kështu, funksionet kryesore të paskajores si formë infinite në kuadër të tekstit janë: funksioni qëllimor, përcaktor dhe kallëzuesor. Përcjellorja, e cila shpreh veprim që shoqëron veprimin e foljes kryesore në tekste, përdoret me funksion mënyror, kohor, shkakor dhe funksion kushtor. Ndërkaq, pjesorja si gjymtyrë më vete përdoret shumë rrallë. Ajo ka tipare të mbiemrit dhe të foljes si dhe shërben për formimin e kohëve të përbëra të foljeve dhe formave të pashtjelluara të tyre. Gjithashtu, pjesorja ka vlerë foljore sidomos në rastet kur përdoret pas foljeve me vlerë modale „do” dhe „duhet”.

Format e pashtjelluara të foljeve duke qenë shenja të rëndësishme tekstformuese, veçanërisht paskajorja dhe përcjellorja, kanë përdorim të gjerë në tekstet shqipe të përkthyer nga Lamberci në gjermanisht. Meqë, këto tekste i takojnë dialektit gegë, në pikëpamje të formës e para, pra paskajorja, ndërtohet nga pjesëza „me”, e cila i paravihet formës së pjesores dhe e dyta, përcjellorja, ndërtohet nga pjesëza „tue” ose „tuj” dhe forma e pjesores.

18. Në tekstin „Vranina” të „Lahutës së Malcis” dendur janë përdorur shenjat verbale tekstore të paskajores dhe përcjellores, kurse pjesorja në këtë tekst është më e kufizuar. Në tekstin në fjalë, në të gjitha rastet ku përdoret përcjellorja, veprimi i shprehur nga kjo formë e pashtjelluar e foljes shoqëron veprimin e foljes kryesore. Veprimet e përcjellores kryhen njëkohësisht me veprimet e foljes kryesore në të gjitha rastet:

„Vall ç’po bân Vranina m’Shkjé,	„Krenët po rrijshin tue e ndí,
Rob tue zânë e gjinð tue pré:	tue ndie e tue menðue
Tue pré gjinð, tue zânë hajðuka,”	Se shka Knjazi ish tue ligjrue”
„Thirgka Krenët e Malit t’Zi:	„M’lëni mue, perse, qe besa,
Folë u paska si tue ulrue:”	Me pak pare e tuj gergá”
	„Qi âsht tue ðekë, eh! n’ato suka”

Mirëpo, siç është e ditur përcjellorja gjatë përdorimit shpreh dhe funksione të caktuara. Përdorimi i përcjellores në këtë tekst del me funksion mënyror, shkakor dhe kohor. Me funksion mënyror përcjellorja del në këto fjali:

„Vall q’po bân Vranina m’Shkjé,	„Was hat denn im Sinn Vranina
Rob tue zânë e gjinð tue pré:	Mit den Slawen, daß als Knechte
Tue pré gjinð, tue zânë hajðuka,”	Es sie sängt, die Leute tötet,
	Tötet Leute, sengt Heiduken,”
„Thue se rrefta shkrepe per ânë:	„Wähnst du, daß ein Blitzeinschlage,
Kaq vringllim aj shkon tue i dhânë!”	Dir zur Seite, derart pfeifend”
„Folë u paska si tue ulrue:”	„Sprach zu ihnen, doch sein Sprechen
	Klang wie fernen Donners Grollen”
„Kshtû tha Knjazi i Malit t’Zi	„Also sprach der Knjaz, der Fürst von

„Krenët po rrijshin tue e ndí,	Crnagora, und die Häupter
	Saßen, hörten zu, bedachten”
„M’lëni mue, perse, qe besa,	„Denn – glaubt mir ! – mit wenig Geld nur
Me pak pare e tuj gergá”	Doch mit umsomehr der Räncke”

Përcjellorja me funksion shkakor është dhënë në një rast:

„ Tue ndie e tue mendue	„Saßen,hörten zu, bedachten,
Se shka Knjazi ish tue ligjrue”	Was der Knjaz da hatt’ geredet”

Dhe së fundi, funksioni kohor shprehet në këto vargje:

„Por të desin, si Oso Kuka	„So wie Oso Kuka jetzt dort
Qi âsht tue ðekë, ehu! n’ato suka”	Ist bereit, den Tod zu dulden,
	Weh mir! – bei Vraninas Höh’n!”

Përdorimi i përcjellores në shqip dhe në gjermanisht në këtë tekst, në rastet e shqyrtuara, del me funksione pothuajse të njëjta. Kurse, sa i përket mënyrës së ndërtimit të përcjellores në tekstin gjermanisht paraqiten ndryshime edhe pse funksionet e përcjellores së shqipes dalin të përafërta me ato të gjermanishtes. Format, me të cilat shprehet përcjellorja e shqipes në gjuhën gjermane janë: dëftorja-Indikativ (sängt, tötet),

përcjellorja-Partizip I (pfeifend), infinitivi i ndërtuar me „zu“-Infinitiv mit „zu“ (hörten zu, dulden zu) si dhe format e ndërtuara nga ndajfolja dhe emri (mit umsomehr der Räncke, wie fernem Donners Grollen).

Përkritazi me përdorimin e paskajores (Infinitiv) në tekstet shqipe të përkthyer nga Lamerci, do thënë se kjo formë infinite ka shtrirje të gjerë në to, meqë këto tekste kanë strukturë tregimtare, gjegjësisht rrëfimtare. Ky konstatim mund të bëhet qoftë kur është fjala për tekstet narrative në vargje (poemat e Lahutës, këngët kreshnike, këngët historike), apo dhe për llojet e tregimeve popullore (përrallat, gojëdhënat dhe tregimet e letërsisë së shkruar). Në poemën „Vranina“ të Lahutës, ku u diskutua përdorimi i përcjellores (Gerundium) vërehet se forma e paskajores e tipit me + pjesore, duke shprehur veprim në proces është përbërës i rëndësishëm i tregimtarisë. Kështu, në tekstin e tipit narrativ të poemës „Vranina“, paskajorja është përdorur 33 herë, 14 herë me funksion përcaktor dhe 19 herë me funksion qëllimor. Rastet në tekst, në të cilat paskajorja e shqipes ka funksion përcaktor, ndërtohet me folje modale dhe infinitiv në tekstin e përkthyer, gjegjësisht në gjermanisht :

Top me i rá shpirti s'i shkulet.”	„Kann sie ihm doch nicht die Seele Aus des Leibes Hülle reißen“.
„Gjallë as dekë s po mujm m'e zânë,”	„Weder tot noch lebend können treffen“
„Me u kapë mundet Mali i Zi”	„Kann Fuß sassen Montenegro“
„Shqypnín tjetër kan me e ða”	„Doch den Rest des Landes Albanien sollen teilen“

Shembull i tekstit shqip, në të cilin paskajorja ka funksion përcaktor, që në tekstin gjermanisht del me „zu” është:

„Shqyptarín né me na lshue”

„Uns zu lassen von Albanien”

Kurse, në katër vargje të tjera, paskajorja me funksion përcaktor e tekstit shqip, në gjermanisht jepet në mënyrën dëftore:

„Ká m’iu dhâne Shkjenís e mbara

„Aller Slawenvölker, eine

Ká m’u shtrue ura perpara”

Brücke wird geschlagen werden

Eine slaw’sche Völkerbrücke”

„Ká m’e u thye Krajnive hovi”

„Dann den andern Könrgreichen

Wird die Kraft gebrochen werden”

„Ká m’e marrë një pushkë vrastore”

„Ein Gewehr, das stets den Tod bringt”

Paskajorja e tekstit shqip me funksion qëllimor, në tekstin e përkthyer në shumicën e rasteve është dhënë me infinitiv me „zu” dhe vetëm në një fjali me infinitiv pa „zu” :

„Per me ða t’mjeren Shqypni,”

„Unfried ‘nur und Zwist zu stiften”

Vrasë e pré mos me i a ndalë”

Dort zu morden und zu plündern”

„Osos kryet per m’i a shkurtu?”

„Und zu köpfen Oso Kuka?”

Në tekstin e diskutuar, qoftë në origjinal qoftë në përkthim, paskajorja e dialektit gegë, në të cilin është i shkruar teksti shqip, ka kategorinë gramatikore të diatezës dhe të kohës. Kështu, diateza veprorë e paskajores paraqitet në shumicën e rasteve të diskutuara, kurse diateza pësore në tekste përdoret në dy raste:

„Ká m’i u dhâné Shkjenís e mbara”

„Aller Slawenvölker eine Brücke
wird geschlagen werden”

„Ká m’i u thye Kralinve hovi.”

„Dann den andern Königsreichen
wird die Kraft gebrochen werden”

Sa i përket kategorisë së kohës, paskajorja në tekstin shqip del me vlerë kohore të së tashmes (me i rá, me i mrijtë, m’e shinue, m’e varrue, me rá, me i a ndalë, me na lshue, me gjetun, m’e zânë, me u kapë, me dhanun, me shkrî, m’e pshtue, me u përpyekë, me çue, m’ia shkurtue, me ða, me ndênjun, m’i u shtrue, per me dhânë, per me shkrî, me mjelë, mi mkâmbë, m’ua ndezë) dhe të së ardhmes (ká m’i u dhânë, ká m’u shtue, ká m’i u thye, ká m’e marrë, kan me ða, me pasë për t’shkue, ká me gjíkue). Vlerat kohore të paskajores së shqipes në tekstin në gjermanisht janë dhënë me forma të ndryshme verbale, të cilave, siç është dëftorja, ka format e veta kohore. Ndërsa, sa i përket infinitivit me „zu”, me të cilin më së shpeshti është përkthyer paskajorja e shqipes, nga vetë teksti shihet se ka vetëm vlerë kohore të së tashmes.

Si përfundim mund të konstatohet se paskajorja e shqipes, në tekstin e analizuar, në të shumtën e rasteve shfaqet me infinitiv me „zu”, me folje modale (me ç’rast folja modale del në mënyrën dëftore), infinitiv dhe me folje të tjera të dëftores. Do shtuar se, edhe funksionet e paskajores së tekstit shqip, edhepse dalin me forma të ndryshme foljore, në tekstin e përkthyer janë përafërsisht të njëjta. Funksionet e njëjta të këtyre shenjave në tekst janë:

- funksioni përcaktor, që shfaqet në këta shembuj të tekstit original dhe tekstit të përkthyer:

„Shqyptarín né me na lshue”

„Uns zu lassen von Albanien”

Ká m’i u dhâné Shkjenís e mbara”

„Aller Slawenvölker eine Brücke wird

geschlagen werden”

- funksioni qëllimor si në shembulin më poshtë:

„Osos kryet per m’i a shkurtu?”

„Und zu köpfen Oso Kuka?”

Ndërkaq, në shembujt :

Ká m’i u dhâné Shkjenís e mbara”

„Aller Slawenvölker eine Brücke wird

geschlagen werden”

„Ká m’i u thye Kralinve hovi.”

„Dann den andern Königsreichen

wird die Kraft gebrochen werden”

edhe pse paskajorja (Invinitiv) shprehet në diatezën pësore në të dy gjuhët funksioni i saj është përcaktor, veçse në fjalinë e parë *m’i u dhâné* dallon prej formës *wird*

geschlagen werden për nga kuptimi. Por, Lamberci në këtë rast e ka gjetur formën më të përshtatshme të mundëshme për t'a përkthyer këtë shenjë tekstore. Në këtë kontekst, është cekur dhe më lart, se funksionet e paskajores së tekstit shqip, edhe pse dalin me forma të ndryshme foljore, në tekstin e përkthyer janë përafërsisht të njejta.

Në tekstin „Vranina” të „Lahutës së Malcis” paskajorja e shqipes e dialektit gegë ka vlerë kohore të së tashmes, vlera këto që në tekstin e përkthyer realizohen me kohë të dëftores, ndërkaq sa i përket infinitivit me „zu”, ai del vetëm në të tashmen.

Pjesorja është formë foljore e ngurosur, që ka tipare kuptimore e gramatikore të foljes dhe mbiemrit të nyjshëm. Me këto tipare, pjesorja del më rrallë e përdorur krahasuar me përcjelloren dhe paskajoren në tekstin „Vranina” të Lahutës. Me tipare të foljes në këtë tekst të Fishtës, pjesorja është përdorur në këto dy raste:

„Folë u paska si tue ulrue”

„Sprach zu ihnen, doch sein Sprechen

Klang wie formen Donners Grollen”

„E mârre t'kenë ðo skele detit”

„Und gewonnen ein'ge Häfte”

Kurse, pjesorja e shqipes me tipare të mbiemrit është përdorur tri herë në tekst:

„Të gjithë le sokola malit:”

„Alle waren sie geboren”,

„E m'ledinë n'kuvend rreshtue,”

„Und nachdem sie Platz genommen”

„Shtrëjt fitue me gjak të t'Parve!...”

„Dieses Land, so schwer erworben

Mit der Ahnen edlem Blut”

Po të krahasohen pjesorja e shqipes me atë të gjermanishtes në nivel të tekstit, shihet se ajo në tekstin e përkthyer del tri herë me folje në dëftore (waren ... geboren, waren... genommen, sprach..) dhe dy herë me Partizip II (gewonnen, erworben).

19. Teksti vijues, në të cilin do të diskutohen shenjat verbale të formës së pashtjelluar, është teksti „Të çelen arkapijat”. Ky tekst është i shkëputur nga përmbledhja e teksteve shqipe „Albanische Chrestomathie”, të cilat Lamberci i ka përkthyer në gjuhën gjermane, ku shenjat tekstore verbale të formave të pashtjelluara, krahas shenjave të tjera që e ndërtojnë tekstin, kanë një rëndësi të posaçme për realizimin e kohezionit dhe koherencës së këtij teksti. Si të tilla, këto shenja tekstore verbale, në tekstin në fjalë i takojnë dialektit gegë të shqipes. Natyrisht se format e pashtjelluara të foljeve, në tekstin në shqyrtim, krahasuar me shenjat e tjera finite verbale, dalin më të kufizuara në numër, megjithatë kuptimet dhe funksionet e tyre në tekst realizojnë tërësinë kuptimore të tij. Në tekstin e analizuar të shqipes janë dhënë fjali të ndërtuara nga të tri format infinite të foljes, siç janë paskajorja, përcjellorja dhe pjesorja. Forma e paskajores në tekst është shfaqur në 6 raste:

„Ajo s’e shifte Oson për mbrapa, por vazhdonte me imitue grate ,alla franga’ edhe përdredhej si ,mbas modes’ “.

„Sie sah den Oso nicht von hinten kommen, sondern sie fuhr fort, die Frauen ,alla franca’ nachzuahmen , und sie drehte sich in ihren Hüften genau nach der Mode”

„E Hajrija, ma e zbetë se muri për të cilin u përplas shkoi me la ftyrën prej gjakut që përzjehej me lotët e heshtun të vuajtjes.”

„Und Hajrija, bleicher als die Mauer, an die sie angeflehen war, ging um sich das Gesicht von dem Blute reinzuwaschen, das sich mit den stillen Tränen des Leids vermischte“.

„Tash e kishin çelë at arkapi për me muejt, nëpër oborr të kojshis me shkue te kusherirët, nga të cilët prap me anë t'arkapijave, muejshin me shkue nëpër shumë familje të njoftuna të lagjes pa i pa kush dhe pa pasë nevojë me dale në rrugë.“

„Jetzt hatten sie diese Hintertüre wieder aufgemacht, um über den Hof des Nachbarn zu den Vettern gehen zu können „von denen aus sie wiederum mit Hilfe des Hintertüren zu vielen bekannten Familien des Stadtteils gehen konnten, ohne daß sie jemand sah und ohne daß sie die Notwendigkeit hatten, auf die Straße zu gehen.“

Nga shembujt e këtij tregimi mund të konstatohet se në katër raste paskajorja e shqipës është përkthyer me formën e infinitivit me parafjalën „zu“ në gjermanisht (me imitue, nachzuahmen, me la – reinzuwaschen, për me muejt me shkue – gehen zu können, me dale – zugehen) dhe vetëm në një rast me folje modale dhe infinitiv (muejshin me shkue – gehen konnten). Sa u përket funksioneve të paskajores mund të thuhet se si në tekstin original ashtu dhe në tekstin e përkthyer paskajorja kryesisht del me funksione qëllimore.

Gjatë shqyrtimit të shenjave verbale tekstore në formave të pashtjelluara në tekstin „Të çelen arkapijat“ janë hetuar dhe tri fjali të ndërtuara nga përcjellorja dhe në një fjali është përdorur dy herë forma e pjesores me funksion përcaktor.

„Në dhomë e gjet Hajrijen të veshun dhe të goditun ‚alla franga‘ me diçka si kapelë në krye dhe tue hecë ‚mbas modet‘ “.

„In dem Zimmer fand er Hajrija, gekleidet und hergerichtet ‚ala franca‘ mit irgend etwas wie einem Hute auf dem Kopfe und einherschreitend ganz nach ‚der Mode‘ ”.

„Fëmijët qeshnin dhe brohoritëshin tue u argëtue.”

„Die Kinder lachten und jauchte und unterhielten sich”.

„Osja tue murmurue si qen i terbuen doli prej odes dhe vetëm i merreshin vesht fjalët”.

„Oso murrte wie ein wütender Hund und ging aus dem Zimmer, und man verstand bloß seine Worte”

Në të tri fjalitë e tekstit shqip, përcjellorja del me funksion mënyror. Në tekstin e përkthyer kjo shenjë verbale e formës së pashtjelluar shfaqet në një rast me Partzip I - Gerundiv²²³ (einherschreitend) dhe në dy raste me preteritin e dëftores (unterhielten sich, murrte). Ndërkaq, lidhur me format e pjesores mohore të shqipes, të cilat në tekst janë dhënë në dy raste me tipare foljore, në tekstin e përkthyer nga Lamberci në gjuhën gjermane dalin me preteritin e dëftores dhe kanë gjithashtu kuptim mohor, meqë shenjave verbale të dëftores u është paravënë negacioni leksikor (lexikalische Negation)²²⁴ „ohne daß” (... ohne daß sie jemand sah ...; ... ohne daß sie die Notwendigkeit hatten,...)

Nga analiza tekstore e gramatikore e tekstit „Të çelen arkapijat” mund të përfundohet se paskajorja e shqipes si shenjë e rëndësishme për realizimin e tërësisë kuptimore të tekstit, në shumicën e rasteve në tekstin në gjuhën gjermane është përkthyer nga Lamberci me tipin e paskajores të ndërtuar me parafjalën „zu” (Infinitiv mit „zu”) dhe funksionet e saj në të dyja gjuhët rezultojnë si funksione kryesisht qëllimore.

Lidhur me përcjelloren në tekstin shqip, shihet se funksionet mënyrore të saj shfaqen dhe në tekstin e përkthyer, ku në një rast është dhënë me Gerundiv – Partizip I dhe në dy raste me preteritin e dëftores.

---

²²³ DUDEN, B.4, f.436

²²⁴ DUDEN, B.4, f.921-922

Dhe së fundi, pjesorja mohore e shqipes me tipare foljore e shfaqur dy herë në tekst, në tekstin në gjuhën gjermane del me shenja tekstore verbale në preteritin e dëftores të prirë nga pjesëza mohore leksikore „ohne daß” në të dyja rastet.

6. HULUMTIMI I KONEKTORËVE NË TEKSTET SHQIPE DHE NË TEKSTET E PËRKTHYERA

Studiues të njohur të gjuhësisë së tekstit, si de Beaugrande / Dressler e të tjerë duke diskutuar rëndësinë e konektorëve dhe marrëdhëniet bazë që krijojnë konektorët për lidhjen e fjalëve dhe fjalive të tekstit, edhe pse jo gjithherë pajtohen me klasifikimin e konektorëve, megjithatë janë të mendimit se marrëdhëniet bazë, që realizohen përmes konektorëve janë: marrëdhënia shtesore, marrëdhënia kundërshtore dhe marrëdhënia shkakore (de Beaugrande / Dressler 1981:77-79).

Gjurmimi i konektorëve në tekstet shqipe, të cilat Lamberci i ka përkthyer në gjermanisht do të bëhet sipas kësaj ndarjeje, pra në tekste do të shqyrtohen këto marrëdhënie bazë, si pjesë të rëndësishme sipërfaqësore të tekstit, gjegjësisht të kohezionit të tekstit. Edhe pse, siç është e ditur, konektorët si shenja tekstore më vete nuk kanë ndonjë kuptim, megjithatë ata kanë funksione të rëndësishme, sepse bëjnë lidhjen kuptimore të tekstit.

6.1. Tekstet e analizuar me lidhëza që krijojnë marrëdhënie shtesore

20. Në tekstin që do të analizohet në vijim, do të bëhen përpjekje që të hetohet marrëdhënia shtesore. Teksti i përrallës „I biri i padišahit, tsi e müt difin e kulšedren” mund të thuhet se është shembull tipik i përdorimit të lidhëzave me marrëdhënie shtesore. Në këtë tekst gegërisht nga Dibra, lidhëzat sinonimike shtuese „e”, „dhe”, „edhe” shfaqen në variantet e tyre dialektore „e”, „en”, „ene”, ku më së denduri në tekst është përdorur lidhëza „ene”(në kuptimin e lidhëzës edhe). Me anë të këtyre lidhëzave këpujore radhiten ngjarjet dhe faktet e ndryshme në tekst. Edhe pse këto lidhëza tipike bashkërenditëse, të cilat krijojnë marrëdhënie shtesore mes dy gjymtyrëve brenda fjalisë apo dy a më shumë fjalive nuk janë gjithherë sinonime, gjatë analizës së tyre në tekst vërehet se ato mund të përdoren lirisht në vend të njëra tjetrës:

„Ajo mǎla na böte ka ni kok n mát. **En** at koken e hate ðifi”.

„En ai djali hiken **e** škon n štpoi e i 9ot böábs:”

Në përgjithësi lidhëzat këpujore në shembullin në fjalë bëjnë njësoj lidhjen si mes fjalive, ashtu dhe mes gjymtyrëve brenda fjalisë dhe shfaqin raporte barazie mes tyre:

„**En** ai difi tjasen en ai i meñ tröi tsotsat **ene** škon kah ajo špela **e** i 9ot asai t maðes **e** e liðen me litar **ene** hipen atje n din'a teper **ene** e liðen tsotsen e nderm'ešme **en** ai e hipen tsotsen e nderm'ešme n din'a teper **en** ai i 9ot asai tsots vokl.”

Në tekstin në fjalë lidhëzat bashkërenditëse këpujore, të cilat shprehin marrëdhënie shtesore, në pikëpamje semantike krijojnë marrëdhënie kohore dhe marrëdhënie shkak-pasojë. Marrëdhënia kuptimore shkak-pasojë që krijojnë lidhëzat këpujore në tekst shfaqet në këto fjali:

„**E** nai tsotsa k'ään **en** i päikin ði paika l'ot atij djalit n fätše”..

„**Und** da weint das Mädchen **und** zwei von ihren Trännentropfen träufeln dem Knaben ins Gesicht..”

„**E** na vjen ni džärpen e hipen per lisit, t haje zödzt e karakošit **en** ai djali ngrähet **ene** e pret at džärpnin “..

„**Und** sieh! da kommt eine Schlange **und** sie kriecht auf die Eiche, um die Junge des Adlers zu fressen; **und** unser Knabe springt auf **und** er schlachtet jene Schlange ab”...

Po të krahasohet fjalia e parë në shqip me atë të tekstit gjermanisht mund të konstatohet se konektorët që krijojnë marrëdhënie shtesore, në të dyja këto fjali në pikëpamje semantike shprehin marrëdhënie shkakore, meqë në këtë rast lidhëza „en” mund të zëvendësohet me lokucionin lidhëzor „për këtë shkak”. Ndërkaq, nëse

krahasohet fjalia e dytë e shqipes me fjalinë e tekstit të përkthyer , do të vërehet se edhe në këtë rast konektori, që shpreh marrëdhënie shtuese „ene”, fjalisë së dytë i jep kuptim shkakor, kurse sa i përket konektorit „und” të gjermanishtes, gjegjësisht marrëdhënies semantike që ai shpreh, në këtë rast del si konektor kundërshtor sepse lidhëza „und” ka kuptimin e lidhëzës „aber”.

Duke pasur parasysh marrëdhëniet semantike që shprehin lidhëzat bashkërenditëse këpujore mund të thuhet se në këtë tekst ato paraqesin dhe marrëdhënie kohore:

„**E** na i vret t di vlaznit e vet **ene** bön ştat dit mört **en** ai bön ştat dit dārsn .....

„**Und** jener tötet seine zwei Brüder **und** veranstaltet sieben Tage hindurch ein Leichenfest, **und** dann feiert er sieben Tage hindurch sieben Tage Hochzeit,...

Nga gjithë kjo që u tha më lart, del se marrëdhëniet shtesore të realizuara përmes lidhëzave bashkërenditëse këpujore në këtë tekst, në pikëpamje të strukturës morfologjike janë fjalë të thjeshta dhe përdoren në tri forma „e”, „en”, „ene”, të cilat në tekstin në gjuhën gjermane janë dhënë vetëm me lidhëzën „und”. Në pikëpamje sintaksore ato në të dy gjuhët lidhin fjali apo gjymtyrë brenda fjalive. Ndërkaq, duke u mbështetur në kuptimet e fjalive që ato bashkojnë, këta konektorë krijojnë dhe marrëdhënie shkakore, kohore e kundërshtore në tekst.

21. Shembull tjetër i përkthyer në gjermanisht nga Lamberci, në të cilin hulumtohen lidhëzat që krijojnë marrëdhënie shtesore, është tregimi i Jakov Xoxës „Kurorat e Masar Beut”. Lidhëzat bashkërenditëse këpujore të shtrira në tërësinë e këtij teksti janë lidhëzat e, dhe, edhe. Këto forma të lidhëzave janë të dialektit toskë të shqipes, të cilat dallohen për nga ndërtimi prej formave e, en, ene të përdorura në tekstin e

përrallës së shqyrtuar mësipër. Mirëpo, edhe pse kanë ndërtim paksa më ndryshe, për nga kuptimi janë të njëjta. Duke shqyrtuar kuptimet e lidhëzave këpujore, shihet se ato në tekstin e diskutuar në shumicën e rasteve përdoren duke krijuar marrëdhënie shtesore. Struktura dhe kuptimi i marrëdhënies shtesore, që realizohet përmes këtyre lidhëzave në tekst rendit veprimet, ngjarjet dhe faktet e paraqitura në të. Marrëdhënia shtesore, e cila ndërton renditje të tillë të zhvillimit të ngjarjes kryesore apo syzheut të këtij tregimi spikatet në këto fjali të tekstit:

„Kur u rrit Masar Beu **dhe** mbushi dhjete vjetet, dadoja, duke e krehur nje dite, i tha se kishte dy kurora ne maje te kokes.”

„Als Masar Beg heranwuchs **und** volle zehn Jahre alt geworden war, da sagte die Kinderfrau, als sie ihn eines Tages kämmtte, zu ihm daß er zwei Kränze oben auf seinem Kopfe hatte.”

„Aq i kenaqur mbeti nga pritja e Masar Beut, sa kur vuri kemben ne yzengji per te shkuar i tha te hapte gojen **dhe** t’i kerkoje ç’ti doje e bardha zemer”.

„So befriedigt war dieser von der Aufnahme bei Masar Beg, daß er, als er seinen Fuß in den Steinbügel setzte, um fortzureiten, dem Masar sagte, er möge nur seinen Mund öffnen **und** möge von ihm verlangen, was sein Herz begehre.”

Krahas marrëdhënies së mirëfilltë shtesore, e cila ndërtohet me anë të lidhëzave bashkërenditëse këpujore e, dhe, edhe, në tekst, këto lidhëza realizojnë edhe marrëdhënie shtesore-kundërshtore mes fjalive që i bashkojnë. Kështu, në kuptim shtesor – kundërshtor janë fjalitë:

„Pive ne te Turqise dhe s’u ngope; pive ne te Shqiperise dhe s’te zuri, pive ne te Italise sa desh plase”.

„Du hast getrunken an den Brüsten der Türkei **und** bist nicht satt geworden; du hast getrunken an den Brüsten Albaniens **und** auch das war dir noch nicht genug, du hast getrunken an den Brüsten Italiens, soviel du wolltest, bist satt geworden bis zum Zerplatzen”

Sikurse tri fjalitë e para, në të cilat marrëdhënia shtesore është e barasvlershme si në tekstin shqip edhe në tekstin gjermanisht, poashtu edhe në dy fjalitë vijuese që shprehin marrëdhënie shtesore-kundërshtore në gjuhën shqipe dhe në gjuhën gjermane, mund të thuhet se kjo marrëdhënie është e njëjtë. Pra, në të dy rastet ka mundësi që fjalitë, përveçse me lidhëzat këpujore edhe, dhe të shprehen dhe me lidhëzën kundërshtore „por” ose „aber”.

Dhe së fundi, lidhëzat këpujore e, dhe, edhe, të përdorura në tekst krijojnë dhe marrëdhënie shtesore me vlera shkakore. Marrëdhënie të tilla në tekst krijohen në këto fjali:

„Asnje nuk u ngrit ta pershendese **dhe** ketu beut nuk i erdhi mire.”

„Keiner erhob sich um ihn zu begrüßen, **und** hier wurde es dem Beg etwas übel zumute”

„Kur te pish ne dy sisa bashke do te behesh vali, o bej ! **dhe** qeshi me te dy bulçite duke ngritur dhe ulur koken nga gazi i math.”

„Wenn du an zwei Brüsten zugleich trinken wirst, dann wirst du Vali werden, Beg! **Und** er lachte mit seinen beiden Backen, indem er den Kopf hob und senkte von Freude.”

Nga analiza e lidhëzave këpujore si konektë të marrëdhënies shtesore në tekstin „Kurorat e Masar Beut”, në të dy gjuhët shihet se përdorimi i këtyre konektëve krijon marrëdhënie shtesore me vlerë shkakore. Këta konektë të tekstit shqip kanë mundësi të zëvendësohen dhe me lokucione lidhëzore me kuptim shkakor në gjuhën shqipe dhe me lidhëza shkakore në gjuhën gjermane.

6.2. Tekstet e analizuara me lidhëza që krijojnë marrëdhënie kundërshtore

Autorë të gramatikave shqipe si J.Rrota, K.Cipo, S.Floqi etj., duke trajtuar lidhëzat bashkërenditëse kundërshtore përmendin llojet dhe funksionet e tyre. Kështu, Rrota (1942:28) konsideron se marrëdhënie kundërshtore shprehin lidhëzat por, po, porse, veç, veçse, a por (a po), vetëm përkundrazi, megjithkëta, por, ase, ja se, ndo-ndo, përndryshe etj. Duke përkufizuar karakterin kundërshtor të tyre, ai mendon se këto lidhëza, përveç marrëdhënieve kundërshtore, bëjnë dhe ngushtim apo kufizim kuptimi. Kurse, S.Floqi në grupin e lidhëzave bashkërenditëse kundërshtore rendit lidhëzat po, por, porse, ndërsa, kurse. Por, marrëdhëniet kundërshtore sipas tij shprehen edhe me anë të pjesëzave-lidhëza, siç janë veç, vetëm se, veç se. Nisur nga ky fakt, ai dallon katër marrëdhënie kundërshtimi: marrëdhënie përjasjeje dhe kundërvënieje, marrëdhënie kundërshtore të

mirëfillta, marrëdhënie lejore dhe marrëdhënie kundërshtore kufizuese (1966:4). Edhe në Gramatikën e gjuhës shqipe (2002:406) në grupin e lidhëzave kundërshtore hyjnë lidhëzat kurse, megjithatë, megjithkëtë, mirëpo, ndërsa, teksa, po(r), porse, veç, veçqë, veçse, vetëm, vetëm se etj. Duke trajtuar marrëdhëniet, që këto lidhëza krijojnë mes fjalive apo gjymtyrëve të tekstit, ato shprehin marrëdhënie kundërshtore, përqsore-kundërshtore ose kundërshtore-kufizuese.

Në dy tekste të përzgjedhura për analizë të lidhëzave që shprehin marrëdhënie kundërshtore i kemi gjetur llojet e disa prej tyre duke u fokusuar në marrëdhëniet kundërshtore që ato shprehin në këto tekste.

22. Në tekstin „Në Parkun e Lirisë” të Shefqet Musarajt, të përkthyer nga Lamberci në gjermanisht, lidhëzat e përdorura nga autori, si shenja të rëndësishme tekstformuese kohezive apo të sipërfaqes së tekstit, krijojnë katër lloje marrëdhëniesh kundërshtore mes fjalive. Marrëdhëniet që shprehin ato në këtë tekst janë: marrëdhënia përqsore-kundërshtore, marrëdhënia kundërshtore e mirëfilltë, marrëdhënia kundërshtore-kufizuese dhe marrëdhënia lejore. Në bazë të zërthimit të tekstit, shihet se marrëdhënia përqsore-kundërshtore është përdorur më shpesh, gjithsej 3 herë, kurse në gjermanisht 2 herë:

„Pese frenga ! – mendonte Micoli i vogel, duke e veshtruar ne sy kryeplakun. – Pese frenga ! Domethene afro njezet koqe ve, *kurse* pula te shkreten, s’ka as pese dite qe ka nisur te pjelle.”

„Fünf Franken! dachte der kleine Micoli, indem er dem Dorfältesten in die Augen schaute. Fünf Franken! das heißt fast 20 Stück Eier, *obwohl* doch unser Huhn, das arme, seit fast fünf Tagen nicht mehr angefangen hat, Eier zu legen.”

„Micoli i shikonte me vrejtte, *po* kryeplaku s’e kish çkeputur akoma davane.”

„Micoli betrachtete sie mit Aufmerksamkeit, **aber** der Dorfälteste hatte den Streit mit ihm noch nicht abgebrochen.“

„Një dimer i forte duket se do te vije, **po** prendvera e re nuk eshte lark.“

„Ein harter Winter scheint bevorzustehen, **aber** der neue Frühling ist nicht weit.“

Të tre shembujt e shkëputur nga teksti shqip „Në Parkun e Lirisë“ shprehin marrëdhënie përqsore – kundërshtore. Në tekstin e përkthyer dy shembujt e fundit, ku fjalitë lidhen mes tyre me lidhëzën „**aber**“, janë poashtu fjali përqsore-kundërshtuese. Ndryshe nga fjalia e parë e tekstit shqip, e cila shpreh marrëdhënie përqsore-kundërshtore, në tekstin gjermanisht jepet me lidhëzën lejore (konzesive Subjunktion) „**obwohl**“.

Me marrëdhënie të tjera, siç janë: marrëdhënia e mirëfilltë kundërshtore, marrëdhënia kundërshtore kufizuese dhe marrëdhënia kundërshtore lejore dalin këto fjali në tekstin shqip të këtij tregimi:

„Edhe une mbase e kam litarin ne gryke, **po** s’me pyet njeri“

„Auch ich habe vielleicht den Strick am Halse , **aber** es fragt mich niemand“.

„Jo se kish pasuri, se ai merr që me hake per te leruar arat me keq nga neve, **por** nuk ja mbante zemra te mirrte miser ose para nga ata qe s’kishin fare.“

„Nicht, daß es bei ihm etwa Reichtum gewesen wäre, denn er nimmt Rinder gegen Bezahlung, um seine Felder schlechter zu pflügen als wir, **aber** sein Herz konnte es nicht ertragen“

„Ajo një djalë të vetem ka, Micolin, per të ushqyer. **Po** megjithate, bie bretku ne pune.“

„Sie hat einen einzigen Sohn zu ernähren, den Micoli. **Aber** trotzdem, sie hat Glück bei der Arbeit.”

Në mbështetje të kuptimeve që junktorët, gjegjësisht konektorët apo lidhëzorët u japin fjalive në tekst, shihet se në dy rastet e para të përkthyer në gjermanisht ata shprehin marrëdhënie kundërshtore të mirëfilltë. Ndërkaq, në fjalinë e fundit si në tekstin shqip ashtu edhe në tekstin në gjuhën gjermane lidhëzat kundërshtore „por-aber” realizojnë kuptime kundërshtore lejore.

23. Teksti i radhës „Permi drangonin”, ku përqendrohemi në hulumtimin e lidhëzave kundërshtore është gojëdhënë demonologjike. Në të si dhe përgjithësisht në përrallat popullore, të cilat Lamerci i kishte mbledhë vetë nga populli dhe i përktheu në gjermanisht, lidhëzat që krijojnë marrëdhënie kundërshtore kanë më tepër karakter kundërshtor shtues dhe më pak kundërshtor të mirëfilltë. Në vazhdim paraqiten disa raste, të shkëputura nga ky tregim i shkurtër me lidhëza kundërshtore me karakter shtues:

„N’i bab nuk kishte fëmij. **Por** mas n’a disa ditë i fali Zoti një djal”

„Ein Vater hatte keine Kinder. **Aber** nach einiger Zeit schenkte der Herr ihm einen Sohn.”

„Djali u rit, u ba i maḡ, por kur ishte djam e vetim, kë u zdukte prej shpjet e shkote me at venn, ku ishte lufta ma e maḡe me kulshedren. **Por** kë djali sün urü’tš e ban luft me té.”

„Der Knabe wuchs heran, wurde groß, aber wenn es donnerte und blitzte, dann verschwand der Knabe aus dem Hause und dann pflegte er an jenen Ort zu gehn, wo der Kampf mit der Kulschedra am größten war. **Aber** unser Knabe greift schneidig an und kämpft mit ihr.”

Po t'i krahasojmë kuptimet e fjalive të shprehura me lidhëza kundërshtore mund të përfundohet se lidhëzat kundërshtore „por” në shqip dhe „aber” në gjermanisht janë të barasvlershme, sepse shprehin marrëdhënie kundërshtore – shtuese.

Nga tekstet e diskutuara të shqipes, të cilat Lamberci i përktheu në gjermanisht lidhëzat kundërshtore në tekstet e letërsisë së shkruar për nga llojet janë shumë më të pranishme se sa në përralla dhe në gojëdhëna. Ky konstatim del jo vetëm nga përçasja e këtyre dy tregimeve, por edhe nga hulumtimi i krijimeve të tjera letrare dhe folklorike që i kishte përkthyer Lamberci në gjermanisht.

6.3. Tekstet e analizuarra me lidhëza që krijojnë marrëdhënie shkakore

Lidhëzat që krijojnë marrëdhënie shkakore mes fjalive janë trajtuar në të gjitha gramatikat e gjuhës shqipe. Me këtë çështje janë marrë gjuhëtarë si K.Cipo, S.Floqi, M.Domi, I.Sheperi, J.Rrota, A.Xhuvani etj. Këta autorë dakordohen se fjalia shkakore tregon shkakun apo arsyen e një ngjarjeje a të një veprimi.²²⁵ Sipas Ilo Dilo Sheperit, lidhëzat dhe lokucionet lidhëzore më të përdorura në gjuhën shqipe janë lidhëzat se, që, dhe lokucionet lidhëzore me qenë se, me që. Mirëpo, Sheperi shpreh dhe mendimin se shkakun në fjali mund të realizohet edhe me anë të lidhëzave kohore.²²⁶ Ndërkaq, S.Floqi dallon disa tipa semantiko-strukturorë të fjalive, të cilat bashkohen me lidhëzat sepse, se, që, pse: fjalitë shkakore të drejtpërdrejta, fjalitë shkakore argumentuese të konkluzionit, fjalitë shkakore argumentuese të urdhërit, fjalitë shkakore të thënies së kushtëzuar, fjalitë shkakore-shtesore dhe ndërmjetëse, fjalitë shkakore të vlerësimit dhe fjalitë shkakore të

²²⁵ Floqi,S., Periudha me fjali të varur shkakore, Studime filologjike, nr.2, 1966, f.4; Cipo,K., Sintaksa, Tiranë, 1952; Rrota,J..., Sintaksa e gjuhës shqipe, Shkodër, 1943.f.84

²²⁶ Sheperi,D., I., Gramatika dhe sindaksa e gjuhës shqipe, Vlorë, 1927, f.193

ndjenjës.²²⁷ Ndërsa, Gramatika e gjuhës shqipe (2002:408), siç është parë, zgjeron spektrin e lidhëzave që ndërtojnë marrëdhënie shkakore. Lidhëza të mirëfillta shkakore, me të cilat shprehet shkak në gjuhën shqipe janë lidhëzat: sepse, ngaqë, meqenëse, meqë, nga shkak se, nga shkak që, nga frika se, për shkak se, për arsye se, përderisa, duke qenë se, duke qenë që, duke marrë parasysh se, duke marrë parasysh që etj. Mirëpo, si konektorë të shkakut mund të merren dhe lidhëzat e lokucionet kohore si: kur, tek, mbasi, pasi, posa, sapo, gjersa, derisa, sakohë që, qëkur, qëkur se etj. Si konektorë që bëjnë lidhjen e fjalive shkakore dhe që krijojnë marrëdhënie shkakore janë edhe ndajfoljet e shkakut. Në këtë grup të konektorëve të shqipes hyjnë: për këtë shkak, për këtë arsye, për këtë qëllim. Dhe së fundi, në grupin e konektorëve me marrëdhënie shkakore mund të konsiderohen edhe lidhëzat rrjedhimore përmbyllëse si: prandaj, andaj, ndaj, pra, kështuqë, në mënyrë që, sa, aq sa, që etj.

Në tekstet e analizuara më poshtë do të hulumtohen fjalitë shkakore, në të cilat marrëdhënia shkakore ndërtohet me anë të lidhëzave e lokucioneve shkakore, lidhëzave e lokucioneve kohore që tregojnë shkak, ndajfoljeve shkakore, lidhëzave rrjedhimore e përmbyllëse, të cilat poashtu shprehin shkak.

24. Në tregimin „Pajtim në gjak” të Zihni Sakos, të përkthyer nga Lamerci në gjermanisht, janë përdorur dendur konektorët shkakorë: se, se mbase, prandaj, si shenja tekstore që bëjnë lidhjen e fjalisë kryesore me fjalinë e varur shkakore. Gjatë analizës së bërë në tekst, duke u mbështetur në kuptimin semantik dhe ndërtimin strukturor të fjalive, ato në këtë rast dalin si:

1. Fjali shkakore argumentuese të pyetjes:

---

²²⁷ Sheperi, D., I., vepra e cit., f.9

„Kush e di ku e ka zene gjumi ... dhe doli lemenjeve ta kerkonte, *se* kush e di ç'ngjante”

„Wer weiß, wo ihn der Schlaf gepackt hat ... und sie ging von den Tennen weg, um ihn zu suchen, *denn* wer weiß was ihm zugestoßen sein konnte”.

„Kush e di tha *se* mos ka vatur te partizanet.”

„Wer weiß, sagte sie, *ob* er nicht zu den Partisanen gegangen ist.”

Këto fjali të varura shkakore të ndërtuara me lidhëzën „se” në tekstin shqip, që realizojnë marrëdhënie shkakore, përligjin dhe motivojnë këto pyetje dhe tregojnë arsyen përse bëhet pyetja. Ndërkaq, në tekstin e përkthyer fjalia e parë është dhënë me lidhëzën „denn” e cila tregon shkakun e veprimit, kurse në rastin e dytë është përkthyer me lidhëzën e fjalive të varura pyetëse (Interrogativnebensätze) „ob”,

2. Si fjali shkakore të vlerësimit:

„Por qe kur qe rritur Çunia, u kishte hypur dridhma *se* thoshin qe ishte gjarper ...”

„Aber seitdem Çunia erwachsen war, war die Frucht gestiegen, *denn* man sagte, er sei eine Schlange ...”

Fjalitë e mësipërme të tekstit shqip janë fjali shkakore të vlerësimit, që krijojnë marrëdhënie shkakore mes fjalisë kryesore dhe fjalisë së varur. Fjalitë e varura shkakore të ndërtuara me lidhëzën „se” tregojnë shkakun e veprimit të fjalisë kryesore duke e

vlerësuar atë. Në tekstin e përkthyer në fjalinë e parë, marrëdhënia shkakore është realizuar me lidhëzën e mirëfilltë shkakore „denn”.

3. Si fjali shkakore e drejtpërdrejtë:

„Llazo Mertiri kishte pasur nje hasmeri te vjeter, nga capkenllek i tij. Po nje here e nje kohe nuk e hanin dot *se* ishte djal që të mir gjak n vetull”.

„Llazo Mertiri hatte eine Feindschaft gehabt infolge seiner schelmischen Natur. Aber gar so schnell ging es nicht, sie konnten ihn nicht umbringen, *denn* er war ein Bursche, mit dem es nicht gut anzubinder war.”

Fjalia e varur shkakore e drejtpërdrejtë e shqipes e ndërtuar me lidhëzën „se” në këtë tekst tregon shkakun e fjalisë kryesore në mënyrë të drejtpërdrejtë duke krijuar marrëdhënie shkakore mes fjalisë kryesore dhe fjalisë së varur. Në tekstin gjermanisht kjo fjali është përkthyer me lidhëzën shkakore të mirëfilltë „denn”,

4. Si fjali shkakore përmbyllëse:

„Edhe ate nate s’kishte besuar Llazo Mertiri, *prandaj* flinte atje pas qipis, me kashte, i qete e s’u kthye as nje here ne krahun tjetet.”

„Auch jene Nacht hatte Llazo Mertiri kein rechtes Vertrauen gehabt, *darum* schließt er dort hinter einem Strohhaufen ganz ruhig und drehte sich auch nicht einmal auf die andere Seite.”

„S’ka gje! kemi hasmeri te vjeter une dhe ay, *prandaj* s’foli”

„Das hat nichts zu sagen! Wir haben alte Feindschaft miteinander, ich und jener *darum* hat er nichts gesagt.”

Fjalitë shkakore të realizuara me anë të lidhëzës rrjedhimore përmbyllëse „prandaj” shfaqin në të dy rastet e tekstit shqip rrjedhën dhe përmbylljen e veprimit të fjalisë kryesore duke paraqitur shkakun e veprimit. Në tekstin në gjuhën gjermane këto fjali janë dhënë me ndajfoljen prepozicionale (Präpositionaladverb) „darum”.

7. VËSHTIM I PËRGJITHSHËM I PËRDORIMIT TË SHENJAVE NOMINALE, DETERMINANTËVE DHE REFERENTËVE TË TYRE

Në këtë pjesë të punimit jemi përqendruar në përdorimin e shenjave nominale në tekstet shqipe dhe në tekstet e përkthyer nga Lamberci në gjermanisht. Në kuadër të këtyre shenjave janë bërë përpjekje që në disa tekste të përzgjedhura të gjurmohen determinantët e shenjave nominale dhe përdorimi i shenjave referenciale të emrit.

Derisa shenjat verbale dhe konektorët janë bërë përpjekje të hulumtohen më gjerësisht në tekstet shqipe dhe ato të përkthyer, hulumtimi i shenjave emërore, determinantëve dhe shenjave referenciale të emrit në tekste janë trajtuar më shkurtimisht.

7.1. Shenjat nominale, determinantët dhe referencat e tyre në tekste

Emri si shenjë gjuhësore është ndër klasat më të rëndësishme të shenjave të gjuhës dhe njëherit bartës i informacioneve (Informationsträger) në tekst. Dy nënklasat kuptimore të emrave janë emrat e përveçëm (Eigennamen), me të cilët identifikohet emri i një personi a sendi dhe emrat e përgjithshëm (Gattungsnamen), kuptimi i të cilëve përfshin një masë (Umfang) dhe përmbajtje më të gjerë (Inhalt). Emrat për nga forma lidhen me kategorinë gramatikore të gjinisë (Genus des Nomens), numrit (Numerus des Nomens) dhe rasës (Kasus des Nomens). Gjuha gjermane dhe gjuha shqipe kanë tri gjini të emrit: gjinisë mashkullore (Maskulin), femërore (Feminin) dhe asnjansë (Neutrum). Përkundër kategorisë së gjinisë së emrit, koncepti numër (Numerus) i emrit përmbledh një opozicion binar: njëjës (Singular) dhe shumës (Plural). Dhe së fundi, rasa shprehet me lakimin e nyjave si konstituent apo formativ flektiv („efektiv”) i lakimit rasor. Kurse, vetë emri është konstituent fragmentar („defektiv”) i lakimit rasor. Një çështje tjetër shumë e rëndësishme që lidhet me emrin është dhe përcaktimi i tij nga determinantët e ndryshëm në grupin nominal siç janë: emrat e tjerë, përemrat, nyjat, nga të cilat shenja gjuhësore, emri ka varësi referenciale (Referenzzusammenhang).

Emri përcaktohet nga determinantë të ndryshëm, të cilët në tekst shfaqen si atributë. Këta atributë dalin të paravendosur (präterminierende Attribute) dhe të prapavendosur në raport me emrin (postterminierende Attribute). Emri së bashku me atributët e tij, të para ose të pasvendosur në tekst formon grupin nominal (Nominalgruppe). Si atribut të paravendosur mund të vëhen adjunktët prepozicionalë (Präpositional-Adjunkte), adjunktët në gjinore (Genitiv-Adjunkte) dhe adjunktët relativë (Relativ-Adjunkte). Ndërkaq, si atributë të pasvendosur mund të jenë: adjunktët në gjinore (Genitiv-Adjunkte), adjunktët prepozicional (Präpositional – Adjunkte), adjunktët lidhëzorë (Konjunktional – Adjunkte), adjunktët në paskajore (Infinitiv-Adjunkte),

adjunktët relativë (Relativ-Adjunkte) dhe ndajfoljet atributive (attributive Adverben). Aributi i pasvendosur njihet si apozicion (Apposition).²²⁸

Gjatë aktit të komunikimit roli i dhënësit dhe i marrësit determinohet si negativ, ngaqë situata nuk u referohet këtyre dy faktorëve kontekstualë. Që të sqarohet kjo dukuri është shumë i rëndësishëm roli referencial, i cili në tekst jep referencën me referentë të ndryshëm. Si referencë e precizimeve semantike paraqitet roli referencial të gjithë emrat dhe përemrat që dalin në tekst. Referentët e tekstit hetohen me anë të përsëritjeve tekstuale (textuelle Rekurrenz). Forma më e thjeshtë e rekurrencës është përsëritja e emrave të njëjtë. Ndërkaq, format më komplekse të rekurrencës janë konstituivët e tematikës tekstuale (konstituive für die textuelle Thematik) dhe kuazi-përsëritja (Quasi-Rekurrenz). Si përbërës të tematikës tekstuale janë përsëritja e emrave në tekst përmes emrave të tjerë me kuptime të ngjashme. Kurse, kuazi-përsëritja është përdorimi i një vargu emrash të ndryshëm me kuptime të njëjta a të ngjashme. Këto mjete të ndërtimit të tekstit janë mjete stilistike.²²⁹

25. Në tekstin e këngës „Martesa e Halilit”, i përkthyer nga Lamberci në gjermanisht, krahas shenjave të tjera tekstore, rëndësi të madhe kanë dhe shenjat tekstore nominale. Teksti në fjalë, përderisa në gjuhën shqipe është tekst në vargje, në gjuhën gjermane është dhënë në prozë. Në këtë tekst, përbërës të kohezionit krahas shenjave të tjera tekstore janë emrat, determinantët e emrit, referencat e emrit, elementet konstituive të tematikës tekstuale (format komplekse të përsëritjes së emrit në tekst) dhe kuazi-përsëritjet. Emrat në këtë tekst dhe përgjithësisht në tekstet e tjera shqipe, në të shumtën e rasteve janë të paravendosur, krahasuar me determinantët e tyre. Në disa raste në tekst emrat kanë dhe pozicion nistor në varg. Pozicionin nistor të tyre në fjali, gjegjësisht në varg, në këtë tekst e përcakton natyra e tekstit si krijimtari poetike. Paravendosja e emrit në raport me

²²⁸ Weinrich, H., vepra e cit., f.317-367

²²⁹ Weinrich, H., vepra e cit., f.368-371

determinantët e tij, gjegjësisht me mbiemrin dhe emrin në gjinore paraqitet në këto vargje:

„ Se gjith grát e krahinës, ku janë,

„ Se gjith vashat e Jutbinës, ku janë,

„ Bash si motra qi po m’duken.”

„ Alle Frauen unseres Landes, alle Mädchen von Jutbina sind mir wie Schwestern”

„Po s’e mora Tanushën e krajlit”

„ Sterben will ich, wenn ich nicht Tanusha, die Tochter des Königs, zur Frau gewinne”

„Shteku i ballit, si shteku i malit,

„ ..., die Mittellinie ihrer Stirn ist wie der Pfad über einen Berg ...”

„Hunda ndrejt, si kalëmi i Tushës !”

..., ihre Nase gerade wie der Gewehrlauf aus der Werkstatt des Waffenschmiedes Tusha, ...”

„E ka qërpikun, si krahi i dallendyshës ;”   ..., ihre Augenlider wie
Schwalbenflügel, ...”

„ Dhâmët e bardhë, si gurzit e lumit,”   , ihre Zähne weiß, wie die Kieselsteine des
Flusses nach dem Regen, ...”

„ Syni i saj, si kokrra e qershís ;”   ..., ihr Auge wie die Kirsche , ...”

„Qafa e saj, si qafa e pllumbit:”   „ ..., ihr Hals wie der Hals der Taube , ...”

„ Goja e vogël, si lulja qi shpërthen ;”   „..., ihr Mund klein wie die Blüte , ...”

„Misht e dorës, porsì rrêmi i shemshirit” „... das Fleisch ihrer Hand wie die Blüte der Myrte!”

Në shembujt e analizuar shihet se detereminantët e emrit në tekstin shqip të shoqëruar me emër në gjinore ose dhe me mbiemër, në tekstin e përkthyer në gjermanisht barten me emër në gjinore, me mbiemër, por ka raste kur emri nuk shoqërohet fare nga determinantët e tij

„Syni i saj, si kokrra e qershís ;” „... ihr Auge wie **die Kirsche** ,...”

Në disa raste në këtë tekst emrin në gjinore Lamberci e përkthen me kompozitë:

„E ka qërpikun, si krahi i dallendyshës ;” „... ihre Augenlider wie Schwalbenflügel, ...”

Shenjat emërore si shenja tekstndërtuese në këngën „Martesa e Halilit” shoqërohen dhe me shenja referenciale, me anë të të cilave realizohet dhe ndërtohet tërësia kuptimore integrale e tekstit. Shenjat referenciale të emrit në tekstin në fjalë dalin në këto vargje:

„Vetulla e saj ndrejt si fiskaja;” Ihre Augenbrauen sind wie ein junger Eichenwald,..”

„Syni i saj, si kokrra e qershís ;” „... ihr Auge wie die Kirsche ,...”

„Qafa e saj, si qafa e pllumbit;” „... ihr Hals wie der Hals der Taube ,...”

„Shtati i saj, si ‘ i shtat çetinet;” „ ..., ihr Körper wie der Fichtenstamm ,...”

Shenjat refernciale të emrit si në tekstin shqip ashtu edhe në tekstin e përkthyer dalin me përemra pronorë, të cilët përshtaten me shenjat nominale në gjini dhe në numër. Mund të thuhet, se pozicioni i shenjave refernciale të përemrit në tekstin e analizuar të shqipes dallon nga pozicioni që zënë shenjat refernciale në tekstin e përkthyer. Këto shenja në tekstin shqip janë të vendosura pas emrit në të gjitha rastet, kurse në tekstin në gjuhën gjermane gjithherë janë të vendosura para emrit.

Kuazi-përsëritjet e shenjave nominale kanë rëndësi të madhe në tekst, sidomos në strukturën e teksteve me vlerë letrare poetike, sepse realizojnë efekte artistike me karakter krahasues dhe metaforik dhe janë përbërës të stilit të këngës. Në këtë tekst kuazi-përsëritjet të shenjave nominale janë shprehur këto vargje :

„Vetulla e saj ndrejt si fiskaja;” -Ihre Augenbrauen sind wie ein junger Eichenwald,..”

„ Syni i saj, si kokrra e qershís ;” „ ..., ihr Auge wie die Kirsche ,...”

„ Ftyra e saj, si kuqet molla n’degë ;” „ ..., ihr Gesicht wie der Apfel ,...”

„Hunda ndrejt, si kalëmi i Tushës !”

„ ..., ihre Nase gerade wie der Gewehrlauf aus der Werkstatt des Waffenschmiedes Tusha,...”

„ Goja e vogël, si lulja qi shpërthen ;” „ ..., ihr Mund klein wie die Blüte ,...”

Nga gjithë ky vlerësim që u bë më lart mund të shtojmë se kohezioni i tekstit „Martesa e Halilit” realizohet në mbështetje të shumësisë së shenjave kohezive tekstore,

të cilat krijojnë lidhje të fortë midis fjalëve, fjalive dhe të tërë tekstit. Në këtë mënyrë gjithë koneksioni i shenjave tekstore ndërton koherencën e kësaj kënge. Duke u mbështetur në ndërtimit të kohezionit të këtij teksti poetik narrativ shihet se emrat, determinantët dhe shenjat referenciale të emrit e përshkojnë atë nga fillimi deri në fund:

- si determinantë të emrit në tekstin në fjalë dalin këta shembuj -gratë e krahinës (Frauen unseres Landes), vashat e Jutbinës (Mädchen von Jutbina), Tanushën e Krajlit (Tochter des Königs), krahi i dallëndyshes (Schwalbenflügel), kokrra e qershis (die Kirsche), qafa e pllumbit (Hals der Taube), goja e vogël (ihr Mund klein), dhâmt e bardhë (ihre Zähne weiss), gurzit e lumit (die Kieselsteine des Flusses),

- si shenja kohezive referenciale të emrit në tekst dalin këta shembuj – vetulla e saj (ihre Augenbrauen), syni i saj (ihr Auge), qafa e saj (ihr Hals), shtati i saj (ihr Körper),

- si kuazi-përsëritje shembujt :

„Hunda ndrejt, si kalëmi i Tushës !”

..., ihre Nase gerade wie der Gewehrlauf aus der Werkstatt des Waffenschmiedes Tusha,...

„ Dhâmët e bardhë, si gurzit e lumit,”

, , ihre Zähne weiß, wie die Kieselsteine des Flusses nach dem Regen,...

„E ka qërpikun, si krahi i dallendyshës ;”

..., ihre Augenlider wie Schwalbenflügel, ...”

Ndërkaq, duke u mbështetur në përbërësit informativë të tekstit, gjegjësisht temës dhe remës, mund të theksohet se tema e rema si përbërës primarë të koherencës tekstore

shtrihen edhe në tekstin e këngës „Martesa e Halilit”. I tërë ky tekst përshkohet nga tipi i progresionit me temë prodhuese (Die Progression mit abgeleiteten Themen), ku nga fjalitë e veçanta konceptohet një hipertemë:

Shteku i ballit, si shteku i malit,

„Die Mittellinie ihrer Stirn ist wie der Pfad über einen Berg ...”

„Hunda ndrejt, si kalëmi i Tushës !”

„Ihre Nase gerade wie der Gewehrlauf aus der Werkstatt des Waffenschmiedes
Tusha, ...”

„ Dhâmët e bardhë, si gurzit e lumit,”

„Ihre Zähne weiß, wie die Kieselsteine des Flusses nach dem Regen, ...”

„ Syni i saj, si kokrra e qershís ;”   „Ihr Auge wie die Kirsche , ...”

„Qafa e saj, si qafa e pllumbit:”   „Ihr Hals wie der Hals der Taube , ...”

„ Goja e vogël, si lulja qi shpërthen ;”   „Ihr Mund klein wie die Blüte , ...”

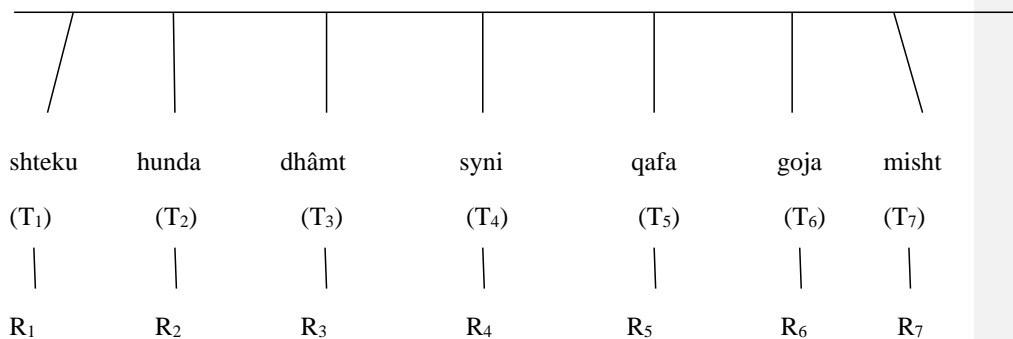
„Misht e dorës, porsì rrëmi i shemshirit”

„Das Fleisch ihrer Hand wie die Blüte der Myrte!”

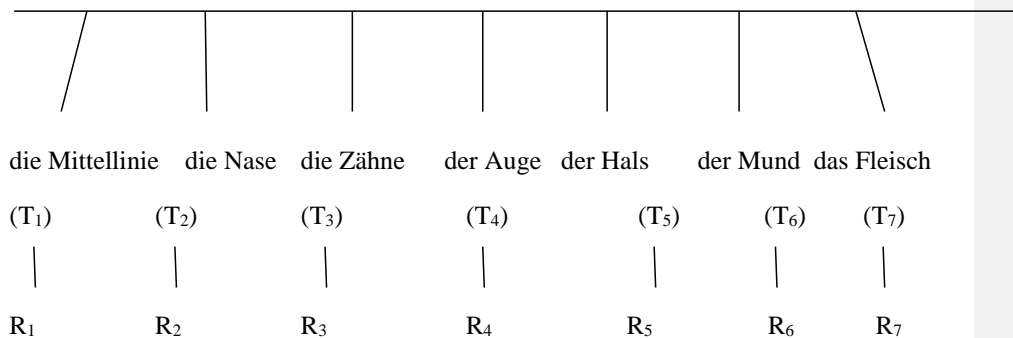
Të gjitha këto fjali realizojnë koherencën e tekstit duke u bërë progresion prodhues i disa temave, prej të cilave prodhohet një hipertemë. Hipertema bëhet e njohur nga temat e dhëna që në rastin tonë shfaq „bukuria e Tanushës – die Schönheit von Tanusha”. I gjithë ky progresion temash prodhuese mund të jepet edhe në mënyrë skematike dhe përfshinë

edhe informacionet e panjohura të temave, gjegjësisht remat (Rhemen) për secilën fjali veç e veç:

Hipertema (bukuria e Tanushës)

Hyperthema (die Schönheit von Tanusha)

26. Teksti tjetër në vijim, në të cilin do të shqyrtohen kuazi-përsëritjet dhe determinantët e shenjës nominale si shenja të rëndësishme tekstndërtuese është teksti i këngës „Koha e ré” nga vepra e Gjergj Fishtës „Lahuta e Malcis”. Analiza e kuazi-përsëritjeve si përbërës të rëndësishëm të stilit është shtrirë në tërësinë e tekstit në fjalë, në të cilin shihet se autori ka realizuar stilin e këngës duke përdorur një numër shenjash nominale. Këto shenja në tekst krijojnë kuazi-përsëritje dhe i referohen shenjës kryesore nominale për të cilën bëhet fjalë në të. Vargjet e këngës, gjegjësisht fjalitë e tekstit, ku spikaten kuazi-përsëritjet janë:

„ Arðun shtatit si << breshana >>”	„ Bist fo fchlank wie die Brefhána,”
„Rreze ðiellit ðora e llana,”	„Sonnenftrahlen deine Hände,”
„ Kama matë per gjeth të lilit,”	„ Abgemeffen an der Lilie Blatt dein Fuß ift”
„ Mori sumlla sumollore,”	„Holde, runde Blütenknofpe,”
„ Mori ðarðha ðimënore,”	„Süße Birne, Winterbirne,”
„A ðin shka moj gerxhelí,”	„Weißt du was, mein holdes Schelmchen?”
„Mori rrezja nper frangi:”	„Heller Sonnftrahl, der durchs Schießloch Eindringt in die finftre Kulla,”
„Se, perzét, kshtû, moj petritë,”	„Denn -- bei Gott ! –ich fürcht’ , mein Habicht,”

Në tekstin e analizuar të shqipes, përmes përsëritjes të shenjave nominale, realizohet një stil i veçantë me përmes të cilit përshkruhen ngjarjet dhe veprimet e tekstit.

Stili bëhet edhe më i veçantë duke u rimuar vargjet me njëra tjetrën. Ndërkaq, në tekstin e përkthyer, stili nuk është dhe aq i fuqishëm si në tekstin origjinal dhe Lamberci vargjet nuk i ka dhënë si të rimuara.

Në këngën „Koha e ré”, shenjat tekstore nominale në disa vargje dalin me determinantë, përdorimi i të cilëve shihet në këto raste:

„Ftyra shtrua n'fletë t'ðrandofillit,”	„ Dein Geficht wie Rofenblätter,”
„Kama matë per gjeth të lilit,”	„ Abgemeffen an der Lilie Blatt dein Fuß ift”
„Mori sumlla sumollora,”	„Holde, runde Blütenknofpe,”
„Mori ðarðha ðimënora,”	„Süße Birne, Winterbirne,”

Lidhur me determinantët e lartpërmendur të shenjave nominale, shihet se në tekstin shqip të këngës së analizuar në dy raste këto shenja dalin me emër në gjinore dhe në tri raste me mbiemër. Kurse, në tekstin e përkthyer, Lamberci determinantët e shenjës nominale i ka dhënë në tri fjali me kompozitë dhe në dy fjali me mbiemër.

8. STILI I TEKSTEVE TË ANALIZUARA

Në këtë kapitull është bërë përpjekje të trajtohet stili i teksteve, të cilat i kemi analizuar, qofshin ato krijime poetike apo edhe krijime letrare në prozë. Ndër krijimet poetike, në të cilat do të diskutohen çështje të stilit janë shembuj poemash të „Lahutës së Malcis”, një numër këngësh kreshnike, kurse nga krijimet në prozë janë marrë për t’u shqyrtuar në këtë drejtim përralla, gojëdhëna popullore dhe tregime nga letërsia e shkruar, të cilat Maksimilian Lamerci i ka përkthyer në gjuhën gjermane.

Stili poetik i këtyre krijimeve varet kryekëput nga vetitë dhe nga mënyra e përdorimit të gjuhës si në krijimet e shkruara prej autorëve të njohur, ashtu dhe në krijimet gojore. Gjatë trajtimit të kësaj problematike në radhë të parë është shqyrtuar rëndësia stilistike e shenjave verbale, konektorëve, rëndësia e shenjave nominale si dhe determinantëve dhe referencave të shenjave nominale.

Në punën e mëparshme hulumtuese që kemi bërë gjatë procesit të analizave tekstore, meqë tekstet e analizuara kanë karakter fiktiv, gjegjësisht letrar, është hetuar se

sidomos shenjat verbale kanë funksion të theksuar figurativ, që do të thotë se kanë rëndësi të posaçme në realizimin e stilit. Mirëpo, edhe shenjat e tjera tekstore, siç janë konektorët, të cilët bëjnë lidhjen sintaksore dhe semantike të mendimeve në tekst, poashtu kanë vlera gjuhësore – stilistike të ligjëritimit.

Meqenëse, tekstet e analizuara i takojnë gjinisë së krijimtarisë letrare epike në vargje dhe në prozë, rrëfimi dhe stili rrëfimtar, i shprehur sidomos me mënyrat e foljeve, por edhe me kohët e tyre, janë përcaktues të stilit të këtyre krijimeve.

8.1. Folja – shenjë stilistike e teksteve të analizuara

Folja, duke qenë qendër organizative e tekstit, ka forcë dhe potencial të veçantë stilistik në krijimtarinë imagjinative, gjegjësisht në krijimtarinë letrare. Ky konstatim i njohur i funksionit të foljes si shenjë verbale e tekstit vlen për krijimtarinë e gjithmbarëshme të Fishtës e sidomos kur është fjala për veprën madhore të tij „Lahuta e Malcis” si dhe për të gjitha tekstet e tjera që i kemi bërë objekt të analizave tona. Në vijim do të shqyrtojmë rëndësinë kuptimore themelore, gjegjësisht gramatikore dhe kuptimet e bartura figurative – stilistike në tekstet e analizuara. Së pari, do të përqendrohemi në shembujt e analizuar të poemave të Lahutës, ku mënyra dhe koha e foljeve kanë rëndësi të dorës së parë. Derisa mënyrat e foljes paraqesin raport subjektiv ndaj mendimit që shprehet, kohët e foljes tregojnë kohën e kryerjes së veprimit duke vendosur raportet me mënyrën. Kështuqë, përmes raporteve mënyrë-kohë krijohen vlera të fuqishme stilistike. Ndër mënyrat e foljes me ngarkesë të theksuar emocionale dhe stilistike në këngët e Lahutës dallohen sidomos mënyrat më të shenjëzuara apo më të markuara të verbit epik fishtian. Këtu hyn në radhë të parë dëshirorja, pastaj edhe urdhërorja dhe habitorja. Mirëpo, kjo nuk do të thotë se folja në mënyrën dëftore, lidhore

e kushtore nuk shpreh efekte ideoemocionale, gjegjësisht stilistike në poemat që i janë nënshtruar analizave tona.

8.1.1. Funkzioni stilistik i dëshirores në poemat e Lahutës shpreh ndjenja të fuqishme emocionale në formë urimi, mallkimi dhe betimi. Në këtë drejtim është e njohur shprehja e modalitetit të dëshirës me vlera kuptimore të urimit të Gjergj Fishtës. Këto vlera kuptimore të dëshirores në formë urimi janë krijime perla jo vetëm të poezisë së Fishtës, por në gjithë poezinë tonë të traditës, të krijuara me mjeshtri përmes verbit në optativ. Foljen në optativ, përmes së cilës Fishta realizon stilistikisht emocione të fuqishme, dhënësi e shpreh me anë të së tashmes së dëshirores, që ka kuptimin e së ardhmes. Ky funksion stilistik i foljes në optativ mund të shihet në këto vargje:

„ Letë u kjoftë mbí vorr leđina,	-,, Leicht fei auf dem Grab der Rafen
	Für die helden, die drin ruhen,
Butë u kjošhin moti e stina,	Lind fei ihnen Wetter, Jahr’szeit,
Akli, bora e serotina:	Eis und Sdnee und Sturmgewitter,
E ðer t’knðoje n’mal nðo’ i zânë,	Und folang noch einer Zâna ²³⁰
	holdes Lied tönt in den Bergen,

²³⁰ Zana është qenie mitike e besimeve popullore si dhe figurë e folklorit letrar shqiptar. Ajo përfytyrohet si vashë e bukur e pyjeve. Në veprën e Fishtës „Lahuta e Malcis”, në përrallat dhe në gojëdhënat popullore njihet si trimëshë dhe luftëtare e paepur. Ajo në këto krijime i ndihmon trimat epikë në aksionet e tyre luftarake. Por, krahas këtyre tipareve karakterologjike të saj në folklorin letrar dhe në besimet popullore është edhe hakmarrëse, kur trazohet nëse është duke pushuar pranë krojeve, gurave, nën mrize, maja malesh etj. Në „Lahutën e Malcis”, ajo e frymëzon Fishtën sikurse muza Homerin.

Në „Lahutën e Malcis”, në eposin e kreshnikëve dhe në përrallat popullore, zana është e njohur edhe me emrat shtojzovalle, të lumet e malit, nuset e malit, të mirat e malit etj., emra këta që kanë karakter eufemistik.

Lamberci në përkthimin e Lahutës, këngëve kreshnike, përrallave popullore, gojëdhënave etj., ku zanat janë personazhe të këtyre krijimeve, nuk i ka përkthyer fare në gjermanisht. Ai, poashtu nuk i ka përkthyer në gjuhën gjermane as emrat e figurave të tjera të besimeve popullore, siç janë kulshedra, dragoi, orët. Mendojmë se Lamberci nuk i ka përkthyer emrat e këtyre figurave të besimeve popullore, sepse në bazë të përmbajtjes së tyre që shprehet në këto krijime ia lë lexuesit gjerman që të gjykojë vetë për tiparet mitike të tyre, të cilat mund të mos jenë të njëjta me tiparet figurave gjegjëse mitike në mitologjinë gjermane.

E ðer t'ketë n'ðét ujë e rânë	Und folang' raufcht in dem Meere
	Waffers Woge, Sandes Fülle,
Dér sá t'shnðrisin ðiell e hânë	Salang' leuchten Sonn=und Mondlicht,
Ata kurr mos mos u harrojshin,	Soll'n fie unvergeffen bleiben,
N'kângë e n'valle por u knðojshin.”	Mögen fie befunen werden”

(L.M.,f.43-58)

(L.L., f.24)

Krahas vlerave të dhëna apo të shprehura në formë urimi, siç u pa nga vargjet e mësipërme të këtij teksti të Fishtës, përmes optativit në Lahutë shprehen stilistikisht edhe emocione që kanë vlerën e nëmave, mallkimeve apo anatemave. Me strukturë shprehëse stilistike në formë mallkimi, dëshirorja del në këto vargje të Lahutës:

„Hani ðjelm! e ju vraftë buka!

Eh ju vrafté buka e Dauletit;

Eh ju ðança ujët e ðetit,

Po s'u muer soð gjaku i Avðís,

Po s'i u kthye nðera Shqypnis”. (L.M. f.22-23)

„Mög'das Brot in Hals euch würgen!

Mög das Sultan Brot euch würgen!

Werd' in Hinkunst eueren Durst euch

Stillen mit dem Meeres Wasser,

Mit des Meeres salz'gem Wasser,

Wenn wir nicht noch heute Bleutrach'

Nehmen für den Tod des Avdi!" (L.M., f.24)

Sikurse në këngët e Lahutës, forca shprehëse stilistike e optativit shfaqet edhe në tekstet e përrallave popullore, që Lamberci i kishte përkthyer në gjermanisht. Dëshirorja në këto tregime gojore të shqipes të përkthyer në gjermanisht ka të njëjtën përmbajtje të modalitetit me vlera kuptimore në formë të urimit dhe mallkimit, si në këta shembuj:

„Mos t'u thašin kraht!"

„Dass dir nur ja deine Arme nicht verdorren!"

„Për t mir u štroft!"

„Wohl bekomm's was ihr aufgetragen habt"

„Nan koš e zez!"

„Mutter! sei verdammt!"

„U bašin tšora prei aso flaket, tši e silte era!"

„Und zwar war's der Nordwind, der das Feuer anfachte und die Flamme ihre Augen jagte!

Në shembujt e dëshirores në tekstet e përzgjedhura nga vepra e Fishtës dhe në tekstet e përrallave popullore bëhet bartja kuptimore e kohëve. Në shumicën e rasteve të diskutuara bëhet bartje e së tashmes së dëshirores në kuptimin e së ardhmes. Në këtë mënyrë bartja kuptimore e kohëve të dëshirores dëshmon vlera të theksuara stilistike dhe estetike të Lahutës dhe të përrallave popullore.

Këto krijime narrative të Lahutës dhe të përrallave popullore mendojmë se nuk janë realizuar me forcë të njëjtë stilistike në versionin e përkthyer nga Lamberci. Meqenëse,

gjuhës gjermane i mungon forma e veçantë gramatikore e optativit, rrjedhimisht Lamberci në tekstet e përkthyer na duket se nuk ka mundur ta japë me forcë shprehëse stilistike dhe estetike optativin e shqipes, gjegjësisht dëshiroren në formë urimi dhe mallkimi. Mirëpo, edhe pse dëshiroja del në mënyrë pak më të zbehtë në tekstet e përkthyer, megjithatë Lamberci ka arritur të përcjellë te marrësi kuptimin stilistik të dëshirores, por me shenja verbale të Konjunktiv I dhe shenja verbale modale, që gjithashtu përdoren në Konjunktiv I.

8.1.2. Edhe urdhërorja si mënyrë e foljes që shpreh modalitet dëshire në formë urdhëri në tekstet e analizuar nga „Lahuta e Malcis”, përralla dhe tregime, të cilat Lamberci i ka përkthyer në gjuhën gjermane ka vlera stilistike. Vlerat stilistike të kësaj mënyre, në tekstet të cilat i kemi analizuar arrihen me anë të zhvendosjes kuptimore të urdhërit, do të thotë me ndryshimin e kuptimit të urdhërores dhe me anë të zhvendosjes kuptimore të së tashmes së urdhërores. Duke u bërë zhvendosja kuptimore – kohore e urdhërores begatohet kuptimësia e saj me nuanca të reja kuptimore si urdhër i prerë, urdhër i butë, si grishje, lutje, këshillë etj. Këto nuanca kuptimore në tekstet e analizuar kthehen në veçori shprehëse stilistike. Karakteri impresiv dhe stilistik i nuancave kuptimore të urdhërores realizohet, siç u tha më lart, edhe me zhvendosjen e kohës, që do të thotë se e tashmja e urdhërores në tekste del në kuptimin e së ardhmes apo të së kryerës:

„Edhe msoni fmit mbas sodit	- „Daß sie nicht mehr gieren mögen
Mos t’lakmojn toks’s Kastriotit”	nach dem Lande Kastriotis!”

Modaliteti i dëshirës i dhënë si urdhër, grishje, nxitje, porosi, lutje, lejim në tekstet e analizuara është me funksion të rëndësishëm shprehës ideoemocional dhe stilistik. Modaliteti i dëshirës në poemën „Deka” të Lahutës, në kuptimin e së tashmes në formë të urdhërit shprehet në vargjet:

„Kqyre at shpatull, Soko Tona”,	„hier! Sieh’an den Schulterknochen, Soko Tona”
„Merr, Kaçel, njiherë lahutën”,	„Nimm Kaçel einmal die Laute!”
„Nðiej, ti or Gjergj Elez Ali”,	„Hör’, du Gjergj Elez Alija!”
„Mërr Vuksanin e Sinanin”,	„Nimm den Vuksan und den Sinan”,
„Eðe mërr Kernn Zagorjanin”	„Und nimm Kernni von Zagorje”,
„Shkomi Osos tash te kryet”	„Tritt mir jetzt Oso zu Häupten”,

Kurse, modaliteti i dëshirës që shpreh urdhërorja me ngjyrimë thirrjeje dhe nxitje dhe që kanë vlerë poetike, gjegjësisht stilistike mund të vërehet në këta shembuj:

„Eni, e shifni, oj nâna t’shkreta”,	„Komm und seht doch, arme Mütter!”
„Eni, eni te Vranina”,	„Kommt nur, kommt nur nach Vranina!”
„Eni, eni mori Shkina”,	„Komt nur, kommt nur, Slawenmütter!”

Me vlera të realizuara stilistikisht, urdhërorja si modalitet dëshire që shpreh kërkesë, këshillë dhe lutje në formën e paskajores në dy raste del në këto vargje të Fishtës:

„Lot per muc ti mos me derdhun!” „Darfst, nicht Tränen um mich weinen!”

„Halláll, nânë, ti me m’a bâ”, „Sollst mich segnen liebe Mutter!”

„Mos u tut, bre zogu i atit” „Frücht’ dich nicht, du Sohn des Hengstes!”

Edhe në përrallën popullore të analizuar, modaliteti i dëshirës i dhënë përmes urdhërores del vetëm me vlerë të urdhërit me zhvendosje kohore në të ardhmen, që poashtu ka rëndësinë e vet shprehëse stilistike:

„ško eđe mefi” - „geh und zapfe ...ab”

„ m tšo e m bir prep” - „trag mich fort und bring mich wieder”

Nga e gjithë kjo që u tha, shihet se modaliteti i dëshirës në formë urdhëri me nuanca të ndryshme kuptimore ka vlera stilistike, sepse shpreh thënie, në të cilat shfaqen ndjenjat e folësit jo vetëm në tekstet e analizuara në gjuhën shqipe, por edhe në tekstet e përkthyer në gjuhën gjermane nga Lamberci.

8.1.3. Habitorja sikurse dëshirorja, duke qenë mënyra me ngarkesë shprehëse ndjenjore realizojnë imazhe poetike, në mënyrë të veçantë në epose²³¹ dhe në këngët kreshnike. Për karakterin e habitores dhe të dëshirores si mënyra me ngarkesë emocionale, studiuesi Xhevat Lloshi shprehet se „janë ndër mënyrat më karakteristike të shqipes. Ato japin modalitet të shoqëruar me ndjenjë prandaj në thelb janë forma shprehëse, prania e tyre sjell vetvetiu ngjyrim në fjalitë e tekstit”.²³² Gjatë gjurmimit të këtyre mënyrave në tekstet e analizuara, qoftë në këngët e Lahutës, në këngët kreshnike dhe në përralla popullore, kemi hasur shembuj antologjik të realizuar artistikisht përmes habitores. Më poshtë po japim një shembull markant nga kënga „Deka” e Lahutës, ku përdorimi i habitores është i shpeshtë, me ç’rast, fuqishëm ngritet emocionaliteti që shpreh habinë si modalitet vërtetësie:

„Paska njeshë shpaten florinit,”   „Gürtet sich das gold’ne Schwert um,”

„Paska veshur petkat arit”   „Kleidet sich in gold’ne Wämser”

„Zgjdhka gjakun pullali”   „Bindet los den Apfelhimmel”

Emicionaliteti i shprehur me anë të habitores në këto vargje realizohet në dy raste në të shkuarën dhe në një rast në të tashmen e habitores.

Sa u përket teksteve të përkthyer në gjuhën gjermane, shihet se në habitoren e gjermanishtes ngarkesa emocionale dhe stilistike e habitores së gjermanishtes krahasuar me habitoren e shqipes nuk del aq fuqishëm e realizuar. Mendojmë që kjo ndodhë për shkak se habitorja në gjuhën gjermane nuk ka forma të mvetësishme gramatikore.

²³¹ Islamaj, Sh., Gjergj Fishta-Gjuha dhe stili, Prishtinë 2012, f.437

²³² Lloshi, Xh., Stilistika dhe pragmatika, Tiranë, 1999, f.73

8.1.4. Meqenëse tekstet e përkthyer nga Lamberci, me trajtimin e të cilave jemi marrë në punim, janë të dialektit gegë të shqipes, format e pashtjelluara si shenja verbale, kanë përdorim të gjerë në to dhe rëndësi në ndërtimin e stilit. Në këto tekste paskajorja e tipit „me + pjesore” duke shprehur veprim në proces është përbërës i rëndësishëm i stilit narrativ. Përmes bartjes apo zhvendosjes kuptimore kohore të paskajores dhe funksioneve të saj në tekstet e shqyrtuara, siç janë funksioni qëllimor, përcaktor dhe kallëzuesor në këto krijime letrare të përkthyer në gjuhën gjermane nga Lamberci arrihen efekte gjuhësore stilistike. Në poemën „Vranina” me anë të funksionit përcaktor dhe qëllimor të paskajores krijohen imazhe të fuqishme poetike si në shembujt:

Top me i rá shpirti s’i shkulet.”	„Kann sie ihm doch nicht die Seele Aus des Leibes Hülle reißen”.
„Gjallë as dekë s po mujm m’e zânë,”	„Weder tot noch lebend können treffen”
„Per me ða t’mjeren Shqypni,”	„Unfried ‘nur und Zwist zu stiffen”
„T’zezë Vraninë për me msy	„Denn armsel’gen Ort Vranina Dort zu morden und zu plündern”

Krahas paskajores përdorim të dendur në tekste ka edhe përcjellorja e tipit „tue ose tuj + pjesore”. Duke e shoqëruar veprimin e foljes kryesore, në këto tekste përcjellorja del me funksion mënyror, shkakor dhe kohor. Përdorimi i tillë i përcjellores e bën gjuhën e teksteve emocionalisht shprehëse dhe stilistikisht krijon imazhe poetike si në shembujt e mëposhtëm të këngës „Vranina” të Gjergj Fishtës:

„Vall ç’po bân Vranina m’Shkjé,	„Was hat denn im Sinn Vranina
---------------------------------	-------------------------------

	Mit den Slawen, daß als Knechte
Rob tue zânë e gjinð tue pré:	Es sie sängt, die Leute tötet,
Tue pré ðind, tue zânë hajðuka,”	Tötet Leute, sengt Heiduken,”
„ Tue ndie e tue menðue	„Saßen,hörten zu, bedachten,
Se shka Knjazi ish tue ligjrue”	Was der Knjaz da hatt’ geredet”
„Por të ðesin, si Oso Kuka	„So wie Oso Kuka jetzt dort
<i>Qi âsht tue ðekë, ehu! n’ato suka”</i>	<i>Ist bereit, den Tod zu dulden,</i>
	<i>Weh mir! – bei Vraninas Höh’n!”</i>

Me tiparet e veta të foljes dhe të mbiemrit të nyjshëm, si përgjithësisht në këngët e Lahutës edhe në këngën „Vranina”, pjesorja kthehet shpesh në mjet të vlefshëm artistik si në këto raste:

„Folë u paska si tue ulrue”	„Sprach zu ihnen, doch sein Sprechen Klang wie formen Donners Grollen”
„Shtrëjt fitue me gjak të t’Parve!...”	„Dieses Land, so schwer erworben Mit der Ahnen edlem Blut”

Gjatë diskutimit të rëndësisë stilistike që merr folja si shenjë tekstdërtuese është hetuar se format e shtjelluara të foljeve në tekstet shqipe, me ngarkesën stilistike që kanë dhe ndërtimin gramatikor më vete, në këtë drejtim dallojnë më shumë nga ato të

gjermanishtes. Kurse, sa u përket formave të pashtjelluara të foljeve, mund të konstatohet se shprehësia stilistike e tyre në tekstet shqipe në shumicën e rasteve përafrohet me ato të gjermanishtes, sepse si shqipja ashtu dhe gjermanishtja në sistemin e vet verbal i njeh të trija këto forma infinite foljore.

TEKSTET E ANALIZUARA

1. Saleptëiu.

Ište n'i her n'i duhandži i ri i tsili kište n'i gru te bukur. Bešin foitje plot me gaz e dažuni. Me at kütet ku g'indeš kü, ište n'i Vali i martu, bur i škumun nga vjetšt ðe kište šum femi. E šoka keti Valiut n'i dit duke neit ne dritore e šef ket duhandžin, k'e po škonte anei, si i bukur ke ište naturišt, bukuria e ketij i bani n'i perštüpje te maðe ðe pa daš si e nderšeme, ke ište, huði sevda me kete. Kete sevda nuk mundte me e deklarü ðe andai, sa po vinte, po füşkeš ðe treteš mbi vete. Per me u difru, 9eret šerbetorin besnik, ke mbante ne štepi, ðe te tsilen, ks kur ište i vogel, e kište nen kuidesin e sai, mbasi ište jetim pa print ðe ke vend te larg, ðe i 9ot: „Ško te filani, ke ešt duhandži, eðe 9ui, te napi duhan nga i miri fare, se e don Zon'a, de sa pare te kerkoi t i pagoš pa be pazar me te”. – K'o mafeðan'e ng'ati disa koh duke ble duhan per dit me anen e šerbetorit, ðe n'i dit beni, sikurse ište zemëru šum fort, e 9eret šerbetorin ðe i 9a: “Ka dū sira ke duhanin ma ka nderu duhandžiu, prandai ta 9erasiš te vin'i ketu, se kam me i fol dū fjal!” “Šerbetori ško i me ndzitim ðe e 9eret duhandžin, t tsili duk u drið vjen perpara Zon'es. K'o te paren her i flet me ašprim ðe inat. Po pastai nga pak nga pak i deften sevdan, ke kište, ðe i kaldzon zemren e sai duke 9an keto fjale: „Ja do te beš, si te 9em un, ose do te urðeroi per me te vra”. Per ket g'a i nep koh vetem tre dit ke te mendohet.

Duhandžiu i vorfun u ngreit ðe po u mendote uðes vet me vete. Vien ne štepi ðe i kaldzon n'i nga n'i te g'i 9a ato fjal, k'e i 9a zon'a valiut, i deften gruas vet. Po e šoka duhandžiu, e tsila e n'ifte šum bukur bufin e sai, ke ešt i beses, i fut n'i gaz ðe i 9ot: „Un te n'of, se tš n'eri besnik je, prandai po te mesoi me g'i9 zemer, ke mos u kundrešto asai fat-zeze, po 9ui, se ka per me ja mbaru kefin” Ngrehet buri ðe i tšon haber zon'es valiut, se do te mbaroi kefin e sai. Si u mbushen tre dit, škon duhandžiu me škak, sikur se po i tšonte n'i paket duhani per moster ke zon'a ðe i 9ot: „Un terða ðe tani jam ne urðer te zotnis tate, ðe sa her te me 9erasiš, me gezim do vin’.”²³³

²³³ Maximilian Lambert, Albanische Märchen, Wien, 1922, f.215-216

1. Der Salepverkäufer.

Es war einmal ein junger Tabakhändler, der eine schöne Frau hatte. Sie verbrachten ihr Leben voll von Freude und Liebe. In jener Stadt, wo dieser sich befand, lebte auch ein Vali, ein verheirateter Mann, schon vorgeschritten an Jahren und kinderreich. Die Gattin dieses Vali saß eines Tages im Fenster und sieht diesen Tabakhändler, der dort vorüberging, und schön, wie er von Natur aus war, machte seine Schönheit auf sie einen großen Eindruck, und ohne daß sie es wollte – denn sie war eine anständige Frau – verlor sie ihr Herz an ihn. Ihre Liebe konnte sie ihm aber nicht erklären und daher schrumpfte sie zusammen und verkroch sich in sich selbst, so oft er vorbeikam. Um sich Erleichterung zu verschaffen, ruft sie ihren treuen Diener, den sie im Hause hielt und den sie seit seiner Jugend unter ihrer Obhut hatte, weil er ein Waisenkind ohne Eltern war und von weither, und sie sagt zu ihm: „Geh zu dem und dem, der ein Tabakhändler ist, und sag ihm, er soll dir Tabak geben, und zwar eine gute Sorte, denn die Dame will ihn, und soviel Geld er von dir verlangt, das zahl ihm, ohne mit ihm zu handeln!“ Dieser Verkehr dauerte einige Zeit so an, indem sie alltäglich durch Vermittlung ihres Dieners Tabak kaufte. Und eines Tages tat sie so, als ob sie sehr erzürnt wäre, und sie ruft den Diener und sagte zu ihm: jetzt ist es schon zweimal vorgekommen, daß mir der Tabakhändler den Tabak vertauscht hat, darum rufe ihn, er soll hieherkommen, denn ich will zwei Worte mit ihm sprechen!“ Der Diener ging in Eile und ruft den Tabakhändler, der zitternd vor die Dame tritt. Sie spricht zunächst mit Schärfe und Groll auf ihn ein. Aber hernach enthüllt sie ihm nach und nach ihre Liebe, die sie für ihn hegte, und eröffnet ihm ihr Herz, indem sie folgende Worte sprach: „Entweder wirst du tun, wie ich dir sage, oder ich werde befehlen, daß man dich töte“. In dieser Angelegenheit gibt sie ihm bloß drei Tage Bedenkzeit.

Der arme Tabakhändler zog ab und bedachte sich unterwegs bei sich selbst. Er kommt nach Hause und erzählt seiner Frau haarklein die Worte, die ihm die Frau des Vali gesagt hatte, alle teilt er seiner Frau mit. Aber die Gattin des Tabakhändler, die ihren Mann ganz genau kannte und wußte, daß er treu sei, zog die Sache ins Scherzhafte und sagt zu ihm: „Ich kenne dich, was für ein treuer Mann du bist, daher rate ich dir von ganzem Herzen, widersetze dich nicht jener Hexe, sondern sage, daß du ihr ihren Wunsch erfüllen wirst!“ Da macht sich der Mann dran und schickt der Frau des Vali Botschaft, er wolle ihr Gelüste befriedigen. Kaum waren drei Tage um, da geht der Tabaksverkäufer zu der Dame unter dem Vorwande, daß er der Dame ein Paket Tabak zur Probe bringe. Und er sagt zu ihr: „Ich bin zu dir gekommen und jetzt stehe ich deiner Herrlichkeit zur Verfügung, und so oft du mich rufen wirst, ich werde immer mit Vergnügen kommen!“²³⁴

---

²³⁴ Po aty, f. 217-218

2. Marash Uci

Te nji mriz,te nji lejthí
Kishin ndollun tre barí,
Dy me dhën e nji dhí,
Njâni plak e dy të rí:
Marash Uci e t'bijt e Calit:
Dy djelm t'letë si shpezt e malit.
Marash Uci i Uc Mehmetit,
Anë e m'ânë i kisht' rá detit
Kishte pâ pronet e Mbretit
Çak prej Hotit tue zânë filli
Dër kû piqet buka m'dielli;
Pse,sa kje marashi i rí,
I pat dalë Mbretit n'ushtri
Me armë n'dorë,me zjarm në gjí,
Si qi doke âsht në Shqypní.

Burrë i fortë e trim si Zâna,
Armët i kjenë ktij baba e nana:
Babë tagani e nânë breshâna,
Vllâ e moter dÿ pistolet
dÿ gjarpnusha prej Stambollet.
Ku kje lypun edhë gjetun,
Pat kënë thirrun edhë pyetun
E n'kushtrim e n'gjÿgj t'bjarakut,
E nder prë mârrë Karadakur;
E kûdo qi i doli príja
atÿ i dajti edhë trimnija.
Por, si kripit i rá bora,
E la kama e la atë dora,
Edhë i shkrefi armët besnike:
Njato armë qi n'kohë jetike

Pa'n kë në ndera e Arbnis kreshnike:

E na doli barí malit,

I shmrijak me t'bijt e Calit.

Prore Mashi djelmve t'Hotit

U kallzote punët e motit,

Punët e motit, punë trimnije:

Si Shqyptari mbas lirijs

E mbas besës e s'bardhes Fè

Bate deken si me lè;

E u permendte Orë e Zâna,

Edhe u thote shum punë t'mdhana,

Per lugat kur zëhet hâna,

E per luftë ,qi me drangona,

Bân kulshedra n'vise t'ona;

Edhe i njifte aj mâ s'mirit

Sa drangoj jânë rodit t'njerit

Mbi Rânë t'hjedhne e m'Urë t'Vezirrit.

Prande' e dojshin gjith barija

E ndegjojshin fjalët e tija

Si kah pushka ashtut ka' urtija.²³⁵

---

²³⁵ P.Gjergj Fisha, O.F.M., Lahuta e Malcis, Shkodër, 1937, f.133-134

2. Marash Uci

Auf dem schatt'gen Ruheplätzchen,
Unter einer Hafelftaude,
Trafen sich der Hirten dreie.
Einer war ein Ziegenhirte,
Zwei der Schafe treue Hüter;
Alt an Jahren war der eine,
Jung jedoch die beiden andern.
Einer hieß Marafh, des Ilc Sohn,
Calis Söhne die zwei Jungen,
Burfchen flink wie Bergesvögel.
Marafh Uci, Sohn des Uc, der
Selber des Mehmeti Sohn war,
hatt' weithin das Meer befahren,
Alles land geschaut des Sultans
Tapf'rer Mann, Held wie die Bâna!
Seine Maffen war'n ihm teuer,
Juft wie Bater und lieb Mutter.
Bater war der Jatagan ihm,
Doch die Mutter die Brehana,
Das Gewehr aus der Stadt Brescia.
Bruder, Schwester, zwei Piftolen,
Schlangengriff'ge aus Jftanbul.
Brauchte Rat wer oder Hilfe,
Fragt' nach Marafh er und fand ihn.
Gerne ließ sich Maralh finden;

Oftmals hatt' man ihn berufen,
Oftmals ihn um Rat gefragt.
Dort stets leuchtet' ftolz fein Kampfmüt.
Doch als auf fein Haupthaar sich dann
Hatt' gefentt der Schnee des Alters,
Da verließ der Jugend Stärke
Seine Füße, feine Hände.
Seine Maffen da entlud er,
Seine treuen Maffen, true ihm
Wei sie auch in alten Zeiten
War'n die Ehre jener Ritter,
Jener Kämpen von Arbnija:
Und er ward ein Hirt der Berge,
Ward ein Senn mit Calis Söhnen.
Gerne pflegte zu erzählen
Mafli alte Heldentaten,
Hotis Jugend, Heldentaten,
Wie vorzeiten sie gebräuchlich.
Wie für feinen heil' gen Glauben
Der Albaner ging zu fterberi,
Nicht wie wenn der Tod bevorftünd
Nein, der Anfang neuen Lebens.
Auch von Oren und von Zänen
Biele große Taten kündend,
Wob er feine feinen Mären
Und erzählte von Gefpenftern,

Wen der Bollmond fich verfinfert,
--Dran ift immer der Lugat fchuld-
Und Gefchichten fpann er ihnen
Bon den Kämpfen die da fechten
Hier in unfer'n Heimatsgauen
Der Drangue kühne Scharen
Mit Kulfhedra, der Dämonin;
Und er kannte fie aufs befte,
Alle die Dranges, die da,
Menfchlichem Gefchlecht entfproffen,
Leben und die Kämpfe fechten
Auf „dem ausgeworf'nen Sande“
An der alten Ur Bezirit.
Darum libten alle Hirten
Marafh Uci und gehorchten
Erne feinen tlugen Morten,
Mocht fich's handeln um Gewehrkampf
Oder in der Ratsverfammlng.²³⁶

---

²³⁶ Lambert, M., Die Laute des Hochlandes,
München 1958, f.78-79.

3.21. Kurorat e Masar beut

I

Qe kur lindi Masari, sherbetoret qe shkonin e vinin neper konaket plot te hyra dhe te dala te Galip Beut e pagezuan me emrin „Pasha i vogel“ . Ish, si te thuash nje zakon, i vili ndillte mbaresi, qe ner konaket e bejlereve femijt qe porsa lintnin te pagezoheshin me tituj me te larte.

Kur u rrit Masar Beu dhe mbushi dhjete vjetet, dadoja, duke e krehur nje dite, i tha se kishte dy kurora ne maje te kokes. Pas yllit te saj ai do te behej dy here vali i dy krahinave.

Edhe Aliu, dali I fundit I xha Osmanit, te cilit I kishin dale edhe po I binin dhembet ne konaket e beut, kishte kurora ne koke, bile tri : nje me shume se Masari.

Po asnje nuk I tha se do te behej tri here vali I tri krahinave. Perkundrezi I hoqen veshin, se do te mirte tri gra.

Vitet shkonin dhe Masari rritej me dite. Kur nisne t'i dersinin mustaqet, atij I erdhi ner ment te pyesi dadon de kur do te behej vali I dy krahinave, ashtu siç I kishte thene ajo qe ne vogeli. Dhe dadoja pa te keq ia priti:

- Kur te pish ne dy sisa bashke -.

Dhe keshtu Masar Beu, si bej qe ishte, vriste mendjen se si munt te pihet ne dy sisa bashke.

Si vdiq i ati, ç'pati e ku e pati ia la Masarit, djalit te vetem.

Ate jave beu priti e percolli nga an e anes: kajmekamer,subashllare,valinj.

Keshtu qelloi te binte atje i derguari i sulltanit qe kthehej ne Janine. Aq i kenaqur mbeti nga pritja e Masar Beut, sa kur vuri kemben ne yzengji per te shkuar, I tha te hape gojen dhe t'i kerkoje ç'ti doje e bardha zemer. Dhe Masar Beu kerkoj ate qe enderonte prej vitesh: te behej vali ne kazane e Janines.

Me te thene e me te bere. Pas dy muajsh u emerua vali. Atehere Masar Beu, qe s'kishte harruar ç'I kish thene dadoja, e theret kete e I thote:

- E shikon ! A s'u bera vali dhe pa pire ne dy sisa bashke?

Dadoja u çel ne fytyre dhe ia ktheu:

- Mos u zemero, Masar Bej. S'e kemi punen me te keq. Ti po pi ne dy sisa bashke pa u bere vali.

Beu beri sikur kuptoi pa nuk foli : te pyeste dhe nje here nuk ishte e udhes per nje vali.

Masar Beu nuk pati kohe te vriste mendjen per kete. Nje dite osmanllinj u larguan dhe air a na vallileku.

Kur u kthye ne tokat e tij, thiri perseri dadon dhe I tha me gjysme zeri:

- Ti me ke thene qe ne vogeli se kam dy kurora ne koke, Se do te behem dy her vali, - i dy krahinave. – Nje here te dolli : pa na thuaj tani kur do te behem valir per se dyti ?

Dadoja nxori dhembet e pergjysmuara dhe u pertyp :

- Kur te pish ne dy sisa bashke.

Masar Beu mblodhi buzet, po s'beri ze. Nuk pyeti, se nuk eshte mençuri per nje vali qe ka rene, dhe kerkon te behet prape vali, te pyese dy here per nje gje.

E shkuan ndo vite keshtu. Po nje dite u gdhi siç nuk u ngrysh, minister, vali te shkuar valiut.

Aher Masar beu e thirri menjeher dadon dhe i foli ngrerur e krekosur :

E, ç' thua ti ? Prape po pi ne dy sisa bashke, çu u bera vali dhe te shkuar valiut?

Dadoja nuk qeshi kete radhe, se dhembet I kishin rene, po mori e tha me mallengjim:

- Si urdheron, bej. Po pi ne dy sisa bashke, qe u bere vali permi valinj.

Masar Beu filloi te kaperxeje tespijet nxitimthi.

E di, e di, tha, dhe vuri buzën ne gaz, me pahir. – Te pieta ashtu kot.

Po serish, Masar Beu, dha e mori te gjeje se ku qellonte dadoja plake.

Nje dite, nga toka vakëf, u zbuua dhe Italia. Dhe Masar Beu ra nga valilleku prape.

Si nuk i mbeti gje tjetër, u kthye ne çifliqet e tija e that e qendronte atje gjer sa u jet e lumit te kullohet ndopake.

Ne fshat iu kujtua dadoja e tij. Mori t'a therese, ta pyese se kur do te behej par se treti vali.

Po I thane se dadoja kishte vdekur.

II

Shkuan muaj. Masar Beu mirej me tokat, dhe bujqit e ndjenin tani, me ardhjen e tij me dherat, egersiren qe te ri mi koke.

Kur... dhe nje dite prej dithesh vijne e i thone se xha Selimi, qe ne vogeli e kishte lekundur mi qerren e tij me buaj te zinj, kish prere nje pjese te pyllit mu prapa konakeve

Masar Beu shkumbezoj nga inati. Po s' u permbajt dot kur i thane ne vesh se xha Selimi e kishte bere kete per t'u hapur rruge partizaneve neper pyll. I terbur dergon qahjane t'a therese.

Kur vajne e i thane plakut te mire se po e kerkonte beu, ai mblodhi buzet, rrahu qepallat dhe desh s' desh u nis per te konaket qe zbardhonin atje lart. Ia hengri zemra me nje here. Beu s'e therriste per te mire. Prandaj xha Selimi u ngrit kur I thirren:

- Ngreu !

Shtremberoi koken pake dhe veshtror beun ne sy. Syt e beut ishin mavi si thellat e detit kur moti nxin. U droth plaku I varfur, mbeti ne vend duke u lekundur mbi kembet e ti. Nuk guxoi te ngrere koken perseri dhe syt I mbetne te mberthyer per dhe. Ahere degjoi beun te ulurie:

- Ç'eshte kjo qe bere o xha Selimi! Tani ne pleqeri kerkon te shkelesh urdherat e tyt zoti?

Ke kembe ti ! T'u bene kembet ty sa te shkelesh mallin e beut, o qen'e bir'i qenit?

Xha Selimi u peshtuall edhe me : si nje iriq mu brenda ne sharkun tij.

- Ç'kam bere o bej te puthça kembet?

- I krasita bej. Ishin dendur mjaft te bekuarat: nuk linin njera tjetren te ritën dhe ta shohin diell me sy.

- Si the ? i krasite ? Britma e beut tundi konaket. Tersllema e saj beri plakun te mblidhej edhe me.

Massar Beu zhvati nje hanxhar te math aty nga faqja e murit.

Po sikur te te pres une ty duarte dhe kembet e te te krasit mire poshte e perpjete, a do te rritesh e do te shohesh djell me sy o xha Selimi? O edepses? O bark-jasht ! O i ndyre !

Beu çfryti, tha edhe tha, sa asgje nuk I la pa thene, Xha Selimit I erdhi keq qe s'mundi t'i percillte ato qe priti, ashtu, koke-ulur dhe pa bere ze.

- Po te fal, - tha beu, duke patur mendjen gjetke, - Te fala po te me thuash nje gje.

Xha Selimi u shkrif nene gune dhe tundi koken pa ditur çte beje tjeter.

- Dua te me thuash-nis beu, - si me plaku i katundit qe je, se ç'do te thote : ,, Do te behesh vali pasi te pish dy sisa bashke ?“

Xha Selimi u mendua pake dhe pastaj tha :

- Te me rroç sa malet o bej, po keto gjera nuk gjenden fet e fet. Ku mendja jote,o bej, me t'onen. Nem te pakten nje dite kohe.

- Mir - , ia priti beu. Ja ku po te jap dy dite,po shiko mire mos te me vishe me gjuhe lidhur !

Xha Selimi me te dyja duart ne zemer, ngau me te katra.

Se koti priti Beu te nesermen, te pasnesermen. Xha Selimi nuk u duk as per te mire as per te keq.

Kur dergoi ta therasin, i thane se plaku kishe mare malet.

Si ra Italia dhe u çpergjum balli, u zgjua edhe deshira e beut per t'u bere edhe njehere vali.

Iu pervesh punes me te dyja duart. Nisi te flase dhe te kuvendoje ne te kater anet nga bujqit e tij nuk Ia vinte veshin.Po Masar Beu kujtonte se dukej I patur me trup I kishe edhe me zemer.Ai lodhej shum te bente per vehte anen tjeter, Mallakastren e siperme,atje ku patkoji I peles shkelqente me te rralle dhe fjala s'I zinte vend.

Dhe keshtu,nje dite,me kater qahllare pas,Masar Beu na u nis per Mallakaster.

Arriti ne katun afer drekes dhe ju shtroj me te ngrena te agai i fshatit,mik shtepie gjysh pas gjyshi.Pasi mori nje sy gjume ne reze te plepit qe feshellente,beu u ngrit dhe urdheroi te mblidhej fshati te lemi i math.

I gjeti te gjithë te shtruar kembekryq, duke pire duhan e duke kuvenduar koke me koke.

Asnje nuk u ngrit ta pershendese, dhe ketu beut nuk i erdhi mir.Pa ç'pa, e tha me mir te filloje.E nisi fjalen e ti urte e bute te vetmen fjale qe kish mesuar ketu e dhjete vjete me pare,kur dolli deputet.Po e keqja na qe se jo vetem ai po e gjithë Mallakastra e mbante ment kete fjale.U tha se ishin nderi dhe mbaresia e atdheut; se kishin luftuar ne Tarabullus, ne More, ne Misir e gjetke,se trima si ata nuk pjell me dheu.Po Mallakastriotet filluan t'ia hiqnin fillin.Dikush u ngrejt e iku, dikush tjeter tha se kishte pune e s'munt te rrinte me.Ahere nje nga mezi,me plaku se te gjithë,me nje yll me festen qe e ngjeshi mbi koke,u ngrit e tha keto:

- Mos u loth o Masar Bej, te paça sa malet.Ja ku pot a mbaroj une fjalen.Me vjen keq per ty,qe po than peshtymen kot,pa ndryshe,do te me vinte me mire te degjojna se sa te flisnja.

Dhe, ne mes te qeshurash nga te kater anet, nisi kusurin e fjales se beut.

Si mbaroi, fshiu mustaqet mbare e prape e tha me qesendi:

- Kur te pish ne dy sisa bashke do te behesh vali, o bej! Dhe qeshi me te dy bulçite duke ngritur dhe ulur koken nga gazi I math.

Masar Beu, I trullosur nga aq veshtrime qe shikonin me nje sy, s'e njohu dot kete plak qe si per quid ia dinte te fshehuren.

Ahere plaku ngriti festen e foli.

Eh Masar Bej, nuk po me njeh? A te kujtohet deshe te me krasitnje siç krasita une pyllin t'end? Ja ku po e mbaj fjalën qe te kam dhene, o bej. Vertet, u vonova ndopake,Ja ku po te tregoj se çdo te thote „do te behesh vali pasi te kesh pire ne dy sisa bashke”

Ketu beu diç belbezoi duke rrahur kembën mi truall

Plaku ia priti:

- Ja more bej ! Se mos pive ne nje e ne dy, po ne kater sisa bashke ! Pive ne te Turqise dhe s'u ngope: pive ne te shqipërsire dhe s'te zuri pive ne te Italis sa desh plase.Kerkon dhe ne te Gjermanise te pish ! Po kete radhe s'te le njeri. T'i presim buzët.

Xha selimi, me te thene keto, ngriti pushkën dhe rrah dy here kondakun me pellembe.

- Kete radhe te i plumbi ! Te pine dy plumba bashke !

Kaq tha xha Selimi, dhe pa u me beun sy nder sy.

Pastaj çau te iki pa thene gje tjeter.

Masar Beu çfryti nje here. Po kur pa se katundaret u ngriten ne kembe, s'beri ze.

Me bisht ne shale mori te zbriste ne Myzeqe po ate nate. Dhe tere rruges mallkoi kurorat qe kishe ne maje te kokes, kurorat qe i thane se do te behej dy here vali dhe tri here.²³⁷

3.21. Die Haarschöpfe des Masar Beg

I

Schon als Masar geboren wurde, taufte die Diener, die gingen und kamen durch die Palastbauten voll von Eingängen und Ausgängen des Galip Beg, ihn mit dem Namen: der kleine Pascha.

Es war sozusagen ein Brauch, der zur Übertreibung lockte, daß in den Palästen der

Begs die Kinder, kaum daß sie geboren waren, mit höheren Titeln getauft wurden.. Als Masar Beg heranwuchs und volle zehn Jahre alt geworden war, da sagte die Kinderfrau, als sie ihn eines Tages kämmte, zu ihm, daß er zwei Kränze oben auf seinem Kopfe hätte. Gemäß dem Schicksalsstern, den sie befragt hatte, würde er zweimal Vali zweier Provinzen werden (vali türk. Titel für den Provinzstatthalter, den Gouverneur eines vilajets und Vertreter des Sultans).

Auch Ali, der letzte Sohn des Onkel Osman (xha, Titel für einen alten Herrn, also etwa Onkel), dem die Zähne schon hervorgekommen waren und dem die ersten Zähne auch schon ausfielen im Palaste des Begs, der hatte auch Haarkränze auf dem Kopfe, ja sogar drei :einen mehr als Masar.

Aber niemand sagte zu ihm, daß er dreimal Vali von drei Provinzen werden würde. Im Gegenteil, sie zogen ihn am Ohre und sagten ihm, er würde drei Frauen heiraten.

²³⁷ Lambertz, M., Albanische Chrestomathie, Teil II, Lehrgang des Albanischen, Berlin, 1955, f.157-160

Doe Jahre vergingen und Masar wuchs von Tag zu Tag. Als der Schnurrbart ihm zu sprossen begann (dersinj, wörtl. Schwitzen, heir hervorspriessen), da kam es ihm in den Sinn, seine Linderfrau zu fragen, wann er denn Vali der zwei Provinzen werden würde, so wie sie es ihm in seiner Kindheit gesagt hatte. Und die Kinderfrau antwortete ihm ohne böse Absicht: „ Wenn du an zwei Brüsten gleichzeitig trinkst.“ Und so plagte Masar Beg, als Beg der er num einmal war, seinen Verstand mit der Frage, wie man denn an zwei Brüsten gleichzeitig trinken könne.

Als sein Vater starb, hinterließ er, was er an Eigentum hatte und wo er es hatte, dem Masar, seinem einzigen Sohne. In jener Woche empfing und begleitete der Beg hierhin und dorthin Kajmakame (Türk. Titel für den Statthalter des Vali), Subasche (türk. Titel und türk. Pluralform für den Polizeimeister) und Valis. So traf es sich, daß dort auch hinkam der Abgesandte des Sultans, der nach Janins zurückkehrte. So befriedigt war dieser von der Aufnahme bei Masar Beg, daß er, als er seinen fuß in den Steigbügel setzte, um fortzureiten, dem Masar Sagte, er möge von ihm verlangen, was sein Herz begehre (zemer, das Herz, heir das weiße Herz, hier sein gastliches harz). Und Masar Beg wünschte sich das, was er seit Jahren erträumte : Nämlich, daß er Vali würde in dem Kreise von Janina (kaza, türk. Verwaltungsbezirk eines Landrates oder Kajmakams). Gesagt, getan. Nach zwei Monaten wurde er zum Vali ernannt. Da rief Masar Beg, der nicht vergessen hatte, was ihm seine Kinder- frau gesagt hatte, diese und sagte zu ihr:

„ Jetzt siehst du es ! Bin ich nicht etwa Vali geworden, auch ohne an zwei Brüsten zugleich zu trinken ?“ Die Kinderfrau wurde heiter in ihrem Gesichte und entgegnete ihm: „ Zürne nicht, Masar Beg. Die Sache steht für uns nicht schlecht (wörtl. Nicht haben wir die Sache auf schlechtem Wege). Du trinkst an zwei Brüsten zugleich, ohne Vali zu werden.“ Masar Beg hatte nicht Zeit, seinen Verstand hierüber zu zerbrechen.

Eines Tages zogen die Osmanen ab und er flog hinaus aus seiner Valiprovinz (angespielt ist auf den anschluß Janinas an Griechenland). Als er in seine Besitzungen zurückkehrte, rief er wiederum seine Kinderfrau und sagte ihr mit halblauter Stimme:

„ Du hast mir schon in meiner Kindheit gesagt, daß icg zwei Kränze auf dem Kopfe habe.

Daß ich zweimal Vali werden würde, von zwei Provinzen, Einmalist es dir richting ausgegangen: aber sage uns jetzt, wann ich zum zweitenmal Vali werden werde ?“

Die kinderfrau fletschte ihre halbabgekauten zähne und würgte hervor: „ Wenn du an zwei Brüsten gleichzeitig trinken wirst.“ Masar Beg seine Lippen zusammen, aber er gab keinen Ton von sich. Er fragte nicht, denn es ist nicht ein Zeichen von Schlauheit für einen Valir, der gestürzt ist und der den Wunsch hegt, wiederum Vali zu werden, daß er zweimal fragt wegen einer Sache.

Und einige Jahre vergingen so. Aber eines Tages wachte er auf, wie er sich nicht schlafen gelegt hatte, als Minister und Vali nach dem abegangenen Vali. Da rief sofort Masar Beg die Kinderfrau und sagte zu ihr sich hochreckend und hoffärtig (krekosem ich rekle mich): „ Und was sagst du jetzt ? Trink ich jetzt wiederum an zwei Brüsten zugleich, wo ich Vali geworden bin und Nachfolger des abegangenen Vali?“

Die Kinderfrau lachte diesmal nicht, denn die Zähne waren ihr ausgefallen, sondern sie hub an und sagte mit Rübrung: „ Wie du befehlst, Beg. Aber wenn du an zwei Brüsten gleichzeitig trinkst, dann wirst du Vali werden über alle Valis.“ Masar Beg begann mit nervöser Hastigkeit dis Kugeln seines Rosenkranzes durch die Finger

gleiten zu lassen (tespi Rosenkranz, ein Kranz, den die Mohammedaner als Spielzeug in den Händen halten, zusammengesetzt aus Perlen oder Körnern.

Sie lassen diese Perlen oder Körner durch ihre Finger gleiten, besonders die Männer, während sie sich unterhalten.-
nxitimthi, adv. Zu nxitonj ich beeile und nxitim Eilfertigkeit. „Ich weiß es, ich wei, es“ sagte er und zwang seinen Mund zu einen lächeln (wörtl. Legte seine Lippe in Freude mit Zwang). „, Ich hab dich ja auch nur so gefragt.“ Aber wiederum gab sich Masar Beg alle Mühe, zu finden, worauf denn die alte Kinderfrau mitihren Worten hinauswollte. Eines Tages wurde aber auch Italien aus dem gelobten Lande verjagt (toka vakef, türk.

Bezeichnung für eine geweihte stätte, die besonders für den Bau einer Moschee bestimmt ist. Hier ironisch). Und Massa Beg stürzte wiederum aus seinem Valiamte. Da ihm nichts anderes übrig blieb, kehrte er auf seine Güter zurück und beschloß dort zu bleiben, bis die Wasser des Flusses sich ein wenig geklärt hätten. In dem dorfe kam ihm auch seine Kinderfrau in den Sinn. Er machte sich daran, sie zu rufen um sie zu fragen, wann er denn zum dritten Male Vali werden würde. Aber man sagte ihm, daß seine Kinderfrau gestorben sei.

II

Es vergingen Monate. Masar Beg befaßte sich mit seinen Grundstücken, und die Bauern fühlten es jetzt mit seinem Kommen in die Ländereinen, daß seine wilde Art ihnen auf dem Kopfe saß. Da... Da... und eines Tages unter den Tagen kommen sie und sagen ihm, daß Onkel Selim, der in seiner Kindheit ihm auf seinem Wagen geschaukelt hatte mit seinen schwarzen Büffeln, ein Stück des Waldes gefällt hätte, direkt hinter den Herrenhäusern. Masar Beg schäumte vor Wut. Aber er konnte sich überhaupt nich mehr zügeln, als sie ihm ins Ohr sagten, daß Onkel Selim das getan hatte, um den Partisanen einen Weg durch den Wald zu bahnen, Wütend sendet er seinen Verwalter (qahja auch qeha der Intendant, Verwalter eines Großgrundbesitzers), um ihn zu rufen (nämlich den Selim).

Als sie gegangen waren und dem guten, alten Mann gesagt hatten, daß der Beg ihn zu sprechen wünsche, da kniff jener die Lippen zusammen, runzelte seine Augenbrauen, ob er wollte oder nicht wollte, er machte sich auf nach den Herrenhäusern, die dort in der Höhe weiß hervorleuchteten.

Mit einem Male schlug ihm das Herz (wörtl. Das Herz aß es ihm). Der Ber rief ihn nich in guter Absicht. Darum eilte Selim dahim und zog seine Schultern boch (ik und ngri in lebhafter Darstellung, statt des) Auf den steinernen Treppenstufen schleunderte er seine Zigarette weg, die ihm and der Lippe geklebt hatte, murmelte etwas zwischen den Zähnen und folgte dem Intendanten bis zur inneren Türe.

Dort wartete er, bis der Beg ihm zurief : „, Herein !“ Und er trat ein.

Nachdem er auf die Knie gesunken war und den Fußboden vor dem Beg geküßt hatte, erhob sich Onkel Selim, Als man ihm zurief : „, Steh auf !“ Er hielt den Kopf ein wenig schief und sab dem Beg ins Auge. Die Augen des Beg waren blau, wie die Tiefen des Meeres, wenn der Sturm sie schwarz färbt. Der arme, alte Mann zitterte und stand steif auf seinem Platze, indem er sich auf seinen Füßen bin und ber bewegte. Er wagte es nicht, das Haupt wiederum zu ehreben, und seine Augen blieben auf den Boden geheftet. Dann hörte er den Beg brüllen: „,Was ist das, was du da getan hast, Onkel Selim ? Jetzt in deinem Alter suchst du noch die Befehle deines

Herrn mit Füßen zu treten ? Du hast füße! Sind dir deine Füße gewachsen, damit du das Eigentum des Begs damit zertrittst, du Hund und Sohn des Hungdes?“ Onkel Selim verkroch sich noch mehr in sich selbst, wie ein Igel direkt in seine Stachelhaut.

„Was hab ich getan, o Beg, möge ich deine füße küssen ?“

„Du fragst mich noch! Und du tust noch, als ob du nichts wüßtest! Was sind das für Wege, die du da ausgeschlagen hast, gestern Abend in der Dunkelheit in meinem Walde? Sage es, was das ist?“ „Ich habe die Bäume gestutzt, Beg. Sie waren zu dicht und übergenug gesegnet in ihrem Wachstum: Die Bäume ließen der eine den andern nicht wachsen und die Sonne mit den Augen sehen.“ „Wie sagtest du? Du hast sie gestutzt?“

Das Geschrei des Beg brachte die Herrenhäuser ins Wanken. Die wütende Stimmung (terslema, türk. Das grobe Anfahren, die grobe Antwort, zu türk ters groob und terslenmek grobwerden) im Gebrülle der Herr bewirkte, daß der alte sich noch mehr in sich verkroch Masar Beg riß (zhvati zu zhvas nehmen, reißen) einen großen Dolch dort von der Wand (wörtl. Fläche der Mauer). „Aber was ist nun, wenn ich dir deine beiden Hände abschneide und deine beiden füße und dich gründlich stutze, unten und oben, wirst du dan noch wachsen und wirst du dann noch die Sonne sehen mit deinen Augen, du Onkel Selim? Du Quasimodo! (etwa mißgeburt, wörtl. Obgleich, d. h. Einer der da ist, obgleich er dazu das Recht nicht hat, substantiv/ Boldung zu edhe und pse, obgleich, bedeutet dann auch, Lastträger, Kuli ordinärer Kerl)

Du Dickwanst ! Du Schmierfink !“ Der Beg schnaubte, er schrie und schrie, so daß es nichts gab was er ihm nich ins Gesicht geschleudert hätte an Schimpfworrtten (wörtl. Was er ihm nicht ließ ungesagt) Dem Onkel Selim kam es schwer an, daß er ihm nicht das entgegenhalten konnte, was er als Antwort parat hatte, so neigte er denn sein Haupt und blieb so stehen, ohne einen Ton von sich zu geben. „Gut ich verzeihe dir“, sagte der Beg, indem er seine Gedanken anderswohin lenkte. „Ich hab dir verziehen, wenn du mir eines sagst.“ Onkel Selim schauerta es unter sennem hemde, und er schüttelte den Kopf, ohne zu wissen, was anderes er tun sollte. „Ich will, daß du mir sagst“, fuhr der Beg fort, „als der älteste Mann im Dorfe, der du bist, was das bedeuten soll :

Du wirst Vali werden, wenn du an zwei Brüsten gleichzeitig getrunken haben wirs.“

Onkel Selim sann ein wenig nach, und dann sagte er : „Mögest du mir leben solange wie die Berge, Beg aber diese Dinge lassen sich nicht in kurzer Zeit erraten (fet e fet, adv. Wörtl. flugs,flugs, im Handumdrehen: gjenden hier pass zu me gjiet finden). Wo ist dein Verstand o Beg, und wo der unsrige (wortl wo ist euer Verstand mit dem unsrigen, d. h. Devit, wie läßt sich unsre Geistigkeit mit der deinigen vergleichen). Gib mir wenigstens einen Tag Zeit !“ „Gut“, antwortete ihm der beg. „Schau, ich gebe dir sogar zwei Tage, aber sieh gut zu, daß du mir nicht ohne Lösung daher kommst (wörtl.mit gebunder Zunge)!“ Onkel Selim lief mit seinen beiden Händen auf dem Herzen (Zeichen des demütigen Abschiedsgrußes), so schnell er konnte, davon (me te katra, wörtl., auf allen vieren). Vergebens wartete der Beg am nächsten Tage vergebens am übernächsten. Onkel Selim ließ sich nicht blicken, weder im Guten noch im schlechten, Als der Beg Leute ausschickte, um ihn zu rufen, da sagten sie ihm, der alte Mann wäre in die Berge gegangen Als Italien niedergeworfen worden war und die nationale Front verjagt worden war, da wurde auch die Sehnsucht des Beg, noch einmal Vali zu werden, zunichte (wörtl. U zgjua, wurde eine Totgeburt). Er verlegte sich au die arbeit mit seinen zwri Händen. Er begann zu sprechen und sich zu

unterreden nach allen vier Weltgegenden, Keiner von seinen Bauer lieb ihm sein Oht. Aber Masar Beg bildete sich ein, daß er auch die Herzen seiner Baurn besäße, da er doch der Eigentümer ihrer Körper war. Er mühte sich sehr ab, die Gegend drühen für sich zu gewinnen, nämlich den oberen Teil von Mallakastra. Und so brach Masar Beg eines Tages mit view Verwaltern hinter sich auf nach Mallakastra. Er kam im Dorfe nach dem Mittag essen an und er ließ sich das Essen auftischen bei dem Aga des Dorfes, einem Freund seines.

Hausen von Großvaters Zaiten her. Nachdem er einen kleinen Mittagsschlaf gehalten hatte (wörtl. Genommen hatte ein Aufe Schlaf) am fuße der Pappel, die über ihm rauschte, da erhob sich der Beg und befahl, das Dorf solle sich versammeln auf der großen Dorfweise. Er unterhielt sich kurze Zeit mit dem Aga; dann machte er sich, mit seiner Stute an der Hand, auf den Weg geradeaus zu der großen Dorfweise. Er fand dort Alle hingestreckt mit gekreuzten Beinen, indem sie rauchten und indem sie Kopf an Kopf miteinander plauderten. Keiner erhob sich, um ihn zu berüßen, und hier wurde es dem Beg etwas übel zumute. Aber was er auch sah, er hielt es für das beste anzufangen. Und er begann seine Rede weise und milde, dieselbe Rede die er hier gehalten hatte vir zehn Jahren, als er als Abgeordneter hierherkam. Aber das Unglück wollte es, daß nicht er allin, sondern ganz Mallakastra diese Rede noch auswendig konnte.

Er sagte ihnen, sie seisen die Ehre und die höchste Zier des Vaterlandes ; sie hätten gekämpft in Tripolis, in Morea, in Çgypten und anderswo, daß Helden, wie sie es seien, die Erde nicht mehr hervorbringe. Aber die Leute von Mallakastra fingen an, ihm den Faden seiner Rede zu verwirren. Mancher erhob sich und ging weg, mancher andere sagte, er hätte Arbeit und er könne nicht mehr da aitzen bleiben, Da erhob sich einer aus der Mitte, der älter war als alle, mit einem Stern auf dem Fez, den er auf dem Kopfe trug, und sagte folgendes: „, Mach dir keine mühe, Masar Beg, Möchte ich dich solange haben wie die Berge. Schau, Ich kann dir selbst deine Rede u Ende sprechen. Es tut mir leid um dich, der du deinen Speichel vergenbens durch das Reden trocken läßt, denn wäre das nicht, so wäare es mir lieber zuzuhören als zu sprechen.“ Und inmitten de Gelächters, das von allen vier Seiten Ausbrach, hub er an, den Rest der Rede des beg vorzutragen. Nachdem er deendet hatte, wischte er sich seinen Schnurrbart gründlich ab nach allen Seiten, und dann sagte er im Scherze : „, Wenn du an zwri Brüsten zugleich trinken willst, dann wirs du Vali werden, Beg!“ Und er lachte mit seinen beiden Backen, indem er den Kopf hob und senkte vor Freude. Masar Beg in Verwirrung gebracht durch so viele Blicke, die auf ihn schauten wie aus einem einzigen Auge, konnte diesen Alten nicht erkennen, der wie durch ein Wunder sein Geheimnis wußte. Darauf hob der Alte seinen Fez und sprach: „,Hallo, Masar Beg, kennst du mich denn nicht? Erinnerst du dich daran, wie du mich mit dem Messer stutzen wolltest, so wie ich deinen Wald gestutzt hatte? Schau her, wie ich das Wort im Gedächtnis behalte, das ich dir gegeben hatte, Beg. Es ist wahr, ich babe mich ein wenig verspätet, aber das ist nich meine Schuld, es ist die Schould deines Säbels.

Schau, jetzt will ich dir erzählen, was das heißen soll: „, Du wirst Vali werden, wenn du an zwei Brüsten zugleich getrunken haben wirst.“ Heir stammelte der beg etwas, indem er seinen Fuß auf den boden aufstieß. Der Alte antwortete ihm: „, Siehe, lieber Ber, du hast nämlich nicht an einer oder zwei Brüsten getrunken, sondern an vier Brüsten zugleich!! Du hast getrunken an den Brüsten der Türkei und bist nich satt geworden: du hast getrunken an den Brüsten Italiens, soviel du wolltest, bist satt geworden bis zum Zerplatzen, jetzt willst du auch an den Brüsten von Deutschland trinken. Aber diesmal läßt dich niemand trinken.

Man schneidet dir die Loppen ab.“ Als Onkel Selim dieses sprach, hob er sein Gewehr und schlug zweimal mit seiner Hand auf den Gewehrlauf. „, Diesmal trinkt dich das Blei! Dich trinken zwei Bleikugeln zugleich !“ Sovielsprach Onkel Selim, und er blickte dem Beg ins Auge. Dann machte er sich auf, davonzugehen, ohne ein Wort mehr zu sagen, Masar Beg schnaubte einmal. Aber als er sa, saß die Bauern auf die Füße sprangen, da gab er keinen Ton von sich, Sehr gedemüting ritt er hinab nach Myzeqe noch diese Nacht. Aber auf dem ganzen Wege verfluchte er die Haarschöpfe, die er oben auf seinem Kpfe hatte. Die Haarschöpfe, die ihm gesagt hatten, er würde zweimal Vali werden und nicht dreimal.²³⁸

---

²³⁸ Po aty, f.161-164

4 I biri i mretit, e ama e puples e e pelat k'uelane.

(Elbasani)

ište i mret , k'i nuk kište femi. K  mennohet ke dera :At  na vjen n'i derviŝ, i  ot , „Tŝ ke , k'i mennohe, mret?“ Une,”  ot „mennohem, k'i femi nuk kam e e nfron tmretit nuk kam, tsilin te la” „Un po tnap n'i kok' e mol !”  ot derviŝi . „Molen te haŝ vet e e lekuret tja hu is peles !” E k  molen e hangri vet e e lekuret ja hu i peles.Ne kr t te nan muivet k  ban i djali e e pela ban i mas . E e k  djali , si u rit , e ama i vdik. K  mreti , u martu perseri . Po k'o e n'erka e kti djalit e pa djalin , k'i lafosi me mazin , e ra smun , e e i  a mretit : „Un du n'i  el mazi. “ K  mreti i  a djalit k'i „Mazi do ta  eri !” Djali voti tuke k'a ke mazi de i  ot , k'i : „T  do te  erin!” K  mazi i  ot k'i : „Mun te me  erin , po  ui babes keŝtu, k'i . Ti m hi g'i  d ert, bek'im,  u, k'i hiki una! E e te veŝi robot e s net!' ugut!” Jati kti djali i  a: „Mir !H pi !” E e k  mreti i m hi g'i d ert , po k'  mazi i  a djalit: „ Ato tri k'ime , k'i teperdr den mu, te mi kapiŝ e e mos keŝ frik !” K  djali i h pi mazit e e tri her g'ezdisi neper fuŝ, por k  mazi, ju perdro en tri k'ime ne flok t , e e k  t suni i kapi , e e mazi iku perpjjet . Voiti e ra m ni fuŝ te ma e , ku at  g'et n'i pupul ; g'i  bojna e d rn'as ajo pupel i kiŝte .K  t suni i  a mazit: „Ta mar ket pupel apo jo ?” E e k  t suni e mur .Por kur h ni n  g' tet , at  nat g' tet po rinte n'i mret e e n'i sadrazem. Ket pupel ja kerkon sadrazemi, po k  nuk ja da sadrazemit , por ja da mretit. E e voit e ra mun ne hant. Por sadrazemi , k'i kiŝte inat , pse s i da puplen t suni , i  a mretit : „O mret , ta diŝ ti , ta ŝofis tamen e ksai puple!” Oa : „Po u ku ta g'ei ?” Sadrazemi  a : „Ai t suni , k'i e g'et puplen , ka me t g'et e e tamen e ksai.” K  mreti ne mjest t oi e  riti t sunin: „Un du tamen e ksai puple, “ i  a . Po t suni i  a: „Un ku ta g'ei ? Un ket puplen e g'eta n ruget !” „ Po , mir !”  a ,, po s m g'ete tamen e ksai puple, un do tvtas !” E e t suni iku, tuke k'a kee mazi de i  ot : „ Mu mreti mka kerku tamen e ksai puple, po un ku ta g'ei ?” Mazi i  ot : „Mos ki gaile , se un ta g'ei  ui mretit , te bai n'i kafaz prei florini , k'i ti m hi dera vet , de te na japi n'i trazje me indzi. “ E e k  t suni e mur mazin e e ŝko nat vent , ku g'eti puplen . De vekafazin nat vent de hu  indzi . Te g'i  ŝtrazet e d nt'as vin , por k'o e ama e ksai puple mu vien . Masi hangrn u g'i  ŝpenzet iken . Ma ne funt vien e e e ama e pupels . Mazi i  ot t sunit:„Hu  disa indzi mrenda n kaf zt .”E e k  masi k'i hu i , k'o h ni mrenda e e dera u m h.K  e mer n dor e ndor de k'o ama e ksai puple i  ot: „Po vehte m do a per n'i tjet r n'eri?”Ku at  i  ot: „Te du per vehte!” Vete e ja t on mretit de i  ot : „Ni , ke ta pruna tamen e pupels !” E e vete e han me g'i  mazin.E kur vinte k  t suni ke mreti , ajo knonte de fliste : po kur ikte k  t suni , k'o s knonte .

Por Sadrazemi prei inati, k'i kiŝte, i  ot mretit:

„O mret , ta diŝ ti, te ŝofiŝ tamen e kti zogut!” „Po kuŝ do ma g'ej?” ,  ot mreti. „Ai , k'i te g'eti zogun , ka me ta g'et e e tamen.” K  mreti e  eret djalin de i  ot:

„Une du tamen e kti zogut .” K  vete tue k'a ke mazi de i  ot : „Neve mreti na kerkon tamen e kti zogut, k'i mur m.” Mazi i  ot: „ ui mretit, dum n'i vampor te ma , g'i  ma in e d rn'as ta ket ai vampor , e e d me et halaika te jen n'i soj , e e d  tbijet e sadrazenit.” Por sadrazemi e pa, se t suni i kerkonte te d  bijat e tija ,de

vamporin prei sadrazemit. „Ede n'i pare me vu mreti, une s e mar !” 9a tšuni .Sadrazemi u k9ü ede i 9ot mretit : „ Eh ! tamen e ksai zoges nuk ka, po un deša me i rent!” „Po si ?” , 9a mreti , „ti vet m 9e, ki un s deša me e kerku,” Ede sadrazemi u ba me tš bur me dal ne Pazar , me e kerku pare bordz , pse mreti nuk i ipte . Ede masi do t ipte te dü bijet , i muši paret, e e bani vamporin de ja da tšunit. Ede i da peksimet , sa per tre vjet , ede kü tšuni , masi k'i mur te dü bij e sadrazamit, hüpi vamporit ede iku . Tue ik ruges pa, se disa laraska po zišin , šok me šok de kü i 9ot: „tš keni, me laraska, k'i po ziheni? “ „S te kemi?” 9a laraska . „Po zihemi šok me šok , k'i te pakohemi, k'i nuk kemi uškim per g'i9 dimnin”. Kü tšuni mer peksimeta , de i huđ, deri sa i 9on laraskat :„Mjaft na huđe !” Ede i 9an n'i pupel : „Kur t na duš te g'indemi atü !” Ede kü tšuni matei (=ma atei) pa disa miza , k'i po zihšin šok me šok , de i 9ot mizavet : „Pse po ziheni keštu ?”

Ato i 9on: „Po zihemi, k'i s kemi te pakohemi , k'i nuk kemi uškim per g'i9 dimnin.” De kü tšuni i huđ peksimet , deri sa 9on mizat : „Mjaft e kemi !” Ede kto mizat i 9an n'i miz te ngorđet , k'i, ku t na duš , te g'indemi atü. Kü , masi vete ne g'ütet , ku ište e ama e ksai zoge , ede kü nalon vampore , te šit platška , g'i9 g'ütet vien me ble . Te gi'9 erđen . Por k'o e ama nuk vien . Ma se fundi erđ ede k'o ; por kü tšuni deš ta mari me zor ede müli deren e vamporit, k'i te iki . Por k'o nuk ndig'oi de i 9a : „Un po t jap n'i 9es me teršan ede me elp.

Po ti ndaš per tre sahat, un do t vi me tü .” „Po kü tšuni tue neit i kuitohet ata mizen , k'i kište n dzep, de e k'iti de e ngrofí. Po kur i erđen dü miza de i 9on:

„Pse na kerkove?” Aü i 9ot : „9ui mizavet te vin de te dajn elbin prei teršanes ! “ Po kto mizat erđen de e ndan per tre sahat , de kü tšuni i 9ot asaj: „Ni , un ke e ndava, de un do t mar .” „Por un nuk vi , po te n'alis ate pešk , k'i ašt ne buzet te detit, un do tvij “

„Por kü tšuni menohet ede k'it puplen e laraska ede e ngrof ; po kur vi dü laraska de i 9on : „Pse na kerkove?” „Un due te me n'alni ate pešk!” „Vare n'i šise me i fije de ti g'ej ilatsin e ati pešku!” Ede k'o laraska iku me g'i9 šise ede e pru , te muš , ede kü e mer at šise , de vete ke buza e detit , de ja huđ peškut keto ujt , de pešku n'alet e bin n det . Ede kü tšuni e mer kete tamen e zogut, e hüpen nvampor, ede iken , ede vete ke mreti de i 9ot : „Ni, ke ta pruna tamen e zogut!” Ede iken . Vete n hant , por k'o i 9ot mretit : „Un du pelat k'üelane!” Ede kü mreti e deret tšunin de i 9ot : „Un du pelat k'üelane !” Kü tšuni vete ke mazi de i 9ot :

„ Mreti na kerkoí pelat k'üelane .” Mazi i 9ot tšunit:

„9ui mretit, na japi triđet lekura buli !” De mreti ja jep tšunit , de tšuni vete n at fuš , ku g'eti puplen me g'i9 mazin. Mazi kete tšunin e meštíel me lekurat e buhit de i 9ot: „Ti mos ki frik! Se kur ti hingliti, u tunnen malet , ede po višin pelat, erđen ke kü tšuni, ede po i hašin me 9am lekurat prei inatit, k'i kišin.Kü mazi i 9ot : „Mos a hani kete djali , se kü ne ka štepu kokæn mu! Ede tani do tvem ke mreti , k'i po na kerkon !” Ede kü tšuni i ve perpara pelat ede i tšon ke mreti . Por kur šef mreti , k'i pelat po višin, u habit fare de i 9ot tames te ksai zoges : „Ni pelaat, k'e t erđen e nime tšfar do ti?” K'o e ama e ksai zoge i 9ot : „Le ti mieli ai djali, k'i pru !” De mreti i 9ot djalit k'i : „T i mieliš pelat! “ Por kü djali vete e ke e para e ketüneve pelave de i 9ot pelavet te tjera , k'i : „Mos te luni kur t i mieli djali!” De kü

djali vete e i meil ðe muš dū kazan plot. Eðe mreti i 9ot tames e ksai puple: „Eh ! ta ziej k'umšin ðe te hūj vet mrenna!” por kū vete e i 9ot peles s maðe “

„Un n'ime do t hū mrenna ne k'umšit te zimun !” „Por ti hūpe m mu ðe te vijm tri her per k'ark k'umšit, ee ai ftofet !” ðe kū tšuni i hūpen peles nalt ðe vjen tri her per k'ark k'umšit ðe bi mrena. Por k'o i 9ot mretit:„Hūn ti n k'umšit , te baheš ma i bukur, o mret!” Kū mreti hūni mrenna ðe vdik. Por k'o e ama e ksai puples mur ket tšunin ðe škun ke i jati i tūne me g'i9 mazin , k'i kište. Eðe pelat škun ke i jati i tūne me g'i9 mazin , k'i kište. Eðe pelat škun n vent t veta , eðe kū mur mretnin, k'i kište kū mreti, ðe u ba mreti i kti vendi.

Pralza ke pľumat, e šeneti ke tšunat!²³⁹

---

²³⁹ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.196-198

4. Der Sohn des Königs, die Mutter der Feder und die Stuten Kjöelane.

Es war einmal ein König der keine Kinder hatte. Und er steht sinnend an seiner Tür. Da kommt—siehe!—ein Derwisch des Weges und sagt zum König: „Was hast du, daß du in Gedanken bist, König?“ „Ich“, erwidert er, „bin in Gedanken, weil ich keine Kinder habe, und niemanden habe, den ich auf dem Königsthron zurücklassen kann.“ „Ich will dir einen Apfel geben!“ sagt ihm der Derwisch, „den Apfel mußt du selbst essen und die Schale wirf der Stute vor!“ Und der König aß den Apfel selbst und die Stute vor!“ Und der Schalen warf er der Stute vor. Nach Ablauf von neun Monaten bringt der König ²⁾ einen Knaben zur Welt und die Stute wirft ein Füllen. und wie der Knabe heran gewachsen war, starb ihm die Mutter. Der König verheiratete sich zum zweiten Male. Aber die Stiefmutter dieses Knaben bemerkte, wie der Knabe mit dem Füllen plauderte, und sie legte sich krank zu Bett und sagte zum König: „Ich will ein Stück von dem Füllen!“ Da sagte der König zu dem Knaben: „Das Füllen wollen wir schlachten!“ Da ging der Knabe weinend zu dem Füllen und sagt zu ihm: „Sie wollen dich schlachten!“ Da sagt ihm das Füllen: „Sie können mich schlachten, aber sprich du zu deinem Vater folgendermaßen: „Ich will einmal das Füllen besteigen und will über die Wiese spazieren reiten. Schließe alle Türen zu, vielleicht“, sag ihm damit ich ausreite! Und ich will die Kleider der Beschneidungsfeier anziehen!“ Und da sagte der Vater zu dem Knaben:

„Gut! Steig nur aufs Pferd!“ Und unser König schloß alle Türen zu, aber unser Füllen sagte zum Knaben: „Die drei Haare da, die sich mir locken die reiß mir aus und hab keine Furcht!“ Da stieg unser Knabe auf das Füllen und dreimal ritt er über die Wiese, aber unserem Füllen lockten sich drei Haare an der Mähne, und unser Knabe riß sie ihm aus und das Füllen lief bergwärts. Es lief und gelangte auf eine große Wiese. Dort fand er eine Feder. Alle Farben der Welt hatte jene Feder. Und unser Knabe sagt zum Füllen: „Soll ich diese Feder nehmen oder nicht?“ Und das Füllen erwiderte ihm: „Schlecht, wenn du sie nimmst, schlecht, wenn du sie nicht nimmst!“ Und unser Knabe nahm sie.

Aber als er in eine Stadt einzog, da residierte dort in jener Stadt ein König und ein Sadrazem! Und der Sadrazem ersucht ihn um diese Feder, aber unser Knabe gab sie dem Sadrazem nicht, sondern er gab sie dem König.

Und er ging und kehrte im Wirtshaus ein. Aber der Sadrazem, der einen Zorn auf ihn hatte, weil ihm der Knabe die Feder nicht gegeben hatte, sagte zum König:

„O König, du solltest wissen wer die Mutter dieser Feder ist und solltest sie sehen!“ Da entgegnete der König:

„Aber wo kann ich die finden?“ Da antwortete der Sadrazem: „Jener Knabe, der die Feder gefunden hat, wird dir auch die Mutter der Feder finden.“ Da schickte der König in der Früh nach dem Knaben und ließ ihn rufen und sagte zu ihm: „Ich will die Mutter dieser Feder!“ Aber der Knabe sagte zu ihm: „Wo soll ich die finden? Ich habe diese Feder auf der Straße gefunden!“ „Gut! Schön!“ sagte der König, „wenn du mir die Mutter dieser Feder

nicht dindest, so werde ich dich töten !“ Und der Knabe ging weinend weg und er ging zum Füllen und sagte zu ihm:
„ Der König hat von mir die Mutter dieser Feder verlangt, aber wo kann ich die finden ?“ Da sagte ihm das Füllen:
„Hab keine Sorge, denn ich finde sie dir ! Sag dem Könige, er soll dir einen Käfig aus Gold machen, dessen Türe
sich von selber schließt, und er soll uns einen Sack mit Perlen geben !“ Und unser Knabe nahm das Füllen und ritt an
jenen Ort, wo er die Feder gefunden hatte.

Und dort stellt er den Käfig auf und warf Perlen aus. Da kommen alle Tiere der Welt, aber die Mutter dieser Feder
kommt nicht. Und, nachdem sie alle Perlen aufgefressen hatten, flogen alle Vögel wieder weg. Ganz zum Schluss
kommt auch die Mutter der Feder. Da sagt das Füllen zum Knaben: „ Wirf ein paar Perlen in den Käfig hinein !“

Und nachdem er sie hineingeworfen hatte, ging die Mutter der Feder in den Käfig hinein und die Tür schloß
sich. Der Knabe nimmt nun den Käfig in die Hand und in seiner Hand sagt die Mutter der Feder zu ihm:

„Willst du mich für dich selbst oder für jemanden anderen ?“ Da sagt er zu ihr : „Ich will dich für mich selbst !“ Er
geht und bringt sie dem König und er sagt zum Könige:

„Sich, hier habe ich dir die Mutter der Feder gebracht !“ Und dann geht er weg und ißt mit dem Füllen. Und wie der
Knabe zu dem König kam, da sang und plauderte die Mutter der Feder fortwährend. Aber wie der Knabe weg
gegangen war, da sang sie nicht mehr.

Aber der Sadrazem sagt aus Groll, den er gegen den Knaben hegte, zu dem Könige: „O König, wenn du nur die
Mutter dieses Vogels kennen lernen und zu Gesicht bekommen könntest !“ „Aber wer wird sie mir finden ?“ fragt
der König. „Jener, der dir den Vogel gefunden hat, wird dir auch die Mutter des Vogels finden !“ Da läßt der
König den Knaben berufen und sagt zu ihm: „Ich will die Mutter dieses Vogels !“ Da geht der Knabe weinend zu
dem

Füllen und sagt zu ihm: „Der König verlangt von uns die Mutter dieses Vogels, den wir gefangen haben !“ Da sagt
ihm das Füllen: „Sag dem Könige, wir wollen ein großes

Dampfschiff, den ganzen Reichtum der Welt soll jenes

Dampfschiff enthalten und außerdem zwölf Dienerinnen, die aber alle einander gleichsehen müssen und die zwei
Töchter des Sadrazem !“ Aber der Sadrazem merkte, daß der Knabe nach seinen zwei Töchtern Verlangen trug und
nach seinem Sadrazemdampfer. „Und wenn der König mir auch neu ein Para drauflegt, so nehme ich es nicht an !“

sagte der Knabe. Da kehrte der Sadrazem zurück und sagt zum Könige: „Eh ! die Mutter dieses Vogels, die gibt’s

überhaupt gar nicht, sondern ich wollte dich nur zum Narren halten !“ „Aber wieso ?“ fragte der König, „du selbst
hast mir doch davon gesprochen, denn ich wollte doch gar nicht nach ihr suchen.“ Und da wurde der Sadrazem

trotzig, und er ging auf den Markt, um dort Geld auf borg aufzunehmen, denn der König gab ihm keines. Und weil er
auch seine zwei Töchter mitgeben mußte, so verpackte er das Geld, und er machte den Dampf fahrbereit und
überließ alles dem Knaben. Und er gab ihm soviel Backwerk mit, daß es für drei Jahre gereicht hätte, und nachdem

unser Knabe die beiden Töchter des Sadrazem in Empfang genommen hatte, stieg er auf den Dampf und fuhr
davon. Während er seines Weges fuhr, sah er, daß einige Elstern miteinander stritten, und er sagt zu den Elstern : ..

Was habt ihr, liebe Elstern, daß ihr euch streitet ?“ „ Was wir haben ?“ sagte die Elster, „wir

streiten miteinander, damit wir weniger werden, denn wir haben nicht genug zu essen für den ganzen Winter.“ Da
nimmt der Knabe von dem Backwerk und warf es ihnen vor, bis die Elstern zu ihm sagen: „Du hast uns genug

vorgeworfen !“ Und sie schenkten ihm eine Feder. „Wenn du uns brauchst, so sind wir dir zur Stelle !“ Und weiterhin sah unser Knabe einige Fliegen, die miteinander stritten und er sagt zu den Fliegen: „Warum streitet ihr denn so ?“ und jene sagen zu ihm : „ Wir streiten uns, weil wir sonst kein Mittel haben, uns zu vermindern, denn wir haben nicht genug Essen für den ganzen Winter !“ Und da warf unser Knabe ihnen Backwerk zu, bis die Fliegen sagen: „ Jetzt haben wir genug!“ Und die Fliegen gaben ihm eine krepirte Fliege und sagen : „ Wo immer du uns brauchst, wir befinden uns zur Stelle !“

Wie unser Knabe nun in die Stadt kam, wo die Mutter dieses Vogels weilte, da läßt er seinen Dampfer halten, um Waren zu verkaufen, und die ganze Stadt kommt, um zu kaufen, Alle kamen. Aber die Mutter dieses Vogels kommt nicht. Schließlich kam aber auch diese aber unser Knabe wollte sie mit Gewalt mitnehmen und er schloß die Tür des Dampfers, um fortzufahren.

Aber sie wollte ihm nicht gehorchen, sondern sagte zu ihm:

„Ich gebe dir einen Sack mit Hafer und Gerste. Wenn du Hafer und Gerste innerhalb dreier Stunden auseinanderlegen kannst, so werde ich mit dir kommen.“ Aber wie der Knabe so dasaß, da denk er an jene Fliege, die er in der Tasche hatte, und er zog sie heraus und erwärmte sie.

Sofort kamen zwei Fliegen daher und sagen zu ihm:

„Warum hast du nach uns verlangt?“ Und jener sagt zu ihnen: „Sage den Fliegen, sie sollen kommen und sollen mir die Gerste von dem Hafer scheiden !“ Und die Fliegen kamen und schieden die Gerste von dem Hafer in drei Stunden. Und unser Knabe sagt zu der Mutter des Vogels:

„Sieh, wie ich es geschieden habe, und darum will ich dich jetzt mit mir nehmen !“ „Aber, ich komme nicht mit, außer du machst jenen Fisch lebendig, der dort am Ufer des Meeres liegt. Dann komme ich mir dir !“ Aber unser Knabe sinnt nach und dann zieht er die Feder der Elster heraus und erwärmt sie. Und sieh da ! Da kommen zwei Elstern und sagen zu ihm: „Warum hast du nach uns verlangt ?“ „Ich wünsche, daß ihr mir jenen Fisch lebendig macht !“ „Häng mir an einem Faden eine Flasche um und ich verschaffe dir die Medizin für jenen Fisch !“ und die Elster flog mir der Flasche fort und brachte sie gefüllt zurück, und unser Knabe nimmt jene Flasche, Und geht zum Ufer des Meeres, und goß das Wasser über dem Fisch aus, und der Fisch wird wieder lebendig und stürzt sich ins Meer. Und unser Knabe nimmt die Mutter des Vogels, und er steigt auf den Dampfer und fährt fort.

Und er geht zu dem Könige und sagt zu ihm : „ Sieh, da habe ich dir die Mutter des Vogels gebracht !“ Und damit geht er weg. Und er geht ins Wirtshaus. Aber die Mutter des Vogels sagt zum Könige: „Ich will die Stuten Kjöelanne!“ Da läßt der König den Knaben rufen und sagt zu ihm : „ Ich will die Stuten Kjöelane !“ Und da geht unser Knabe zum Füllen und sagt zu ihm : „ Der König hat von uns die Stuten Kjöelane verlangt .“ Und das Füllen sagt zum Knaben : „ Sag dem Könige, er soll uns dreißig Büffelhäute geben!“ Und der König gibt sie dem Knaben und der Knabe reitet mit dem Füllen auf jene Wiese, wo er die Feder gefunden hatte. Das Füllen wickelt unseren Knaben in die Büffelhäute ein und sagt zu ihm: „ Hab keine Angst ! Denn wenn ich wiehere, dann werden die Berge weckeln !“ Und nachdem das Füllen gewiebert hatte, weckelten wirklich die Berge. Und da kamen die Stuten daher und sie liefen auf unseren Knaben los und sie bissen mit ihren Zähnen auf die Häute los vor Groll, der sie erfüllte. Und unser Füllen sagt zu ihnen : „ Freiß diesen Knaben nicht auf, denn der hat mir den Kopf gerettet !

Und jetzt wollen wir zum Könige gehen, der nach unsverlangt!“Und unser Knabe treibt die stuten vor sich her und führt sie zum Könige. Aber wie der König sieht, daß die stuten daher kamen, da erstaunte er gar sehr und sagt zur Mutter dieses Vogles: „ Sieh die Stuten, da kommen sie und wahrhaftig, was willst du jetzt noch ?“ Und die Mutter dieses Vogles antwortet ihm : „ Laß jenen Knaben,der sie gebracht hat, sie melken !“ Und der König sagt zum knaben : „ Du mußt die Stuten melken !“Aber unser Knabe geht zur Obersten von diesen Stuten und sagt zu ihr : „ Mir hat’s der König so befohlen, daß ich euch melke !“

Und die Oberstute sagt zu den andern Stuten : „ Rührt euch nicht, wenn der Knabe euch melkt !“ Und unser Knabe geht und melkt sie und füllt zwei Kessel voll und der König sagt zur Mutter der Feder : „ Sieh, wie der Knabe sie gemolken hat !“ Aber die Mutter der Feder sagt zu ihm : „ Eh ! jetzt soll er die Milch siedend und soll selbst hineinsteigen !“ Aber unser Knabe geht und sagt zur Oberstute : „ Ich werde wirklich in die siedende Milch hinein steigen !“ „ Aber vorher besteige mich und wir wollen dreimal rund um die Milch herumreiten, dann wird sie kalt !“

Und er bestieg die Stute und reitet dreimal um die Milch herum und dann steigt er hinein. Aber die Mutter der Feder sagt zum König : „Jetzt steig du hinein, König, damit du schöner wirst !“ Und der König stieg hinein und starb.Aber die Mutter der Feder nahm den Knaben und sie gingen zu ihrem Vater mitsamt seinem Füllen. Und die Stuten gingen in ihre Heimat, und der Knabe nahm das Reich,das der König hatte, und wurde König in diesem Lande. Das Märchen bei den Taube , und die Gesundheit bei den Knaben !²⁴⁰

---

²⁴⁰ Lambertz, M., Albanische Märchen, Wien 1922, f.199-202

5. Tsätsisl'ämi, tši u mbait n grös.

(Dibra)

Paska tjön ni tsätsisl'äm e paska tjön ni mats ene ajo matsa i ʒot tsätsisl'ämit, ʒot: „Tε t na tjeķš buken ene t na ziš gröšen e t na bös punt!“ En ajo matsa škon per dry . Ene ajo tsätsisl'ömi tjik buken ene zin gröšen ene mer ni sahan ene mer ni lug ene buk ene škon t tšese gröš , e bije n vörb e mbaitet. Vien matsa e i fkatē: „Or tsätsisl'äm !“ Ai nuk džedžet en ajo matsa mer ni sahan ene škon , t tšese gröš, ku šef tsätsisl'ämin , si a mbaitun n gröš . En ajo hin n zerm e peržaitet , ene del ke dera tu u ngraf n dieļ. Vien l' öaskra e i ʒot: „Tšiš ke , tši je peržaitun?“ Өoi:

„Tsätsisl'ämi u mbait ene mätsa u peržait !“ Ene löaskra škunden bištīn ene škon e hipen me ni döarθ e i ʒot döarða : „Pse e ke škund bištīn ?“ Өot l'öaskra : „Tsätsisl'ämi u mbait , matsa u peržait , l'öaskra škundi bištīn ,“ene döarðat. Škon lepri , t haje döarða , ʒot : „Tšiš ke, mö döarθ, tši ke škund döarðat?“ Өot döarða: „Tsätsisl'ämi u mbait,-- matsa u peržait,--Löaskra škundi bištīn ,-- e döarða ökundi döarðat ,--

Eðe l'epri ʒö ðambt . Škon n krone lepri , tpaje ui , i ʒot kroi : „Tšiš ke, bre lepr, tši ke ʒoi ðambt ?“ Өot lepri : „Tsätsisl'ämi u mbait, -- matsa u peržait, Löaskra ökundi bištīn ,-- döarða ökundi döarðat,--em on ðeva ðambt!“ Ene kroi sterpaniku. Škon döada, tε mböši ui, šef krouen , s ka ui , ʒot: „ Pse , bre kroue ,nuk ke ui ?“ Өot kroi: „Tsätsisl'ämi u mbait , - matsa u peržait , -- L'öaskra skundi biötīn –döarða ökundi döarðat—lepri ʒeu ðambt – en on šterpaika!“ Eðe döada ʒä štamāt. Škon jezön' a e ʒot hanmit: „Pse ʒeve štamāt?“ Өot döada:

„Tsätsisl'ämi u mbait,-

Matsa u peržait,--

Löaskara škundi bištīn ,--

Döarða škundi döarðat,--

Lepri ʒeu ðambt,--

Kroi šterpaiku,--

En on ʒeva štamāt!—

E ajo hanmi i pret tsätsat, böñ zi demek, sepse u mbait tsätsisl'ämi u grös . Ene vjen bedju e i ʒot hanmit : „ Pse i ke pre tsätsat?“ Өot jezön' a:

„Tsätsisl'ämi u mbait,--

Matsa u perzait,--
L'öäskra škundi bištin ,--
Dödröä škundi döaröat,--
Lepri 9eu äambt,--
Kroi šterpaiku,--
Döada 9eu šemat,
En on preva tsaitsat!“
Ene bedju pret bölet.
As dret tješ
As dret deftova!
Pralza n Dri ,
E ketšja n katund tri!
Pralza nDri ,
E ketšja n katund t ri!
Pralza n Hutäs,
E maira pri näš!
U baft e ar9 e maira kah na!--

5. Tsätsisl'ämi , der in den Fisolen stecken blieb.

Es war einmal ein ein Taätsisl'äm und es war eine Katze, und jene Katze sagt zum Tsätsisl'äm , sie sagt: „Back uns das Brot und koche uns die Fisolen und mach uns die Arbeiten !“ Und jene Katze geht um Holz . Und jener Tsätsisl'ämi bäck das Brot und kocht die Fisolen und nimmt eine Schüssel und nimmt einen Löffel und Brot und

geht , um Fisolen zu löffeln , und er fällt in den Topf und bleibt drin stecken . Da kommt die Katze und ruft nach ihm : „Lieber Tsätsisl’äm!“ Jener antwortet nicht und jene Katze nimmt eine Schüssel und geht , um Fisolen herauszunehmen, da sieht sie den Tsätsisl’ämi , wie er in den Fisolen steckt. Und jene springt ins Feuer und verbrennt sich , und sie geht zur Tür , um sich in der Sonne zu wärmen . Da kommt die Elster und sagt zu ihr: „Was hast du , daß du verbrannt bist?“ Sie sagt: „Tsätsisl’ämi blich stecken und die Katze verbrannte sich !“Und die Elster schüttelt ihren Schwanz und geht und steigt auf einen Birnbaum , und der Birnbaum sagt zu ihr: „ Warum schüttelst du deinen Schwanz?“ Da sagt die Elster : „Der Tsätsisl’ämi bleib stecken , die Katze verbrannte sich , die Elster Schüttelt ihren Schwanz!“ Und der Birnbaum schüttelt seine Biren . Da kommt der Hase , um Birnen zu essen , er sagt : „Was hast du , lieber Birnbaum, daß du die Birnen geschüttelt hast?“ Da sagt der Birnbaum :

„Der Tsätsisl’ämi blieb stecken , die Katze verbrannte sich die Elster schüttelte ihren Schwanz und der Birnbaum schüttelte seine Birnen!“ Und der Hase brach sich seine Zähne . Da kommt der Hase brach sich seine Zähne. D a kommt der Hase an die Quelle, um Wasser zu trinken , da sagt die Quelle zu ihm : „Was hast du , lieber Hase , daß du die deine Zähne gebrochen hast?“ Da sagt der Hase: „Der Tsätsisl’ämi bleib stecken , die Katze verbrannte sich , die Elster schüttelte ihren Schwanz , der Birnbaum schüttelte seine Biren und ich brach mir die Zähne !“ Und die Quelle vertrocknete . Da kommt die Magd, um Wasser zu füllen , sie sieht , daß die Quelle kein Wasser?“ Da sagt die Quelle : „Der Tsätsisl’ämi blieb stecken , die Katze verbrannte sich , die Elster schüttelte seine Birnen, der Hase brach sich seine Zähne und ich vertrocknete!“ Und die Magd zerbrach ihre Krüge. Da kam die Hausocher und sagt zur Dienerin : „Warum hast du die Krüge zerschlagen?“ Da sagt die Magd : „Der Tsätsisl’ämi bleib stecken , die Katze verbrannte sich die Elster schüttelte ihren Schwanz, der Birnbaum schüttelte seine Biren , der Hase brach sich seine Zähne , die Quelle vertrocknete und ich zerschlug meine Krüge!“ Und jene Haustocher schneidet sich ihre Brüste ab, aus Trauner nämlich , weil der Tsätsisl’ämi in den Beg und sagt zur Haustocher :

„Warum hast du die deinen Brüste abgeschnitten ?“ Da sagt die Haustocher : „Tsätsil’ämi blieb stecken , die Katze verbrannte sich , die Elster schüttelte ihren Schwanz , der Birnbaum schüttelte seine Birneu, der Hase brach sich seine Zähne , die Quelle vertrocknete , die Magd zerschlug ihre Krüge und ich schnitt mir meine Brüste an!“ Und der Beg schneidet sich Glied und Hoden weg .

Ich war nicht geradezu dabei ,

Und hab’s auch nicht genau erzählt ,

Das Märlein im Drin,

Das Böse im neuen Dorf!

Das Märlein in Hutäsch,

Das Gute bei uns!

Möge das Gute uns werden und zu uns kommen!

Mein Gewährsmann aus Dibra erklärte mir den Namen Tsätsisljäm als „emni i mainit“ „Eigennamen der Maus“ Eine Maus ist also Dienerin der Katze und heißt Tsätsisljäm .

-Die Trauernden sind in dieser Version die Katze , die Herrin Tsätsislämis, die Elster , der Birnbaum , der Hase , die Quelle, die Magd, die Haustochter und der Beg , also außer dem Hasen, der für das Schwein eingetreten ist, und der Quelle, die für den Fluß steht, dieselben wie im vorhergehenden Text , nur die Handelnden des Schlusses und die große Wirkung der kleinen Ursache ist eine andere. Auch entbehrt diese Version der Schlußmoral, die dem Kartsa und Pirts-Text eine originelle Note verleiht. Dieser Text bleibt ohne Moral mehr im Stile der Häufungsmärehen.- Katze und Maus begegnen auch in einer italienischen Variante (Pitare Fiabe sicil.3,92 , nr 134 La gatta e lu surei) als erste Handelnde . Die griechische Fassung bei Hahn (Gr.u.alb .Märchen 56, Das Pfefferkorn) steht unseren beiden Versionen sehr nahe , besonders der Kartsa –Pirts- Version, zumal auch das Motiv von der wunderbaren Geburt vorliegt, allerdings appetitlicher als bei Kartsa –Pirts. Klein Pfefferkorn ist eines der vielen kleinen Kinder , die auf Wunsch der Alten aus Bohnen entstehen. Die um ihn Trauernden sind der Alte und die Alte, die Taube , der Apfelbaum , der Brunnen, die Magd , die Königin, der König.

6,13,15 Dekla

Kish t'a diej ç'ká aj Oso Kuka,	Mbramë, qi shkoi, porsa ká rá.
Qi tue i shkue s'ásht sande buka.	Ká pá n'anderr se prej Rjeket
S'po i shkon buka as mishi i dashit	Kênka nisë nji hije deket
Kot nget tryezës â ndëjë per rrashit,	Ndezun flake lugatit,
Tue perdredhë njato mustaqe!	Qi, tue hecun fushës e shpatit
Thonë ,ká pá nji anderr t'keqe.	E nper kneta e nper zallina,
Anderr t'keqe ,thonë,ká pá	Fill po vîte kah Vranina.

Kúr n'Vraninë ajo ká mri,
N'Xhebeháne,paska hí,
Edhè i dhànka zjarrè barotit.
Kur ká dhànun zjarrè barotit
Ká plasè kulla e ká marrè gjámè,
Ásht dridhè toka per nen kámè,
Kâ ushtue Lqêni,mali e lumi,
Edhe Osos po i del gjumi.
Pá ket anderr Oso Kuka,
E prandej nuk po i shkon buka,
S'po i shkon buka as mishi i dashit,
Kot nget tryezës à ndêjë per rrashit.
Po, s'han bukë, veq sá me thane;
I lân duert e del m'njânè ânè,
Per urë votes pshtetè m'njâ'n bri,
Tue mendue, duhan tue pí.
Sa rrin Osja tue mendue,
Bukë djelmnija kan marue;
Çuene tryezat e i pështeten,
Rrokull odes mandej zateten,
Kush tue dhênè,kush tue kuvendè,
Kush tue luejtè cic-mic e hâne,
Kush tue lye ndo'I çark breshâne:
Nji tagâ'n m'unuer e mrefè,

Fushekët tjetri m'vezme i njehtë.
Kur zên Osja atje mâ vona:
Kqyre at shpatull, Soko Tona,
E na thuej a difton gjâ,
Pse dishka nakel m'ásht bâ...
Jo, po, shpatlla keq diftote:
Luftè kah maja ajo kallxote,
E ke penda disâ vorre,
Tym e gjak neper oborre.
Prandej Soku erdh e u vrâ
Kah po kqyrte m'dritè pá zâ.
Ndoshta shpatlla,tha,s'â gjâ
Pse per ndryshje fort ká gjasè
Se na luftè kemi me pasè;
Se shum njeri ká me u vrâ:
Shum do vorre jam tue i pá...
Por prej luftës Shqyptarët nuk tuten.
Merr, Kaçel, njiherè lahuten
E na thuej nji kângè shqyptare;
S'majm na zí pá na qitè fare !
Muer lahuten n'dorè Kaçeli,
M'tè magjarin n'vend e ngeli
E, masi per zâ atè ijdisi,
Kështú kângës atbotè i a nisi:

Kish' dale nji Harap prej detit,
Trim i zî e belagjî
Edhè qitka 'i porez t'randë:
Ka tri bukë pagaçë per ship,
Shtatë masë vënë per ditë me i pi,
Ka 'I taroç per mish të zî,
Ka një dash n'mjesditë m'i a pjekun,
Ka një skjap per darkë m'I a repun.
Njiqind vetë n'mejdan ká prë,
Njiqind vithna qiti faret,
Njiqind shpija edhè ká djegun.
Kur vojti rendi n'Shqyptarî,
Njatij Gjergj Elez Alîs,
Leter t'vrasthë i paska çue:
Ndiej, ti or Gjergj Elez Alî,
Mbas dy javësh si t'bjerë kjo leter,
Tu n'mejdan muc kè me m'dalun;
Pse tÿ kullat di tí djegî,
Mal vrrî pse do t'I shkelî,
Dhën e dhî pse do tí mjelî
Pse edhe gruen rob do t'a mârr!
Letra e Gjergjit n'dorëkâ rá:
Edhè Gjergji fort â vrâ,
Fort a vrâ kur e ká kndue.

dÿ javë vehten e ká majtun,
bukë prej djerrit aj tue hanger,
mish tariçit aj tue ngrânun ,
vënë tri vjeçe edhè tue pi:
edhe atin e ká majtun
Tagjî urizit n'strajcë tue i qitun,
Vënë me pí per ujë tue i dhânun.
Krye dÿ javësh,mushun dÿ javë,
Vehten Gjergji e ká provue:
Nji lis t'madh kish' pasë n'oborr;
Me dÿ duer Gjergji e ká kapun,
Me gjith tokë edhe e ká shkulun,
Opët n'vënd edhe e ká ngulun.
Kênka mbathë e kênka veshun:
Paska veshun petkat arit,
Paska njeshë shpaten florinit;
Zgidhka gjokun pullalî,
I a vën frënin treqind pullash,
I a merthen me shtatë kollana,
Edhe nânës as po i bân zâ:
Halláll, nânë, ti me m'a bâ
Mire e keq, shka kemi folun!
E i ka puthun nânes doren.
Amanet, mori ti loke,

N'kjoftë gjikue me m'prë Harapi,
Lot per mue ti mos me derdhun!
-«Hajt, mor bir, Zoti të ruejtët,
Se s't'kuritë, jo, lokja e jotje.
E ká márrë topuzin n'dorë
E ká hypun mbi shpinë t'atit,
Edhë â nisun per t'gjatë shpatit,
Tue zbardhë drita prej sabahit
I ká vojtun n'derë Harapit.
«Nadja e mire, Harap i zí!
Nuk kè ngae me ndëjë sod n'hí,
Por çou e del n'at fushë t'mejdanit,
Sod dý javë m'kë çue fjalën;
Sod tý kryet due me t'a prë!
Kur ká pá Harapi i detit
N'derë njat Gjergj Elez Ali,
Shif shka bâni atëherë Harapi:
Lkura buejsh për at ká lidhun.
Asht tutë ati i Gjergj Elezit,
E kah Gjergji paska shkue.
Mos u tut, bre zogü i atit:
Gjâja e coftë kurgjâ s'mund t'bâjë.
I âsht turë Harapi i zí
E m'topuz m'tâ edhe ká shtí.

Gjergji kryet por e ká ulun:
Permbí krye topuzi i rshiti.
T'I u drodh Gjergj Elez Alija:
Dale-kadalë, Harap i zi!
Se m'thonë Gjergj Elez Alí.
E m'topuz m'tâ edhe ká shtí.
M'lug t'dy krahve i a ká njitun,
Tre pash para m'dhë e ká ngulun.
Dekun m'tokë rá atbotë Harapi.
Ká marrë djali edhe ká zdrypun,
I a ka prë ata krye të zí.
Hukubet Zoti e kisht' falun:
Trí pllâmë buzen kishte pasun;
Kisht' pasë veshin sá 'i zhgun burrit:
Sá dy vetë me tē me u mlue.
Kur ká ndie Mbret Sylejmani,
Paska shkruë m'at derë Stambolle:
Trima ká e trima s'ká,
Por si ká trima n'Shqypní
S'i ká Krajli as s'i ká Mbreti,
S 'i ká toka as s'i ká deti.
Kshtú Kaçeli po këndonte;
Rrokull oda po e vezhgote,
Po e vezhgote tue këndue,

Veç se Osja, trim drangue,
 Veshin kângës s'i a kishte vú:
 Kanga at natë s'isht' tue i pelqye;
 Prandej kanga kur u krye,
 Zêmra t'kndoftë!s'I tha Kaçelit,
 Veç si i thotë ,po, Met Zenelit:
 Mêrr Vuksanin e Sinanin,
 Edhë mêrr Kerm Zagorjanin
 Edhë dilni sogje n'vâ;
 Pse mjesnatë tash â tuj rá,
 E thonë Shkjau se besë nuk ká...
 Kshtú tha Osja, e sogjet duelen,
 Osja e djelmt me fjetë u ulen.
 Rá me fjetë, njaj Oso Ruka,
 Por s'po flên,jo,Zeliq Gjuka,
 Nuk po flên as nuk po kotet:
 Nja'I pûnës s'fortë, me gjasë, po i zotet;
 Pse ka here dikah â nisë,
 Me një strugë per krye mortise,
 Vall,moj zânë, a din me m'thanë
 Se kú Gjuka don me zânë,
 Qi nper terr ká dalë në vâ
 Thekatueshim uohës tue i ra? -
 Zeliq Gjuka, një zog shkinet,

Një zog shkinet prej Vraninet,
 Kah Prevlaka kâmët po i thekë,
 Me qat Mirkon per m'u pjekë
 Pse qaj Mrikja i Malit t'Zi
 Paska dyndë një t'madhe ushtri
 Edhë dashtka, n'nâtë t'pá hânë
 Mrendë n'Vraninë sande me zânë:
 Prandej Gjukos fjalë i çueka
 Me i pri ushtrisë nder ato suka.
 Edhë fjalës i ndëjka Gjuka,
 Pse,pá kndue gjelat e parë,
 Aj na â pjekë m'Mrikon Serdár,
 Na âsht pjekë, po, m'të trathtari,
 Shtrëjt pague pse e ká Serdari.
 Por nuk di a â mendue mire,
 Se n'ushtri jânë krenat lire...
 Mbasi shëjzet pa'n prendue,
 M'kâmbë ushtrija atbotë u çue,
 Per me u nisun kah Vranina.
 Shtatqind pushkë qi çoi Cetina
 E qi Mrikja u kishte pri,
 Tokës u nisen ví e ví
 Bregut t'Rjekës s'Cernojeviqit,
 Tuj shkue vaster mbas Zeliqit;

E ato katerqind pushkët tjera,
 Qi u kish' pri Gjukoviq Pera
 Rjekës u nisen mbi lundrica
 Tuj vozitë kahë Çakavica,
 Per m'e msý t'zezen Vraninë
 N'báll t'Lesenders—n'at krahinë.
 --Ehú ! moj Zânë,pásh të dy sýt,
 Shkomi Osos tash te krýt,
 Edhë m'vesh atij m'i thuej,
 Si nper tokë e sin per ujë
 Ká çue Knjazi m'e rrethue,
 Kryet atij per m'i a shkurtue!
 Por, n'daç, ndal; pse Osja fjetë
 Nuk á,jo, me kater vetë
 Qi i ká qitë aj sigje n'vá.
 Vetë Moskovi atý me zânë,
 Pá i a zjerrë gjumin s'e lane;
 Pse kú ndolli Met Zeneli
 Met Zeneli—e Vuksan Gjeli,
 E aj Sinani—e aj Zagorjani,
 Atý fusha ká marrë gjámë
 Atý toka á dridhë nën kâmë!—
 Hylli i Dritës atbotë tue lë
 Per me i prú dheut shpnesë të rë,

Per me i prú s'mjeres Shqypni,
 Ofshë, vaj, nji kob të rí,
 Kur qe Mrikja ndolli n'vá,
 Po, a thue, sogja s' e ká pá?...
 E ká pá, s'ká ndëjë tue fjetun;
 Por nder prita ká zatetun,
 Pushken Shkjaut per m'i a fillue,
 Per shëj t'pushkës si t'jetë afrue.
 N'ujë t'Moraçës tek behë ushtrija,
 U zdath Gjuka,—atë e vraftë buka!
 E vraftë buka si á tue e vrá!
 Edhë vaut desht aj me i rá,
 Kesh me u kapun m'breg t'Vraninës,
 Me u çilë shtek djelmve t'Cetinës.
 Por kje rrëjtë i biri i shkinës!
 Perse atý 'I fare Kerrni Gile
 I ndëj gati m'karajfile,
 Tue i a njitë shi m'lule t'ballit,
 Tuj e ftofë shi m'rânë të zallit.
 Po, tek qiti i Zagorjani
 Kuku, majko!Gjuka bânì
 E ká dekun pik mâ i pari:
 --Ashtú raftë gjithmonë trathtari!
 Porsi kur nji burrë gjuetár

T'qese m'korba, grumllue n'arë,
 E t'a vrasë ndoj korb të zì,
 Çohen korbat per ajri,
 T'u pshtjellue e t'u perzi:
 Njashtë ushtrija e Malit t'Zì
 At here xùni m'u pshtjellue,
 Kur pau Gjuken dekun shtroue.
 Por, qe, rân prap trí breshâna
 Tri breshâna—si trí Zâna,
 N'zì tue veshun prap trí nana.
 Kur një burrë t'a zblojë anmikun,
 E t'a ketë në dorë çelikun,
 E çelik t'a lete zëmren,
 Edhë plum t'a kete thëmren,
 Qi të dese kù t'zates;
 Shum gerset atý potera,
 Shum do nana atý i than vera!
 Qe edhë Mirkja kur ká pá
 Se per ball kisht' priten n'vá,
 «Bini djelm—ushtris vikati,
 Pse i ka ardhë Vraninës sahati.!»
 Edhë ushtrija at here ndëj gati:
 Krisi pushka atý batare:
 Krisi ltinë e xheverdare,

Krisi dilke edhe breshânë,
 Ushtoj L'qëni ânë e m'ânë.
 Ah ! gajret, bre, Met Zeneli,
 Ah! Gajret, bre, Vuksan Gjeli,
 Mos e lsho, mori Zagore!
 Ngul, Sinan, bre, rê mizore!
 Pse me gjasë, ke dridhet suka,
 Asht tuj ardhë tash Oso Kuka.
 Aman, Zot! Kur Osja mrrini
 Si rê breshni krës s'njaj vrrini,
 Me tridhetë e disá burra,
 E zatetineper curra,
 Se ç'kje ndezun flake Vranina!
 Atý qiellë mâ nuk u pá,
 Atý pushkë mâ nuk u dá;
 Njekaq tymi erdh tue e mlue,
 Njekaq gjêma erdh tue ushtue!
 Rrihte ltina edhë dudumja;
 Porsi breshni i vite plumja:
 Jitshin gjindja neper kneta,
 Neper kneta—e neper mreta
 Tue rektue per nana t'veta!
 --Eni e shifni ,oj nana t'shkreta,
 Eni e shifni 'I herë n'at vá

Djelmt e ri ,qi atý u kan rá!...
 Po, a dro,'imend, mori ju shkina,
 I rritët djelmt ju kah Çetina
 Per me u mbetun ke Vranina?
 Per me u mbetë nen armë t'Shqyptarit,
 Veç prej llokmes s'Gospodarit?...
 Kjani, at herë!s'kam dertin t'uej,
 Por,ke ata kan n'mjet një ujë,
 E ke n'báll kan disá curra
 E nper curra—disá burra,
 Qi per Mbret e troje t'veta
 Nuk u dhimbet gjâja as jeta,
 Fort pod rue so sod n'at vá
 Shum mâ zi kini per t'pá...
 Tue krisë pushka pá i a dá,
 Tue korrë deka krena m'Shkjá,
 Thue se shndritshin n'qiellë dy diella
 N'ânë prej t'Lemit u kuq qiella.
 E kuqë ishte edhe Moraça!
 E agoi drita. Neper kllaça
 Kur pau Mrikja djelmt sharrue,
 Me marrë frymë t'cillt ki'n harrue,
 Aman, Zot,se ç'u turbue!
 Oren xuer aj t'Karadakut,

Xuer taga'n t'dryshkun prej gjakut,
 E tue britë porsi ari:
 «Mrendë, sokola t'Malit t'Zi!»
 I rá vaut porsi duhija
 E mbas si të gjith ushtrija.
 Ah! Kadalë.bre,zogu i shkinës,
 Krisi Osja n'curr t'Vraninës,
 Se kè dalun n'vá t'pa vá,
 Se n'log Zânash jè tue rá!
 Edhë m'kambë atbotë u çue,
 Me tagan në dorë shtrengue,
 Fill e m'ta urysh tue shkue:
 Porsi ulâ, qi t'shofë anmikun
 Se kah strofli i ndên kerçikun.
 Ehú ! moj Zânë, po t'ishin ndeshun
 Ata burra të kerleshun,
 Qi mâ t'fortë nuk i bân shkina,
 Qi mâ t'rrentë s'i bân turkina,
 Ndoshta zot ndrue s'kish'Vranina:
 Por n'qiellë ndryshej kndote shkrola!
 Pse, pá u ndeshun kta spkola,
 Briti t'madhe Prengë Mar' Kola:
 «Dredho, Oso, n'Xhebehane,
 Se na rá Shkjau pre' asajë âne!»

Me i rá tinzi 'I uk nder uerre,
Kah t'u prijë nper male e djerre,
S'dredhë mâ shpejt,jo, nji barí
Kah anmikun t'kete ndí,
Si m'atbotë drodh Oso Kuka,
Tuj u njitë perpjetë kah suka.
Kjani, kjani oj Zâna, kjani
N'ato maje, kû ju pini,
N'ato hije,kû ju rrini,
N'ato valle, kû vallzoni,
Kjani e lot mos i pushoni,
Perse tash, ehú! N'at curra
Kan me mbetë ,ehú! Njata burra,
Me aq kujdes qi i kini rritun,
N'armë e n'lutfë qi i patët vaditun:
Qi edhë vetë i kini msue
Me msý anmikun pá u frigue,
Pá u frigue,po, me msý anmikun,
Nja m'dhetë vetë me i bâ me hikun,
Mos me luejtë p'r 'izet kerçikun!
Por shka t'bâjn sod s'janë tuj pasun:
Per me gjith ânesh Shkjau u â rrasun.
S'kan shka bâjn? Po, a thue,mund t'desin?
T'desin, prá, nuk kan shka presin;

T'desin ,po, si u kan dekë t'Parët
E t'a marrin vesh Shqyptarët,
Se â mâ mirë nen dhë me u kjá,
Se per t'gjallë me ndëjë nen Shkjá...
Po,le desin—s'kan shka presin.
Pse, qe, Mrikja tash duel n'vá,
Kah Lesendra edh'â tuj rá
Tinzë, nper mal, Gjukoviq Pera
Me Bioca t'letë si era;
E jan çue Shkjët e Vraninës
E janë bâ me ushtri t'Cetinës,
Per me marrë sod Oso Kuken,
Qi me ta pasë dá buken,
Qi u ká ruejtun mal e vrrí
Qi u ká mprejtun erz e ship:
Por, s'din Shkjau me mbajtë miqsin!
Aman,Zot,kur duel Serdari,
Se ç'kje ndezë Vranina zhari!
Aman Zot ,kur mrrini Pera,
Se shum krisi atbotë potera!
Por kur rán Shkjët e Vraninës
Shum i krisi plumja shpinës!
Porsi shë,qi m'nji natë gjâmet
Rritet turr e del prej âmet

Tuj ushtue—e tue shkumue,
Shkaperderdhet nper zallina,
Ashtú u derdh Shkjau te Vranina,
N'valë Shqyptarët krejt tue i pershí.
S'lufton ndryshe e rrebtë kulshetra
E me dhâmbë edhë me kthetra,
Zjarm e surfull tue flakrue,
Kur dragojt t'a kenë rrethue;
Si i qindron sod Shkjaut Shqypitari
Per dhë t'amel, qi i la i Pari:
Kâmbë,tuj qitë pá dá,
Tue korrë krena neper Shkjá.
U janë ndezun flakë breshânat,
U kullojn gjak n'dorë tagânat,
E u kullon gjak edhë zëmra,
Veç se vendit s'u lot thëmra.
Por ç'dobi: dielli tue lè
--Isht' tue lè m'at ditë per Shkijë!—
I rán ndore Shkjaut t'terbuem
Tridhjetë t'vrám e dhetë t'shituëm!...
O ata t'lumt, qi dhane jeten,
O ata t'lumt, qi shkrine veten,
Qi per Mbret e vend të t'Parve,
Qi per Mbret e vend të t'Parve,

Qi per erz e nderë t'Shqyptareve
Derdhen gjakun tuj luftue,
Porsi t'Parët u pa'n punue!
Letë u kjoftë mbí vorr ledina,
Butë u kjoftshin moti e stina,
Aklli, bora e serotina:
E dër t'kdoje n'mal ndo 'i Zânë,
E dër t'ketë n'dèt ujë e rânë,
Dër sá t'shndrisin diell e hânë,
Ata kurr mos u harrojshin,
N'kângë e n'valle por u kndojshin.
E njaj gjak, qi kan dikue,
Bân, o Zot, qi t'jesë tue vlue
Per m' i a xè zëmren Shqypitarit,
Per kah vendi e giúha e t'Parit!
--Po váll! Osja kú do t'jetë?
Oso Kuka a mos ká mbetë?
N'Xhebehane ká zatetë!
Ká zatetë n'at kullë t'barotit,
Kú ká bâ êmnin e Zotiti,
Se per t'gjallë nuk ká m'lshue,
Shokët e vet per pá,i pague
Tridhetë t'vrám e dhetë t'shitue.
Kur pau Shkjau se pushka mêní

Si kah vau,si kah Liqëni,
E se mbetë s'kisht' Oso Kuka
Me tjerë t'vrám,perjashtë ke suka,
M'Xhebehane u turr m'at hera,
Si, kur t'lshoje kah Prandvera,
Vrullet bleta çark njaj zgjonit,
Tue zukatë si rryma e prronit.
N'brohori tue i lutë jetë Knjazit
Njiqind vetë kcyen m'kulm t'pullazit,
Má t'permendunt kah trimnija,
Njaq u njiten mbi frangjija,
Tue thye muret n'gjak t'perlyme:
--Por ká gioben shpija e thyeme!—
Krisi osja atbotë si uláni ,
Mje m'Cetinë i vojti zâni:
«Ah kadalë,Nikollë,t'vraftë Zotí!
Pse ktû i thonë Oso baroti:
Se s'kë pá Shqyptár me sý,
Se djegë vechten edhë tý!»
Edhë zjarrë i dha barotit.
Aman,falë i kjoshim Zotit,
Kur ká dhânun zjarrë barotit.
Aman,falë i kojshim Zotit,
Kur ká dhânun zjarrë barotit,

Se ç'á dridhë Vranina e shkretë!
Se ç'á hjedhë kulla perpjetë!
Se edhë L'qëni ç'ká gjimue
M'kalá t'Shkodres tuj ushtue!
Qepra, tjeglla, gur e trena:
Kambë e trupen, krahë e krena,
Hí e tym e flakë e shkndija,
Shi mje m'Viri i hodh duhija:
I hodh duhmja shi m'breg t'Virit
Qepra,gur e gjymtyrë nirit.
Eni eni, mori Shkina,
Eni eni te Vranina,
Mblidhni vetë nper shpat e prrue
Ehû! Kortarët e djelmve t'ue;
Edhe msoni fmín mbas sotit
Mos t'lakmojn tokës s'Kastriotit,
Pse u bjen shtrëjt,qe besa e Zotit!
Njasi gjakut qi Oso Kuka
Sod ká derdhun kea to suka,
Si per Mbret,si per dhë t't' Parve
Vlon se vlon nder dej t'SHQyptarve.
Prá, pa u djegun n'flakë t'agozotit
Si Oso Kuka n'kullë t'barotit,
S'ká me rá fisi i Shqyptarit

N'thoj t' pangishem t' Gosopodarit!—

--Dielli n' cila kur u çue,

N; Vranin s' parit u zhvillue

Trobojnica—kjoftë e mallkue!²⁴¹

---

²⁴¹ Fishta, Gj, vepra e cit.f. 43-58

6,13,15 Der Tod

Wahrlich ! Gerne möcht' ich wiffen,
Was heut' Ofo Kuka hat!
Daß ihm heute gar nicht munden
Will das gute Abendbrot!
Mundet ihm das Brot heut' gar nicht,
Noch das Fleifch des fetten Widders.
Ohne was zu effen fißt er
Nah beim Tifche auf dem Boden,
Dreht dabei den mächt' gen Schnurrbart.
Es erzähl'n fich die Gefährten,
Daß er einen böfen Traum fah,
Einen böfen Traum er fchaute,
So erzähl'n fich die Gefährten,

Geftern Abend, gleich nachdem er
Sich zur Ruhe hatt begeben.
Folgend Bild fchaut er im Traume:
Aufbrach aus Rijekas Gegend
Ein Gefpenft, ein Todesfchatten,
Lodernd wie in Flammengluten,
Flammen, wie fie oft Gefpenfter,
Wiedergänger, hell umlohen.
Wandelnd über Höh'n durch Täler,
Über Sümpfe, durch Moränen,
Kam es grad los auf Branina,

Das Gefpenft, der Todesfchatten.
In Branina angetommen,
Trat es ein im Pulverturme,
Legte Feuer an das Pulver.
An das Pulver legt' es Feuer.
Da zerbarft die Kulla dröhnend.
Unter'm Fuße bebt die Erde,
Und das Dröhnen fchallte within
Über See, Fluß und Gebirge.
Da erwachte Ofo Kuka.
Diesen Traum hatt' er erfchaut,
Und darum fchmet ihm tein Effen;
Ofo mundet heut' das Brot nicht,
Noch das Fleifch des fetten Midders.
Ohne was zu effen fißt er
Nah beim Tifche auf dem Boden,
Doch verzehrt nicht einen Biffen,
Wahrlich ! Tut nur fo , als äß er;
Wäfcht die Hände fich, geht abfeits,
Stözt fich mit der einen Seite
Auf den Herdftein. Sinnend raucht er.
Mährend Ojo finnd fizet,
Enden auch ihr Mahl die Mannen,
Hoben auf die Tifche, lehten
Sie in Ordnung an die Wände,

Seßten sich in Kreis dann nieder
In des Raumes weiter Halle,
Einer schnißt, der andre plaudert,
Der dort spielt Cic-Mic und Hâne,
Wieder einer ölt den Hahn sich,
Ölt den Hahn sich der Brefhana,
Jener schleift neu auf dem Schleifftein
Seines Säbels stumpfe Klinge,
Und ein anderer zählt voll Kampfluft
Die Patronen , die fürförglich
Sind gereiht in feinem Gürtel.
Da hebt Ojo an zu sprechen
Und sprach schließlich diese Worte:
„Hier !Sieh‘ an den Schulterknochen,
Soto Tona, und erklär‘ uns,
Ob er gibt ein deutend Zeichen,
Den auf meine Seele wickte
In der Nacht ein schweres
Traumbild !“
Aber weh! Der Schulterknochen
Deutet‘ leider schlimme Zukunft:
An des Schulterknochens Spitze
Stand das Zeichen, das verkündet,
Daß ein Krieg sehr nah bevorsteh‘
Aber auf den Seitenftücken,
Auf des Schulterknochens Seiten,
Sah man Zeichen, die auf Gräber,

Die auf manche Gräber wiefen
Und auf Rauch und Blut in Höfen.
Soko auf die Seite tretend,
Ward ob dieses Anbilcks düfter,
Als er sich den Schulterknochen
Ohn‘ ein Wort bei Licht befschaute.
Schließlich hub er an zu reden:
„Kann fein, daß gar nichts bedeutet,
Was da zeigt der Schulterknochein,
Andernfalls hat ‘s sehr den Anfschein,
Als ob Krieg wir haben mürdten.
Biele Menfschen weden sterben,
Biele Gräber muß ich fschauen...“
Aber vor dem Kriege fürchten
Niemals sich Albaniens Söhne.
Darum sprach jetzt Ojo Ruka:
„Nimm, Kaçel einmal die Laute!
Sing uns ein albanifch Kampflied!
Eh‘ fie uns nicht ganz ausrotten,
Wollen wir nicht Tröbfal blafen!
Nahm zur Hand Kaçel die Laute,
Bracht‘ den Steg auf ihr in Osdnung,
Und nachdem er fie geftimmet,
Hub er an, das Lied zu fingen:
„War ein Mohr ans Land geftiegen,
War geftiegen aus dem Meere,
War ein Held, ein Trauerbringer,

War ein Held, ein Unheilftifer,
Drückte arg mit fchwerer Steuer:
Je drei Brote, Weizenbrote,
Habe jedes Haus zu liefern,
Sieben Maße alltäglich
Sei'n zu ftell'n zu feinem Trunke,
Je ein Stier als Fleifch zum Kochen,
Und für jedes Mittageffen
Je ein Widder, ihn zu braten,
Je ein Bock zum Abendbrote,
Jhn zu fchlachten, ihn zu häuten.
Hundert Mann hat er getötet,
Hundert Mann auf off'nem Plaße,
Hundert Hürden ganz geleeret,
Hundert Häufer hat verbrannt er.
Als die Reih' kam an Albanien,
Sandte er ein brüskes Schreiben
Dort an Gjergj Elez Alija:
„Hör' , du, Gjergj Elez Alija!
Bierzehn Tage nach dem Peitpunkt,
Un dem du empfangft dies Schreiben,
Sollft du mir gegenüber treten
Zu dem Zweikampf auf der Walfatt!
Sonft verfeng' ich deine Kullen,
Sonft zerftampf' ich deine Almen,
Deine Taltrift auch zerftampf' ich,
Melk' dir diene Schafe, Ziegen,

Nehm' dein Weib mit mir als Dienft
magd!“
Diefer Brief ward überreicht
In des Gjergj Elez Alija
Hände; Gjergj darob erbofet,
Arg erboft war Gjergj, ihn lefend.
Bierzehn Tag' nährt' er lich reichlich,
Effend Stierfleifch, dazu trinkend
Drei Jahr' alten kräft'gen Wein.
Wäftet auch fein gutes Kampfroß,
Füllt' den Futterfack ihm reichlich
Mit des Reifes kräft'ger Speife.
Statt des Waffers reicht er Wein ihm.
Und am Ende zweier Wochen,
Als erfüllt der Wochen zmeie,
Prüfte Gjergj die eig'ne Kampftraft:
Einen hohen Baum, den dorten
In dem Hof gepflanzt er hatte,
Packte Gjergj mit beiden Händen,
Riß ihn aus mitfamt der Erde,
Pflanzte ihn dann wieder fette
Un denfelben Plaß wie vorher.
Und er war gar wohl befchuhet,
Und er war gar wohl bekleidet .
Kleidet fich in gold'ne Wämfer,
Gürtet fich das gold' ne Schwert um,
Bindet los den Apfelfchimmel,

Legt ihm an den reichen Zügel,
 Mit den dreimal hundert Knöpfen,
 Gürtet ihn mit sieben Gurten.
 Dann spricht er zu seiner Mutter:
 „Sollst mich fegnen, liebe Mutter!
 Sollst mir alles auch verzeihen,
 Was wir je gesprochen haben,
 Gut und schlecht! Leb wohl, o Mutter!“
 Küßte d’rauf die Hand der Mutter.
 „Hör’ mich jeß, geliebte Loke!
 Dieses ist mein letzter Wille:
 Falls es mir befiimmt vom Schickfal,
 Daß der Mohr im Kampf mich töte,
 Darfst nicht Tränen um mich weinen!“
 „Zieh’ mit Gott, geliebter Sohn mein!
 Mög’ des Himmels Herr dich schüßeln!
 Deine Loke, nein, die wird dir
 Schande nie, mein Sohn bereiten!“
 Und er nahm zur Hand die Keule,
 Stieg auf seines Rosses Rücken,
 Nahm den Weg entlang der Waldhöh’.
 Uls der Tag am Morgen graute,
 Kan er vor des Mohrens Pforte:
 „Guten Morgen, schwarzer Mohr du!
 Hast nicht Zeit heut’, lang zu sitzen
 In der Ofenheerde milder Wärme!

Sondern auf! Komm’ auf die Walfahrt,
 Wie du heute vor zwei Wochen
 Mir die Bottschaft angefragt hast!
 Heut’ mein Mohr, will ich dich köpfen!“
 Als der Meermohr an der Pforte
 Gjergj Elez Alija schaute,
 Giehl’ was da der Meermohr tat!
 Hüßte ein Roß in Rinderhäute.
 Davor schaute Gjergjis Schlachtroß.
 Drauf began der Mohr den Angriff.
 Doch zu seinem Roß sprach Gjergji:
 „Fürcht’ dich nicht, du Sohn des
 Hengstes!
 Fürcht dich nicht, mein liebes Rößlein!
 Das sind doch nur Rinderhäute,
 Totes Zeug! Kann dir nicht schaden!“
 Anführer jeß der schwarze Meermohr,
 Zielt nach Gjergj mit seiner Keule.
 Aber Gjergj sein Haupt schnell duckte,
 Über’m Haupt glitt weg die Keule.
 Da fuhr auf den Meereshöhen
 Flugs los Gjergj Elez Alija:
 „Langsam! Langsam! Schwarzer
 Meermohr!
 Gjergj Elez Alija ich heiße!“
 Zielt nach ihm mit seiner Keule.
 Traf ihn ins Genick, wo beide

Schultren aneinanderstoßen,
 Schleudert ihn drei Klafster weit weg:
 Flog wom Roffe dort zu Boden,
 Tot der Mohr lag auf der Erde.
 Macht' fich dran heldenjüngling
 Und ftieg ab von feinem Streitroß,
 Röpft den fchwarzen Meeremohren,
 Schnitt ihm ab fein fchwarzes Haupt.
 Wahrlich ! War ein Ungeheuer,
 Was der Herrgott da gefchaffen!
 Drei Handfpannen breit fein Mund
   war,
 Ohren hatt' er, lang und groß wie
 Eines Manns fchafwoll'ne Joppe;
 In ein einz'ges Ohr des Mohren
 Ronnten hüllen fich zwei Männer.
 Als dies hört' Sultan Snlejman,
 Gchrieb' zuhaus er in Jftambul:
 „Helden gibt's und Helden gibt's
   nicht!
 Doch wie in Shqipni die Helden,
 Golche hat kein Chriftenkönig,
 Golche hat kein Türkenfultan,
 Solche hat kein Land auf Erden,
 Solche gibt's auf keinem Meer!“
 Alfo fang fein Lied Kaçeli.

Ringsum Laufcht' das ganze Zimmer,
 Laufchte andachtsvoll dem Sängler,
 Außer Ojo; Ojo Ruka,
 Diefer Held, wie ein Drangue,
 Hatte nicht fein Ohr geliehen
 Diefem Heldenlied Kaçelis,
 Weil's ihm heut' Nacht nicht gefiel.
 Als daher das Lied beendet,
 Sagt' er nicht, wie fonft er pflegte,
 „Mög' dein Herz, Kaçel, dir fingen!
 Sagte bloß zu Met Zenefi:
 „Nimm den Bukjan und den Sinan
 Und nimm Kerrni von Zagorje,
 Und bezieht den Wachepoften
 Bei der Flußfurt; den es naht fchon
 Mitternacht! 'S ift alte Weisheit,
 Daß man trau'n nicht kann dem
   Slawen!“
 So fprach Ojo; wie befohlen
 Zogen aus der Wache Poften.
 Ojo und die andern Männer
 Legten hin fich, um zu fchlafen.
 Ojo Kuka legt' fich fchlafen!
 Aber nicht fchläft Zeliq Gjuka,
 Schläft nicht und vertut die Zeit nicht.
 Will mir fcheinen, daß er rüfte
 Sich zu einer fchweren Arbeit.

Denn wir feh'n ihn ganz urplößlich,
Aufgebrochen, wer weiß,woher,
Seine Straße zieh'n, ver mummt fein
Haupt mit einer woll'nen Decke.
Ob wohl du es weißt, o Zâna?
Kannst du mir erklären,wohin
Gjuka feinen Weg will nehmen,
Der da durch das Dunkel hinfchritt,
Eilig nach der Furt den Weg nahm?
Zeliq, Sohn des Gjuko,ift das
Junge einer Slawenmutter,
Einer Slawenmutter Junges,
Und er ftammte aus Branina,
Doch jeßt treibt er feine Füße,
Nach Prevlaka zu gelangen,
Will fich dort mit Mirko treffen,
Denn der Crnagorze Mirko
Hat ein großes Heer geführt
Und will heu't Nacht in Branina,
--Ohne Mondfchein ift die Nacht
Heut'—
Will heu't Nacht noch Poften faffen.
Darum fandt' er Gjuko Botfchaft,
Diefer follt' das Heer geleiten,
Sollte nachts den Weg ihm weifen
Durch das Hügelland Braninas.
Pünktlich folgt dem Auftrag Gjuko.

Den noch eh' die erften Hähne
Krächten,traf er fich mit Mirko,
Traf er Mriko, den Serdaren,
Traf ihn--wahrlich'--der Berräter,
Den mitt fchwerem Geld bezahlt hat
Serdar Mirko den Berräter.
Doch ich wag' nicht zu behaupten,
Ob dies gut fo war erfonnen,
Denn auf einem Kriegszug pflegen
Röpfe fehr wohlfeil zu fein.....

Die Plejaden war'n verfunken
Unter'm Himmelshorizonte,
Als das Slawenheer fich aufmacht',
Zu marfchieren gen Branina.
Der Gewehre fiebenhundert,
Die Cetinje ausgefendert,
Und die Serdar Mriko anführt',
Zogen ihres Wegs zu Lande,
Zogen Reihe hinter Reihe
Längs des Ufers der Rijeka
In dem Gau Cernojeviqi,
Schleichend wohlgeordnet hinter
Zeliq Gjuko,dem Berräter.
Doch die andern viermalhundert
Der Gewehre, die Gjukoviq
Pera führte, von Rijeka

Zogen fie dahin zu Waffer,
Eingefchiff auf Kähnen, rudern
Zu erreichen Cakavica,
Um von dort aus anzugreifen,
Bon, dem See aus anzugreifen
Sie, die arme Stadt Branina
Angefichts der Felfenklippe
Von Lefendra ,dort im See-Ek.

Weh mir Zána! Jch befchwör' dich,
Fleh' dich an vei meinen Augen,
Tritt mir jeßt Ojo zu Häupten,
Und gonz leis' ins Ohr ihm flüftre,
Daß zu Lande und zu Waffer
Aufgeboten feine Heere
Knjaz Nikolla, in der Abficht,
Zu umzingeln ihn, das Haupt ihm
Bon dem Rumpfe abzuschneiden!
Doch nein! Laß es! Ojo fchläft nicht!
Nein, er fchläft nicht! Den vier
Männer
Hat er doch als Wachrpoften
Ausgefendet an die Flußfurt.
Wär' es felbft der mächt'ge Ruffe,
Der fie dorten überrumpelt,
Gäben fie fich nicht gefchlagen,
Ehe Ojon fie erwackten.

Den wo Fuß faßt Met Zeneli,
Met Zeneli, Bukfan Gjeli,
Und Sinani und als vierter
Kerrni aus Zagore ftammend,
Da erdröhnt das Tal von Schüffen,
Da erbebt vom Lärm die Erde;
Unter deinen Füßen fpürt du's!

Aufging da das Tages Leuchte,
Bracht' der Erde neue Hoffnung,
Bracht' dem armen Land Albanien-
Wehe!- Leid und neue Trübfal.
Da ftand Mirko an der Flußfurt!
Ob die Wachen ihn wohl fahen?
Doch! Sie hatten ihn gefchaut!
Lagen nicht im tiefen Schlafe!
Doch fie hatten fich verborgen
Schlau in einem Hinterhalt, um
Auf den Slawen loszufchießen,
Wie er fich genahet hätte
Bis zu des Gewehres Treffweit',
Als das Slawenheer gelangt war
Un das Ufer der Moraça,
Zog fich Gjuka aus die Schuhe,-
-Mög' das Brot im Hals ihn würgen!
Mög' erticken er am Brote,

'S wüegt ihn fchon, er lebt nicht lang

Mehr!

Wollte waten durch die Flußfurt,
Drüben feften Fuß u faffen
An dem Ufer von Branina,
Weg zu weifen nach Branina
Den Kriegsmannen aus Cetinje.
Doch der Sohn der Slawenmutter
Hatt' fich arg hjerin getäufchet.
Schußbereit faß dorten, lauernd,
Ein gewiffer Kerni Gila,
Zielt mit feiner Karajfile,
Trifft ihn mitten auf die Strine,
Macht' ihn kalt, bracht' ihn zur Strecke
Grad im fand'gen Grund des Fluffes.
Wahrlich, als ihn traf die Kugel
Des Kerni Gila aus Zagore ,
„Kuku, Mutter“ rief da Gjuka,
Und er fiel als Alererfter,
-Jmmer fterb' fo der Berräter!-
Wie wenn auf dem Feld ein Jäger
Schießt auf Raben,dort verfamelt,
Tötet einen fchwarzen Raben,
Wie fich dann die Raben alle
Heben fliegend in die Lüfte,
Sich vermirrend ,fcheu fich mengend,
Juft fo ging's den Crnagorzen,

Gings dem Heere Montenegros,
Es geriet gleich ' in Berwirrung,
Als es Gjuka fah tot liegen.
Aber hört! Schon wieder krachten
Drei Brefhanen, wie drei Zänen,
Zwangen wiederum drei Mütter,
Sich in Schwarz zu kleiden ,ob der
Trauer um gefall'ne Söhne.
Wenn ein Mann den Feind entdeckt,
Und er halt den Stahl in Händen,
Und er hat ein Herz, das ftahlhart,
Eine Ferfe, die da fliget,
Wie die Kugel des Gewehres,
Und er ftribt auf feinem Poften,
Wahrlich! Dann erönt viel Kampf
lärm,
Und gar viele Mütter müffen,
Jhrer Söhne bar , verdorren,
Wie im Sommer dort das Baumlaub.
Sieh! Auch Mirko ,kaum gewahret
Hatt' er, daß ihm gegenüber
Saß der Feind im Hinterhalte
Jn der Flußfurt, fchrie gewaltig,
Seinem Heer Befehle gebend:
„Schlagt los, Burfchen! Den die
Stunde
Hat gefchagen für Branina!“

Und das Heer macht' fchußbereit fich,
Da erkrachten laut die Salven
Der Gewehre, die Tod bringen,
Krachten Ltin und Xherdare,
Krachte Dilke und Brefhane,
Widerhallt auf beiden Ufern
Donnergleich der See von Shkodra.
Hurrah! Mut, Held Met Zeneli!
Hurrah! Bleib, Held Bukfan Gjeli!
Laß nicht nach , Held aus Zagore!
Dräng' Sinan ,grimm wie die Wolke!
Denn mir fcheint, die Hügel zittern:
Ojo Ruka ift im Anmarfch!

Hilf uns, Herr im Himmel droben!
Als jeßt anrückt Ojo Ruka,
Wie zu Häupten einer Taltrift
Eine Hagelwolke aufzieht,
Mit der Helden dreißig etwa,
Feften Fuß faßt in den Felfen,
Wie entbrannte da das Feuer
Bon der Schlacht dort in Branina!
Da fah nichts man mehr vom Himmel,
Da konnt nicht mehr unterfcheiden
Ein gewehr man von dem andern,
Derart dichter Rauch verhüllte
Himmel,Erd' die ganze Gegend.

Derart tofend war der Schlanchlärm,
Der da braufte von der Walfatt.
Ltina krachte,kracht' Dudume,
Kugeln flog'n wie Hagelfchloffen,
In dem Moor verfanken fterbend,
In dem Moor und dem Geftüppe,
Biele Krieger,noch im Tode
Stöhnend nach der lieben Mutter!
Kommt und feht doch ,arme Mütter!
Kommt und feht einmal zur Flußfurt!
Geht dort eure jungen Söhne,
Die euch dort gefallen find!
Ja,ich fürcht' fchier, traun!, ihr Armen
Arme,liebe Slawenmütter,
Jhn zogt auf die Heldenföhne
In Cetinje,nur damit fie
Kämpfend fallen bie Branina!
Nur damit fie kämpfend fallen,
Hingemeßelt von den Waffen
Des Albaners. Nur weil es fo
Wollt' und wüncft' des Gofpodaren
Schurkerei und Ränkefucht!...
Weint nur! Doch ich fag'euch ehrlich:
Kann kein Mitleid mit euch haben!
Werdet noch mehr weinen müffen.
Denn da feh'ich eure Söhne
Mitten in dem Waffer rudern,

Bor sich eine Felfenmauer,
In den Felfen tapfre Männer,
Denen nie es Schmerz bereitet,
Für den Sultan, für die Heimat
Aufßuopfern Gut und Leben;
Fürchte fchier, heut' bei der Flußfurt
Werdet ihr erfchauen müffen
Noch viel mehr des herben Leids..

Wie da dei Gewehre krachten
Paufenlos, und wie der Tod da
Ernte hielt im Slawenheere,
Mähend viele Slawenköpfe,
Hätteft du gewähnt, es glänzten
An dem Himmel zwei der Sonnen,
Den im Ofen ward der Himmel
Rot von nahen Sonnenaufgang,
Rotgefärbt war auch das Waffer
Der Moraça von der Strömen
Des vergoff'nen Slawenbluts!
Und der Tag brach an, im Sumpfe
Schaut' verfeht die Helden Mirko
Die das Atmen nun für immer
Gänzlich aufgegeben hatten.
Hilf uns, Gott! Wie er da wild
ward!
Wütend riß era us der Scheide

Die vom Blute roft'ge Klinge,
Montenegros Schikfalsfchwert,
Das die Dra Karadaks war.
Und er fchrie mir Bärenftimme:
„Crnagoras kühne Falken!
Auf Hinein“ Und wie der Sturm
wind
Stürzt voraus er in die Flußfurt,
hinter ihm das ganze Heer.

„Langfam, langfam, Sohn der
Slawin!“
Diefer Ruf tönt' aus dem Munde
Ofos, der herüberfchaute
Bon dem Felfen bei Branina.
„Denn du willft die Furt durchwaten,
Die für dich zur Unglücksfurt wird;
Den du ftürmt auf einen
Kampfplatz,
Der der Zänen wilde Walfatt!“
Drauf fprang Ojo in die Höhe,
In der Hand den Säbel fchwingend,
Gradaus auf die Slawenkrieger
Stürmt er an in wildem Haffe,
Wie der Löwe, der den Feind fchaut,
Der nach feiner Höhle fchreitet,
Während er in feiner Höhle

Juft behaglich ruhen wollte,
Bon fich ftreckend feine Taßen.

Ach !Nicht, Zâna? Wenn begegnet
Wären diefe rauhen Krieger
Mit den Slawen auf den Kampkplâß,
Diefe Krieger, wie fie tapfrer
Nicht zur Welt bringt eine Slawin,
Diefe Krieger, wie fie grimmer
Nicht zur Welt bringt eine Türkin,
Dann vielleicht hätt' heut' Branina
Nicht den Herren wecheln müffen?
Doch im Himmel las man's anders
In dem ftrengen Schickfalsbuche!
Denn bevor noch diefe Falken
Auf dem Kampfplâß eingelanget,
Rief weithallend Preng Mar Kola:
„Ojo, fchnell zurück! Und wirf dich
Schleunigft in des Pulverturmes
Fuftung, da von jener Seite
Slawen uns im Rücken packen!“
Gleichwie wenn ein Wolf bricht
heimlich
In der Schafe fanfte Herde,
die der Hirte friedfam leitet
Über Bergeswies' und Brachfeld,
Schneller macht der Hirt nicht „Kehrt

euch!“ Wahrlich
nicht!- wenn er den-
feind hört,
Wie jeßund fich Ojo Kuka
Schleunigft wandte, aufwärts klim
mend
An dem Hang dem Pulverturm zu.

Weinet, weinet, Zânen, weinet!
Auf den Höhen, wo ihr fchmaufet,
An den Quellen, wo ihr trienket,
In den Schatten, wo die ihrruhet,
In den Reigen, die ihr tanzet,
Weinet, laßt die Ttänen fließen!
Weil jeßt – weh!- in jenen Felfen
Fallen warden—meh!—die Männer,
Die mit folcher Lieb' ihr aufzogt,
Schulend fie im Waffenkampfe,
Selbft fie lehrend, Feind' angreifen
Ohne Furcht und ohne Tadel,
Daß ein Einz'ger zehne fchlüge
In die Flucht, dagegen nicht rühr'
Seinen Fuß vom Plaß, wenn zwanzig
Feinde gegen ihr anftürmtent!
Aber was fie heute tun foll'n,
Wiffen fie zunächft mitnichten,
Da der Slaw' von allen Seiten
Steht bereit, fil anzugreifen.

Wiffen nicht, was sie jeßt tun foll'n?
Sag' mir, warden sie wohl fterben?
Wögen sie den fterben! Sei es!
Worauf follten fonft sie warten?
Wögen sie denn fterben! Ja, denn!
Wie einft ffarben ihre Ahnen!
Wögen's die Shqiptaren hören:
Besser ist's in Ehren fterben
Und beweint zu fein im Grabe,
Als zu leben hier als Knechte.
Mögen sie den fterben! Laß' sie!
Worauf follten fonft sie warten?
Denn feht! Mirko ftürzte eben
Kühn sich in die Furt des Fluffes.
In der Richtung von Lefendra
Ziehen Heimlich Slawenfcharen,
Zeihen Heimlich durch das Bergland,
Führt sie an Gjukoviq Pera,
Sind die Leut' vom Stamm Bijoca,
Leicht und flink wie Hauch der Lüfte.
Auch die Slawen von Branina
Sind zum Kampfe aufgeftanden
Sich vereni'gend mit den andern,
Mit dem Heere aus Cetinje,
Um zu fangen heut' Held Ojo,
der fein Brot mit ihnen teilte,
der die Trift in Berg und Tale

Jhnen fchirmte, und ein Schüßer
Jhres Herds war, ihrer Ehre!
Doch zu halten treue Freundchaft,
Das verfehnt niemals der Slawe.
Helf' uns Gott! Als durch die Furt kam
Der Serdar, wie ward Branina
Da getaucht in Feuersgluten!
Helf uns Gott! Als Pera eintraf,
Wei erdröhnte da der Schlachtfärm!
Aber als Braninas Slawen
Stürmten an, da krachten Kugeln
Den Albanern in den Rücken!
Wie ein Wildbach im Gebirge,
Der in einer graufen Sturmnacht
Anfchwillt und mit wilden Wogen
Tritt aus dem gewohnten Bette,
Donnernd, fchäumend, übertretend
Über feine fand'gen Ufer,
Juft fo ftrömten her die Slawen,
Bei Branin' mit ihren Wogen
Die Shqiptaren ganz verfchlingend.
Die Kulfhedra kämpft nicht anders,
Furchtbar kämpft sie, die Kulfhedra,
Kämpft mit Zähnen und mit Klauen,
Speiend Feuer, fpeiend Schwefel,
Weil Drangues sie umzingeln;
Wie dem Slawen heute ftandhält

Der Shqiptar für seine Heimat,
Für die traute Heimerde,
Die ihm hinterließ der Ahne,
Füße gegen Füße ftemmend,
Schießend ohne Unterlaß:
Slawenköpfe grimmig mähend,
Wie da die Brehanen flammten,
Wie die Säbel von dem Blute
Jhnen in den Händen troffen,
Aber keine Ferfe rührte
Sich vom Plaße. Doch was nützt es?
Als die Sonn' aufging,-- fie ging heut'
Auf, den Slawen Glück zu bringen!—
Fielen in die Hand den Slawen,
Jhm, dem wutentbrannten Slawen,
Zehn Albaner, die verwundet,
Dreißig, die den Tod erlitten.

Selig, die ihr Leben gaben,
Selig, die sich felbft geopfert,
Die für Baterland und Herrfcher,
Die für der Albaner Ehre
Kämpfend, kühn ihr Blut vergoffen,
Juft wie einft die Ahnen taten!
Leicht fei auf dem Grab der Rafen
Für die Helden, die drin ruhen,
Lind fei ihnen Wetter, Jahr'szeit,

Eis und Schnee und Sturmgewitter,
Und folang noch einer Zâna
Holdes Lied tönt in den Bergen,
Und folang' raucht in dem Meere
Waffers Woge, Sandes Fülle,
Solang' leuchten Sonn und Mondlicht,
Soll'n fie unvergeffen bleiben,
Wögen fie befunen warden

Im Ringtanz, im Heldenliede!
Und das Blut , das fie vergoffen,
Gib, Gott, daß es weiter fiede,
Heiß zu machen der Shqiptaren
Kühne Herzen, daß fie fchlagen
Für der Ahnen fchöne Heimat,
Für der Ahnen traute Sprache!—

Wo mag aber Ojo ftecken?
Ojo wird doch nicht gefal'n fein?
Nein, im Pulverturme fteckt er,
Hat im Pulverturm verfchanzt fich,
Hat gefchwor'n beim Namen Gottes,
Lebend nich ihn zu verlaffen,
Eh' gerächt nicht die Gefährten,
Zehn Albaner, die verwundet,
Dreißig, die den Tod erlitten.

Als der Slawe merkt, daß nachließ
 Der Gewehre wildes Feuern,
 An der Furt und auch am Seestrand,
 Daß nicht tot war Ojo Kuka,
 Daß er nicht war aufzufinden
 Unter den Gefall'nen allen,
 Draußen an dem Fuß der Anhö,

Da begannen sie den Anfturm
 Auf des Pulverturmes Fftung;
 War so wie zu Lenzes Anfang,
 Wenn der Lenz schaffte neues Regen,
 Wenn rund um die Bienenftöcke
 Bienen fenden ihre Schwärme,
 Summend, wie des Wildbachs

Braufen:

.... Alfo ftürmten hundert Slawen
 Brüllend „Unfer Knjaz foll leben!“
 Hundert Wannen, die am meiften
 War'n berühmt ob ihres Mutes;
 Sprangen auf den Firft des Daches,
 And're klettern zu den Fenftern,
 Zu den kleinen Wauerlöchern,
 Um die Wauern einzubrechen,
 Die von Blut befundelt waren!
 „Ha! Auf Einbruch in ein Haus fteht
 Schwere Strafe nach dem Kanun,
 Nach Kanun Lek Dukagjinit!“

Alfo fchrie da Ojo Kuka,
 Brüllte, wie der Löwe brüllt,
 Bis Cetinje drang fein Rufen:
 „Ah! Nur langfam, Knjaz Nikolla!
 Wög' der Herrgott dich erfchlagen!
 Denn ich heiße Pulver-Ojo!
 Half ja niemals noch gefchaut,
 Seit du lebft, mit deinen Augen
 Einen Held Albaniens, der fich
 Selbst verbrennet und dich mir!“
 Feuer legt er fchnell ans Pulver.
 Sei uns gnädig, Herr im Himmel!
 Al ser Feuer leg tans Pulver,
 Wie erbebt da Branina,
 Diefer arme Ort Branina!
 Wie flog in die Lut die Kulla!
 Auch der See erdröhnte Fchrecklich,
 Shkodras Burg felbft hallte wieder.
 Sparren, Ziegel, Steine, Balken,
 Beine, Rümpfe, Arme, Köpfe,
 Afche, Flammen, Rauch und Funken,
 Alles trug bi shin zum Biri,
 Bis zum Birfluß, bis ans Ufer
 Trug's des Wirbelwindes Rafen,
 Sparren, Steine, Wenfchenglieder.

 Kommt nur, kommt nur, Slawen

mutter!
Kommt nur, kommt nur nach Branina!
Sammelt felbft am Hang, im Wildbach,
-Wehe!-eurer Söhne Glieder!
Eure Kinder lehrt von heut' ab.
Daß fie nicht mehr gieren mögen
Nach dem Lande Raftriotis!
Teuer fonft foll's ihnen kommen
Wohl zu fteh'n, das fchwör' bei Gott

ich!

Denn Blut von dem Blut, das heute
Ojo Kuka hat vergoffen
Dort am Fuße jener Hügel,
Blut von jenem Blute rollt und
Siedet heute fo wie damals
Für des Bäterlandes Herricher,
In den Adern der Shqiptaren!
Darum, eher läßt verbrennen
Sich has Bolf der Shqiptaren
Bon der Feuerflamm' der Zündpfann,
So wie Ojo Kuka felbft fich
Hat verbrannt im Pulverturme,
Als daß jemals in die Klauen,
In die unerfättlich gier'gen,
Des Knjaz Nika, Gofpodaren
Montenegros, fiel das kühne
Heldenvolf der Shqiptaren!

Als die Sonn' fich hob am Himmel,
Zeigend an die frohe Stunde,
Wann die frohe Stunde,
Wann die Knecht' am Frühftücks
ftein
Raften, ihren Jmbiß zehrend,
Da zum erften Mal gehißt ward
In Branin die Trikolore-.²⁴²

---

²⁴² Lambertz, M, Die Laute des Hochlandes,
München 1958 f.34-42

7,17 M tšo e m bir prep!

(Zadrima)

N'i her n'i mik skon ne n'i špi me hanger buk n mramet per mik.M at špi ište n'i gru e re, tši išteštrig fort. At nat ajo grua kiš ba fjal me štriga tjeram u mleð e me šku e me hangr n'i djal t ri bje fjalan Elbassan, d.m.ð. lerg. U tšu ko grua, mer vegšin,tši e kište lan nen n'i ras se votres s zjermit. Atü kište bar e u lü me té. Kü djali, kü miku e pa kreit, se ška bani ko grua.Doman u tšu e mer at vegs e lühet eðe kü me at bar. U lüe me bar, por kište harue me ðan: „M tšo e m bir prep! “ Vets e kište ðan barit:„M tšo!” Se me m pru nuk i kiš ðan.Sa dul per deret, pauv (sic!) štrigut tui u nis . Por štrigat sa e pan kta, se is štriga maškuł, i hüpne n špin t tana štrigat e škoín te ajo špi, tši došin me han r at djalin. i napin kti mikut n'i fiłdžan eðe n'i brisk e i ðou: „Ško e merja džakun e zemres kti djalit tzot t špis !” Hini mreñn kü miku me fiłdžan n dor, e sa hini e pauv(sic!) at djal, se is djal i mir fort e ai djali ište fjet.Kti mikut ju ðimt e ða „,Nuk po ka mar špirtin kti“ Ulet pošt, skon te kali e do me i mar džakun e zemres, por i ðimet , se is kal i bukur fort. Škon te gomari eðe gomari ište i bukur.Por ða me vedi: „N dast, kta pa e müs.” E ðer n zemr,I pin džaku e do e e mer n fiłdžan e ja preuv n'i jav me ernue.E mas n'i javet ja preuv me ðüe tšafen gomari, kaq t škoín n mulj. me ble. Škon e ju nep at džak štrigave . Por štrigat ðon, se: „Kü džak nuk ašt i ati djalit, por ašt i gomarit!” „Jo, i djalit ašt,” i ðot kü miku. „Ško eðe n'I her e meri džakun e zemrs djalit, se jo baktive!“ Škon kü miku e i duket i mir e e len e nuk e müt. Škon te kali, i pin džakun e i pret eðe do džak n fiłdžan e ja preuv per tri jav me rnue.E mas tri javs, kaq t jet tui škue n g'ütet per treg, me ðüe tšafen kali.Škon e ju nep džakun atüne štrigave.Por štrigat e n'ofn, se ašt džak kalit. „Hin eðe n'i her!“ i ðon. Hin mreñn e i ðimet prep me e müt, e e müt zagarin, tši džute me ta. Tui mar džakun e zagarit, pak piu vet e pak e ruiti n fiłdžan e ja preuv(sic!) tšenit, tši ne e nesre, kur t dal me džue, ma tparin lepr, tši t tšoin, me ðüe tšafn(škrepe). i tšoi džakun atüne štrigave.Ata ðon se : „Nuk ašt džaku i djalit, por ašt i zagarit.” E i ðon štrigat mikut: „Pse s ja ke mar džakun ati djalit? „Jo mašt himt(ðimt)” „Ti ke haru” i ðon štrigat, „me i ðan barit: , Mtšo e m bir prep!’ E tās ke met ktu! Me pas mar ti džakun e ati djalit, na kišna muit me ta ba halin me t mar me vedi. Por tūs ke met ktu” E tšitne nen aher ose nburg e e lan atü e štrigat škune n špis, ohoja!“ „Tš t ka tšit atje, more?“ „Te pot kałdzoí, por m tšit kmiša e tlına tvešem,se jam lakuruts!“ „Tška tšit, mor, atje?“ „N datš me m i tšit, se po t kałdzoí me mrapa, si ašt puna e eme“ i tšitne petkat e u veš e u nit nelt. U fal me tzon e špis e pret i zoti i špis: „Si ašt puna e jote?“ i kałdzon fił e per pe punt, si i kišin noł , eðe i kałdzon, se : „Tkam pštue djalin n venn, se kan ken tui t a müt štrigat. E un jam n'ai , tši kam ken per mik nšpi t filanit, atü kiš ken n'i gru štrig. Une e paš, se hotš n'i vegs nen votr me u lüe, e u lüva me at bar.Un harova me i ðan: , M tšo e m bir!’ Por erða knei, m tšun štrigat me t hanger djalin tan, por mu lint e t hangra gomarin. M tšun prep me thanger djalin, por hangera kalin. Mtšun prep me thanr djalin, por i hangar zagarin e šiko, more zotni, sot ka me škue tšeni me džuit e ka me ðüe tšafn, mas n'I javet ka me škue gomarin me blue u mułi e ka me ðüe tšafn, mas tri javs ka me tškue kali n treg me ba hardz e ka me t ðüe tšafn „Sikurse i ða zotnis kü djali, i dulne, i ðei tšafn zagari, e mas n'i jav gomari e mas tri javs kali.Massi e pa Zotnia, se i kiš ba ner kü miku, tui i pštue djalin e vet, hek e i nep n'I pal hebe me pare e i ðot: „Uða e mar, more djal!”

Prałt n ška!

Dukatin nba!²⁴³

7,17   **Trag mich weg und bring mich wieder!**

Einmal kommt ein Freund in ein Haus, um dort als Gast zu Abend zu essen. In jenem Hause war eine junge Frau, die in hohem Grade eine Hexe war. Für jene Nacht hatte sich jene Frau mit anderen Hexen verabredet, sich zu versammeln und auszuziehen, um einen jungen Knaben zu fressen, z. B. in Elbassan, d. h. weit weg.

Die Frau erhob sich und nimmt den Topf, den sie unter einer Platte des Feuerherdes gelassen hatte. Da hatte sie ein Zaubermittel drin und mit dem bestrich sie sich. Der Bursche, der Gast, sah es ganz genau, was die Frau da machte. Da erhob er sich und nimmt jenen Topf und schmiert sich auch mit jenem Zaubermittel ein. Er bestrich sich mit dem Zaubermittel, aber er hatte vergessen zu sagen: „Trag mich fort und bring mich wieder!“ Er hatte bloß zu dem Zaubermittel gesagt: „Trag mich fort!“ Denn baß es ihn wiederbringen sollte. Das hatte er ihm nicht gesagt. Kaum war er aus der Tür herausgetreten, da erblickte er die Iezen, wie sie aufbrachen. Aber wie die Iezen ihn erblickten und erkannten, daß er ein männlicher Iexerich sei, da kletterten ihm alle Iezen auf den Rücken und begeben sich zu jenem Hause, in dem sie den gewissen jungen Burschen fressen wollten. Sie geben dem Gaste eine Tasse und ein Rasiermesser und sagen zu ihm: „Geh und zapfe dem Knaben, dem Sohne des Ieaherrn, das Herzblut ab!“ Unser Gast trat ein mit der Tasse in der Hand, und kaum war er eingetreten, da erblickte er jenen Knaben und erkannte, daß es ein sehr schöner Knabe sei, und jener Knabe lag im Schlafe. Da tat er unserem Gaste Leid und er sagte: „Ich raube ihm sein Leben nicht.“ Er steigt hinunter, geht zu seinem Pferde, und er will seinem Pferde das Herzblut abzapfen, aber es tut ihm Leid, denn es war ein sehr schönes Pferd. Da geht er zum Esel, und auch der Esel war schön. Aber er sagte bei sich: „Wenn's sein muß. So töte ich ihn.“ Und er sticht ihn ins Herz, und er sangt ihm das Blut heraus und etwas von dem Blute nimmt er in die Tasse und er bestimmte ihm noch die Frist einer Woche zum Leben. Und nach einer Woche, bestimmte er ihm sollte sich der Esel den Iehlen breehen, wenn er in die Mühle gehe, um dort zu mahlen. Aber die Iezen sagen: „Das Blut ist ja gar nicht das jenes Knaben, sondern es ist das des Esels!“ „Oh nein, es ist das des Knaben“, erwidert ihnen unser Gast. „Geh nur noch einmal und zapfe dem Knaben das Herzblut ab, aber nicht Tieren!“ Da geht unser Gast und der Knabe scheint ihm schön, und er läßt ihn und tötet

²⁴³ Lambertz, M, Albanische Märchen, f.119-120

ihm nicht. Er geht zum Pferd, saugt ihm das Blut heraus und fängt noch einiges Blut in seiner Tasse auf, Und er bestimmte dem Pferde noch eine Frist von drei Wochen zum Leben. Und nach diesen drei Wochen solle sich das Pferd den Hals brechen, wenn es im Begriffe stehe, in die Stadt auf den Markt zu gehu.

Er geht und gibt jenen Iiezen das Blut. Aber die Iie xen erkennen, daß es Pferdeblut ist. „Geh nur noch einmal hincin!“ sagen sie zu ihm. Er geht hinein und es tut ihm wiederum leid, ihn zu töten und er töten das Windspiel. Das mit jenem auf die Jagt zu gehen pflegte. Und alls er dem Windspiel das Blut abzapfte, da trank er selbst etwas davon und ein wenig hob er in seiner Tasse auf, und er bestimmte dem Hunde, daß er am nächsten Tage, wenn er auf die Jagd hinausgehe, den Hals an einem Felsen breche, beim ersten Hassen, den er aufjage. Und er brachte das Blut jenen Hexen. Jene sagen : „ Das ist nicht das Blut des Knaben, sondern das ist das Blut des Windspiels!“ Und die Iie xen fragen den Gast : „ Warum hast du jenem Knaben nicht sein Blut abgezapft?“ Nein, er hat mir leid getan!“ „ Du hast vergessen“, sagen ihm num die Hexen, „ zu dem Zauberkraute zu sagen : Trag mich weg und bring mich wieder ! Und darum bleibst du jetzt hier ! Hättest du jenem Knaben das Blut abgezapft, so hätten wir für dich schon ein Mittel ausfindig machen können, um dich mit uns zu nehmen. Aber jetzt bleibst du hier!“ Sie steckten ihn unter den Stall oder in den Keller und sie ließen ihn dort, und die Hexen gingen in ihre Häuser. In der Früh schreit unser Gast in Stalle:

„ Haansherr! Halloho!“ „ Wer hat dich dorthin gesteckt, lieber Freund?“ „ Ich will es dir erzählen, aber gib mir Hemden und Unterhosen heraus, damit ich mich anziehen kann, denn ich bin nackt.“

„ Wer hat dich den dorthin gesteckt, mein lieber Freund?“ „ Wenn du mir das Gewünschte herauswerfen willst, so erzähl ich’s dir später, wie es mit meiner Sache steht!“ Da warfen sie ihm die Kleider zu und er zog sich an und stieg dann hinauf. Er begrüßte sich mit dem Herrn des Hauses und dieser fragte ihn : „ Wie steht’s mit deiner Sache?“ Und da erzählt er ihm haargenau das Schicksal, das ihn betroffen hatte, und er sagt ihm: „ Ich habe deinem Sohne das Leben gerettet, denn die Hexen hatten die Absicht, ihn dir umzubringen. Und ich bin der, der als Gast im Hause des Mannes gewesen ist, und dort war ein Hexenweib. Ich beobachtete sie, wie sie einen Topf unter dem Feuerherd hervorzog, und wie sie sich einschmierte. Nachdem sie sich eingeschmiert hatte, erhob ich mich auch selber, um mich einzuschmieren, und ich schmierte mich mit jener Salbe ein. Ich vergaß aber, zur Salbe zu sagen: Trag mich weg und bring mich wieder!“ Aber ich kam hierher und da schickten mich die Hexen, um deinen Knaben zu fressen, aber der tat mir leid und so fraß ich deinen Esel. Da schickten sie mich noch einmal, deinen Sohn zu essen, aber ich aß das Pferd. Und noch einmal schickten sie mich, deinen Sohn zu verzehren, aber ich aß das Windspiel, und gib acht, lieber Herr, heute wird der Hund auf die Jagd gehn und wird sich den Hals brechen nach einer Woche wird dir das Pferd auf den Markt gehn, um Einkäufe zu machen, und es wird sich den Hals, und nach einer Woche der Esel, und nach drei Wochen das Pferd. Nachdem der Herr erkannt hatte, daß der Gast ihm eine Wohlthat erwiesen hatte, durch die Rettung seines Sohnes, da hielt er nicht zurück sondern schenkt ihm ein paar Wagenladungen mit Geld und sagt zu ihm : „ Glück auf die Reise, lieber Sohn!“ Die Märchen auf der Stiege! – Der Dukaten auf der Stirne! –

8.22, Ne Parkun e Lirise

- Bjere ketu – tha kryeplaku, nje meso burre, po i zbardhur fare nga leshret. – T’a marre djalli punen me popull. Me lodhne me keto shkresa.
E mori fleten, beri sikur e kendoi ; pastaj e nxori nga qeseja vulen e kryepleqsise dhe e vulosi.
- Nemi nashti ato te shkreta ; pese frenga jane.
- Pese frenga ! – mendonte Micoli i vogel, duke e veshtruar ne sy kryeplakun. – Pese frenga !
Domethene afro njezet koqe ve, kurse pula, te shkreten, s’ka as pese dite qe ka nisur te pjelle.
S’kam qysh t’i bije ne qafe as nenes. Ajo e shkundi qesene me te shtate lekat qe me dha dje per katershore.
Mori nje here fryme mire e mire, pastaj me nje zor te math dhe i kuqur nga fytyra, tha:
- Do me preç ca dite, xha Rushit, se ashtu e kam hallin.
- Te te pres? Une te te pres? S’i i thone fjale kesaj. Une me keto te ardhura kerkoj te rroj.
Edhe un mbase e kam litarin ne gryke, po s’me pyet njeri. Bjer parate, ja po me mire, thuajme t’a çit qe nashti shkresen.
I zoti i dyqanit bente sehir, nj’a dhjete hapa lark tyre. E kish mendjen tek ndonje allishverish per vethe.
Dy udhetare me nga nje dyfek te shkurter ne krahe po shkonin perpara dyqanit. Ishin dy djem te ri te veshur me te ngushta dhe me nga nje gunete murme persiper.
- Mbase te ndodhet ndonje paqete cigare, o dyqanxhi. . .
- Kam si urdheroni, tatli-sert,flora, kater lek copa.
Nxuarne parate dhe blene nga nje paqete per shoq. Micoli i shikonte me vretjtje, po kryeplaku s’e kish çkeputur akoma davane.
- Dua te pese frengat une, s’di llafe. Te kishja punuar batihava do te isha edhe une si jot’eme pa nje grosh. – Te dyt te huajt u afruan.
- Bej be per koken e nenes qe s’kam. – tosh Micoli; - ne do te marresh shpirt njeriu, merre, ja tek jam! – dhe syte ju mbushen me te qare.
Mos beni fjale per hiç gje, - tha njeri nga te dy udhetaret. – Jeni te dy shqipetare, te njej gjaku e te njej gjuhe, duhet te ja qani hallin njeri tjetrit.
Qiti nga gjepi pese frenga dhe ju drejtua Micolit;
- Po t’i jap une hua, vellai vogel, nuk eshte ndonje pun’e madhe kjo ; m’i kethen here tjetër, kur te vij prape ne keto vende, per nje muaj, per dy.
Me koken varur dhe me fetyren prush nga turpi, djaloshi ndejti doren.
- Te falem nderit. Shtepia ime eshte ajo e vogla, atje pertej me penxheret nga lumi.
Nje kenge u ndie nd’ane te fshatit, udhes qe shkon permes livadheve ;

Tym edhe flake, uje te vale
Baba Tomorri nxjerr e buçet

Te dy udhetaret iken me nxitim.

Tre muaj me pass, nje dite te bukur vjeshte, fshati eshte ne levizje te madhe. Fletet e pemeve kan zene'e bien. Nje dimer i forte duket se do te vije, po prendvera e re nuk eshte lark.

Fshataret s'kane shkuar neper ara dhe shum prej tyre qe kan kasollet lark neper verrije, jane thrrur qe te vijne. Nje mbledhje e madhe do te behet. Populli do te zgjedhe Keshillen Nacional-çlirimtare. Kane ardhur edhe nga çetat perfaqesonjes :kater djem dhe nje burre pak a shume i shkuar nga mosha.

Afer mesdite nje vajtje e ardhje e madhe ne mullin e fshatit, se aty do te behet mbledhja.

Xha Rushiti mundohet t'a zbute muhabetin me fshatare. Ai nxjerr here as here kutine e duhanit edhe ua kalon te gjithëve me radhe. Sepse nuk eshte me si kryeplaku i vrazhde i herave te tjera. Andej nga fundi te tjere fshatare ja kan pleksur njej muhabeti fare te shtruar.

- Qysh thua ti, Banush, nuk eshte mire te veme edhe Hekuranin ne Keshille?

- Do e veme, po. Eshte burre qe te zbrath faqen. Pastaj ka ato fjale t'embel me te gjithë.

- Edhe Kamberin them une. E kini pare si behet copa kur i ndoth ndonje kusur ndokuje?

- Per ashu, shpirt njeriu eshte edhe i varferi xha Latif. Ka pajtuar keq belara. Mbani ment tervit, kur ish kryaplak, qe nuk mirr hake neper te varfer? Jo se kish pasuri, se ai merr qe me hake per te lerruar arat me keq nga neve, por nuk ja mbarte zemra te mirrte miser ose para nga ata qe s'kishin fare.

- Do t'a gjejme – tha nje fshatar i çale me nje shkop te drunjte nene sqetull – po daleni njihere te degjojme edhe ata te ardhurit nga malet ç'do te na thone. Ja po flet . . .

Te gjithë u ngrene ne kembe.

- Te gjithë ne, o shoke, e dime te zezen qe po na punon i huaji qe ka shkelur vatrat t'ona.

As buke e kripe s'gjendet me ne keto priqe. Ai ka filluar nashti te na shkoje te gjithëve ne sater. Ka filluar te na vrase, ta na vare, te na djege kasollet dhe te rrembeje ate te pakte plaçke qe kemi vene me njemije mundime.

Dhe folesi, nje djalosh i gjalle qe tha xha Rushiti e kish pare edhe tjetër here, vazhdoi per dy sahat e ca konferencen.

Ai shpjegoi pastaj gjer e gjate nevojen e keshillave nacionale, rendesine dhe detyrat e tyre kundrejt popullit dhe kundrejt çetave.

- E she se ç'thote?

- Ato qe jane, iu lumte goja.

- Paska edhe nje gjuhe te kuptuar.

- T'a merr mendja, pse te mos e kete te kuptuar gjuhen? Shqipetar eshte edhe ai si ne

Djale Populli.

- . . . Dhe nashti, perfundoi folesi, te gjithë bashke do te caktoni gjashte veta per Keshillen Nacionale te fshatit.

- Kamberin, tha njeri

- Hekuranin, tjetri.

- Latifin, Mersinin. . .

- Xha Rushitin, thane nja dy vete aty afer.

Zeri i nje te vogli u ndie andej nga fundi i turmes:

- Xha Rushitin, jo !

Dhe Micoli, duke përçare turmen, doli ne balle te saj.

Nuk eshte popullor si duhet Xha Rushiti. Kemi nevojë per njerës qe na duan dhe i duam pa ndonjë sifere. Le te flase populli.

Syte e ti u ngulne tek djaloshti qe kish mbajtur konferencen. „ Ai eshte“ , tha me vehte, „sa mire qe s`u turperova; te pese frengat i kam ne gjep. . .“

- Ashtu eshte, t`u lumte goja Micol, duhet te flasim hapet – thane te gjithë fshataret bashke.

- Nene Merjemen, u hoth e tha një tjtater, te veme ne Keshille. Ajo eshte me e dashura ne fshat,eshte puntore,esht`e mençur, eshte edhe trime. Ajo një djale te vetem ka, Micolin, per te ushqyer.Po me gjithë ate, bije bretku ne pune.Mbiell lakra e barishte dhe rrit zoq e pula pa hesap per te njomur me radhe buzen e te semureve te fshatit.²⁴⁴

8,22 Auf der Schwelle der Freiheit

„ Leg es hierher !“ sagte der Dorfvorsteher, ein Mann in mittleren Jahren, aber schon ganz weißhaarig. „ Der Teufell soll diese Arbeit mit dem Volke holen ! Sie haben mich schon ganz matt gemacht mit diesen eingaben.“ Und er nahm das Blatt und tat, als ob er es läse : dann zog er aus seiner Tasche den Stempel des Bürgermeisteramtes und stempelte das Schriftstück

„ Gib mir jetzt das armselige Geld ; fünf Franken sind es .“ „ Fünf Franken !“ dachte der kleine.

Micoli, indem er dem Dorfältesten in die Augen schaute, „ Fünf Franken ! das heißt fast 20 stück

Eier , obwohl doch unser Huhn, das arme, seit fast fünf Tagen nicht mehr angefangen hat,

Eier zu legen. Ich hab auch keine Möglichkeit, wie ich das meiner Mutter beibringen soll

Sie schüttelte ihre Geldtasche mit den sieben Lek, die sie mir gastern für ein Heft gab!“ Er holte

einmal tief Atem, dann sagte er mir großer Mühe und errötend im Gesichte : „ Willst du mir nicht einige Tage

warten, Onkl Rushit, denn so bin ich in Not.“ „ Ich soll auf dich warten?

Ich soll auf dich warten? Für so was fehlen ja die Worte. Ich bemühe mich, mit diesen Einkünften zu leben. Auch

ich habe vielleicht den Strick am Halse, aber es fragt mich niemand.

Bring das Geld, oder noch besser, sage mir, daß ich jetzt das Schriftstück zerreiße.“

Der Inhaber des Geschäftes vertrieb sich die Zeit etwa zehn Schritte von ihnen entfernt und hatte seine Gedanken bei

irgendeinem Geschäft für sich selbst. Zwei Wanderer mit je einem kurzen Gewehr auf der Schulter gingen vor dem

Geschäfte. Es waren zwei junge Burschen, gekleidet in knapp anliegende Kleider und mit einem braunen Mantel

darüber. „ Ist vielleicht ein Paket Zigaretten für uns da, Ladeninhaber . . .? „ Ich habe es, wie ihr es wünschet süße

und schwere, Flora, vier Lek das Stück.“ Sie zogen das Geld und kauften je ein Paket für jeden. Micoli betrachtete

sie mit Aufmerksamkeit, aber der Dorfälteste hatte den Streit mit ihm noch nicht abgebrochen. „ Ich will die fünf

Franken, ich verstehe mich nicht auf Schwätzerin. Hätte ich unentgeltlich gearbeitet, so wäre auch ich wie deine

²⁴⁴ Lambertz, M., Albanische Chrestomathie, f.195-198

Mutter ohne einen Groschen!“ Die zwei Fremden näherten sich. „Ich schwäre bei dem Haupte meiner Mutter, daß ich es nicht habe“, sagte Micoli; „wenn du dem Menschen die Seele aus dem Leibe reißen willst, so reiße sie, siehe, hier bin ich!“ und seine Augen füllten sich mit Tränen. „Mach doch keine Worte wegen einer Nichtigkeit!“ sagte einer von den Wanderern. „Ihr seid beide Albaner, von einem Blut und einer Sprache, ihr müßt Mitleid haben mit dem Unglück der andern.“ Und er zog aus seiner Tasche fünf Franken und reichte sie dem Micoli: „Ich gebe sie dir als Darlehen, kleiner Brunder, das ist keine große Sache: du gibst sie mir ein anderes Mal wieder, wenn ich wiederum in diese Gegend komme, in einem Monat, in zweien.“ Mit hängendem Haupte und mit dem Gesicht wie glühende Kohle vor Schamgefühl streckte der Knabe seine Hand aus. „Ich danke dir. Mein Haus ist jenes kleine dort drüben, mit den Fenstern nach dem Flusse hin.“ Ein Lied hörte man auf der Seite des Dorfes von dem Wege her, der durch die Wiese führt:

Rauch und Flamme, Wasser und Woge,
Der Vater Tamor läßt das Wasser sprießen und dröhnt.

Die zwei Wanderer eilten hurtig.

Drei Monate später, an einem schönen Herbsttage, ist das Dorf in großer Unruhe. Die Blätter der Obstbäume haben angefangen abzufallen. Ein harter Winter scheint bevorzustehen, aber der neue Frühling ist nicht weit. Die Bauern sind nicht über die Äcker gegangen, und viele von ihnen, die ihre Hütten fern haben auf den Weideplätzen, sind gefahren worden zu kommen. Eine große Versammlung soll abgehalten werden. Das Volk soll einen nationalfreihlichen Rat wählen. Es sind auch aus den Partisanenscharen Vertreter gekommen: Vier Burschen und ein Mann, der schon etwas im Alter vorgerückt war. Gegen Mittag fand ein großes Gehen und Kommen statt nach der Mühle des Dorfes, denn dort soll die Versammlung stattfinden. Onkel Rushit bemüht sich, ein freundliches Gespräch mit den Bauern in Gang zu bringen. Er zieht ein ums andre Mal die Tabakdose hervor und reicht sie ihnen allen der Reihe nach. Denn er ist jetzt gar nicht mehr der mürrische Dorfvorsteher von eins. Dort am Ende haben die andern Bauern ein Gespräch angeknüpft, das recht lebhaft geführt wurde.

„Wie sagst du, Banush, ist es nicht gut, daß wir auch den Hekuran in den Rat wählen?“ „Wir wollen ihn wählen, ja. Es ist ein Mann, der dir das Gesicht heiter macht. Schließlich hat er auch so freundliche Worte mit allen.“ „Und den Kamberi, sage ich. Ihr habt es gesehen, wie er sich Stücke zerreißt, wenn irgend jemandem etwas nicht gut ausgeht.“ „Ebenso ist auch der arme Onkel Latif eine Seele von Mensch. Er hat so viele Unglücksfälle gutgemacht. Denkt nur dardan, wie er im Vorjahr, als er Dorfvorsteher war, keine Bezahlung angenommen hat von den Armen. Nicht, daß es bei ihm etwa Reichtum gewesen wäre, denn er nimmt Rinder gegen Bezahlung, um seine Felder schlechter zu pflügen als wir, aber sein Herz konnte es nicht ertragen, Mais oder Geld zu nehmen von denen, die überhaupt nicht hatten.“ „Wir werden es ja finden.“ Sagte ein lahmer Bauer mit einem hölzernen Stock unter der Achsel, „aber kommt einmal, damit wir auch die Ankömmlinge aus den Bergen hören, was die uns zu sagen haben. Da spricht garade einer.“ „Alle erhoben sich auf ihre Füße. „Genossen, wir alle kennen das Unglück, das uns der Fremde zugefügt, der unsere Herdstätten zertrampelt hat. Werden Brot noch Salz findet sich mehr an diesen Stätten. Er hat jetzt angefangen, uns allen mit dem Messer an den Hals zu gehen. Er hat angefangen, uns zu töten, uns

aufzuhängen uns die.

Hütten zu verbrennen und uns das wenige Hab und Gut zu rauben, das wir mit tausendfältiger Mühe zusammengebracht haben.“ Und der Redner, ein lebhafter Bursche, den der Onkel Rushit schon einmal gesehen hatte, fuhr fort durch zwei Stunden und noch einiges mit seiner Rede. Er sagte viele Dinge, und die Bauern machten ihre Augen auf über einige Wahrheiten, die sie nicht wußten. Er erklärte hierauf des langen und breiten die Notwendigkeit der Nationalräte, abteilungen. Ihre Wichtigkeit und ihre Pflichten gegenüber dem Volke und gegenüber den Partisanen abteilungen „ siehst du, was er sagte?“ „ Das, was wirklich ist, gesegnet sei sein Mund !“ „ Er hat auch eine verständliche Sprache hat auch eine verständliche Sprache.“ Faßt das dein Verstand, warum er denn keine verständliche Sprache haben soll? Auch er ist ein Albaner wie wir. Ein Sohn des Volkes.“ „ . . . Und ketz“ , so endete der Redner, „ bestimmt ihr alle gemeinsam sechs Personen für den Nationalrat des Dorfes !“ „ Des Kamberi“, sagte der eine, „ den Hekurani“, der andere, „ den Latifi den Mersini . . .“ Den Onkel Rushit,“ sagten etwa zwei Personen dort in der Nähe. Die Stimme eines Kleinen wurde dort aus dem Hintergrunde der Versammlung gehört. „ Den Onkel Rushit nein !“ Und Micoli durchbrach die Menge und trat vor die Versammlung. „ Er ist kein Freund des Volkes, wie es sich gehört, der Onkel Rushit. Wir brauchen Leute, die wir lieben und die uns lieben, ohne irgendein Interesse. Das Volk soll sprechen.“ Seine Augen hefteten sich auf den Burschen, der die Rede gehalten hatte, „ Jener ist,“ sagte er bei sich selbst, „ so gut, daß ich mich nicht zu schämen brauchte; die fünf Franken habe ich in der Tasche. . . : „ So ist es, möge dein Mund gesegnet sein, Micoli, wir müssen offen sprechen,“ sagten alle Bauern zugleich.

„Die Mutter Mrjeme“, warf ein anderer ein und sagte, „ die wollen wir in den Rat wählen.

Die ist die Beliebteste im Dorfe, sie ist eine Arbeiterin, sie ist verständig, sie ist auch mutig.

Sie hat einen einzigen Sohn zu ernähren, den Micoli. Aber trotzdem, sie hat Glück bei der Arbeit. Sie baut Kraut und Geüße an und sie zieht Hühner und Küchlein groß, ohne sich etwas zahlen zu lassen, um der Reihe nach den Hunger der Kranken des Dorfes zu erleichtern.²⁴⁵

---

²⁴⁵ Po aty, f.198-199

9,23, Permi dragonin.

(Zadrima.)

N'i bab nuk kište femij.Por mas n'a disa ditë i fali Zoti ni djal. E këtë ja fali me kmiš veš e me tšelešin u krü.Por i jati nuk e dite.E ama e dite.

Djali u rit , u ba i mađ,por kur ište dzam(bumulim) e vetim , kü u zdykte prei špijet e škote me at renn, ku ište lufta ma e mađe me kulšedren.Por kü djali sün urü'tš e ban luft me te;atü išin fmit t vodzel me djepa, dzela, deš,spünn džəifar, nitš eđe daši merte tur e neš e i bite kulšedres.Kulšedra nuk kište, sesi me e šitue me dži e me tamel t vet,tši i delte prej džiut, por dqši i silte špinen e tamli nešte n leš. E kštu nuk muite me i ba tza.Eđe fmija i n'om i bite neš me djep e kur e džnte kulšedra me tamel , fmija i n'om i silte špinen e tamli haste n djep eđe dželi ište ni ner atá, i tsili po i vite hakut kulšedres. Iktsete fluturim e ja futte n skep süve e nuk e lete me pq e i tširote(dzirte) süt. E drangoit si tfutšišem, tši ,atš tfutšišem, kapšin

škrepa sa špija, kapšin tšinar(ni pem e mađe) tmđai e me tšilue eđe ni špi atü afer, ekapšin e ja lšošin presipri kulšedres.Maroi lufta e mün kulšedren.

Kü djali erd u špi. E nei e hangri buk mir boł. I ətot i jati : „Ti, more djal, mer e na ngul drun e mułarit.E manei ke me na vue mułarin ede msi tmaroim

mularin, me pas sesi n'at man, tši e kena n fuš te qra,me e prue nobor e me e vue.Por i thot i jati, „ašt pun e fštir me e prue, por ngul drun e mułarit e atë po e lam! Kü djali tui e ngul Vanoi ni tsop her e i jati i ətot:Ała se ke ngul ?” „Jo! ała jo!” „Mos t ətəšin krałt! T ətəšin krałt! Se ała se ke ngul!?”

E kü djali i ətot tet: „Mo bab! mos m i ətai krałt!” Mer drun e mułarit e fut ntok hėpsit (kreit).e škon e mer manin e e pruni e e nguli n mjedis t

oborit e škon e bie n dšek e des, sepse i ətai jati:

„Te ətəšin krałt!” E drangoi nuk ban me i ətan:

„Te ətəšin krałt!” Eđe duhet me e dit, se askuš nuk duhet t a 'din , pse ašt drangue. S ka ma Prałat n Leš šnedja prei neš!²⁴⁶

²⁴⁶ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.107-108

9,23, Über den Drangue.

Ein Vater hatte keine Kinder. Aber nach einiger Zeit scheute der Herr ihn einen Sohn. Und diesen schenkte er ihm mit einem Hemde angetan und mit der Filzmütze auf dem Kopf. Aber der Vater wußte es nicht. Die Mutter jedoch wußte es. Der Knabe wuchs heran, wurde groß, aber wenn es donnerte und blitzte, dann ver schwand der Knabe aus dem Hause und dann pflegte er an jenen Ort zu gehn, wo der Kampf mit der Kulschedra am größten war. Aber unser Knabe greift schneidig an und kämpft mit ihr. Dort waren kleine Kinder in Wiegen,

Hähne, Widder, Vögel allerlei Art, Wölfe und alle Gattungen von wilden Tieren, die es auf der-Erdoberfläche gab.

Aber was geschah nun dort? Die kleinen Kinder in der Wiege trieben die Kulschedra in die Enge und der Widder nahm einen Anlauf und stürmte auf sie los und stieß auf die Kulschedra ein. Die Kulschedra war nicht imstande, ihn mit ihrer Brust und mit ihrer Milch, die ihr aus der Brust floß und die sie auf ihn spritzte, zu verwunden, sondern der Widder drehte ihr den Rücken zu und die Milch traf auf seine Wolle. Und so konnte sie ihm nicht anhaben. Und die zarten Kinder stürzten auf sie jos mit ihren Wiegen, und wenn die Kulschedra sie mit

ihrer Milch anspritzen wollte, dann drehte die zarten Kinder ihr den Rücken zu und die Milch traf auf die Und auch der Habn war einer unter denen, die sich an der Kulschedra ihr Mütchen kühlte. Er sprang im Fluge auf sie los und er fuhr ihr mit dem Schnabel in die Augen und verhinderte sie an Sehen und er blendete über die Augen. Und die Drangues, kräftig, wie sie waren. so kräftig, packten die Felsen wie Häuser so hoch, packen hoke Platanen, und wenn sich zufällig ein Haus dort in der Nähe bofand, so orgriffen sie es und ließen es auf die Kulschedra herabsausen. Unser Knabe kam nach Hause. Und er muß im Hause und aß reichlich viel Brot. Da sagt ihm sein Vater: „Du lieber Knabe, mach dich einmal dran und rumme uns das Holz für den Heuhaufen ein! Und her nach wirst du uns den Heuhaufen schichten, und den Maulbeerbaun, den wollen wir lassen! Während unser Knabe nun das Holz einrammte, säumte er eine kleine Weile Weile und der

Vater saht zu ihm: „Hast du das Holz noch immer nicht eingerammt?“ „Nein, noch nicht!“ „Daß dir nur ja deine Arme nicht verdorren! Mögen dir deine Arme verdorren!

Weil du das Holz noch immer nicht eingerammt hast!

Und unser Knabe sagt zu seinem Vater: „Nicht doch, Vater! Laß mir meine Arme nicht verdorren!“ Da nimmt er das Holz für den Heuhaufen und stockt es ganz und gar in die Erde. Und dann geht er und holt den Maulbeerbaum und brachte ihn und pflanzte ihn mitten im Hofe

ein und dann geht er und legt sich ins Bett und stirbt, weil ihm der Vater gesagt hatte: „Mögen deine Arme verdorren!“ Denn der Drangue kann das nicht vertragen, daß man ihm sagt: „Mögen deine Arme verdorren!“ Und nach das muß man wissen, daß niemand es wissen darf. daß einer ein Drangue ist. Mehr gibt's nicht. Die Märehen

in Lesch, die Gesundheit unsererscits!²⁴⁷

10. Harapi e Džerdž Elež Alia

(šlaku)

Kište dal n'i her n'i harap prei dedit. Kū ište ni nieri beilektar, te tsilit sun i dilte kerkuš karši. Kū kište dan emer, tši per dži9 dit vennet, tši kište škel, do ti tšošin dū buk e i daš tpjekun n hel. Kuš nuk ja tšote e farote štšimit. Kū i tšoi fjal kti Džerdž Elež Akis, tši: „Per dži9 dit do t m tšois dū buk e i daš tpjekun per hel!” Kū tui e ni ket fjal u gatue per me i dal karši. Kur e pau harapin, at nieri vigā, diši pak u tut. Por nuk e lšoi kreit zemra. U nešen bał per bał, hotšen te dū tanganat m u pre, e harapin e rdzoi per tok Džerdži. Kū i lutet, tši mos ta müsın, pse „Per pštım”, i 9ot tši „s jam!” Džerdži e ngrehi ršan e e tšoi fil ke špi e e nrūni m ni burg. I urł non s ams e i 9ot tši „Kti nierit s gutzon me i dan tjetr sen me hangr por buk e ufu!” Ede ko per dži9 dit ja tšote, si kište urłnue i biri. K\o mas šum kohet, tši kište ba ket šerbės, fiłoi me za marák me té. Kur e pa harapi, se gadi ište ka šnošet, kū i 9ot: „A munneš me ma müt tan bir?” „Po! si!” 9ot e ama. I biri tui ar(đ) prei punet n špi, e ama i del perpara e i 9ot: „Bir! Ška me t diftue sot?!” Viganat kišin kput sot dūmđet fije kanop” „Nan! Koš e zez! mi li9 eđe mue me dūmđet fi! E ama me tšpeit e liđi. Por kū me hov, tši i da durve, i kputi te dūmđet fijet. „Bir!” i 9ot e ama, „Mu mer kek' me t 9an se ato kišin kput izet e katr fije kanop!” „Nan! k' oš e zez! Mi liđ eđe izet e jatr fije!” Ko me tšeit ja liđi. I biri tui dan hov vedit, sesi me i kput, kursesi nuk muit me ja dal. E hama, kur e pa tbirin, se smuit me i kput, del e i 9ot harapit, se „Tem bir ta keam liđ” Harapi me t špeit duli, dzur 9iken e i tšoroi t dū sūt. I biri i lutet e i 9ot: „Mos me müt!” i 9ot, „se une per pštım nuk jam. Menno se, kur k'e ngušt, ede une ta patš fal jeten!”

Kū me t špeit e tšeit e tšoroi ket eđe kalin e ti eđe e vu me bü9 per smrapštıt mi té. E e nisi me mar pūlat. Kū tui u nis me kal kso doret, porsa kaloi do rug, hini npül, ku po nin Zanat tui fol n'ena me tjetren e tui 9an: „Ska me tkaldzue söt!/? Harapi e kiš tšoru Džerž Elež Alin e e kište nis me mar pūlat!” Tjetra i 9ot: „A munnet me pas pštım?” „Po! si” ja pret k'o „me ken tši vjen ke kū kru i joni e me i šperlá ata sü me t špeit, kište me i arđ drita”

Kū e n'eu ket fjal e tu u en per n'ai tsop her po nin žurmen e ujit e zdrüp prei kalit .Me t špeit ulet kadal kadal per bri ujit, štin doren e kap i grušt e ja lšon süte e drita e süve me t špeit i er9. Ather kapi eđe i grušt e ja lšon kalit, i hüp e niset fił ka špia.

Pa mrit mir ke špia škon ke i mik i veti e i difton punen, si i kiš nol „Tlutem” i 9ot mikut, „a ke, ku mi džen i par petka tvjetra, ku tjen ma tktšiat, e me mi dan eđe i 9es t'šküem, se une du m u nis ke špia.” Eđe kū me tšpeit ja da.

²⁴⁷ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.108-109

Kalin ja la amancët e fil ke şpia u nis.Porsa mrini ke dera,i tringlon ders. „Kuś aśt ?” bertet e śok’a e Dźerdźit, tśi e kiśin ba harapì e e ama hűsmetjare. „Del!” i ʒot e ama, „e tśilja deren! kuś do tjen.”K’o me t śpeit dul e e tśili „Per hatr t Zotit e me ma đan ni kaśat buk!” „Kuś aśt?” i ʒot e ama hűsmetjares. „Ni fukara “ i thot k’o „Tśitja i fije kałamotś e na hitś tśafet “ Kű e mur kalamotijn e e fut n ʒes Oesi masi ište i śkűm, s ja mate e te tan ja derđ per tok. „Fukaraja e śkret! Kur s śef dit !“ E ulet me i mlel . Ket e dzu nqta. „Ju lutem” ʒot „me ma dźet ni venn,ni ksoł t kek’e, ku me m lan me fjet!” „Śtine mrenn“ i ʒot e ama hűsmetjares, „e tśoje tfllein n ahér!“ Por dźiʒ naten riśin tui ba hoka me té. Tek e mramja, si u mrziten, ś’kuen me ra .Kű i ʒot t śok’es: „A ma ke trui taganin e topuzin e mi ban hazer?“ „Po ti, kuś je?“ i ʒote e śok’a. „jűt śok“, i ʒot. „T i s ,unneś me ken!” i ʒot.

„Śik’đe doren!” i ʒot, e i difton ni śei, tśi kište pas.K’o me t śeit tśil arken e i dźier taganin e topuzin e ja nep., T lutem!“ i ʒot „pa ja dźier dźumin s ames mos m i műt! Se ma kan pru śpirtin me dal!” „Mo ski gaile! “ʒot e futet fil n od t tűne.Kur e dźen harapin me t amen tűi fjet „Tśou! ” i ʒot „harap! se n’ikű aśt Dźerdź Elez Alia!” Kű me tśpeit u tśue, ai dzur taganin prei mielit e e lśoi harapin t dekun per tok.E qma me t śpeit u tśue. „Bir!” i ʒot , „śka kemi hjek prei harapit!Sa mir bane , tśi na hotśe tśafet harapin!“ „Mir fort,moi nan!Eđe tű kam me ta kałdzue!“E kapi tamen e e len me peśqve e i nguli kuja piśet e vuni maje dű kualve e nezi flak e i grahi kualve e e śk’eu dű feleś.Dźűsen e mur n;eni kal e tjetren tjetri.E maroi Prała nLeś, śnedja prei neś!²⁴⁸

10. Der Mohr und Dźerdź Elez Ali.

Es war einmal ein Mohr aus dem Meer gestiegen. Der war ein Kämpfer, dein nimand gegenübertreten konnte.Er hatte den Befehl gegeben, daß die Orte,wo er ans Land gegangen war, ihm alltűglich zwei Brote und einen am Spieß gebratenen Widder zu senden hűtten.Wer es nicht schickte, den vertilgte er gűnzlich. Er sandte auch diesem Dźerdź Elez Ali ei Wort des Inhalts: „All- tűglich wirst du mir zwei Brote und einen an Spieß gemachte er sich bereit, um ihm entgegenzutreten.Als er den Mohren sah, jenen Riesenkerl, da geriet er gewisser- maűen schon ein biűchen in Furcht.Aber hanz lieű ihn sein Herz nicht im Stich. Sie stieűen aufeinander,Stirn gegen Stirn, beide zogen sie ihre Schwerter, um sich zu verwunden.Und der Dźerdź stűrzte den Mohren zu Boden.Der bat ihn, er műge ihn nicht tűten, denn: „Zuretten” sagt er, „bin ich so nicht mehr!” Dźerdź schleifte ihn weg und brachte ihn geradeaus nach Hause und sperrte ihn im Keller ein .Er befiehlt seiner Mutter und sagt ihr: „Untersteh dich nicht,diesem Mann etwas anderes zu essen zu geben als Brot und Essig!” Und sie brachte es ihm alltűglich,wie es ihr Sohn befohlen hatte. Nachdem sie lange diesen Dienst versehen hatte, fing sie an, sich in zu verlieben.Als der Mohr sah, daű er schon fast ge war, sagt er ihr: „Kannst du mir deinen Sohn tűt „Warum denn nicht!? sagt die Mutter.Als der von der

²⁴⁸ Lambertz, M., Albanische Műrchen, f.168-169

Arbeit nach Hause kam, geht ihm die entgegen und sagt ihm: „Sohn! Was soll ich dir heute zählen?! Die Riesen haben heute ein zwölffaches Seil

rissen. “ „Mutter! sei verdammt! binde auch mich zwölf Strängen!” Die Mutter band ihn schnell. Aber zerriß mit einem Ruck, den er seinen Händen gab, zwölf Stränge. „Sohn!” , sagt ihm die Mutter, „nimm nicht übel, wenn ich die sagt, daß jene ein vierundzwanzig faches Seil zerrissen haben !” „Mutter! sei verdammt binde auch mich mit vierundzwanzig Strängen!” fesselte ihn schnell damit. Wie sehr Sohn sich anstrenge, sie zu zerreißen, er konnte auf keine Weise Herr werden. Als die Mutter sah, daß ihr die Stricke nicht zerreißen konnte, geht sie hinaus sagt dem Mohren: „ich habe dir meinen Sohn gefesselt. Der Mohr kam schnell heraus, zog sein Messer und dete ihm beide Augen. Der Sohn bittet ihn und sagt „Töte mich nicht!”, sagt er ihm, „denn ich bin nicht mehr zu retten. Denk dran, daß auch ich dir Leben schenkte, wie du in Not warst!”.

Dieser blendete ihn schnell und sein Pferd, und setzte ihn mit dem Hintern nach vorn darauf. Und jagte ihn in die Wälder. Während er derart zu Pferd dahinzog, kam er nach einiger Zeit in einen Ort wo er die Bergmensen miteinander sprechen und hört: „Was ich dir heut’ zu erzählen habe! Der Mohr den Džerdž Elez Ali geblendet und in die Wälder gejagt Die andere sagt ihr: „Kann er Heilung finden ?” „Warum nicht!? antwortet ihr diese. „Wenn er hierher zu unsere Quelle kommt und wenn er seine Augen schnell wäscht käme ihm das Augenlicht wieder.”

Er hörte dies Gespräch und nach einiger Zeit de Umherirrens Hört er das Plätschern des Wassers und steigt vom Pferde. Sofort legt er sich sachte an den Rand des Wassers, streckt seine Hand aus und nimmt eine Hand voll und läßt es über seine Augen fließen. Und das Augenlicht kam ihm sofort wieder. Dann nahm er noch ein Handvoll und gießt sie über sein Pferd, steigt auf und reitet direkt nach Hause.

Bevor er noch recht zu Hause angelangt war, geht er zu einem seiner Freunde und erzählt ihm die Geschichte wie sie ihm zugestoßen war. „Ich bitte dich”, sagt er zu dem Freund, „kannst du mir nicht ein paar alte Kleider verschaffen, so schlechte wie möglich, und gib mir auch einen zerrissenen Sack, denn ich will mich nach meinem Hause begeben.” Und er gab ihm dies alles sofort.

Das Pferd ließ er ihm als Unterpfand und machte sich gradeswegs nach Hause. Wie er an der Tür ankam, klopft er an die Tür. „Wer ist’s?” ruft die Frau des Džerdž, die der Mohr und die Mutter zur Dienerin gemacht hatten. „Geh hinaus!” sagt ihr die Mutter, „und öffne ihm die Tür, wer es sein kann!” Sie ging schnell hinaus und öffnete. „Um Gotteswillen! Ein elender Armer, verlassen und verachtet, tut es Gott zuliebe und gebt mir einen Bissen Brot!” „Wer ist’s?” sagt die Mutter der Dienerin. „Ein Armer”, sagt ihr diese. „Wirf ihm ein Stückchen Kukuruzbrot und steck es in den Sack. Da der Sack zerrissen war, hielt er es ihm nicht und ließ ihm alles auf die Erde durchfallen. „Armer Bettler! Nie siehst du einen glücklichen Tag!” Und sie bückt sich, ihm das Gefallene aufzulesen. Unterdessen brach die Nacht herein. „Ich bitte euch” , sagt er „mir einen Platz, eine schlechte Hütte ausfindig zu machen, wo man mich schlafen lassen könnte,” „Schaff ihn hinein!” sagt die Mutter der Dienerin „ und bring ihn in den Keller, daß er dort schläft!” Aber die ganze Nacht saßen sie, indem sie Witze mir ihm

machen.Schließlich, als es ihnen zu langweilig wurde, gingen sie schlafen.Er aber sagte zu seiner Frau: „Kannst du dich noch erinnern,wo ich meinen Säbel und meinen Revolver aufgeben habe und willst du mir beide bereithalten?“ „Aber wer bist du?“ sagte ihm seine Frau. „Dein Gatte“ , sagt er ihr. „Das kannst du nicht sein!“ sagt sie ihm. „Schau meine Hand an!“ sagt er ihr und zeigt ihr ein Zeichen,das er gehabt hatte.Sie öffnet sofort die Kiste und nimmt das Schwert und den Revolver heraus gibt ihn ihm. „Ich bitte dich“sagt sie ihm , „töte sie nicht,bevor du deine Mutter aus dem Schläfe geweckt hast! Denn sie haben mich so weit gebracht, daß mir fast die Seele aus dem Leibe fuhr!“ „Hab keine Sorge!“ sagt er und scheidet sich direkt in ihr Zimmer.als er dort den Mohren mir der Mutter schafend fand,sagt er ihm:

„Steh auf ,Mohr! denn hier ist Džerdž Elez Alia!“ Dieser erhob sich sofort, jener zog sein Schwert aus der Scheide und ließ den Mohren tot zu Boden sinken.Die Mutter erhob sich in Eile.„ Sohn!“ sagt sie ihm, „was haben wir vom Mohren auszustehen gehabt!Wie gut hast du daran getan, daß du uns den Mohren vom Halse geschafft hast !“ „Sehr gut, liebe Mutter!Auch dir werde ich es erzählen!“ Und er faßte die Mutter und bestrich sie mit Pech und steckte Pflöcke aus Fichtenholz in sie hinein und legte sie auf den Rücken zweier Pferde und zündete Feuer an und gab den Pferden die Sporen und ließ sie in zwei Stücke zerreißen.Den Hälfte nahm das eine Pferd und die andere Hälfte das andere.Und damit war's aus.Das Märchen in lesch die Gesundheit unsererseits!²⁴⁹

---

²⁴⁹ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.169-171

11. I Verbti.

(Zadrime)

I Verbti—salde n'i her e kam ni ket pral prei Prens Nrets Pretsít,tíi ašt nana eme,Kü i Verbti íšte tšor kreit,ma tepr se Hafizi,Por ška njte fort me veš íšte nis.Ket Verbtin e drošin fort tē heršmit.E n'atš fort e drošin sa,kur u ditšte noi špi, atü škonin eđe džinn'a e heršme tui žan se : „Verbti na i ka ni mari tona e fligština tona.Atü po škoim e po e lusim!” Škošin atü te ajo špi;kaq íšte tui frü er, i purtselote flaka süt e i lete tšora ata, tši íšin atü,e tši škošin atü.E žošin me taman : „Kü ašt i verbt e tši nin fligština tona e tē mrapšta tona!” U bašin tšora prei aso flaket,tši e silte era.E e silte murlani e i mütte e i škrite kreit. „Kü ašt zot i vertet!” žošin džinn'a e heršem komit Sk'ųptar ose Hirve.Mir bo! Kü i Verbti íšte ni iđu,iš n'i zot i reišem,tši s íš kerkunn. Por žanat e žatsat e šok'įsoit tui kuvėnn ne e mrame e perban ket zot.E tši i žošin „e Verbti” , d.m.9 íš t'sor e nite fort. Niher íšte tui u müt ni djal .Ngasin džinn'a me šku e me pštu,por tš faide!ž Lusin ket Verbin ose Verbtin.Era ose murlani tšon uit talaz e djalin e flakron jašt džal, sepse íšte ken u ui tui u müt.E era tšoi e k'o er tšoi uit peš ose talaz e talazi e flakroi ket djal jašt.Te heršmit žošin, se : „Kü qšt zot i vertet i Verbti,tši kište pštue ket djalin” Sepse ata e kišin lut.N'i her tjetri kište ba vaki, tši tui u vra dü djelm kam per kam,žot n'eni : „M len tē lus Verbin! Masanci po vritna!” Kü tjetri žot: „I Verbti sa kurdža, por Zoti ntsil, tši ašt n'i ,ai ašt zot i vertet!” Ai luti Verbti e kü luti Zotin e vertet kü tjetri. U vran kam per kam, por e kiš tšu Zoti,tši ket tši lutte Zotin e vertet,e vrau ai,tši lutte Verbin,tši siš zot, por íš n; zot i reišem.Duln' aia špnesošin mas tVerbtit. Kštu íšte maria e komit t Šk'ųptar t heršem. Nuk dišin Zotin e vertet, por íšin kap mas iđuiš (įtuiš), tši i kišin snerdzue prei menš tē veta e tšit prei vedit.²⁵⁰

11.Der Werbti

Der Werbti—nur ein einziges Mal habe ich dieses Märchen gehört, und zwar aus dem Munde der Prenne, der Frau des Nrets Prétschi, die meine Mutter ist. Dieser, der Werbti, der war ganz blind,noch blinder als der Hafis) Aber was meinst du! Er hörte sehr scharf mit seinen Ohren, er war ein Hörer.Diesen Werbti fürchteten ihn so sehr,daß wenn irgendwo ein Haus abbrannte, die Leute von einst zur Brandstätte gingen und sagten:"Der Werbti hat unserc Narreteine und unsere Unanständigkeiten ge- hört.Gehn wir dorthin und beten wir zu ihm!"Sie gin- gen dann dorthin zu jenem Hause; und wenn dann der Wind blies verengte die Flamme ihre Augen und machte sie alle, diedort und waren und die dorthin kamen, blind.Und sie sagten dann wörtlich folgendermaßen zueinander: „Dieser ist blind,

²⁵⁰ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.145

aber er hört unsere Zoten und unsere frevelhafte Reden!" Sie wurden also blind von diesen Flammen, die der Wind auf sie zutrieb. Und zwar war's der Nordwind, der das Feuer anfachte und die Flamme gegen ihre Augen jagte. Und wenn es sich traf, zündete die Flamme auch an den Kleidern an und tötete sie und verzehrte sie ganz. „Das ist in Wahrheit ein Gott!" pflegten die Leute von einst, die Leute albanischer Nationalität oder der Illyrier zu sagen. Nun gut also! Dieser Werbti war ein Götzchen, er war ein falscher Gott, den es nirgends gab. Abends miteinander plaudern, format sich diesen Gott. Und sie nannten ihn „der Werbti", d.h. „der blinde Gott" er war nämlich blind, aber er hörte sehr gut.

Einmal war ein Knabe daran, zu ertrinken. Da laufen die Leute, um hinzukommen und um ihn zu retten, aber umsonst! Da beten sie zu diesem Werbi oder Werbti. Da kommt der Wind oder der Nord und bäumt das Wasser in Wogen auf und schleudert den Knaben lebendig hin aus, denn er war im Wasser gewesen und war gerade daran, zu ertrinken. Aber da kam der Wind und dieser Wind brachte das Wasser in wogende Bewegung, und die Wogen schleuderten diesen Knaben hinaus. Und die Altvordern pflegten zu sagen: „Dieser Werbti ist in Wahrheit ein Gott, denn er hat diesen Knaben gerettet!" Denn jene hatten zu ihm gebetet.

Ein anderes Mal hatte es sich ereignet, daß zwei Burschen, Bein gegen Bein gestemmt, miteinander rauften; da sagt der eine: „Laß mich zum Werbi beten! Her – nach wollen wir weiter raufen!" Der andere aber erwidert ihm „Der Werbti, den gibt's ja gar nicht! Sondern der Gott!" Der eine betete also zum Werbti und der andere zum wahren Gott. Dann rauften sie miteinander, Bein gegen Bein gestemmt. Aber Gott hatte es so gefügt, daß den, der zum wahren Gott betete, der andere, der zum Werbi betete, der doch keine Gott war, sondern der bloß ein falscher Gott war, umbrachte. Die ganze Welt setzte ihre Hoffnung auf den Werbti. So war die närrische Ansicht des alten Albanervolkes. Sie wußten nichts vom wahren Gott, sondern hingen Götzen an, die sie sich nach ihrer Phantasie erfunden und aus sich selbst heraus geschaffen hatten.²⁵¹

---

²⁵¹ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.145-146

12. Muji und Halili.

Zur Lahuta vorgetragen von Zef Tiša aus katunni Lofka Grud

Ma e para dieł,ki ka arđun,
Tšet e bukur perjaŝtan ka dal,
Para tüne Desdar Osman Aga,
Para tüne Temkovitś Osmani,
Para tüne Tsuku bairaktar.
E kan dal tu mani ne krua,
Kan zan ven Turkit me pušue.
Komandanti Desdar Osman Aga
Kite kit e u ka ŝan:
„Kuś aŝt i ri e i papritue
E n Kladuś Mui me ŝir?”
Tan me krġie agait kan ul:
Ka folun Temkovitś Osmani:
„Vet po ŝkoi, Mui me ŝir!”
Ather i ka hip g’ogut n ŝpin
E ka ra n livađe t G’udbines
E ka voit tu u gur me uđ:
Ka g’et nanen t ‘Mustafas,

Ka i n’i birat ne birat ne dalam,
Ka i n’i birat ne birat ne dżamadan:
„Tśi jan kta bira,o nan e ne dalam?
A tś jan kta bira, o nan e, ne dżamadan?
A ko luft, o nan e, kur a ba?
Veŝt G’udbina se ka mar!”
„Ka pa dal Muji me tśetrur.
Tśeta e ŝkeut perparen e ka pa.
Dġikin puŝk e kan g’ue,
N;izet pluma e ne ŝtat i kan ŝkue,
E me zor g’ogu e ka pśtue.
Nuk menoi,se kur ma s ky me u tśue
Lufta jon me sot ka marue
Per te dekun ne od i kom ŝtrue
Por ne datś te g’at me e pa-
Ather Temku ite ŝkue
E n oborr ite hi,
Athere mreñn kite voit,

Per hair varet Muji ja ka ba.
Muji ather na i ka ʒanun:
„Kur i grim varet per hair nuk i kom,
Se nuk kom muit per me kinrue,
Po kom arð i rarue.
Mjeft me zor g'ogu me ka pštue”
Ather tson Temeku me toše ti jerganit,
Hükmet te maʒ kite pa.
Biš e or e gürpaj i kite pa,
Dü or ka i risin te krüet,
E gürpajt ka i lüpin varet,
Bište egra ka i rišin te kambt,
Ruišin Mujin mos me kalua.
Meria fort Temkut na i kite hi.
Deri m güs şpaten e kite zierun
Ather Muji na i ka brit:
„Ştiere şpaten, Temkovitş Osmani!
Ştiere şpaten, nemos tkan plasun süt!
Se un, ni patşa baft me pštue.
Te tjer hekima per veti nuk due!
Sot sot tri jav işala kam me u tşur!”
Temku athere a nisun me şkue.
Muji a drelun e i ka ʒan:
„Mir p e di Temku, perse me ka arð:

Kenki nisun me tşetür.
Te kan tşue agait me ʒir mua!
Po un kom nolun vetun I varua!
Vetş te dote Halil me m n'ig ue,
Me hi n od taş me u perdorue!”
Halili u dret eðe ka ʒau:
„Nuk muni ne tşet me dal,
Se mue agait kan me m türpenne:
Ather Muji na I ka ʒan:
„Ma mir tşik un t'işe me pa le”
Mik te mir me tü kişa zan!“
ather Halili ne od ka hi,
Bukur ite perdorue
Ele g'ogun e ka şlue,
Ka kitun Mujit e i ka ʒanun:
„Mue agait kan me m türpnue!”
Muji ather na i ka ʒanun:
„Ne dalt kuş me te türpnue.
Ni patşa baft per me peštue,
Ato fjal s kom me i harrue,
E ni e patşa rezik me u burgetue
Per buz rorit nuk gutson me m'şkue!
Ather Halili me Temkun ka şkue
E selamin ja u ka lanun

Nuk ja kan dref as i jan tsue ne kamb

Venn me nei nuk I kan ba.

Ather ka fol Dešdar Osman Aga:

„Kuš dreki per ju ka tsue?

Se nuke jeme nis tsika me grabit,

Po jeme mos kaurin me tsetur.

Te dojin agait me m nig'ue,

G'ok e špat kim me I tspotue!

ather Halili a dref e u ka ŝanun:

„A keni nie, a ju kan biesedue,

G'ok e špat e vet ku i kom fitue?

Tan, me tset un tue tsetue!

Nuk menoi i g'ał me i lsue!

Ele kto fjal Mujit kom me ja biesedue.

Ni past baft me peštue,

Kto fjal ska me i harue.

Ne past rezik me i burgetue,

Per buz vorit nuk gutsoni me m'škue”

Ather ne saraj Temku don me škue,

Vet me vetin e ka mennue:

„E n saraj un taš me škue

E kto fjal Mujit me ja kałsue,

Kurg'a tjeter vetš me keš me mue!*

Ather ne rug Halili a dref,

G'ogut na i ka brit:

„Ati, g'og mare pusti!

E n mos mujšim n kralini me hi,

G'akun Mujit me ja mar!

Kurg'a armt s me duhen mue,

A s tšala me u šałue.

Kom me t hjek frenin e me t vum jularin,

Ne dort telađit kom me t'kitun

E me tšit ne dor tmađzarit,

Dzbađun, hüsmet me ba!

Ather g'oku a ilnue,

Nalt kršiet e ka tsue,

Vrap t mađ kite mar,

E n kralini g'oku kenka hi,

E ka voit tu i gur me uj,

Tšiku e kralit e kite g'et,

Ka i la tsikat me sapun.

Tšiks ather selam na I ka lan.

Tšika ather ite tsue nkam;

Ather tšiken ka pvet:

„Ku i ka kułat Kreište kapidani?

Musafir te ai kom me sü.

Ather tšika na i ka ŝan:

„Mjeft baft te ka kułue:

Ka vra baba ma t maðin duðman,
Ka vra baba tsetobað Mujin.
Ka mlel baba dümðet kapidana.
Kur kem pa me Mujin miksi,
Ka pa arð Muji te na,
E ðote Muji : E kom i vla',
Te bukur fort e kite Muji
Mehürin florinit e kite gurin dzevahirit,
E n ta kite te ðkruem emnin e Halilit.
Ûum marak me to kom pa!“
Ather Halili mehürin ja ka kit.
E ka mar tðika e ka ktue.
Ather tðika na i ka ðan :
„Baft ðükür!, na ka kiue!
Fort kolai daðkem me pßtue!“
Ather ne ðpin g\ogut na i kan hip,
Ne g'üs te male na I ka ðir”
„Ti ku je,Krešte kapetan?!
Ta grabiti tðiken haðike Halili!
Mjeft mare oßt per tü,
Pa puðk me e lue!
Pije ðum kin pa pi,
Si terbuem jan i lue.
Ather lufta n'atü ka filue.

Te tan Halili na i ka vra,
Te tan kralnija n'atü u oßt leue,
Halilin e kan reue,
Me barot duen me e tsoptue.
Ora e Mujit ne bjeðk ka k'itue;
O ðkue Mujit me i kaltsue:
G'akun Halili ta ka mar.
Tan kralnija e ka reue.
Me barot don me e tsoptue“
Muji ather nons I ka ðan:
„Tsou ,nan, vart me mi ternue
Nuk pat take e me lue”
Ather vart ja ka ternue.
E n ðpin g'okut na i ka hip,
Vrap te ma g'okut na i ka lan,
Nalt n bjeðk kenka dal,
I vikam Halilit ja ka lue:
„Ti ku je ,, i ka ðan „haðike Halili“
Halili ather e kite nie
E kralnija a trißtue,
Tan kan nisun me ik,
Iaßt Halili kenka dal.
Ather tka bqñ Muji e Halili?
Ûum krenat i kan pre,

E n G'udbin kenkan arð.
Ather lam ba dazem e donam
Ele Muji i leter e ka škrue,
Desdar Osman Ages ne dore ja ka tsue,
Ne mejdan me mdal!
Ather tska bani Desdar Osman Aga?
Me t tan robt ne kraiñni ka dal,
Per štat vjet ne kraiñni ka nei.
Kur t'jen mušen štat vjet taman,
Ia ka ksue Mujit ne dere
Te tan mit te ti.ather
Spqten Muji ja ka fal.
Vets i ka mar stat muška duket
E sarajt ja ka renue.
Valilekut e ka rtsue.
Kur ma mos me sunue.
Atje koft si kuvenet motit!
Na lha e patšim nimn e Zotit,
Kuš kenon e kuš niğ'on!²⁵²

---

²⁵² Lambertz, M., Albanische Märchen, f.176-180

12. Muji und Halili.

Am allerersten Sonntag, der anbrach, zog die stattliche Bande aus ;an ihrer Spitze Desdar Osman Aga,an ihrer Spitze Temkovitsch Osman,an ihrer Spitze Tsuk, der Fahnenträger.Und sie zogen zum Maulbeerbaun an der Quelle, dort nahmen die Türken Platz, un sich auszuruhen.Ihr Kommandant Desdar Osman Aga hatte angehoben und sprach zu ihnen: „Wer ist hier, jung und unverzagt, der nach Kladusch geht, den Muji zu rufen?! Alle Agas senkten ihr Haupt,da sprach Temkovitsch Osman: „ Ich will gehen,den Muji zu rufen!“ Und er bestieg den Rücken seines Renners und flog nach der Wiese von Gjudbinja und er ritt zu einem Wasserquell.Dort fand er die Mutter Mustafas,wie sie die Löcher in einem Mantel stopfte wie sie die Löcher in einem Wamse stopfte. „Was sind das für Löcher, meine Mutter im Mantel? Was sind das für Löcher meine Mutter,im Wamse? Wann hat der Kampf stattgefunden, meine Mutter? Gjudbina hat davon keine Kunde vernommen“ „Muji ist ausgezogen mit den Rebellen. Die Schar des Slawen traf auf ihn.Zweihundert Gewehre schossen sie ab,zwanzig Kugeln drangen ihm in den Körper und mit knapper Not rettete ihn sein Schimmel. Ich glaube nicht, daß Krieg heute sein Ende gefunden.Ich habe ihm im Zimmer schon zum Sterben das Lager bereitet.Aber wenn du ihn noch lebend sehen willst,...!“ Da war der Temku gegangen, und in den Hof war er eingetreten, dann war er hineingegangen und wünschte dem Muji Genesung für seine Wunden.Muji hub daraufhin an und sagte ihm: „Niemals wird eine Wunde mir genesen, daß ich nämlich nicht standzuhalten vermochte, sondern daß ich verwundet nach Hause zurückkchrete.Mit recht knapper Mühe hat mein

Schimmel mich gerettet“ Da hebt Temku die Bettdecke an den Ecken auf und ein großes Wunder sah er da. Wilde Tiere und Oren und Schlangen hatte er gesehen, zwei Oren, wie sie am Kopfende saßen, und die Schlangen, wie sie ihm die Wunden lecken, und Die wilden Tiere, wie sie ihm zu Füßen saßen, sie bewachten den Muji, daß er nicht ins Jenseits hinübergehe. Da hatte den Temku große Furcht befallen. Bis zur Hälfte hatte er schon sein Schwert gezogen. Da schrie aber Muji: „Stecke dein Schwert ein, Temkovitsch Osman! Steck dein Schwert ein, sonst platzen die sicher deine Augen! Denn sollte durch diese Arzte, andere begehre ich nicht für mich. Heute in drei Wochen, so Gott will, werde ich mich vom Lager erheben!“ Da brach Temku auf, um von dannen zu zichen.Muji drehte sich um und sagte zu ihm: „Ich weiß ganz gut, Temku, warum du zu mir gekommen bist Ihr seid ausgezogen mit der Schar unserer Helden.Dich haben die Agas ausgesandt,mich zu rufen.Aber mir ist es zugestoßen, daß ich einsam verwundet wurde!Jedoch, wenn Halil mir gehorchen wollte, dann möge er jetzt ins Zimmer treten,damit ich über ihn erfüge!“ Halil wandte sich zu ihnen und sagte zu ihnen: „Ich kann nicht unter die Heldenschar treten, denn die Agas werden mich beleidigen: Da hub nun Muji an und sprach zu ihm: „Besser ware es, ich sahe dich als Mädehen geboren, so hätte ich durch dich gute Freunde gewonnen!“ Da trat Halil ins Zimmer ein , prächtling war er gerüstet, und seinenSchimmel hatte er losgebunden, er hub an zu Muji und sagte zu ihm: „Mich werden die Agas beleidigen!“ Da hub Muji an und sagte zu ihm: „Falls jemand aufstcht, dich zu beleidigen und falls ich das Glück habe, gessen, und falls ich das Unglück haben sollte, in die Grube zu fahren, so wird dein Beleider es nicht wagen, an den Rand meines Grabes zu treten!“ Da ging Halil mit Temku , und er entbot den

Agas seinen Gruß. Die aber gaben ihm keine Antwort auf seinen Gruß und erhoben sich nicht vor ihm von ihren Sitzen, und sie machten ihm auch keinen Platz, damit er sitzen könne. Da sprach Desdar Osman Aga: „Wer, zum Teufel, hat nach euch geschickt? Wir sind doch nicht ausgezogen, Mädchen zu rauben, sondern wir sind ausgezogen, den Christen zu bekämpfen. Wenn die Agas auf mich hören wollten, so würden wir ihm sein Pferd und sein Schwert in Stücke zerschlagen!“ Da entgegnete Halil und sagt zu ihnen: „Habt ihr’s vernommen, oder hat man’s euch erzählt, wo ich selbst mein Roß und mein Schwert mir ermungeu habe? Alles hab ich mir errungen auf Heldenfahrten mit einer Heldenschar! Ich denke nicht daran, sie lebend zu lassen! Und eure Worte werde ich dem Muji berichten. Falls er das Glück hat, zu genesen, dann wird er eure Worte nicht vergessen. Falls er das Unglück haben sollte, in die Grube zu fahren, dann werdet ihr es nicht wagen, an den Rand seines Grabes zu treten.“ Daraufhin will Temku in den Palast gehen. Selbst hat er (Halil) bei sich erwogen: „Wenn ich jetzt in den Palast gehe und diese Worte dem Muji erzähle, so werde ich damit nichts anderes errichten, als daß er mich auslacht!“ Da machte Halil unterwegs Kehrt und rief seinem Renner zu: „Roß! Schimmel! lieber armer Ker! Geh! vielleicht können wir ins Reich gelangen und für Muji Bluttrache nehmen! Ich brauche dazu keine Waffen und du keinen Sattel, gesattelt zu sein! Ich werd’ die Zügel abnehmen und dir das Kummer auflegen, ich werde dir den Reitsattel abnehmen und dir das Kummer auflegen, ich werde dir den Reitsattel abnehmen und dir den Packsattel auflegen. In die Hand des Marktausrufes werde ich dich legen und werde dich verkaufen in die Hand des Zigeuners, ohne Hufeisen, damit du dort Dienste leistest.“ Da geriet der Schimmel in Wut, hoch

richtete er sein Haupt empor, die schnellste Gangart hatte er ge-

nommen, und ins Reich ist der Schimmel hineingelaufen und er ging zu einem Wasserquell, die Tochter des Königs hatte er dort getroffen, wie sie sich gerade ihre Brüste mit Seife wusch. Da bot Halili dem Mädchen den Gruß. Das Mädchen hatte sich daraufhin erhoben und stand aufrecht. Er fragte da nun das Mädchen „Wo hat seine Kulla der Kreste kapidan? Als Gast will ich zu ihm mich begeben!“ Da hob das Mädchen an und sprach: „Reichlich Glück ist dir zuteil geworden: der Vater hat seinen größten Feind erschlagen, erschlagen hat der Vater den Bandenführer Muji. Der Vater hat zwölf Kapidans versammelt. Als wir noch mit Muji Freundschaft hatten, da war Muji zu uns gekommen, und Muji sagte: ‚Ich habe einen Bruder!‘ Gar schön war der Bruder, den Muji hatte, einen Siegelring aus Gold hatte er mit einem Edelstein und darauf hatte er den Namen des Halili geschrieben. Innige Liebe hegte ich für ihn!“ Da holte Halili den Siegelring hervor, und das Mädchen nahm ihn und las ihn. Da hob das Mädchen

an und sagte: „Glück—Gott sei gelobt—ist uns geworden! Gar leicht wollen wir jetzt entziehen!“ Darauf stiegen sie auf den Rücken des Schimmels, halbwegs bis zur Sommeralmweide ritten sie empor. Da hob Halili an und rief mit lauter Stimme: „Du, wo bist du. Kreste kapedan? Dir hat Halil, der Liebhaber, dein Mädchen entführt! Reichlich Schande ist es für dich, sie ohne Gewehrschuß ihm zu lassen!“ Getränke hatten sie gar viel getrunken, die Kapitäne, wie tollwütend stürzten sie sich hinter ihm her. Da begann dort der Kampf. Alle hat Halil dort getötet, das ganze Reich stützte sich dort auf die beiden los. Den Halil umzingelten sie, mit

Schießpulver wollen sie ihn zerstückeln. Die Ora des Muji befand sich gerade auf der Alm ; sie ist gegangen, dem Muji Kunde zu bringen: „Die Blutrache hat Halil für dich genommen. Das ganze Reich hat ihn umzingelt. Mit schießpulver wollen sie ihn zerstückeln“ Der Muji hat daraufhin zur Mutter gesagt: „Steh auf, Mutter, mir die Wunden frisch zu verbinden! Ich hatte keine Zeit ihre Ausheilung abzuwarten!“ Da hat sie ihm die Verbände auf den Wunden erneuert. Und er stieg auf den Rücken des Schimmels und er ließ den Schimmel schnelle Gangart nehmen. Hoch auf die Alm ist er geritten. Einen Ruf ließ er nach Halili erklingen: „Du wo bist du“ hat er ihm gerufen, „verliebter Halili?! Halil hatte ihn da vernommen und das Reich geriet in geschenkt. Er hat ihm bloß sieben Maultiere, beladen mit Dukaten genommen, und seinen Palast hat er ihm zerstört. Und er stürzte ihn von seinem Posten als Vali, auf daß er nie mehr dort herrsche. Dort mög's sein , wie' s erzählt wird von altersher! Wir hier mögen teihafitig werden der Hilfe Gottes, der, der's singt und der, der zuhört!²⁵³

---

²⁵³ Lambertz, M., Albanische Märchen, f.180-184

14. OSO KUKA

Zot, ç'ka thâne njaj Avdi Pasha:
Paska mbetë Shqypnija m'vasha,
Qysh se s'lëka mbrendë një djalë
N'at Vraninë mue sod me m'dalë
N'at Vraninë, m'at at t'zezë terthore,
Kû mbe'n shkret sá armë mizore
Kû mbe'n vithnat pa bagti
Veç prej cubash t'Malit t'Zi
Qi po vrasin djelmt e ri,
Qi po mârrin lopët me viça
Qi pop resin dhént me ogiça,
E po djegin kulla e stan,
E po thajn kaq zëmra nane!
Eh! Po, Knjazi ke Cetina
Ka lshue cubat kah Vranina,
Per me vrá atá e per me prë
Per me djegun gur e dhë,
Veç si t'nisë degamë me në:
Pse dushmani áshit tue ndersý
Tokët e Mbretit per me i msý
Per me msý e me i rrembye
Nji djalë m'voter t'm' ishte llá
Paçë m'i a lânë t'âmen me fshá
Paçë m'i a lânë motren me kjá
T'mjeren moter, eh! Pá vllá,
E n'Vraninë un kjeçë tue e qitun,
Cubat Knjazi per m'i a pritun
Por mue djalë nuk m'ka qillue;
E n'Shqypni një djalë drangue,
T'cillit mos t'I dhimbet jeta
Per Daulet troje t'veta
Fort kerkova e s'mund e gjeta
Kshtë ankoj Pasha turçeli.
Oso Kuka paska ndi:

Paska ndi, po, e kënka idhnue:
M'sylah doren paska çue:
Me qitë m'Pashen ká mendue
Por i urti kurr nuk ngutet
Prej burris e jo prej tutet
Prandej Osja ndali doren
E as m'e xjerrë s'e xuer mizoren,
N fletë t'sylahit çatalive
Veç pá i folë s'mujt me u durue
Avdi Pashë, tha mâ kadalë!
Mos e thuej dý herë at fjalë
Se, per di'n e per Imâ'n
T'bâj qi t'kjajë e zeza nânë!
T'bâj qi t'kjajë pa exhel tý nâna;
se n'Shqypni ká djelm si Zâna
Qi per Mbret e troje t'veta
Nuk u dhimbet gjâja as jeta
E kû i lypë besa e burrnija,
Ku i lypë Mbreti e i lypë Shqypnija,
Kta mâ t'parët janë janë n'fushë t'mejdanit,
Kta mâ te rrebët janë n'ballë t'dushmanit;
Janë çelik per tef t'taganit.
Marre vendit kurr s'i lámë!
Pá ksulë m'krye pa opangë në kâmbë,
Na per Mbret e per Atdhë
Per kanû, per besë e Fé,
S'drurem me rá nder prë te thyeshme,
S'drurem me msý kalát e rrmieshme;
E kado qi t'bjerë Shqyptari,
Shkon rrufeja tu e ndezë zhari,
Pushkë e besë pse na la i Pari
E ti tash vjen ktû e na thue
Se n'Shqypni një djalë drangue,
Qi per Mbret e troje t'veta
Nuk i dhimbet gjâja as jeta,
Fort kerkova e s'mund e gjeta...
Por s'ke faj ; pse e zâni i zi

Aj ká dalë, po, per Shqypni
 Qysh se erdh Pasha truçeli,
 Qse edhë t' hujve sod Shqyptari
 Qiri m' kambë do t' rrijë qyqari,
 Si punue në s' na ká i Pari...
 Por po i lâm tash na kto fjalë
 Në Vraninë, qe, un jam tue t' dalë
 Cubat Knjazi me t; i ndalë.
 Veç t' i lypi un dyzet vetë,
 Dyzet vetë, po, djelm te letë,
 Qe të desin kû t' zatesin;
 Si mund t' lejn veç n' Shqypni;
 E po t' ap besen e Zotit,
 Se, pa u djegë un n' flakë t' barotit,
 S' ká me u lshue per t' gjallë Vranina
 Avdi Pasha kénka çue,
 Osos doren ká shtrengue:
 Aferim, bre, ti Oso Kuka!
 Se tÿ t' thotë fjale edhë duka
 Qi ké le nji sokol malit
 Zgjidh kû t' jetë, po, pika e djalit,
 Edhë del ti n; at rranxë boke;
 N' at Vraninë, kû t' zezat loke
 Qi kan mlue, ehu! Djelmt e ri,
 Qi kan kthye rejat n' gjini,
 Janë tu t' pritë si drita e diellin
 Foli Pasha. Buzës Cukalit,
 N' krye t' javës, dielli kur u çue,
 Per me shndritë mbi kobe të shekullit
 Kû e perbuzne shuen drejt,
 Qafës s' Kalás, qe, çeta e Osos
 Po mërr rrugen kah Vranina
 Çetë e vogel, po kreshnike;
 Dyzet vetë ma s' janë me t' njehun
 Djem te zgiedhun n' mal e n' vrrri,
 Jo per dukë e per pashi
 Po per zëmer e trimni;

Oso Kuka na u ká pri.
 Oso Kuka, i rrfë prej qiullet,
 Shoq nuk ká kah vrân e kthiellet.
 A she' i herë ka' i bje sokakut,
 Se ç' m' bâjn t' gjith tungiatjeta!
 Se ç' permnershem xheverdarja
 M' i flakon mbi sup të krahit,
 Si ajo rrfëja n' natë t' thellimit!
 N' fletë t' sylahit – folë bollash
 Çatallue i ká dy kuburet:
 T' mnershmet motra t' t' idhtë taganit,
 Qi ndermjet u rri kercnue
 Veshë e mbathë e n armë shterngue,
 Shtatin div, sy' n si zhgjeta,
 Oso Kuka n' jelek arit,
 Pash e m' pash po i bjen pazarit
 Njitë mbas tij vjen shpata e dekës,
 Soko Tona i Gurit t' Lekës
 Soko Tona, si Valbona,
 Larg permdenë m' ko male t' ona,
 Si per bukë n' shpi t' tij te ngranme,
 Si per pushkë e besë të dhanme.
 Thonë se i ká nja tri nishane,
 Tri nishane, me femane
 Per sherbim qi bâka Mbretit
 Ktej e andej valen e detit.
 Mbrapa i shkon qa' i biri i t' mirit,
 Taro Pllumi i Jegumirit
 Mbandej vinë dy re mizore,
 Dy djelmoça prej Zagore:
 Kaçel Doda e Kerni Gila,
 Rritun mocë si karajfila
 Ehu! Bre Oso, Oso-rrfëja
 Ç' kan me t' namë dy vasha t' reja
 Ç' kan me t' namë dy bija nane
 N' ato mrize e n ato stane,
 Kûr, Kercunat, kan me ndi

Se ké zgiedhë dy dhandrra t'ri
Me i perpjekë me Mal të Zi.
Po a thue e njef njat kime-zi
Qi e ká ballin sini,
Qi e ká synin si duhi,
Qi e ká shpatllat si nji ari ?
Aj áisht Coku i mar Kolë Dinit
Prej Kabashit t'Dukagjinit;
Trim i éartun, trim i Zânë
I pá tatë edhe i pa nânë,
Dy gur njitë. Thon s'i ká lanë.
Per mbas ktij vjen çeta tjetër,
Do má t'ri , do prap má t'vjeter,
Por t'gjith mocë me trimëni
Me trimni e me bjari;
Veç, per dukë e per pashi
Dán ma n'shej njan Jup Qehaja,
Galo Keqi e Sinanaja
Vuksan Gjeli e Met Zeneli
E nder t'gjith – porosi hyll drite,
Preng Markola prej Mirdite;
Lypë per pushkë ky e per pleqni
Q'merr prej Shkodre e n'Peshkopi
Veshë e mbathë e m'armë shtergue,
Thue se krushq po duen me shkue
Nja mbas nja'i po i bien Pazarit,
Si ajo re qi prej Tivarit
Njihet zi terthorve t'ona,
Per me shkrepë ndokahë t'e vona;
Edhë kapne m ,at breg Buene.,
Vend n'at lunder t'gjith kur zune,
Kú n'nji lunder u rreshtuene
Vend n'at lunder t'gjith kur zune,
Rrqasë áisht lundra e veli u ndë,
Edhé nisë áisht porsi si rê,

Tuj çá valen nper Liqë:
Tuj çá valen kah Vranina,
Kú po bâte nám Cetina.

14. Oso Kuka

Herr im Himmel! Welch Auspruch
Tat doch eben Aodi Pafha?!
„Mädchen gibt't nur in Albanien!
Bös hat sich dies Land verändert!
Wird kein Burfch mehr dort geboren,
Der den Mut hätte, heut, zu gehen
An den See dort nach Branina,
Nach Branin, dem Unheilsorte,
In die schwer bedrängte Gegend,
Nach Branina, wo so viele,
Sonst so kampfesfrohe Waffen
Tatenlos zuhaufe hängen,
Wo so viel fruchtbarer Boden
Ungepflegt bleibt, leer die Ställe,
Ohne Bieh; und einzig schuld find
Montenegros wilde Räuber,
Die die jungen Burfchen töten,

Die die Küh und Kälber rauben,
Die die Schaf und Hammel schlachten,
Die die Kull'n und Ställe fengen,
Und so viele Mutterherzen
Durch der Söhne Tod betrüben.
Weh! Der Knjaz ist's in Cetinje,
Der die Räuber nach Branina
Losließ und sie aufgeheißt hat,
Dort alle totzuschlagen,
Und zu rauben und zu fengen,
Daß nicht ein Stein auf dem andern
Dort bleib', und daß felbt die Erde
Und der Fels brenn' lichterloh.
Sucht auf jede Weife, Anlaß
Für' nen Streit mit uns zu schaffen,
Unfer Feind ist er, will reizen,
Will zum Kampf uns provozieren,
Will in Sultans Lande fallen,
Sie angreifen, sie verwüften.
Hätte ich das Glück, daß mir am
Herd des Haufes wär' erwachfen,
Von der Mutter aufgezogen,
Ein mir gleicher, lieber Knabe;
Wahrlich! Nichts foltt' mir es gelten,
Wenn die Mutter müßte weufzen,
Wahrlich! Nichts foltt' es mir gelten,
Wenn die Schwefter müßte weinen,

- Arme Schwefter , die du – wehe!

Bruderlos bald bleiben müßteft!
Schickt' ihn heute nach Branina,
Dort die Crnagorzenräuber,
Die Hejducken Knjaz Nikollas,
Anzufallen und zu töten.
Doch mir ward kein Sohn geboren.
Und hier in dem Land Albanien
Sucht' ich land nach einem Jüngling,
Sucht' nach einem Heldenjüngling,
Der wie ein Drangue mutin
Nicht fein Leben fchonte , köhn es
In die Schanze fchlüge für des
Sultans heil'ge Majeftät und
Für des Heimatlandes Erde .
Doch nicht einem konnt' ich finden“

Alfo klagt der Türkenpafha.
Ofo Kuka hat's vernommen,
Hat's vernommen, ift entrüftet,
Hebt die Hand an feinen Gürtel,
Plant, den Pafha zu erfchießen.
Doch der weife Mann befinnt fich,
Eh' er überhaftet handelt ,
Weil ein Mann er und kein Feigling.
Ofo ließ die Hand drum finken.
Das Piftol , das in dem Gürtel,

An des Gürtels fteckte,
Ließ er ruhig in dem Gürtel,
Zog es nicht heraus , doch ftumm trug
Er die Schmach nicht, mußte fpreden,
Sprach zu Aodi diefe Worte:
„Aodi Pafha! Langfam , lahgfam!
Sprich nicht nochmals diefe Worte!
Denn bei unfer'm heil'gen Glauben!
Müßt' fonft deiner armen Mutter
Gram bereiten , daß fie meinte ,
Müßt ihr Gram bereiten, daß fie
Endlos meint' ob ihres Sohnes!
Denn hör' jeßt , was ich die fage!
Traun !Im Land der Shqipetaren
Gibt's auch heut' noch wack're Helden ,
Burfchen, mutig wie die Bergfee,
Die nicht mit der Wimper zucken,
Sondern Gut und Leben gerne
Für den Sultan und die Heimat
Opfern, wenn es heifcht der Treueid,
Wenn es heifcht die Pflicht des Mannes
Wenn es heifcht die Pflicht des Mannes
Wenn es heifcht des Großherrn Macht wort,
Wenn es heifcht die traunte Heimat,
Unfer Bäterland Shqipnija.
Auf dem Schlachtfeld ftets die erften,
Und gar furchtbar vor dem Feinde,

Sind fie für des Schwertes Schneide
Hart wie Stahl. Wir dulden niemals
Einen Fleck auf unf'rer Ehre!
Ohne Müße auf dem Haupte,
Ohn' Opanken unf' re Füße!
Stürzen wir uns ohne Zagen
Für den Sultan, für die Heimat,
Für das Recht, für Treu und Glauben
Auf die Beute , die zerftiebet
Unter unfern wuch'tgen Hieben,
Greifen an wir ohne Zagen
Troß'ge, ftark umfchirmte Burgen;
Und wo angreift der Albaner,
Stürmt daher er wie der Blißftrahl,
Zündend, fengend und vernichtend.
Denn der Ahnherr hat vererbt und
Das Gewehr, die Mannestreu!
Und du kommft jeßt her und fagft und:
Hier im lang nach einem Jüngling ,
Sucht' nach einem Heldenjüngling,
Der , wie ein Drangue mutig ,
Nicht fein Leben fchonte, kühn es
Jn die Schanze fchlüge für des
Sultans heil'ge Majeftät und
Für des Heimatlandes Fluren.
Doch nicht einen konnt' ich finden!
Haft—traun !—nicht einmal fo unrecht!

Denn uns kam die traur'ge Kunde,
Daß in unfer'm Land Albanien,
Seit der Türkenpafha waltet,
Der geknechtet Albaner,
Auch wenn Fremde fall'n ins Land ein,
Heut' ganz ohne Herzensregung
Hocket fteif wie eine Kerze
Alla turca , auf den Ferfen,-
Wahrlich , das hat's nie gegeben,
Solang' unf're Ahnen lebten.
Doch was foll das dumme Schwaßen!?
Sieh! Jch felbft geh' nach Branina,
Aufzuhalten die Hejducken,
Die der Knjaz ins Land uns fandte.
Bitt' dich bloß um vierzig Männer,
Die bereit find, dort zu fterben,
Wo fie wählten ihren Kampfplatz.
Solche Männer werden nirgends
Anderswo gebor'n als bei uns,
Jn dem Land der Shqipetaren.
Und ich fchwör' dir's jeßt beim Herrgott!
Außer wenn der Pulverturm in
Flammen aufgeht, mich verbrennend,
Wird Branin fich nicht ergeben,
Solang ich lebendig . Diefes
Befa biet ich – Gott mein Zeuge!“

Da erhob sich Audi Pafha,
Faßt des Ojo Hand und drückt sie:
„Prächtig sprachst du, lieber Bruder!
Du bist unfer Ojo Kuka!
Wer dich Hört und wer dich anfieht,
Merkt , daß du ein Falk' des Berges,
Daß als Bergfalk du geboren!
Wähl; dir aus die vierzig Männer!
Wähl' dir aus der Jugend Blüte!
Wähl' sie aus , wo du sie findest!
Zieh' dann nach dem kahlen Felfen,
Nach dem Kahlen Felfenhügel,
Dort am See, an dessen Fuße
Liegt Branina, wo die Mütter,
Wo die armen Heldenmütter,
Die zu Grabe tragen mußten,
Wehe!- ihre jungen Söhne,
Die nach Haus zurück schickten
In das Bäterhaus als Witwen
Ihre Schwiegertöchter wo sie
Dich erwarten schon mit Sehnsucht,
Wie der Tag der Sonne harret!“
So sprach Aodi. Alle die Woche
Anhub und die Sonne aufging
Über Buza e Cukalit
Um zu leuchten auf die Bosheit,
Auf die Tücke dieser Erde

Wo Gerechtigkeit verhöhnt wird,
Wo das Recht man tritt mit Füßen,
Da zieht Ojo's mut' ge Kampffchar
Hin des Weges nach Branina
Über Qafa e Kalas
Ist nur eine kleine Kampffchar,
Doch voll ritterlichen Geistes.
Bierzig Männer , wohlgezählet,
Helden, ausgefucht im Hochland,
Ausgewählt in Talestriften.
Ausgewählt nicht nach der Schönheit,
Nicht nach äußerlichem Anfehn,
Sondern nach dem Mut des Herzens,
Und nach männlich kühner Denart.
Ojo Kuka ist ihr Führer.
Ojo Kuka , der dem Bließtrahl
Gleichen , der vom Himmel zündet,
Hat er doch nicht feinesgleichen
Unter'm Himmelszelt , foweit es
Sich bewölkt und wieder blauet.
Schau doch nur, wie er dort schreitet!
Wie er stolz die Straße wandelt!
Wie ihm Reverenz erweisen
Alle , die ihm da begegnen,
Mit ergeb'nem „Tungjatjeta!“
Sieh doch das Gewehr , wie furchtbar
Es ihm glänzet auf seiner Schulter!

Wie in Sturmesnacht der Bließftrahl!
Aber an des Gürtels Flanken
S ift ein Bipernneft der Gürtel!
Hat er zwei Piftolen ftecken,
Die des grimmen Säbels Schweftern,
Der inmitten feiner beiden
Graufen Schweftern dräuend lauert.
Wohlbekleidet , feftbefchuhet,
Grimm mit Waffen ausgerüftet,
Wie ein Riefe hochgewachfen,
Pfeilen gleich der Augen Strahlen,
Schreitet Ojo Kuka würdig
In der goldverzierten Wefte,
Mit Bedacht die Füße feßend,
Mitten hin durch den Bafar.
Gleich nach ihm kommt Soko Tona ,
Gur fein Ahne , Lek der Urahn,
Soko Tona, Schwert des Todes,
Deffen Name weit gerühmt ward,
Weithin hallt' des Nammes Ruhm ihm
In dem Hochland unf'rer Heimat,
Echo Balbonatal entfendeft
Einen Ruf , das Echo weckend.
Wird gerühmt als edler Gaftfreund
Ob des Brots in feinem Haufe,
Das den Gäften reich zuteil wird.
Wird gerühmt als kühner Schüße

Und ob feiner Mannestruer,
Die nie bricht gegeb't'ne Befä.
Man erzählt , er trüg drei Orden ,
-Drei der Orden , drei Diplome
Hätt' der Sultan ihm verliehen
Für den Kriegsdienft , treu geleiftet
Diesfeits und jenfeits des Meeres.
Hinter ihm ein tapfrer Mann geht,
Der auch eines Wacker'n Sohn ift,
Taro , Sohn Pllums, Jegumirsfohns.

Schreiten dann zwei düftre Wolken,
Zwei Prachtburfchen aus Zagore,
Kaçel Dod' und Kerrin Gila,
Gleichen Alters, wie zwei Nelken.
Aber weh dir! Wack' rer Ojo!
Ojo, furchtbar wie der Bließftrahl!
Fluchen werden die zwei Mädchen,
Fluchen werden dir zwei Töchter,
Töchter einer Erdenmutter,
Junge Frauen, jung fchon Witwen,
Die in ihrem Baumesfchatten
Friedvoll tätig war'n im Stalle,
Werden dich verfluchen , wenn fie
Hören bald die böfe Kunde,
Daß du ihre jungen Liebften,
Jhre jungen Bräutigame,

Auserwühlt, mit die zu zihen
In den Kampf mit Montenegro,
Und fie find allein geblieben,
Dürre Strünke ohne Äfte.
Aber fag' mir kennft du den dort,
Den dort mit den fchwarzen Haaren?
Schau doch feine Schultern, breit und
Braun wie eine Kupferplatte!
Schau doch feine Augen , düfter
Wie des Wetterturmes Dräuen,
Schau doch feine Schaultern, breit und
Stark wie die des braunen Bären!
Das ift Cok, Sohn Markol Dinis,
Aus Kabafh in Dukagjini,
Ein gerieb'ner Burfch' im Kampfe,
Mutig wie die Fee der Berge,
Wie die Zána unfres Hochlands;
Btarelos und ohne Mutter
Steht er da im Leben einfam.
Bor den Streichen feiner Hände
Bleibt nichts ganz , und wär'ns zwei
Steine,
Wohlgefügt, fein Arm zerfchlägt fie!
Hinter ihm das Gros der Schar
kommt,
Jünger ein'ge , and're älter,
Aber alle eint der eine

Allen gleiche Kampfesmut!
Doch was Mannesfchönheit anlangt,
Und das ftattlich' auß're Anfeh'n,
Zeichnen aus fich vor den andren
Ganz besonders Jup Qehaja,
Galo Keqi , Sinanaja,
Bukfan Gjeli, Met Zeneli,
Sonngleich leuchtet unter allen
Preng Markola aus Mirdita,
Sehr beehrt, wenn's gilt zu Kämpfen,
Sehr beehrt im Rat der Akten
Alltrorts, von Pefhkopija
Bis zu Shkodras Seegeftrade.
Wohlbekleidet , wohlbefchuhet,
Mit der Waffenzier gerüftet,
Schreiten fie dahin , als wär'n fie
Hochzeitsleute, auserlefen,
Froh die Braut nach Haus zu Führen.
Einer hinter'm andern tritt nun
Würdevoll in den Bafer ein,
Juft , wie wenn am Himmel aufzög
Eine fchwere, fchwarze Wolke,
Bon Tivari her auffteigend,
Deckt fie fchwarz den ganzen Himmel
Über unfer\m Gau , bis fchließlich
Sie fich irgendwo entlädt .
Un're vierzig Männer eilen

An das Ufer der Bojana,
Dort befeigeneinen Kahn fie,
Ordnen sich in Reihen dann.
Als sie alle Platz genommen

Auf dem Boote, ftieß der Kahn ab,
Ruhig glitt er durch das Waffer ,
Und das Segel ward gefpannt,
Und das Segel bläht' im Wind sich.
Und das Boot fchoß über's Waffer,
Wie die Wolke, die der Wind jagt,
An dem hohen Himmelszelte;
Alfo fpaltet' nun die Wogen
Unfer Boot , den See durchkreuzend,
Unfer Boot , branin' zuftrebend,
Nach Branina eilend , wo Juft
Die Hejducken aus Cetinje
Schauden ftiften arg und Elend.

16. **Tc dü vlaznit te ktsija e i vogle, i tšori, me djemnit.**

Kište ni bab e i nan tre djelm. E u 9ot baba djelmve: „More bir! Na imi ba fukarq, s munna m u mai ma! Por škoni, kah t munnit!” Ene u nesen djelmt per kismét. Škuen per šehér t vogla. i 9ot djali i ma9: „A nalna ktu n ket šehér ?” „ Jo more,” 9ot i vogli, „ po škoim !” Ene u nesen e škuen: hasen m ni šehér, prap i 9ot djali, vllaun i ma9 : „, Nalna ktu n ket šehér !“ „Jo more vlla! Se ktu a ma hor se n ven ton! Ene ma spot n'oim!“ Valu i ma9 e i diti neiten n at

šehër , i vogli u nes e skoi. Škoi n ni šehër, n ma t malin, ke ište, škoi kah ni, si ište tui pre pare. Ne ul e neit si lips e vogl e kšir. Ai zotni „Mor ti djal !“ i 9ot, „ško ma muš tšet got me ui !” E mur djali gotten e e lau mir e mire de ja tšui zotnis. Mramnet kur e müli dugoin, e mur me vehti djalin. U 9ot robve: „Merni e ma laeni djalin!“ Muren e e lan e goditen e e štin n n’i od m veti. Nesret nade u tšu zotnia me pi kofe ede ne djali u tšue: „Fli more djal !“ i 9ot „, pse po tšohes?” „Ma do tvi n u me tü!” Tšaštu per dzi9 nade, si u tšueke zotnia, u tšueke ede djali. E u reit djali e u ba bur.

I 9ot ni düt pri dütš : „ Ma lšo ti, zotni, dezkeno pareve!” „Ška po ban?” 9ot zotnia. „Do me pre pare.“ Mur e i preu pare da e ma mir se zotnia. E i 9ot zotnia: „Po t martoi!” „Si t urdnoiš, zotni!” U martue djali. Ni made i šperßeien lott djalit e sa me t špeit i fšei e i ra me fatsolëtt, ede zotnia e pau : T’s ašt ti, djal?“ „Kurg q, zotni!“ „, Duhet me m kaldzue, se ška pate !“ Kurg‘ q, mor zotni“ „Ma špeit me m kaldzue, se hatri mue mi jet „, M ka škue meh’a ke nana e ke baba.“ „Pake nan a ke bab ?“ „Po“ „Pse s m ke kaldzu ga-dit“ N’ a e dü s i a bane zotnia, i štrengoi kalin e šals si ati si šok’es ede i da te tre hismetšart e vet, e tri muska me pare ene u nesen rugs e škuen.

Dži9 t rugs i 9ot gruja: „Ti, mor niri, po m vien et!“ Tüi škue rugs hqsi n at šehër, ku i kište lan vlaznit te vet. Hqsi m ni tšoban bereš: „More fmi!“ 9ot, „a i keni pa di puntor?“ „, Po, jan tui punu tšatje.” 9ot ai: „, Ju tšoft n’i ksul me pare e škoni e m i bini!“ Škuene ata e i pruen vlaznit. Nizet vjet si neiten n de t hui vetš per buk n bark pa fitim me tšue ke špia Taš i 9ot zotnia ktine hismetšarve ati zotnis vet : „Skeni n špi ! Se taš m kan erd vlaznit .“ E ai vlau i vogli u nes e škoi me dži9 gruan e me t di vlaznit. N rug prep i 9ot gruja vlau t vogl: „, Ppo m vien et!“ E ki e tšoi vlan ma e ma9 me pru uit. Taš u nes e škoi vlau i ma9 ke uit Atë e džet djalin e djali i 9ot „, Ška don ti?“ „, Do me mar ui!“ „Un s la te mer ui!“ „,Po pse?“ „, Per pa e hjek n’anin si, ui stla me mar!“ „, Po mir!“ i 9ot vlau i ma9 djali ja mur n’anin si. Masanei u hul vlau i ma9 me marr ui. Por „Mos prek !” i 9ot djali. „, Pse?“ „, Per pa ta hjek tjetrin si ui st la me mar!“ „,Po mir?“ 9ot djali ja dzur e9e tjetrin si. E vlau te hul e mur ui e škoi ke vlau ma i vogl e ke gruja e ti e 9ot: Ti , vlu ui s un t nap!“ „,Pse?“ 9ot ai: „, Per pa t hjek sit!“ 9ot vlau i vogl: Hišti te di sit e ui m nep!“ Atbot i hotš sit vlaut e i šteni n kri t vet e e zdripi vlaun prei kalit e ja mur tešat si pat veš, e e la kmis e n tlna e e mur gruen e vlaut ma t voglit e u nesen te vlaznit, ma i mađi e i diti e škuen n špi.

U er e u ba nat. Ki tšori hipi mi lis. Atë n mliđšin djemnit. E po besedoišin ma t mađin fort. „Ška keni ba sot?“ Dikuš 9ot: „, Dikë kam vra.“ N’i tjetr: „,Dikui e kemi dzier sit.“ Ai djali i ma9 u tšue mkamba, kapi unen e zarmit: „,Pse,“ 9ot, „, i keni dzier sit? Sit mos i prekni kui! Ta kem ktu, kiš me šnoš !“ Ki djali po maike vešt, ška po bain e po folin kštu.

Dul drita, ul tepošn tok e n’eu tšobat. U bani za: „, Jni mbre tšobai, ni her e m tšoini kešai grue, ti lai fatšet i her !” Ai tri her fatševe uit ja lšoi. E i erđen sit si perpara e u nes e škoi n špi t vet. Atë po i šef tui ba dare e i 9ot : „, Na ka pru Zoti te di djelmt te mađin e9e madismin!“ Hini ki djali i vogl nšpi. Šokt e mit, dži9kah e kišin, išin mleđun. Kah besedon ki vlau i vogl, nusja m za po e n’ef, Mur me dal pri odes, si ište, po ki ja ban me dor : „,Mos lui ni her!“ Mas n’a sahatit i 9ot : „,Haide!“ E u muren n grik. „,Tš ašt,“ i 9ot i ati, „kštu?“ „, Un jam djali i vogl!“ „,Posi tpru Zoti e9e ti?“ 9ot djali nuses vet „,Birmi hébet,dudž!“I tšoi i hebet e i džur tešat e t di vlaznvet, si kišin punu taši izet vjet. E i 9ot babs: „,More bab! Ši ma hin tši kam fitue te di vlaznit e par!“ 9ot baba: „,Po pse? Kta erđn me mał e me

nuse!" „ Jo bab ! Se ka ken nusja e eme e paret, kualt e šals kam ken tana t mijat!" Ška mur e bani baba? Mur e vu di tura druš i lin me voi gurit e 9ot: „ Haide, škoni e hini medis tine!" i nezi flak te di, maroi jeta atine S ka!

16. Die beiden bösen Brüder und der Kleine, der Erblindete, mit den Teufeln

Es hatte ein Vater und eine Mutter drei Söhnen. Und der Vater sagt zu den Söhnen : „ Liebe Kinder ! Wir sind veramt, wir können uns nicht mehr erhalten ! Geht, wohin ihr könnt !" Und die Söhne machten sich auf, ihr Glück zu suchen. Sie gingen durch kleine Städte. Da sagt der älteste Brunder zu ihnen : „, Machen wir hier in dieser Sandt Halt ?" „, Nein , mein Lieber „, sagt der Jüngste , „,gehn wir weiter !" Und sie brachen auf und zogen fort : sie trafen auf eine Stand und wieder sagt ihnen der älteste Brunder, denn das hier ist ja ein noch armseliges Nest als bei uns zu Hause ! Und überhaupt, wir gehorchen dir von von jetzt an nicht mehr !" Der älteste Brunder und der zweite blichen in jener Stadt, der Jüngste machte sich auf und ging fort. Er zog in eine Stadt, in die größte, die es dort gab, und er ging zu einem, der gerade dabei war, Geld zu wechseln. Und er ließ sich nieder und saß da wie ein kleiner Bettler und schaut zu.

Jener Ierr sagt zu ihm: „, Du lieber Knabe ! Geh, fülle mir dieses Glas mit Wasser !" Und der Knabe nahm das Glas und wusch es recht gut aus und brachte es dem Herrn, Am Abed, als dieser sein Geschäft schloß, nahm er den Knaben mit sich. Und er sagt seinen Leuten: .

„, Nehmt den Burschen und badet ihn mir !" Sie nahmen ihn und badeten ihn und richteten ihn her und quartieren ihn iin einem Zimmer allein ein. Am nächsten Morgen erhob sich der Herr, um Kaffee zu trinken, und auch der Knabe stand auf: „, Schlaf, lieber Knabe," sagt ihm der Herr, „,warum stehst du schon auf?" „, Ich will auch mit dir kommen."

So ging es nun jeden Morgen, sowie sich der Herr erhob, erhob sich auch der Knabe. Und der Knabe wuchs und wurde ein Mann.

Da sagt der Knabe dem Herrn eines Tages: „, Überlasse mir den Wechslertisch, Herr !" „,Was willst du machen?" sagt der Herr. „,Ich will Geld wechseln." Er machte sich dran und wechselte das Geld gut und noch besser als der Herr. Und der Jerr sagt ihm: „, Ich will dich verheiraten." „,Wie du befehlst, Herr!" Und der Knabe verheiratete sich Eines Morgens strömten dem Knaben die Tränen herab, und so schnell wie möglich wischte er sie ab und machte sich mit dem Sacktuch über sie her, und der Herr sah es: „, Was ist mit dir, Bursche ?" „,Nichts, Herr!" „, Du muß es mir erzählen, was du gebt hast." „,Nichts, lieber Herr!" „,Aber schnell erzähle es mir, denn mmeine Gunst bleibt dir erhalten !" „, Meine Gedanken sind zu meiner Mutter und zu meinem Vater geflogen," „, Was, du hast eine Mutter und einen Vater?" „,Ja." „,Warum hast du mir denn nicht schon Früher davon erzählt?" Der Herr ließ ihm ohne viel Federlescus (wörtlich: Er machte nicht eins und zwei) das Sattelpferd anschirren, sowohl ihm wie seiner Gattin, und gab ihm seine drei Diener und drei Maultiere mit Geld, und sie machten sich auf den Weg und zogen davon. Während des ganzen Weges sagt ihm die Frau: „, Du, lieber Mann, ich habe Durst !" Während sie des Weges zogen, kamen sie in jene Stadt, wo er seine Brüder verlassen hatte. Er traf auf einen Schafhirten und sagt ihm: „, Liebes Kind ! Habt ihr zwei Arbeiter gesehn ?" „, Ja, grad dort sind sie an der Arbeit !" Da sagt er : „, Ihr

sollt eine Mütze voll Geld bekommen, wenn ihr geht und sie mir herbringt!“ Sie gingen und brachten ihm die Brüder zwanzig Jahre, die sie schon in dem fremden Lande wohnten, und nur das Brot in den Bauch, sonst hatten sie nichts verdient, um es nach Hause zu schicken. Und nun sagt der Herr zu jenen Dienern, die er von seinem Herrn auf die Reise mitbekommen hatte: „Kehrt jetzt nach Hause zurück, denn jetzt hab' ich meine Brüder bei mir!“ Und der jüngste Brunder brach auf und zog weg mit seiner Frau und seinen zwei Brüdern. Unterwegs sagt wiederum die Frau zu dem jüngsten Brunder: „Ich habbe Durst!“ Und er schickte den ältesten Brunder, damit er Wasser bringe. Da machte sich der älteste Brunder auf und ging zum Wasser. Dort traf er den Teufel. Und der Teufel sagt ihm: „Was willst du?“ „Ich will Wasser holen!“ „Ich gestatte es nicht, daß du Wasser nimmst.“ „Aber warum nicht?“ „Vorher muß ich dir das eine Auge ausreißen, sonst hasse ich dich kein Wasser nehmen!“ „Num gut!“ sagt ihm der älteste Brunder. Und der Teufel nahm ihm das eine Auge. Hernach bückte sich der älteste Brunder, um Wasser zu schöpfen. Aber der Teufel sagt ihm: „Rühr es nicht an!“ „Warum nicht?“ „Erst muß ich dir auch das andere Auge ausreißen, sonst lasse ich dich kein Wasser schöpfen!“ „Gut also!“ sagt er. Und der Teufel riß ihm auch das andere Auge aus. Und der Brunder bückte sich und schöpfte Wasser, und ging zum jüngsten Brunder und zu dessen Frau, und sagt: „Ich kann dir kein Wasser geben Brunder!“ „Warum nicht?“ sagt jener. „Vorher muß ich dir deine Augen ausreißen!“ „Da sagt der jüngste Brunder: „Reiß mir beide Augen aus, aber gib mir Wasser!“ Da riß er seinem Brunder beide Augen aus und seckte sie in seinen eigenen Kopf hinein, und er ließ ihn vom Pferd heruntersteigen und nahm ihm seine Kleider weg, die er anhatte, und ließ ihn im Hemd und in Unterhosen zurück, und er nahm die Frau seines jüngsten Brunders, und die Brüder brachen auf. Der Älteste und der Zweite, und gingen nach Hause.

Es ward dunkel und wurde Nacht. Der Geblendere stieg auf einen Baum. Dort pflegten sich die Teufel zu versammeln. Und auch diesmal unterredeten sie sich mit sehr lauter Stimme. „Was habt ihr heute getan?“ Der eine sagt: „Ich habe jemanden getötet.“ Ein anderer: „Wir haben jemandem die Augen ausgerissen.“ Da sprang der Oberteufel auf seine Füße, faßte ein feuriges Holzstück und sagt: „Warum habt ihr ihm die Augen ausgerissen? Die Augen rührt niemandem an! Hätte ich ihn hier, ich würde ihn gesund machen!“ Der Bursche gab darauf acht, was sie machten und was sie in dieser Weise sprachen.

Der Tag brach an, er stieg auf die Erde herab und hörte Hirten. Er rief ihnen zu: „Kommt, liebe Hirten, und laßt mich einmal nach dieser Quelle, damit ich mein Gesicht einmal waschen kann!“ Er ließ dreimal Wasser über sein Gesicht laufen. Und das Augenlicht kam ihm wieder wie vorher. Und er brach auf und ging in sein Haus. Dort sieht er sie gerade ein Fest feiern und fragt sie: „Was bedeutet diese ganze Lustbarkeit?“ Und der Diener sagt: „Gott hat uns die beiden Söhne zurück gebracht, den ältesten und den mittleren!“ Da trat der jüngste Brunder ins Haus ein. Was sie irgendwo an Genossen und Freunden hatten, die waren da versammelt. Und wie der jüngste Brunder spricht, da erkennt ihn seine Frau an der Stimme. Sie wollte aus dem Zimmer laufen wo sie drin war, aber er gibt ihr mit der Hand ein Zeichen, das bedeutete: „Rühr dich nicht von Fleck!“ Erst nach einer Stunde sagt er ihr: „Komm!“ Und sie umarmten sich. „Was soll das heißen?“ sagt ihnen der Vater. „Ich bin dein jüngster Sohn!“ „Wieso hat Gott auch dich hergebracht?“ Da sagt der Brunder zu seiner Frau: „Bring mir die Packtasche, den Reisesack!“ Sie brachte ihm die Packtasche und er zog die Kleider der beiden Brüder heraus, in denen sie jetzt gerade sei zwanzig

Jahren gearbeitet hatten. Und er sagt dem Vater: „Lieber Vater! Schau das Hab und Gut an, das die beiden ältesten Brüder sich erworben haben!: Da sagt der Vater: „Aber wieso? Sie sind doch mit reicher Habe und mit einer jungen Frau angekommen!“ „Nein, Vater! Das ist meine Frau gewesen, und das Geld und die Sattelpferde waren alle mein Eigentum!“ Was auternahm nun und was tat der Vater ? Er machte sich dran und schichtete zwei Holzhaufen auf, bestrich sie mit Petroleum und sagt : „Packteuch, geht und tretet mitten auf diese Scheiterhaufen dauf!“ Dann zündete er beide an und mit ihrem Leben war’s vorbei. Aus ist’s !

18. VRANINA

Vojti fjala ke Cetina:
Vall ç’po bân m’ Shkjë, Vranina !
Vall ‘po bân Vranina m’ Shkjë
Rob tue zânë e gjind tue prë:

Tue prë gjind, tue zânë hajduka,
Qysh se duel njaj Oso Kuka!
Oso Kuka, i burrë Shkodranë,
Shoq ne Shkoder, thonë, s’kâ lanë

Per kah besa e kah trimnija,
 Qi zanát i ká Shqypnija
 Kaleshan e sy-pergjakun,
 Mje m'sylah e ka mustakun:
 Ushton mali,thon, kur t' flase
 Dridhet fusha kah t'vikase:
 E kah t'dredhë te rrebtë tagç'n,
 Thue se rreftja shkrepë per anë:
 Kaq vringllim aj shkon tuë i dhânë!
 Edhë e ká njo xheverdare,
 Xheverdare pushkë vrastare,
 Qi, ke t'laje syni i njerit,
 <e të sy'n i a zier skyfterit.
 Burrë kaproç e trim si Zâna,
 Thonë me kmish e bâni nâna:
 Edhë,thonë,ká lë drangue,
 Pse tri zëmra i kan qillue,
 E pse i ka tri pupla t' arta
 Per nen krah te armve t' larta.
 Prandej plumja m'të nuk ngulet,
 M'të tagâni edhe perkulet:
 Top me i rá shpirti s'I shkulet.
 Ky n'Vraninë edhë ká zânë
 Me njiqind e nji breshânë
 Ku nji fjalë e paska thânë
 Se per t'gjallë rodi i Shqyptarit
 S'I bjen n'dore kurr Gospodarit.
 Fjala Knjazzi n'vesh ká shkue:
 Edhe Knjazzi na âsht idhnue,
 Na âsht idhnue kur e ká ndi.
 Thirrka krenët e Malit t' Zi:
 Njani ari, tjetri duhi,
 Te gjith lë sokola malit:
 E m'lendinë n'kuvend rreshtue,
 Ngerthy vetllat m'shtek të ballit,
 Folë u paska si tue ulrue:
 Ká dalë fjala nper Cetinë,

Se i' Shkodranë ká rá n'Vraninë,
 N' at Vraninë, po n' at rranzë suket
 Thonë ká rá 'i far Oso Ruket.
 Kaleshan e kime-zi,
 Gjak e zjarm â aj syni i ti:
 Edhë i ká nji parë musteqe
 Kaçarell e leqe-leqe,
 Qi me i mrrijtë mje m' flete t' sylahit,
 T' zez e t' trashë sá llana e krahit.
 Ky edhe, thonë, ká lë drangue,
 Pushkë as top mos m' e shinue,
 As tagân mos m' e varrue:
 E po thonë se ká zatetë
 N'at Vraninë me dyqind vetë,
 Me dyqind fatosa t'ri
 Djelm te zgjedhun n'mal e n'vrri
 Jo per duk e hijeshi
 Po per zëmer e trimni,
 Qi e kan pushken tatë e nânë,
 Ky edhë 'I fjale e paska thânë:
 Se per t'gjallë rodi i Shqyptarit...
 S'I bjen n'dorë kurr Gospodarit..
 Prap po thonë se ky Oso Ruka
 Paska zânun do hajduka:
 Do i ká zânë e do i ká prë:
 S'len me rá mâ Shkjá n 'at dhë
 Cubat vetë i paçë ndersý,
 T'zezë Vraninën per me msý,
 Vrasë e prë mos me i a ndalë,
 Veç turk si t'nisi fjalë:
 Pse Moskovi e ká pleqne
 Shqyptarin në me na lshue
 M 'Rozafat e m'Kishë Deçane,
 Kû do t' mrrijë megja serbjane,
 Per me u gjetun Cernagora
 Me Serbi bashkë dora-dora.
 Kujtoj keq s;na kishte rá

Shqypnin tjetër kan me e dá
 Bulgarija e ajo Greqija
 Pse, mbasi Shkijët e Ballkanit
 T' kenë pushtue tokët e Sulltanit,
 E marrë t'kena do skele detit
 Të kenë lidhë besë ndermjet vetit,
 Ká m'I u dhânë Shkjenis e mbara.
 Ká m'u shtrua ura perpara
 Dët e m'dët m'u kape Moskovi:
 Ká m'I u thye Krajlhive hovi
 Por, qe tash, mbasi ká zânë
 N'at Vraninë ky burrë Shkodranë
 Nuk po dij se kah t'I a majë:
 Drue s' m'ká metë per sod uzdajë
 Se i pushtoj tokët e Shqyptarit,
 Si e kam pasë fjalën e Carit!
 Kshtë tha Knjazi i Malit t'Zi.
 Krenët po rrijshin tue e ndi,
 Tue e ndie e tue mendue
 Se shka Knjazi ish' tue ligjruë
 Per Shqypni e per Shqyptarë.
 Kur qe Mirkja, Krenësh së parë
 Po i thotë Knjazit : Gospodâr,
 Fjala e Carit n'udhë s'do lânë
 Pse ka dalë një burrë Shkodranë
 N'at Vraninë, n'at krahinë
 N'breg t'Liçenit n'at kodrinë
 Pse, po kje se ky Oso Kuka
 Po është një nieri qi e man buka,
 N'mos e marrët pushka e kurrkuej,
 (Mjaft qi, i mjeri, mund t'a gjuëj !)
 Ká m'e marrë një pushkë vrastore:
 Pushka e babës ilinë mizore,
 Qi der m'sod mue s' m'ká koritun,
 Pse edhe m'turk ajo është vaditun...
 Veç po zám se ket Shkodranë
 Gjallë as dekë s'po m'ijm m'e zânë

Me gjithka nuk do me thânë
 Se na s'e pushtojm Shqypnin.
 Malazet te gjith e din
 Se n'Shqypni ká djelm si Zâna,
 N'at Vraninë ky burr Shkodranë,
 Nuk po dij se kah t'I a majë:
 Drue s'm'ká metë per sod uzdajë
 Se i pushtoj tokët e Shqyptarit,
 Si e kam pasë fjalën e Carit!
 Kshtë tha Knjazi i Malit t'Zi.
 Krenët po rrijshin tue e ndi,
 Tue e ndie e tue mendue
 Se shka Knjazi ish tue ligjruë
 Per shqypni e per Shqyptarë
 Kur qe Mirkja, Krenësh së parë
 Po i thot Knjazit : Gospodâr
 Fjala e Carit n'udhë s'do lânë
 Qi më t'fortë s'po t'i bân nâna.
 Me armë n'dorë, si thomë na, lë,
 Ane e kand per mendë mbi dhë
 Per trimni, per besë e Fë:
 E prandëj p'r i ditë Shqypnija
 S't' bjen n'dorë, besa, lum Zotnija.
 Por me kohë e me dredhi,
 Me u kapë mundet Mali i Zi
 M'Teqe t'Krtis e m'Kish Deçane,
 Kë do t'mrrijë megja serbjane.
 Pse tu kenë se kan fillue
 N'Shqyptari sod m;kambë me u vu
 Muhaxhir e Anadolli,
 Gjind t'pa plang edhe t'pa shpi
 Qi nuk din se shka u kje i Pari
 Zot e Mbret per t'cillt asht ari,
 E u lanë m'anesh dyert bujare,
 Dyert bujare t' tokes Shqyptare:
 Njata krenë e kaptiana,
 Bajraktarë, trima si Zâna:

T'msuem per Mbret me dhanun jeten,
 T'msuem per vend me shkri ata veten
 Per ket besë, kallxou kuletën,
 Se Shqypnin kë m'e pushtue
 Para se t'a keshë mendue
 Prandej zën tash, Gospodar,
 Me qite fitme nder Shqyptarë:
 Pse me kohë e dhelpëni
 Kë m'u ba Krajl mbi Shqypni
 Ndoshta ndoshta edhe mbi Serbi...
 Por na as tash harë s'po t'rrim:
 Sâ mâ shpejt n'Vraninë po t'bim
 Me u perpjekë me at Turk Shkodranë
 Un po t'bie me Cetinjanë
 Cetinjanë nja shtatqind vetë
 Qi per gja s'e bajn ket jetë:
 Si me drekë ashtu me metë.
 Mandej t'bjere Gjukoviq Pera
 Me nja katerqind pushkë tjera,
 Katerqind Bijoca t'ri,
 Qi janë Ora e Malit t' Zi
 Kam uzdaje se me kto qefa
 N'sukë t'Vranines un porsa t'veta,
 Kam m'i a vu Osos kapicën,
 Nkjoftë se kryet s'i a pret tagâni
 Si n'Cetinë t'ngulun m'nji hü...
 Kshtu tha Mirkja, Kapitani.
 Ver me gojë kush ma nuk bani.
 Atëherë Knjazi i Malit t'Zi
 Merr e u thotë : Sokola t'mi
 Bini, pra, n'Vraninë me ushtri,
 Me sa t'dueni ushtarë të ri;
 Por Vraninen m'a pushtoni,
 Osos kryet por m'i a shkurtoni.
 Sá per fitme e per ngatresë
 M'lëni muc, perse, qe besa,
 Me pak pare tuj gergá,

At e bir un kam me dá;
 Jo se má bajraqe e fise,
 Qi, q'se more mend shise,
 Un t'bashkuem mend nuk i majë...
 Oh! Po tash mund t'kem uzdajë,
 Se Serbija e Cernagora
 Kan me u gjetun dora-dora
 Me Greqi e me Bullgari,
 Si n'Moskov â bâ pleqni
 Por Vraninen m'a pushtoni!
 Osos kryet po m'i a shkurtoni!
 Foli Knjazi, e Krenët u dane,
 E n'Vraninë, mbi xhebehâne
 Zu me krrokë nji sorrë kob-zanë
 Deh! Moj Zânë, pásh njato kroje,
 Pásh currilat neper prroje
 Pásh bylbylat e Prendverës
 E pásh t'amlin fllad të erës
 E p'r at voes, qi bjen prej qielle
 E pásh lulet drandofille,
 Deh! M'kallxo a po t'vjen keq,
 Se dau Knjazi sod nder Pleq
 Trup nji ushtri n'Vraninë me que,
 Osos kryet per m'i a shkurtoe?
 Mue m'u kputshin fletët e krah'e
 Mue m'mu bâshin prozhmet rrahe,
 Mue m'u shuejshin kângë e valle,
 Kange e valle edhe zavalle
 Mbi njato rudina t'buta
 Per mjedis muc m'lasët lahuta
 N'paçça dhimë e kurrnji grimë,
 Pse po i pritët Osos kryet,
 Pse po i erren të dy syt:
 Krye n'Shqypni mos metët pá u pré,
 N'kjoftë se n'shekull aj ká lé,
 Per me u vù mbi të kapica
 Me njat shkrolë qi e shkroi Nikica!

Por m' lingon mue shpirti e zémra
 Shtati m'dridhet mje ke thémra,
 Ke po ndiej un kob te ri:
 Qi i ká metë sot Malit t'zi,
 Pper me dá t'mjeren Shqypni.
 Kù kan lé e ku jânë perkundun,
 Prej kah shekullin e kan tundun
 Burri, Leka e Kastrijota,
 Para t'cillve shuete bota:
 E Shqyptarët porsì t'hutuel
 Meduer m'i rrin tue shikjue,
 Thue se i mend qiella e ká dá,
 Rob me ndejun kta nen Shkjá:
 M'i u shtrue Knjazit dheu i Shqyptarve,
 Shtrëjt fitue me gjak te t'Parve !...
 Ehu ! mallkue kjoftë nnjaj n'Shqypni,
 Kjoftë mallkue, po, a plak a i ri,
 Qi per Mbret e per liri,
 S'çohet sod me armë mizore,
 S'lidhet sod me besë arbnore,
 Per me dhânë mâ para jeten,
 Per me shkri mâ para veten,
 Se me râ fisi i Shqyptarit
 N'thoj t'pangishem t'Gospodarit.
 Shka? A thue n;kângë se ká me u vû,
 Se pá pushkë e ndëjë harû
 I rá Knjazit n'dorë Shqypnija,
 N'za kah besa e trimenija?

18. Vranina

In Cetinje ward geraunet:
 Was ift los den in Branina?
 Was ift los dort mit den Slawen?

Jo, per Zotin! Para toka
 E perpiftë me male e boka
 E me lume e fusha t'gjâna:
 Per të dielli u ertë e hâna !..
 O zotnit e Shqyptaris,
 O ju krenët edhé t'Malcis,
 Pashi at Zot e at émnin t'uej,
 Mos lakmoni pares s'huej:
 Sado vonë me pasë per t'shkue
 Mbi djelm t'uej ká me gjikue!
 E ju, t'cillve i bukri i qillve
 U ká zgiedhun me i pri nirit
 Ravës s' amshueme t' t'naltë Empirit,
 Qi á e liris e e s'Drejtës pasqyre,
 Kinie n'mend: per ju detyra
 S'âsht me mjelë veç delet t'ueja,
 S'âsht me kambë veç gjuhët e hueja
 Por me at Fé, qi kem prej qillit
 Por me t'bardhen dritë t'Unjillit
 Mrendë dashtnin m'u a ndezë Shqyptarve
 Per krah gjüha e vendi i t'Parve:
 Qi Shqypnija t'jetë e vetit,
 Qi Shqyptarët t'sherbejn nja'l Mbretit
 Qi per Mbret e troje t'veta
 Mos t'u dhimbet gjâja as jeta,
 Por te desin, si Oso Kuka
 Qi âsht tue deké, chu! N'ato suka !

Was hat denn im Sinn Branina
 Mit den Slawen, daß als Knechte
 Es fie fängt, die Leute tötet,

Tötet Leute, fängt Hejducken,
 Seit dort Ojo Kuka auftaucht'
 Ojo Kuka , der Shkodraner?
 Seinesgleichen , fo erzählt man,
 Hat er nicht zurückgelaufen
 In Stadt Shkofra , feiner Heimat,
 Wenn's gilt Befehle halten , wenn's gilt,
 Mutig in den Kampf zu ziehen,
 Wie es Brauch ist in Albanien.
 Dichtbehaart ist Ojo Kuka
 Und fein Aug blutunterlaufen,
 Bis zum Gürtel reicht fein Schnurr
                       bart;
 Wenn er spricht erzähl'n die Leute
 Dröhnen wackelnd rings die Berge,
 Wenn er schreit , die Aue zittert;
 Schwingt er seine grimme Klinge,
 Wöhnt du , daß ein Bliß einflage
 Dir zur Seite, derart pfeifend
 Saugt sie durch die leere Luft.
 Und er trägt die Xheverdare,
 Xheverdare , Todesbüchse,
 Mit der er das Aug dem Falken
 Auschießt, zielend , foweit reicht des
 Menschenauges größte Sehkraft.
 Ist ein Mann mit Riefenkräften,
 Ist ein Held , stark wie die Zana,

Man erzählt , daß seine Mutter
 Ihn gebor'n hat als Drangue,
 Mit dem Hemde an dem Leibe.
 Ja, in seinem Buften trägt er
 Auch drei Herzen als Drangue;
 Unter feinen breiten Schultern,
 Unter feinen Achselhöhlen,
 Trägt er je drei gold'ne Flügel.
 Darum fehlt ihm keine Kugel,
 Bon ihm ab der Säbel gleitet,
 Trifft ihn die Kanonenkugel,
 Kann sie ihm doch nicht die Seele
 Aus des Leibes Hülle reißen.
 Dieser hat sich in Branina
 Festschraubend mit Befehlen,
 Hunderteins an Zahl, und dorten
 Sprach er das gewicht'ge Wort:
 „Solange des Shqiptaren Volksstamm
 Lebt , solange fällt er niemals
 In die Hand des Gofpodaren!“
 Dieses Wort , es kam zu Ohren
 Montenegros Knjaz Nikolla,
 Und der Knjaz- fih!-ward
                       erzürnet,
 Ward erzürnt, als er es hörte;
 Montenegros Stammeshäupter
 Ruft er gleich zur Ratsversammlung;

War der eine wie ein Bär ftark.
 Und der andre wie der Sturmwind!
 Alle waren fie geboren,
 Kühn, wie des Gebrges Falken.
 Und nachdem fie Plaß genommen
 Alle auf dem Wiefenplane,
 Um des Rates dort zu pflegen,
 Sprach zu ihnen Knjaz Nikolla,
 Wobei feine Augenbrauen
 Auf der Stirne Mitte waren
 Dichtgeballt zu einem Haarwulft,
 Sprach zu ihnen , doch fein Sprechen
 Klang wie fernen Donners Grollen:
 „Durch Cetinje geht ein Raunen,
 Daß gekommen nach Branina,
 Nach Branina ein Shqkodraner,
 Dort am Fuß der Hügelkette
 Hab' fich fettgefeßt, erzählt man,
 Ein gewiffer Ofo Kuka,
 Dichtbehaart und fchwarz das Haupt
                                   haar,
 Doch fein Auge leuchtet Blutgier,
 Feuer blißt fein grimmes Auge.
 Und er trägt zwei Schnurrbarthälften,
 Lockig und wie Schlangelinien,
 Reichend ihm bis an den Gürtel,
 An die Flanken das Patrongurts ,

Schwarz und bufchig ift fein
   Schnurrbart,
 Juft wie feine Borderarme .
 Man erzählt , er fei Drangue,
 Sei geboren als Drangue,
 So daß ihn verfehren können
 Nicht Gewehr und niicht Kanone,
 Nicht des Jatagones Schneide.
 Man erzählt , daß unerwartet
 Eingefall'n er in Branina,
 Eingefall'n mit Mann zweihundert,
 Mit zweihundert jungen Helden,
 Burfchen, die er fich erleben
 Jm Gebirg und in der Taltrift,
 Ausgewählt nicht nach der Schönheit,
 Nicht nach äußerlichem Anfeh'n,
 Sondern nach dem Mut des Herzens
 Und nach männlich kühner Denkart.
 Das Gewehr ift ihnen Bater,
 Das Gewehr ift hre Mutter.
 Auch ein Wort fprach Ojo Kuka :
 „Solang des Shqiptaren Bolksftamm
 Lebt, fo lange fällt er niemals
 Jn die Hand des Gofpodaren!“
 Weiter fagt man, Ojo Kuka
 Hab' gefangen der Hejducken
 Eine Anzahl, der Hejducken,

Die ich fandte, ein'ge fing er,
 And're hat er mir erfchlagen,
 Duldet nicht mehr , daß ein Slawe
 Breche ein dort in der Gegend.
 Selbft doch hatt' ich aufgeftachelt
 Die Hejducken auszuziehen,
 Anzugreifen kühn Branina,
 Den armfel'gen Ort Branina,
 Dort zu morden und zu plündern
 Ohne Paufe , ohne Hemmung,
 Bloß damit mir würd' ein Anlaß,
 Mit dem Türken anzubinden,
 Denn es ift der Ratfchluß Moskaus,
 Uns zu laffen von Albanien
 Alles Land , das reicht bis Shkodra ,
 Bis nach Rozafat, dem Burgberg,
 Und bis nach der Kirch' Deçani.
 Dorten werden mir die ferb'fche
 Grenz' berühren, fo daß Serbien
 Sich mit Karadak in Hinkunft
 Rachbarlich vereint wird finden
 Und die beiden Hand in Hand dann
 Stets vereint den Kriegsfad wandeln,
 Wär fchier fchlecht nicht, wenns fo
 würde!
 Doch den Reft des Lands Albanien
 Sollen tielen und fich nehmen

Eine Hälfte die Bulgaren,
 Griechenland die and're Hälfte.
 Denn wenn erft die Balkanflawen
 Alles Sultanslanderobert
 Und gewonnen ein'ge Häfen,
 Dann den Balkanbund begründet,
 Dann wird aufblüh'n die Familie
 Aller Slawenvölker , eine
 Brück wird gefchlagen werden,
 Eine flaw'fche Bölkerbrücke,
 So daß fich dann mag der Ruffe
 Stüßen auf der Meere zweie,
 Sich ausbreitend von dem Nordmeer
 Bis an das Gefvad' der Südfee.
 Dann den andren Königreichen
 Wird die Kraft gebrochen werden.
 Aber jeßt , da der Shkodraner
 Pofto faßte in Branina,
 Weiß ich nicht , wie fich's wird
 wenden
 Fürchte fchier , für heut' muß laffen
 Jch den ftolzen Plan, Albanien
 Gawe zu gewinnen, wie mir's
 Nah' gelegt der Zar von Rußland"
 Alfo fprach der Knjaz , der Fürft von
 Crnagora, und die Häupter
 Saßen , hörten zu , bedachten,

Was der Knjaz da hatt' geredet
Bon Albanien und Albanern.
Da sprach Mirko , von den ersten
Einer , sprach zum Knjaz Nikolla.
„Bofpodar , das Wort des Zaren
Soll unausgeführt nicht bleiben,
Weil da ein Shkodraner herlief,
Nach Branin' ist hergelaufen,
In den traur'gen Erdenwinkel,
Dort am See , am Fuß der Hügel.
Denn wenn dieser Ojo Kuka
Auch ein Mensch ist , den das Brot
nährt,
Und wenn wirklich ihn nicht folgte
Fällen können ein alltäglich
Schießgewehr von dem und jenem
Mir wär's schon genug , ich könnt
nur
Einmal auf den Armen zielen!
Dann wird sicher ihn erlegen
Ein Gewehr, das stets den Tod bringt,
Mein Gewehr , das mir mein Vater
Hat vermacht, die graue Ltina,
Die bis heut' mich nie gefchändet,
Die geübt im Türkenkamfe..
Aber angenommen, daß wir..
Wirklich diesen Mann aus Shkodra

Weder tot noch lebend können
Faffen und unfchädlich machen,
Trotzdem will ich nicht zugeben,
Daß es in Shqipnija Helden
Gibt so tapfer wie die Zána ,
Wie sie stärker nicht hervorbringt
Jergendeine ird'fche Mutter.
Mit den Waffen in den Händen,
Wie wir fagen , schon geboren,
Allerwärts berühmt auf Erden
Ob des Muts, ob ihrer Treue
Und ob ihres heil'gen Glaubens:
Darum glab' mir's , lieber Herre,
Wird am ersten Tag Albanien
Nicht gleich in die Hand' dir fallen;
Doch im Lauf der Zeit , mit Schlaueit ,
Kann Fuß faffen Montenegro
Beim Bektafchiklofter Krujas,
Bei der Kirche von Deçani ,
Wo wird zieh'n die ferb'fche Grenze .
Denn da in Albanien heute
Huben an sich vorzudrängen
Emigranten , Anatolier,
Leute ohne Gold als Gott verehren,
Als den Herrgott und als Sultan,
Und beifeit gefchoben haben
All die alten Adelhäuser,

Adeshäufer feftgewurzelt
 In Albaniens Mutterboden,
 Jene Häupter , Kapitäne,
 Bajraktare , die fo Kühn find
 Wie die Zána ihrer Berge,
 Die gewohnt find , für den Sultan
 Hinzugeben froh ighr Leben,
 Die gewohnt find , für die Heimat
 Opfernd einzufeßen alles,
 Selbft das eig'ne Jch zu fchenken:
 Traun! Den Beutel ihnen weifend,
 Klinge nur mit Golddukatten,
 Wirft erobern fo Albanien ,
 Eh' du es gewagt zu hoffen.
 Mußt dich drum jeßt drauf verlegen,
 Gofpodar, Zwietracht zu ftiften
 Unter den Albanern felber.
 Dann im Lauf der Zeit , mit Schlauheit,
 Wirft du ficher König werden,
 König werden in Albanien;
 Ja , wenn's gut geht , kann's fein , kann's
 fein,
 Wirft gar auch in Serbien König..
 Aber darum laßt uns doch nicht
 Jeßt fo fißen, wie wenn jemand
 Uns hätt , vor den Kopf gefchlagen,
 Sondern laßt , fo fchnell's nur geht, uns

Angriff machen auf Branina,
 Daß wir dort zufammentreffen
 Mit dem türk Mann aus Shkodra.
 Jch führ' an die Cetinjaner,
 Siebenhundert Cetinjaner,
 Die für nichts dies Leben achten,
 Ob fie nun im Bette fterben,
 Ob fie bleibwn auf der Walfatt.
 Zweitens mög' Gjukoviq Pera
 Loszieh'n mit vierhundert Mannen,
 Mit vierhundert jungen Helden
 Aus dem Heldenftamm Bijoca,
 Die die Oren Montenegros.
 Feft vertrau' ich hifften
 Auf den Häufern von Branina,
 Werd' ich die Kapic' aufßeßen
 Auf das Haupt des Ojo Kuka ,
 Falls es wahr ift , daß kein Säbel
 Jhm das Haupt vom Rumpf kann
 trennen.
 Wie man raunte in Cetinje ...
 Andernfalls ja werd' ich bringen
 Ofos Haupt her nach Cetinje ,
 Aufgepfießt auf einem Holzpflock“
 Diefes war'n die Worte Mirkos ,
 Diefes tapfern Kapitānes.

Keiner macht drauf mehr den Mund
auf.

Dann der Crnagorzenknjaz hub
An , und ließ sich so vernehmen :
„Hört mich , meine Falkenhelden!
Macht den Angriff auf Branina !
Greift nun an mit eurem Heere!
Mit so vielen jungen Kriegern,
Als ihr wollt!Nur eines will ich:
Daß ihr mir Branina einnehmt ,
Daß ihr Ofo Kuka köpft!
Was die Zwietracht und die Wirren
Anlangt in Albaniens Inner'm ,
Das mögt mir ihr überlassen;
Denn – glaubt mir!- mit wenig Geld
nur,
Doch mit umfomeher der Känke
Werd' entwei'n ich Sohn und Bater,
Noch viel leichter Stamme, Sippen,
Die, folang ich bei Bernunft bin,
Niemals noch einträchtig waren,
Kann mich mind'ftens nicht entfinnen.
Hurrah! Jeßt winkt uns die Hoffnung,
Daß einträchtig Cernagora,
Serbien , Griechenland , Bulgarien,
Jhre Kriegspfad werden schreiten,
Jhre Pfade schlauer Staatskunft,

Wie's in Rußland ward beschloffen;
Doch Branina müßt ihr köpfen!“

Alfo sprach der Knjaz ; die Alt' ften
Nahmen Abfchied . In Branina,
Bei dem Pulverturm Braninas,
Eine Kräh' begann zu krächzen,
Mit der Stimme Unheil kündend.
Hör' mich jeßt , erhab'ne Zana!
Hör' auf mich und meine Bitte!
Bei den klaren Quell'n der Berge,
Bei der Waffer Gurgelwellen
In des Wildbachs fein' gem Bette,
Bei des N achtigall'n des Frühlings,
Bei des Westwinds fanftem Hauche,
Bei dem Tau , der fällt vom Himmel,
Bei der Rofe duft'gen Blüten
Bitt ich dich , erzähl , mir , Zána,
Ob's dir leid tut, daß der Knjaz heut'
In dem Rate feiner Großen
Hat beschloffen, auszufenden
Ein ggeint Heer nach Branina,
Und zu köpfen Ofo Kuka ?
„Mögen mir von meinen Schultern
Fall'n der Flügel weiße Schwingen ,
Mögen meine stolzen Forfte
Wandeln sich in leere Rodung,

Mögen nie mehr meine Lieder
Klingen , nie mehr Ringelreihe!
Mögen Freuden , mögen Leiden
Auf den weichen Hochlandswiefen
Ausgelöfcht fein immerdar!
Möge mittendurch zerfpringen
Meine Laute, wenn ich auch nur
Einen Augenblick follt' hegen
Zorn und Mitleid in dem Bufen,
Weil des Ofo aupt gefährdet,
Weil fich Todesdunkel fenket
Bald auf feine Heldenaugen!
Nein , im Gegenteil! Jch wümfche,
Daß kein Haupt in ganz Albanien
Mög' auf feinem Rumpfe bleiben,
Daß man jedermann mög' köpfen,
Wenn gebor'n ift hier auf Erden
Auch nur ein Menfch , der die Macht hat,
Aufzufeßen den Albanern
Auf den Kopf die Slawenmße
Mit dem tiefverhaßten Zeichen,
Mit dem N, das fchrieb , Nikita!
Doch wie fiech mir Herz und Seele!
Wie erzittert mir mein Körper
Bis zur Ferfe, wenn ich höre
Bon den neuen , böfen Ränken,
Die gefchmiedet Montenegro,

Um im armen Land Albanien
Unfried' nur und Zwift zu ftiften,
Wo geboren und gewieget
Wurden Helden , die das Weltall
Zittern ließen , es erfchütternd,
Pnrrhus, Lek und Kaftriota,
Traun ! Die Welt verlofch vor
ihnen!
Jhre Nachfshr'n die Albaner,
Sißen jeßt wie eingefchüchtert,
Mit den Händen in dem Schoße,
Sißen, in die Lüfte ftierend,
Daß man glauben könnt'-wahr
haftig!
So fei's nun des Himmels Wille,
Daß im Slawenjoche lebten
Hinfort als der Slawen Knechte
Die Albaner und fich beuge
Das Shqiptarenland dem Knjaz dort,
Diefes Land , fo fchwer erworben
Mit der Ahnen edlem Blut!..
Weh ! Berflucht fei in Albanien ,
Sei verflucht , ob Greis , ob Jüngling,
Wer fich heut nicht erhebt,
Jn der Hand die grimmen Waffen ,
Sich erhebet für den Sultan,
Für den Sultan und die Freiheit,

Wer sich heute nicht vereinet
Sonder Arg mit feinen Brüdern,
Eint sich albanischer Befehl,
In der Treue und in Urfehde
Eher freudig hinzugeben
Selbst das Leben für die Freiheit,
Eher freudig hinzuopfern
Auch fein Selbst, als zu erdulden,
Daß Albaniens Bofpodares Klauen,
Die stets gierig, unerfätlich.
Wie ? Du wänhst wohl's werde
kommen
Eint der Sänger, werd' anstimmen
Hell fein Leid auf's Land Albanien,
Wie es dafaß, ganz betroffen,
Ganz wie vor den Kopf gefchlagen,
Wie es ohne'nen Gewehrfchuß
Sich ergab dem Knjaz Nikolla?
Dieses Land, das einft berühmt war,
Ob der Treue und des Kampfmuts?
Nein, bei Gott, nicht! Früher möge
Es die Erd' verchlucken mitfamt
Allen feinen Bergen, Hügeln,
Seinen Flüssen, breiten Tälern!
Eher mögen sich verdunkeln
Sonn' und Mond hier ob Albanien!...
Oh ihr Herren von Albanien!

Oh ihr, die des Hochlands Häupter!
Bei dem eurem eig'nen Namen!
Giert nicht nach dem Geld der
Fremden!
Mag auch spät Bergeltung kommen,
Gott, der Herr, wird es einft richten
Und wird strafen eure Söhne!
Und ihr, die der Himmelschöne
Hat erkoren, daß ihr Führer
Seid den Menschen hier auf Erden,
Führer auf dem ew'gen Wege
Zu dem hohen Reich des Himmels,
Das der Rechtes Spiegel ist,
Denkt daran: Für euch muß Pflicht fein,
Nicht zu melken bloß die Schafe,
Nicht bloß fremder Bölker Sprachen
Zu erlernen und zu hegen,
Sondern mit dem heil'gen Glauben,
Den der Himmel uns befcheret,
Mit dem Lichts des Evangeliums
Liebe in Shqiptarenherzen
Zu entfachen, tief im Innern,
Liebe zu der Ahnen Sprache,
Zu der Ahnen Sprache,
Liebe zu der Ahnen Sprache,
Zu der Ahnen trauter Heimat!
Daß Albanien nie werd' hörig,

Daß nur ihrem eig'nen Herrfcher	Sondern gern und freudig mögen
Mögen die Albaner folgen;	Sterben fie für ihre Freiheit,
Daß es niemals ihnen leid fei,	So wie Ojo Kuka jeßt dort
Aufzuopfern Gut und Leben	Jft bereit , den Tod zu dulden,-
Für den Herrfcher , für die Heimat!	Weh mir!-bei Braninas Höh'n!"

19.Të çelen arkapijat

-E vërtetë, me tamam!- pëshperiti Oso Bakalli tue ndejë përpara dyqanit të vet. U çue, hyni mbrenda, nuk i lëshoi syt si përherë mbi mali, të cilin në kohët e fundit e kishte shtue, por me mërzë u rras mbas banakut. Aty e pushtoi një ndjesi : si me iu zhgatrue qenja e tij. Tashti ma nga helmi as nuk mendonte gjë. Donte të shkojë te dyqanxhiu ngjitur dhe ta marrë vesht mirë punën, por s'kish guxim, masi e dinte se çka do t'i thoshte. Por mjafton me pa dhe me ndigjue at kopil me gazeta që po bërtet, si po çirret an' e mb' anë dhe po shtje çerekët e lekut në xhep.

-E vërtetë, me tamam- i erdhi tue thanë dyqanxhiu ngjitur, me gazeta në dorë dhe me buzqeshje të helmume.

-Mos ma këndon! S'ke se ç'ma këndon! A s'po ndëgjon si po çirret ai kopil përjashta?! Më bahet me ja ble të gjitha gazetatat që ka në dorë veç mos me bertitë ma

Ishte prandvers. Dyqanet e pazarit mbylleshin n'orën shtatë. Por Oso Bakalli i mbylli hesapet në gjashtë; dy blesve që erdhën mandej nuk desht t'u shesin , e mbylli dhe dyqanin dhe u nis për në shtëpi.

Prandvera e kësaj prandvere nuk ra në sy. Nuk u shijue as aroma e pemve të lulzume, as që u admirue bukurija e tyne. Truni dhe shpirti i një pjese së madhe të qytetit ish zanë me do mendime krejt tjera, dhe prandvera që aqë pritej, erdhi dhe po kalon si një udhetare pa randësi. Njerzit tonë janë shumë shpirtngushtë; kur u kërcenohet ndoj rrezik mbi krye, mejtojnë vetëm at rrezik që të jenë vetëm at rrezik që të jenë vetëm e vetëm ma të dëshpruem, nuk

mejtajnë sadopak ndër gjana tjera . E pra , sa shpresa e sa dëshira përfton prandvera nëpër kopshtije, ku enden varzat dhe gratë e mfshehuna tue mshehë edhe ndjesit e tyne .

E motra shtatmbëdhjetvjeçarë e Oso Bakallit i thotë shoqes mbrapa gardhit:

-E vërtetë! Ka dalë edhe në gazetë- dhe qeshej me një za te mbytun.

- Hajt moi ! dhe shoqja gjeti një vrimë në gardh, nëpër të cilën kaloi dhe rroku shoqen.

-Ty të kande...Dritë?

-Pse ? Ty a nuk të kande?

-Nuk dij besa...Por Osja ka ardhë i idhët si zehri, ka thirrë nanën , dhe unë prigjova kur i tha që mos me dalë as njana prej shtëpije.

- Mue besa më kande, Hajrije.Pse mos me dalë edhe na si dalin edhe vrezat e botës?-tha Drita tue u kuqë.Mendoj pak e vazhdoi:-Ti që je aq e bukur pse me u mshehë, moj Hajrije?

Hajrija e shtrëngoj fort për supit shoqen , e kjo e puthi në skaj të buzvet. Nga njana anë gëzimi se di dalin të zbulueta, nga tjetra anë friga e një pasigurije përftoi një ndjesi, të cilën kurr s' kishin ndie.

-Ka me të pa ai, Hajrije, tamam njashtu si je, kur të dalim bashkë.

-Si flet edhe ti , Dritë ... Si s'ke marre... mundet me të ndëgjue kush...Natën e mirë !- i tha në mënyrë të ftohtë , tue u skuq në fytyrë.

Drita, tue dalë nëpr birë të gardhit n'oborr të vet mendonte dhe i erdh keq pse shoqja e saj asht aq e pasinqertë.

E Hajrija, kur hyni në shtëpi , shkoi para pasqyreës msheftas, shikoi veten , u puthte pse i tha ashtu shoqes dhe po t' ishte tash shoqja aty do ta përqaftonte dhe do ta puthte me gjith zemër .

Në tanë shtëpin heshtje, sikur ndodhte ndokush n' agoni të vdekjes. Po , ka agoni, por jo njeriu . Si në këtë shtëpi dhe me qindra e qindra shtëpija tjera kanë diçka si agoni, vdekje. Po vdes një e kalume shkullore aq e ndieme dhe aq e jetueme.Po i hiqet guri i qoshes kështjellit të vjetër dhe zemrat e njerzvet po helmoohen nga rropa sja e tij. (Disa, përkundra, gëzohen si me u pasë vramë një shtazë përbindshe që rronte dhe helmonte përkundra, gëzohen su me u pasë vramë një shtazë përbindshe që rronte dhe helmonte jetën nëpër shtëpija.) Gazeta, reforma, zbulim i grave ishin stihitë që mudojshin trutë e ngathë të njerzvet, të cilët nuk ishin mësue të mendojnë mbi ato gjana.Krenave, të munduem vetëm me hallet ma të thjeshta të familjes, vetëm të shtëpis , tash për një herë u bjen me mendue mbi diçka të përbashkët , mbi një problem kolektiv dhe pronarët e atyne krenave gjinden si peshqit në ranë.Me zbulue gratë!- këtë s'e kanë mendue se do t'u bahet për së gjalli.

Osja rri në minder, pin cigare mbas cigares , dhe mendon gjithçka dhe asgja nuk mendon. Po, mendon se si mashkujt janë me të vërtetë të këqij, si kanë qejf me e pa gruene huej, dhe të shokut të vet, si u shkon mendja mandej te puna ma e keqe. I din Osja mendimet e mashkujvet se dhe vetë asht mashkull.Dhe ai vetë mendon ashtu me gjithë të katërdhetë vjetët e tija dhe me gruen pranë.

-M' u hiq syvet! – i bërtiti grues kur kjo iu avit , dhe me gjelozi e mati me sy që nga kambët deri në krye.

-Çfarë fajit i kemi na, as na s'kemi qejf me dalë të zbulume- i tha e reja vjehrrës.

-Praj, mos fol, ka të drejtë! – i u përgjegj kjo plot zemrim tue mendue se bukurija e së resë ka me u pa sheshit nëpër rrugët e qytetit.

Si me pasë ardhë ditët e fundit të jetës mbi tokë. Njerzit e njoftun , miqët , shikoheshin tërthorazi, me bishtë të synit, njenu me tjetrin dhe mezi përshëndetëshin.Si me drashtë mos t'ia kujtojnë sho – shojt se po përmbysset bota. Në të vërtetë , në ndërgjegje ndjejshin se bota nuk po përmbysset, vetëm se do t'u zbulohen gratë, por për ata një soj , bile ma mirë t'u përmbuste bota, se atëherë gratë nuk do zbuloheshin.

-E gratë ? Disa shikoheshin ndër pasqyra të vogla , msheftas, për të pa dhe konstatue a janë me të vërtetë të deja që të dalin të zbulueta. Plakat renkojshin, „merrshin hallallet” njana nga tjetra , e disa shtyeshin edhe aqë sa ia niseshin lotve si të sheqerit.Nuk qajshin pse do t'u a hanë burrat fytyrat: një pakicë shumë e vogël qante se do të humbin xhennetin e një pjesë shumë ma e madhe qante pse kishte nevojë të qajë, ashtu si ka nevojë dhe të qeshë. Varzat e reja , të mfshehuna nga pleqët e shtëpis, hecshin ma krenisht, stërviteshin si do hecin rrugave pa perçe, në fantazi emocionoheshin dhe jetojshin çaste lumnije.Përgjithsisht shpitente rrojshin do çaste të pajetume deri tash.Ishinqitë në harresë të gjitha halllet e përditshme të jetesës : vobegësija kish harrue urinë,mjerrimi kish harrue vuejtjet, pse dikush diku, larg nga shpirti dhe mendësija e ktyne njerzëvet, kishte vendosë me vdekë sentimentalizma e mykun ... E kjo sentimentalizëm që asht e lidhur për perçen e gravet asht një kusht me randësi për jetën e këtyne njerzvet në kët gjendje në të cilën ndodhen.Prandja një pakënaqësi . Prandej një kundërshtim-ndoshta jo i sheshit, por thellë në ndërgjegje i mshefun .Dhe ai i kundërshtim nuk pelcet vetëm e vetëm se s'ka fuqi.Prandej dhe qytetarë të ndershëm , shtetas besnikë.Prandej telegrame urimi, pergezimi, entuziazmi, t burume nga zemra të prekuna thellë- me hipokrizi apo llogari tregëtare?..

Dy netë para se t'u vente në zbatim ligja e dekretueme për zbulimin e grave , mbas darket , erdhi tek Oso Bakalli vllau i tij me të gjithë pjestarët e familjes.Erdhën për t'u pamë ma.Burrat u ndanë në një anë të dhomës, gratë në një skaj tjetër , dhe varzat e fëmijtë një nga një iken në një dhomë tjetër , për me gëzue ma tepër liri.Gratë flitëshin për vete e burrat për vete, vetëm nga një herë merrshin pjesë në bisedën e njani-tjetrit.

-A me të vërtetë i kish dalë emni në gazetë dhe Hakës s' Ali Isufit a?

-Po pse i ka dalë në gazetë?

-Demek i ka thanë mbretit se do me dalë e zbulueme...-pyetshin gratë njana tjetrën dhe syt i sillshin kah burrat për me kërkue spjegim.

-Po, Allahu ma marroftë!Une i çuditim Alis,pse ai gjithmonë m' asht dukë burrë, e këtu ma len gruen me i dalë në gazetë-tha Osja me za që ta ndëgjojnë edhe gratë.

-U pun' e madhe...Kish dalë dhe Rukija e Brahim Agës, Adilja e Shaqir Efendis,Gonxhja e Hysen Tahirit...-filloi me numrue me zili njana prej grave.

-Po duhet me u dalë dhe resmja në gazetë –tha tjetra me tallje.

Nga dhoma ku shkuen fëmijtë u ndëgjue një poterë gazit dhe fjalësh.-Çka asht kjo-tha Osja dhe u çue me rrëmbim.Në dhomë e gjet Hajrijen të veshun dhe të goditun „alla franga” me diçka si kapelë në krye,dhe tue hecë „mbas modet”. Bukurija e trupit të saj vjzohej bukur në rrobe të shtrëngueme dhe pozat e saja ishin ngacmuese.Ajo s' e shifte Oson për mbrapa , por vazhdonte me imitue gratë „alla franga” dhe përdredhej se „mbas modës”. Fëmija qeshëshin dhe brohoritshin tue u argëtue. Kur Osja , me një pllambë të plotfuqishme i ra Hajrijes kresë; kjo u përplas për mur e fëmijtë përmjeherë heshtën të tmeruem. Mund t' u ndëgjoheshin zemrat e tyne si rrifshin. Ma i vogli filloi të qajë.

Hajrija vetëm që lëshoi një za të pakontrolluem , si një dele në të cilën ndesh automobili.

Mbas dy çastesh u çue e u hutueme, nga hunda dhe balli i pikonte gjaku. Osja tue murmurue si qen i terbuem doli prej odës dhe vetëm i merreshin vesht fjalët,... si kurvë..si kurvë.. “E Hajrija , ma e zbetë se muri për t cilin u përplas, shkoi me la ftyrën prej gjakut që përzejhej me lotët e heshtun të vuetjes.

Kur u kthye Osja në dhomën e të mëdhajvet , njana nga gratë i tha se të Dan Hoxhës kishin çelë arkapinë e vjetër me kojshin , të cilën e kishin mbyllë para tridhetë vjetëve pse ishin hidhnue të dy familjet. Tash e kishin çelë at arkapi për me muejtë, nëpër oborr të kojshis , me shkue te kushurinët , nga tëcilët , prap me anë t ' arkapijave, muejshin me shkue nëpër shumë familje te njoftuna të lagjes pa i pa kush dhe pa pasë nevojë me dalë në rrugë. Osja u kap për këto fjalë si i dejuni për hu dhe mbasi mendoi do kohëi u suell gravet:

-Po këta këtej,- tue shenjue me kry kojshit djathtas- a kanë arkapij?

-Po – i u përgjegj e shoqja.

-Po këta këtej?

-Po

-Po ju në shtëpi a e keni arkapinë?- pveti të vllanë.

-Jo , por po thrras nesër me e çelë.

-Mirë , thirre , edhe unë po e thrras sa nesër.Dhe ftyra e Osos mori një dukje tjetër, si me iu shkundë një barrës së madhe. Gjithashtu vllau filloi të qeshi e gratë u gëzuen se tashti ëpër arkapijat mund të shifen ma shpesh me shoqet , mund të marrin veshet se cila ka dalë e zbulume, dhe cila ka bamë ndoj gja për t'u përfolë, përgjithsisht si qëndron lagja në pikëpamje të reformavet. Me anë t' arkapive mund të bahen edhe shumë gjana tjera hanëmet dhe hankat e dinë, po çka me bamë kur se nuk guxon me dalë në rrugë me perçe.At natë Osja ra konded në dyshek , po thuej i kënaqun, tue thanë me vete: Dobarem nuk po i shef ,nuk po i shef gratë ai mashkull i keq fodull që pret përjashta në rrugë.

Mendim i krijuem nha xhelozija e tij fantastike.²⁵⁴

19.Es sollen die Hintertüren geöffnet werden

-Wirklich , ganz richtig !- flüsterte (gleich pëshpëriti) Oso Bakalli, während er vor seinem Geschäft saß. Er erhob sich, trat ein, ließ aber seine Augen nicht wie sonst immer über seine Waren schweifen, die er in der letzten Zeit vermehrt hatte, sondern ägerlich stürzte er sich hinter seinen Ladentisch. Dort überwältigte ihn ein Gefühl: Wie sollte sich sein Persönlichkeit da herauswinden. Jetzt konnte er von Verärgerung an gar nichts mehr denken. Er wollte zu dem Krämer nebenan gehen und sich genau nach dem Sachverhalt erkundigen, aber er hatte nicht den Mut dazu, denn er wußte, was der ihm sagen würde. Aber, es ist ja genug zu sehen und zu hören, von dem Knaben dort mit den Zeitungen, der da schreit. Und wie er hin und heer schießt nach allen Seiten und die Viertel Lak einsteckt in seine Tasche!- Wirklich, ganz richtig!-Mit diesen Worten kam zu ihm der Krämer von nebenan, mit einer Zeitung in der Hand und mit einem bitterem Lächeln.-Du brauchst mir's nicht vorzulesen, da gibt es für dich gar nichts , was du mir vorlesen kannst! Hörst du denn nicht, wie der Knabe dort kreischt?! Es scheint mit das beste. ihm alle Zeitungen abzukaufen, dir er in der Hand hat, bloß er nicht mehr so schreit. –Es war Frühling. Die Geschäfte des Bazars wurden um sieben Uhr geschlossen. Aber Oso Bakalli schloß seine Rechnungen schon um sechs Uhr ab; zwei Käufern, die später kamen, wollte er nicht verkaufen, er schloß sein Geschäft und machte sich auf den Heimweg.

Die Lenzeschönheit dieses Frühjahres fiel nicht in die Augen.Man roch nicht den angenehmen Duft der blühenden Bäume und auch ihre Schönheit wurde nicht bewundert. Das Hirn und die Seele eines großen Teiles der Stadtbevölkerung war von ganz andren Gedanken eingenommen , und der Frühling , der so sehr erwartet wurde, kam und verging wieder wie ein unbedeutender Wandersmann. Unsere Menschen sind sehr begrenzt in ihrem Geiste; wenn ihnen eine Gafahr droht über dem Haupte, so denken sie bloßan jene Gefahr , so daß sie nur immer verweifelten werden , und sie denken si wenig wie möglich an andere Dinge. Und soviel Hoffnungen und Wünschen der Frühling auch in den Gärten erzeugt, wo die Mädchen und die Frauen in ihrer Verborgenheit

---

²⁵⁴ Lambertz, M., Albanische Chrestomathie, f.203-206

umherbummeln, auch sie verbergen dort ihre Gefühle. Die siebzehnjährige Schwester des Oso Bakalli sagt zu ihrer Gefährtin hinter dem Zaun: -Es ist wahr! Es ist auch in der Zeitung erschienen!- und sie lachte sich eins mit ersticker Stimme.

-Warte , meine Liebe !- Und die Gefährtin fand ein Loch im Zaun, durch das sie durchschlüpfte und die Gefährtin packte. –Dir gefälltes es , Drita?- Warum ? Diir gefällt es nicht?- Ich weißes es wahrhaftig nicht...Aber Oso ist gekommen wütend vor Zorn(wörtl. bitter, wie das Gift),und hat die Mutter gerufen, ich habe sie belauscht wie er ihr sagte , es solle nicht sine einzige aus dem Hause gehen.- Meiner Treu , mir gefällt es , Hajrija.Warum sollen wie nicht auch ausgehen, wie die Mädchen der ganzen Welt ausgehen? – sagt Drita sie errötet.Sie überlagte ein wenig und dann fuhr sie fort: -Du , die du so schön bist , warum sollst du dich verstecken , liebe Hajrija ?- Hajrija drückte ihre Gefährtin fest an ihre Schulter , und diese küßte sie auf den Rand der Lippen.Auf der einen Seite war die Freude da , daß sie unverschleirt ausgehen dürften , auf der andren Seite erzeugte die Furcht und ein Gefühl, das sie niemals gefühl, das sie niemals gefühlt hatten .- „Er“ wird dich sehen (die albanische Frau nannte aus Schamhaftigkeit ihren Gatten oder ihren Bräutigam nie bei Namen , sondren bezeichnete ihn entweder mit ai oder ky („ER“) oder in der Ehe „der Ehe „der Vater der Kinder“, „der Herr des Hauses“ , oder mit dem Titel „der Beg, der Pasha“), Hajrija , genauso wie du bist , wenn wir zusammen ausgehen.- Wie auch du doch schwätzest , Drita ... wie du doch kein Schamgefühl hast.. es kann dich doch jemand hören..Gute Nacht!-sagte sie zu ihr in kalter Art , indem sie errötete in ihrem Gesicht . Drita schlüpfte wieder durch des Zaunes in ihren Hof , dachte nach , und es tat ihr leid , weil ihre Gefährtin so unaufrichtig war . Und als Hajrija ins Haus eintrat , ging sie heimlich vor den Spiegel, betrachtete sich selbst, bereute es , daß sie so zu ihrer Gefährtin gesprochen hatte, und wäre ihre Kameradin jetzt dagewesen , so hätte sie sie umarmt und hätte sie aus ganzem Herzen geküßt.Im ganzen Hause herrschte ein Schweigen, wie wenn jemand im Todeskampfe läge. Ja , und es war auch ein Todeskampf aber nicht von einem Menschen .Wie in diesem Hause , so haben auch in hundert und aber hundret Häusern die Leute etwas wie einen Todeskampf läge. Ja , und er war auch ein Todeskampf ,ein Schweigen, wie wenn jemand im Todeskampfe läge.Ja , und es war auch ein Todeskampf, aber nicht von einem Menchen.Wie in disem Hause, so haben auch in hundert und aber hundert Häusern die Leute etwas wie einen Todeskampf.Es stirbt eine Jahrhunderte alte Vergangenheit, die sich si in das Gefühl und in das Leben eingewachsen hatte. Es wird ein Stein herausgerissen aus einem Eck des alten Schlosses , und die Herzen der Menschen werden vergiftet von seinem Fall.Einige hingegen freuen sich , wie wenn sie ein böses Tier getötet hätten, das lebte und das Lenben in den Häusern vergiftete. Die Zeitungen , die Reformen, das Schleirablegen der Frauen waren Gespenster, die ungefügen Hirne der Menschen quälten, die nicht gewohnt waren , über diese Dinge nachzudenken. Den Köpfen , die bloß gequält waren von den einfachesten Sorgen der Familie , bloß von den Sorgen des Hauses, denen fällt jetzt auf einmal die Aufgabe zu ,über irgend etwas Gemeinsames nachzudenken, über irgend etwas Gemeinsames nachzudenken, über eine Frage, die alle anging, und die Eigentümer jener Köpfe fühlen sich wie die Fische auf dem Sande. Die Frauen zu entschleiren! –Das hatten sie neimals gedacht , daß ihnen das jemals bei Lebzeiten zugemutet werden könne.

Oso sitzt auf seinem Sofa , raucht Zigarette nach Zigarette und über denkt über alles nach und denkt über nichts nach .Er denkt daran , wie die Männer in Wahrheit schlecht sind , wie sie Freunde daran haben, die fremde Frau zu

sehen , selbst ihres eigenen Kameraden , und wie ihnen dann ihre Gedanken weiterspringen zur schlechtesten Sache.Oso kennt die Gedanken der Männer , denn er ist auch selbst ein Mann. Und auch er selbst denkt ebenso trotz seiner vierzig Jahre und trotz seiner Frau an seiner Seite. –Pack dich aus meinen Augen!- schrie er seiner Frau zu , als sie sich ihm näherte , und mit Eifersucht maß er sie mit seinen Augen von den Füßen bis zum Kopfe. –Was für eine Schuld haben denn wir? Auch wir haben keine Fraunde daran, entschleiert auszugehen!-sagt die Schwiegertochter zur Schwiegermutter. – Sei ruhig , sprich nicht, er hat recht!-antwortet ihr diese voll zorn, indem sie daran dachte, daß die Schönheit ihrer Schwiegertochter gesehen werden würde öffentlich in den Straßen der Stadt.

Es war , wie wenn die letzten Tage des Lebens auf Erden gekommen wären . Bekannte, Freunde schauten sich scheeläugig an , bloß aus dem Augenwinkel und begrüßten einander kaum. Wie wenn sie sich fürgteten , daß sie einander den Gedanken eingäben, die Welt könnte zugrunde gehen. In Wahrheit , in ihrem Gewissen spürten sie, daß die Welt nicht zugrunde gehen würde , bloß weil die Frauen entschleiert werden ,aber für sie war dies ein und dieselbe Sache , ja ,es war sogar besser, die Welt ginge zurgrunde, denn dann würden die Frauen nicht entschleiert werden.

Und die Frauen? Einige betrachteten sich in ihren kleinen Spiegeln , heimlich , um zu sehen und festzustellen, ob sie wirklich würdig wären , entschleiert auszugehen.Die alten Frauen seufzten , baten einander um Entschuldigung, und einige wurden sogar derart gerührt , daß sie zu weinen angingen . Sie weinten nicht, weil die Männer ihre Gesichter sehen würden: Eine sehr kleine Anzahl weinte, weil sie ihre Reputation verlieren würde , und ein viel größerer Teil weinte , weil er die Notwendigkeit fühlte zu weinen , genauso wie die Menschen die Notwendigkeit fühlen zu weinen, genauso wienen, genauso wie die Menschen die Notwendigkeit fühlen zu lachen. Die jungen Mädchen, die sich vor den alten Frauen des Hauses versteckten, schritten stolzer einher, drehten sich, wie wenn sie auf den Straßen ohne Schleier gehen würden; in ihrer Phantasie regten sie sich auf und erlebten Augenblicke des Glückes .Im allgemeinen erlebten ihre Seelen Augenblicke, die sie jetzt noch nicht erlebt hatten. In Vergessenheit waren geraten all die täglichen Sorgen des Lebens :Die Armut hatte den Hunger vergessen , das Elend hatte die Leiden vergessen, weil jemand irgendwo, fern von der Seele und der Geistigkeit dieser Menschen, beschlossen hatte, daß schimmelige Sentimentalitäten sterben sollten. Und diese Sentimentalität, die verknüpft ist mit dem Schleier der Frauen, ist eine wichtige Bedingung für das Leben dieser Menschen in diesem Zustande, in dem sich befinden. Darum eine Unzufriedenheit. Darum ein Widerstand. – Vielleicht nicht öffentlich, aber tief im geheimen Unterbewußtsein. Und dieser Widerstand platzt nicht so einfach heraus, denn dazu hat er die Macht nicht, darum treuer Untertan des Staates. Darum Glückwunschtelegramme, Gratulationen, Begeisterung, quellend aus dem zutiefst verletzten Herzen –aus Heuchelei oder aus kaufmännischer Berechnung?...Zwei Nächte, bevor das Gesetz, das beschlossen war betreffs der Entschleierung der Frauen, zur Ausführung kommen sollte, kam nach dem Abendessen zu Oso Bakalli sein Bruder mit sämtlichen Familienmitgliedern.. Sie kamen, um die Frauen zum letzten Male zu sehen, denn wer weiß, wann sie sie wiedersehen würden. Die Männer trennten sich nach der einen Seite des Raumes, die Frauen in einem anderen Wunkel, und die Mädchen und die Kinder, eins nach dem andern, liefen davon in ein anderes Gemach, um dort mehr Freiheit zu genießen. Die Frauen sprachen für sich und die Männer

sprachen für sich, bloß hie und da nahmen sie Anteil an der Unterredung des anderen Geschlechtes. – Ist das wahr, daß in der Zeitung auch gedruckt worden ist der Name der Haka des Ali Isuf oder nicht? - - Aber warum ist er denn in der Zeitung gedruckt worden? - - Man erzählt, sie hätte dem Sultan gesagt, sie wolle unverschleiert ausgehen... Ist das wahr? – fragten die Frauen einander, und ihre Augen wandten sich den Männern zu, um eine Erklärung zu fordern. – Ja, Allah möge sie vertilgen! Ich bin nur erstaunt über den Ali, denn er ist mir immer wie ein Mann vorgekommen, und hier läßt er seine Frau in die Zeitung kommen – sagte Oso mit einer Stimme, daß es auch Frauen hören sollten. – Huh, das ist eine große Geschichte... - - Es war nämlich in die Zeitung gekommen auch die Rukija des Brahim Aga, die Adilja des Shaqir Efendi, die Gonxhja des Hysen Tahiri... – fing mit Eifer eine von den Frauen an aufzuzählen. – Aber dann muß auch ihr Bild aus der Zeitung herauskommen – sagte eine andere schwatzhaft. Aus dem Zimmer, wohin sich die Kinder zurückgezogen hatten, hörte man einen Lärm von Lachen und Geschwätze.-Was ist das?-fragte Oso, und er erhob sich hastig. In dem Zimmer fand er Hajrija,, gekleidet und hergerichtet „alla franca“ (auf dem Balkan die übliche Bezeichnung für den Europäer, Deutschen ebenso wie Italiener und Franzosen), mit irgend etwas wie einem Hute auf dem Kopfe und einherschreitend ganz nach „der Mode“. Die Schönheit ihres Körpers zeichnete sich schön ab in den enganliegenden Kleidern, und ihre Posen waren kokett und reizvoll.Sie sah den Oso nicht von hinten kommen, sondern sie fuhr fort, die Frauen, „alla franca“ nachzuahmen, und sie drehte sich in ihren Hüften genau nach der Mode. Die Kinder lachten und jauchzten und unterhielten sich dabei. Da schlug Oso mit einer wohlgezielten Ohrfeige der Hajrija an den Kopf, diese wurde an die Mauer geschleudert, und die Kinder verstummten auf einmal vor Furcht; man hätte ihre Herzen schlagen hören. Das Kleinste fing zu weinen an. Hajrija war die einzige, die einen undefinierbaren Ton von sich gab, wie ein Schaf, über das ein Automobil fährt. Nach zwei Augenblicken erhob sie sich ganz betroffen, aus der Nase und von der Stirne tropfte ihr das Blut. Oso murrte wie ein wütender Hund und ging aus dem Zimmer, und man verstand bloß seine Worte „wie eine Hure, wie eine Hure“! Und Hajrija, bleicher als die Mauer, an die sie angefliegen war, ging, um sich das Gesicht von dem Blute reinzuwaschen, das sich mit den stillen Tränen des Leides vermischte.

Als Oso in das Zimmer der Großen zurückkehrte, da sagte ihm eine von den Frauen, daß die Leute des Dan Hoxha die alte Hintertüre aufgemacht hätten, die zum Nachbarn führte, die sie vor dreißig Jahren geschlossen hätten, weil die beiden Familien sufeinander böse geworden waren. Jetzt hatten sie diese Hintertüre wieder aufgemacht, um über den Hof des Nachbarn zu den Vettern gehen zu können, von denen aus sie wiederum mit Hilfe der Hintertüren zu vielen bekannten Familien des Stadtteiles gehen konnten, ohne daß sie jemand sah und ohne daß sie die Notwendigkeit hatten, auf die Straße zu gehen. Oso wurde von diesen Worten gepackt, wie der Betrunkene, wenn er an einen Pfahl anläuft, und nachdem er einige Zeit nachgedacht hatte, wandte er sich den Frauen zu: - Haben diese dort – und dabei wies er mit dem Kopfe nach den Nachbarn zur Rechten – haben diese Hintertüren?—Ja – antwortete ihm seine Frau. – Und die dort?- Ja – Und ihr in eurem Hause habt ihr auch eine Hintertür?- frahte er seinen Bruder.- Nein, aber ich rufe morgen einen Arbeiter, damit er eine Hintertür ausbricht. – Gut, rufe ihn, und such ich rufe sofort morgen einen Arbeiter.Und das Gesicht Osos nahm einen anderen Ausdruck an, wie wenn er von einer großen Last befreit würde. Ebenso fing sein Bruder zu lachen an, und die Frauen freuten sich, daß sie jetzt durch die Hintertüren sich noch häufiger mit ihren Gefährtinnen treffen konnten, und daß sie voneinander erfahren könnten, welche Frau denn unverschleiert ausgegangen wäre und welche denn irgend etwas

angestellt hätte , was man beschwatzen konnte, und im allgemeinen, wie der Stadtteil sich verhielte im Hinblick auf die Reformen. Mit Hilfe der Hintertüren konnten auch viele andere Sachen bewerkatelligt werden ; die Tanten verstehen das schon , und besonders was man tun solle, wenn eine es nicht wage , auf die Straße mit dem Schleier zu gehen. In jener Nacht lag Oso zufrieden in seinem Bette, ja man kann sagen behaglich , und er sagte bei sich selbst: - Wenigstens sieht er sie nicht, er sieht sie nicht die Frauen , jener Mann , der schlechte Lump, der ja nur draußen darauf wartet auf der Straße.

Ein Gedanke, erzeugt aus der Eifersucht seiner Phantasie.²⁵⁵

20, I biri padišahit, tši e müt difit

---

²⁵⁵ Po aty, f.206-209

24.Pajtim ne Gjak

Afer mbremjes akoma partizanet flinin. Udha i kishte lodhur shume. Po roja vented he vinte. Dhe njehere i foli njerit qe kishte aty prane.

- Ngreu, ore !

- Pse?

- Dhe pyet? Gjermanet !

-E mire, o derebardhe, se mos eshte hera e pare dhe çunia ngriti koken shtriu nja dy here kembet, pastaj u ngre dhe ja filloi gogesimave njera pas tjetres.

- More, mer vesh vesh? Gjermanet, pot e them. Ngreu te behemi gati.

- Te behemi gatii? Po ne gati jemi.

- Oh ! ti gjithenje s'hoqe dore nga keto. Ketu i thone lufte e ti ...

- Po pse mos i thone tjetet soj? – ia preu me njehere fjalen çunia qe akoma ferkonte syte dhe gogesinte. Pastaj u shtri mire e mire dhe u ngrit me kembe. Veshtroi rreth e perqark. Tundi koken dhe tha me vehte „, po si s'na lane te fleme nje nate rehat, xhanem:

... Po neise ... dhe duke qeshur tha me te forte :

- Se mos i kemi lene dhe neve !

Si tundi nje here nja tre bomba qe i kishte varur ne gjerdan mori pushken dhe zuri pozicjon.

Partizanet u ngriten te gjithethe.

Nje tjetet partisan pak me tej, pinte cingarin ne grusht ted ores.

- Shuaje ! – i tha skuader komandanti – Nuk i degjon? Jane afer, u degjohen kembet

- Mire. a derzi – u pergjegj partizani, qe pinte duhan ne grusht te dores, - dhe ne na pafshin, mire se te vine. Ketu jemi.

Te tre keta partizane ishin te skuadres se pare kompanise se dyte, qe kishin zene pozicjon ne buzene brigjeve te Pilurit, perpara per mbi Himare. Sa po kishin ardhur nga Kuçi Gjermanet çoku delnin nga nje here me mushka ngarkuar gjer ne vesh, po qe kteheshin pa dal mire vreshta mbi Spile.

Ate dite ne mengjes gjermanet e kishin me tere ment t'i hiqnin partizanet nga pozitat Ne xhade degjohej nje automobil, qe ven e vin ne udhen per ne Vuno. Nje dite me pare kishin mbledhur edhe gjithethe kafshet e Himares dhe i mbanin ne borin e kazermes.

Keto fjale i kishte prure nje nga Piluri, qe e kishte zanat t'u mirte ere me vere te hundes ketyre puneve dhe i tregonte aq mire, sikur ishte atje, Pastaj tregonte se si per ne Pilur ka shume udhe, po kur fliste per udhen se sa sahat eshte, gjithenje i dilte hesapi gabim.

- Dhe ... marrim per hesap fushen te Vanoves, kur shine grurin, - i kishte thene nje dite nje partizan duke qeshur ... Pastaj e veshtroi ne sy dhe i tha : Pika qe s'te bije.

Kur qe hapur ky lajm grate e Vanoves shpejt e shpejt mblodhen lemenjt dhe rinin si

te perveluara afer grurit.

- E, than je pilurjote, ç'rini sikur u ra gjerperi ne kusi ah ! Duan kohe te vine gjer ketu ...

- Po ashtu thua gjithenje. Pse s'vine dot nga udh'e Qeparoit dhe anes se Jelinit, na mu ketu ...

- A po u rendet ...

-Ne i lençim !

- Pse?

- Pse? Nuk ka partizane?

Ne kete kohe grate e tjera u shkrikeruan dhe muare zemer. Nja dy te tjera hidhnin gruret, se ne at mbremje frynte nje ere e fresket, qe te kenaqte atje ne fushen e Vanoves qe ne kohen e drekes ishte si pus.

Kompania e dyte e bataljonit te dyte sa po erdhi, u shtri qe nga bregu i kishes e gjer poshte ku fillon te tatepjeten udha e Pilurit per Qeparo.

Ate darke Llazo Mertiri sa po ngriti grurin nga lemi dhe e qoi ne mal, u kthye me nje here ne Vanove dhe u shtri pas nje qipije me kashte. E kishin kerkuar nja dy fshatare te tij, po s'e kishin gjetur.

... Ate e kishte zene gjumi si qeshtrire. Gjithe ditën kishte punuar dhe qe lodhur shume. Plaka e tij bente muhabet me grat e fshatit ne nje leme afer pusit. Ajo i foli nja dy tri here te shoqit po s'iu pergjegj. Kush e di ku e ka zene gjumi...dhe doli lemenjve ta kerkonte se kush e di ç'ngjante

...Sa e bie sahati s'e bie viti , -tha plaka e Llazo Mertirit.

-Mire thua kerkoje, kallogre se kush e di ç'ngjet – i thane grate`e fshatit dhe zune te flasin vesh me vesh.

Llazo Mertiri kishte pasur nje hasmeri te vjeter, nga capkanllek i tij. Po nje here e nje kohe nuk e hanin dot se ishte djale qe te mir gjak ne vetull.

Te perpjeten e Pilurit e ngjite si sorkalle. Ku do qe ta kerkoje e gjeje brend Llazo Mertirin. Ne Himare ia kishin friken ... S'para flisnin perpara tij. Dhe kur ndizej muhabeti te gjith i leshonin udhe ... Po zeti i Llazo Mertirit ishte kur ndonjeri thoshte ndonje gje te reme dhe prishte rehatin e fshatit ...

Edhe ate nate s'kishte besuar Llazo Mertiri, prandaj flinte atje pas qipis, me kashte, i qete e s'u kthye asnjehere ne krahn tjeter.

I kishin thene ca kohe me pare partizanet, pse s'kishte dale partizant ...

Llazo Mertiri s'kishte dale akoma partisan. Por roje bente gjithenje ne fshat, i percillte partizanet korjere dhe kush do, qe i vinte ne shtepi s'e linte bosh.

Hasmi i tij kishte kohe qe kishte dale partisan. Dhe kur e kishte gjetun ne udhe i kishte qudit se sin je nga Piluri, qe kishte nxjere aq partizane, s'u kishte thene " Liri Popullit".

U egersua dhe u mat ti fliste, po e ndali shoku i tij.

- S'ka gje ! Kemi hasmeri te vjeter un dhe ay, prandaj s'foli.

Gruja e kerkoj tere ate nate po s'e gjeti dot dhe u be merak eh s'i rihej fare. i shkoi mendja per te keq ...

- Eh ! thosh me vehte ujet fle, hasmi s'fle ... dhe iu kujtua si kohe perpara i kishin dale dy tri here ne udhe hasmerit

po qe s'e kishin ngrene dote . . .

Me gjith kete ngandonjehere e mblithte vehten se kish degjuar se partizanet i kane lene hasmerite.

Dhe hasmit e Llazo Mertirit kishin dale partizane qe kur.

Kur e kujtonte kete i qeshte buza places se Llazo Mertirit.

Ca kohe me pare qe hapur fjala se Progonati me Senicen qene pajtuar per hasmerira te vjetra . . .

Dhe plaka e Llazo Mertirit kur do qe binte fjala thoahte " sa mire qe bene". Kjo lufte beri te mire qe . . . po ndreq njerezine.

Qe kur qe hapur fjala se gjermanet po ngjiteshin ne Pilur, kishte shkuar ndonje ore, po akoma s'kishte bere bam.

Ate nate njeri s'mbylli syrin. Saçet njeri pas tjetrit nxirrnin kulaç me buke gruri.

- T'i kemi thoshnin fshataret, - se mbase do te shkojm edhe ne male. Te shpetojme koket, pa te tera te mirat i kemi . . .

Po plakes se Llazo mertirit i punonte mendja te Llazua. Si u loth se kerkuari ne fushen e Vanoves u nis per ne fshat.

- Kush e di tha se mos ka vatur te partizanet.

- S'kish vatur akoma te kisha kur ia nisi lufta. Gjermanet zune nga Himara me mortaja.

Te dyqani rane nja tre mortaja njera pas tjetres dhe plakes i u veshen syte.

Me zi arriti te qisha dhe nje partizan.

- Q'ke nene, i tha partizani.

Kerkoi burrin, jeto – i tha plaka.

- Kendej do te jete, mos u tremb . . .

- Po . . .

S'vinte dot Gjermanet. . . Jo . . . sot ka ardhur dhe kompania e dyte . . . jemi mjaft . . . sa here kemi leftuar me ta . . .

- Ashtu te lumte goja, jeto, i tha plaka dhe zuri nje vent afer partizanit dhe e shikonte me qef . . .

- Pse me shikon nene?

- Ehh, jeto, me kujtohet edhe mua Llazua. . . Kur qe i ri keshtu si ti qe. . .

- Cili Llazo?

- Llazo Mertiri. . .

Partizani e preu fjalen menjeher dhe kreu nje kuti e shpejt drodhi nje cigare.

Lufta vazhdonte. . . Flaka e mortajave e bente Pilurin dite. Ne fshat u degjuan ca çatira qe rane. . .

Sa dohere qe binte murtaja plaka bente kryq e me gjith shpirt thoshte :

- Mos befshi prokopi. . . Mos u soçi ne shtepirat tuaja. . . mos u prite shtepija. . .

Partizani duke pire duhan bente buzen ne gaz dhe shikonte plaken e Llazo Mertirit qe bente ore e pak kohe kryq, dhe nga nje here i thoshte :

- S'i le njeri te vene ne shtepi. . . jo . . .

Plaka me ne funt e pyeti partizanin . . .

- Po ti nga je, jeto. . .

- Nga Kuqi, neno, jam vellai çunes. . .

Plaka me te degjuar erdhi e mbeti . . . gjith Piluri iu rrutullua e po te mos qe mbeshetur pas nje lisi do te qe rezuar.

. . po me ne fund e mbajti veten . . . dhe e pyeti :

- Po ku e ke vellane, jeto?

- Sot erdhi, neno, ne kompanine e dyte. . .

Plakes si kur i ra pika ne shesh te kokes.

Llazon kishte qe kur qe e kerkonte dhe nuk e kish gjetur. Gjithe punera te keqija i shkuan neper ment. . . dhe fjala iu pre. . . Paska rene brenda ! . . . vate me duart e ti mejtonte . . . nga u ruajt, dot s'shpetoi . . . dhe kujtonte picarjote dhe seniciote qe u pajtuan . . .

Shtepia e Llazo Mertirit kishte hasmeri me shtepin e çunes. Hasmeri e vjeter. . . po nuk para e kishin dhe aq frike. . .

Po qe kur qe ritur çunia, u kishte hypur dridhja, se

thoshin qe ishte gjarper . . . vellai tjetër s'ishte dhe aq i dhene. . .

Plaka e Llazo Mertirit kishte kohe qe s'i kishte pare. . . dhe tani qe balle me balle me hasmerit e burrit. . . dhe po mendohej kur e si do te mbaroje kjo nate sonte.

Po edhe vellai i çunes s'ia hodhi fare ne sy dhe i thosh :

- Mos u merzit, nene, ketej rrotull do te jete. . . do ta gjejme; mbase ka vatur edhe aty per te luftuar. Te mbaroje lufta dhe pastaj.

Plaken s'e nxinte vendi fare dhe lufta iu duk se s'do te mbaronte kurre. . .

Gjermanet mbasi qelluan ndonje cope here dhe mortaja u hodhen ne sulm. Partizanet i priten mire mire dhe u a dhane. Pas ndonje cope here lufta mbaroi. Tej u degjua zeri i partizaneve dhe nga fundi i fshatit ja nisi kenga.

Ndaj te gdhire nga pozicionet zune te vine partizane dhe tregonin se si u be lufta.

Nga pozicionet e çunes akoma s'kishte ardhur njeri. . . Po dhe Llazo Mertiri s'dukej gjekundi.

Po sa ne gjithë fshatin ra drita dhe çdo çquhej mire nga fundi i udhes, qe vete per Qeparo vinte nje partizan. Plaka e pa dhe i thote vellait te çunes :

- Shiko po vjen nje partizan, ka nje njeri ne krahe.

- Do te jete nonje i plagosur.

- i shkreti tha plaka.

- Eh ! lufte moj nene. . . edhe vriten. . . edhe plagosen.

Pas tyre ishin edhe nja tre partizane te tjere e duke ardhur u shtuan.

Kur u qasen afer, plaka çqoi mire dhe e njohu. Qe çunia, hasmi i Llazo Mertirit.

Kishte kohe qe s'e kishte pare, po i kujtohej mire. Me ta pare iu pre fjala dhe u be lejmon.

Po sa erdhen ke qisha, çunia e uli ne shesh te plagosurin dhe kerkoj pak uje. Kur pa te vellane dhe plaken e Llazo Mertirit beri buzen ne gaz dhe iu hoth ne qafe.

- Nene me njeh? Jam çunia . . . ay eshte Llazua. . . eshte plagosur ne kembe. . . tere naten kemi qene b ashke.

Plaka e Llazo Mertirit nuk donte ta besonte: hasmi i burrit i therriste nene, hasmi burrit i kishte hedhur duart ne qafe. . . E humbi fare. . . dhe si e shastisur e veshtronte ne su çunen.

- Rron? rron?. . . o zot! Kjo lufte. . . dhe iu kujtua me nje here Picari eh Senica, qe ishin pajtuar. . . U ngrene tok dhe vane tek i plagosuri e ngriten dhe i lidhen plagen.

çunia kishte grisur njerin menge te kemishes. Grisi edhe tjetren dhe me te shpejte e hipen mbi nje kafshe te

ekonomates dhe me vellane e çunes e derguan ne Kuq.

Plaka e Llazo Mertirit e veshtrio nje here mir e mire çunen pastej u hoth dhe e puthi ne te gjithë fytren. . . me dashurine e nenes. . .

Fusha e Vanoves zjeu ate dite nga te kater anet. . . dhe ne lemenjte shihej gruri . . .

Kur u mbloth brigata e VI ne Kuq Llazo Mertirin e bene komandant te kompanis se dyte dhe çunen Komisar. . . Dhe Llazo Mertiri me gjithë çunen vate gjer ne Bosnje. . .²⁵⁶

24. Versöhnung in einer Blutrachesache

Der Abend nahte, und die Partisanen schließe noch. Der Weg hatte sie sehr ermüdet. Aber der Wachtposten ging auf und ab. Und einmal sagte er zu einem Manne, den er neben sich hatte:

- Steh auf, Freund !

- Warum ?

- Und du fragst ? Die Deutschen !

- Gut, gut, vornehmer Junge ! Es war ja nicht das erste Mal, daß çunia seinen Kopf hob

dann streckte er wieder einigemal seine Beine aus, hernach erhob er sich und fing an, ein über das andre Mal zu gähnen.

- Lieber Freund, verstehst du ? Die Deutchen, sag ich dir. Steh auf, damit wir uns fertigmachen.

- Damit wir uns ferigmachen? Wir sind ja doch fertig

- O ! Du hast dich nie darum gekümmert. Hier ist Krieg, und du . . .

Aber warum sagt man es ihm nicht auf andere Weise? Fiel ihm çunia ins Wort, dabei rieb er sich immer noch die Augen und gähnte. Dann streckte er sich noch einmal gut aus und schießlich sprang er auf die Beine. Er schaute rund um sich. Er schüttelte den Kopf und sagte zu sich solbst: „, Warum lassen sie uns denn nich eine Nacht ruhin schlafen lieber Fround? . . .

Aber, wie immer es auch sei . . .“ und lachend sagte er noch lauter :

- Wir haben sie doch nicht aus den Augen gelassen !

Er schüttelte einmal seine drei Handgranaten, die er am Patronengürtel aufgehängt hatte, nahm sein Gewehr und bezog seine Stellung. Die Partisanen erhoben sich alle. Ein nderer Partisan, etwas weiter entfernt, rauchte eine Zigarette in seiner zur Faust geballten Hand

- Lösch sie aus! Sagte ihm der Geschvaderk kommandant, - Hörst du sie nich? Sie sind nahe, man hört schon von ihnen die Tritte ihrer Füße . . .

- Gut, du Bösertiger – antwortete ihm der Partisan, der seine Zigarette rauchte in der zur Faust geballten Hand, - und wenn sie uns säben, so wär es ja gut, wenn sie kämen, Wir sind ja hier. Diese drei Partisannen waren vom ersten

²⁵⁶ Lambertz, M., Albanische Chrestomathie, f.165-168.

Geschuader der zweiten Kompanie, die Stellung genommen hatten am Rande der fer von Piluri, vor und über Himara. Vor kurzem waren sie gekommen aus Kuçi. Die Deutchen kamen auf einmal irgendwo zum Vorschein mit Maultieren, die bis zu den Obren Beladen ware, sie traten hier ihren Rückzug an, ohne recht herauszutreten aus den Weinbergen, die über Spiele lagen. – An jenem Tage in der Frühe war ed das ganze Sinnen der Deutchen gewesen, die Partisanen aus ihren Stellungen zu vertreiben, Auf der Hauptstraße hörte man ein Automobil, das auf dem Wege nach Vuno hin und her fuhr. Einen Tag vohrer hatten sie auch alles Vieh von Himara gesammelt und hielten es im Kasernenhofe. Diese worte hatte einer aus Piluri gebracht, der es berufsmäßig betrieb, mit seinen Nasen löchern diesen Angelegenheiten nachzuschnüffeln, und er erklärte sie dann so gut, wie wenn er dort wäre. Dann erzähle er auch, wie es durch Pilur viele Wege gäbe, aber, wenn er darüber sprach, wieviel Stunden man zu diesem Wege brauche, dan ging ihm die Rechnung niemals gut aus.

- Und . . . nehmen wir als Beispiel das Tal von Vanova, wenn sie das Getreide dreschen,-

so hat ihm eines Tages ein Partisan lanchend gessgt . . . daraufhin schaute er ihm in die Augen und sagte ihm : Daß dich der Schlag nicht treffe.-

Als diese Nachricht verbreitet wurde, da sammelten die Fraun von Vanova so schnell wie möglich das Getreide von den Tennen und saßen wis versteckt hinter ihrem Getreide.

- Num, sagte eine Pilurjotin, warum sitzt ihr hier, wie wenn auch die Schlange in den Kessel gefallen wäre? Al ! Sie brauchen Zeit, bis sie hierherkommen Aber so sprichst du immer. Warum können sie denn nicht vin dem Wege nach Qeparo kommen und von der Seite von Jelini, genau bis hierher. . .

- Oder glaub ihr, daß ihnen das zu schwer wird . . .

- Wenn wir sie lassen !

- Warum ?

- Warum ? Gibt es denn keine Partisanen ?

In dieser Zeit rafften die anderen Frauen sich auf und faßten sich ein Herz. Etwa zwei worfelten das Getreide, dennn an jenem Abend wehte ein frischer Wind, so daß es dort im Tale von Vanova angenehm war, während es zur Mittagszeit wie in einem Brunnen gewesen war. Die zweite Kompanie des zweiten Bataillons streckte sich auf dem Boden aus, kaum daß sie angekommen war, und zwar von dem Ufer, auf dem die Kirche stand, bis herunter, wo der Weg von Pilur nach Qeparo aufwärts zu steigen anfängt. An jenem Nachmittag war Llazo Mertiri, sobald er sein Getreide von der Tenne weggeschafft und ins Gebirge gebracht hatte, sofort nach Vanova zurückgekebrt un streckte sich dort aus hinter einem Strohaufen, Etwa zwei seiner Dorfmitbewohner hatten ihn gesucht, aber sie hatten ihn nicht geunden.

. . . Ihn hatte der Schlaf erfaßb, sobald er sich ausgestreckt hatte. Den ganzen Tag hatte er gearbeitet und war sehr müde. Seine Frau unterhielt sich gerade mit den Frauen des Dorfes auf einer Tenne, nahe dem Brunnen. Soe richtete ihre Worte mehrmals an ihren Gatten, Aber er antwortete ihr nicht.

- Wer weiß, wo ihn der Schlaf gepackt hat . . . und sie ging von den Tennen weg, um ihn zu suchen, denn wer weiß was ihm zugestoßen sein konnte. – Oft bringt eine Stunde soviel Verhängnis, wie es sonst das ganze Hahr nch bringt,- sagte die alte Frau des Llazo Mertiri.

- Da hast du ganz recht, such ihn nur, gute Alte, denn wer weiß, was ihm passiert ist,-

sagten ihr die Frauen des Dorfes und fingen an, einander in die Ohren zu Sprechen.

Llazo Mertiri hatte eine alte Feindschaft gehabt infolge seiner schelmischen Natur. Aber gar so schnell ging es nicht, sie konnten ihn nicht umbringen, denn er war ein Bursche, mit dem es nicht gut anzubinden war.

Den steilen Hang von Pilur kletterte er empor wie ein Reh. Wo immer du ihn suchtest, du fandest drin den Llazo Mertiri. In Himara hatten sie Furcht vor ihm . . . anfangs sprachen sie nicht vor ihm. Und wem das Geräch in Gang gekommen war, dann ließen sie ihm alle freien Lauf . . . Aber der Haß des Llazo Mertiri war es, wenn jemand eine Lüge sagte und die Ruche des Dorfes störte.

Auch jene Nacht hatte Llazo Mertiri kein rechtes Vertrauen gehabt, darum schlief er dort hinter einem Strohhaufen ganz ruhig und drehte sich auch nicht einmal auf die andere Seite.

Einige Zeit vorher hatten die Partisanen ihn gefragt, warum er denn nicht Partisan geworden sei . . .

Llazo Mertiri war noch nicht Partisan geworden. Aber Wache hielt er immer im Dorf, er begleitete die Partisanen als Kurier, und niemanden entließ er mit leeren Händen, der zu ihm ins Haus kam. Es war schon lange Zeit her, daß sein Feind Partisan geworden war. Und als er ihn einmal auf der Straße getroffen hatte, er ihm gesagt: „, Tod dem Faschismus.“ Aber Llazo Mertiri hat ihm keine Antwort geben, Ein Genosse der mit ihm war, wunderte sich, wieso einer aus Piluri, das so viele Partisanen ausgesandt hatte, nicht geantwortet hatte „, Freiheit dem Volke“. Da wurde er wild und machte den Versuch zzu sprechen, aber sein Genosse hielt ihn zurück.

- Das hat nichts zu sagen ! Wir haben alte Feindschaft miteinander, ich und jener, darum hat er nichts gesagt.

Seine Frau suchte ihn damals die ganze Nacht, aber si konnte ihn nicht finden, und sie wurde besorgt und hatte keine Ruhe. Sie dachte immer nur an Unheil. . .

o, sagte sie bei sich: Das Wasser schläft, der Feind schläft nicht. . . und sie dachte daran, wie einige Zeit vorher ihm die Feinde zwei-, dreimal unterwegs begegnet waren, aber sie hatten ihm nichts antun können. . .

Trotz alledem sammelte sie sich nach und nach in ihrem Gemüte, denn sie hatte gehört, daß die Partisanen jetzt ihre Feindschaften aufgegeben hätten. Und die Feinde des Llazo Mertiri waren schon seit langem als Partisanen ausgezogen.-

Als die alte Frau des Llazo Mertiri daran dachte, da mußte si lächeln.

Einige Zeit vorher war das Gerede verbreitet worden, daß Progonati und Senica sich ausgeglichen hatten wegen ihrer alten Feindschaften . . . und die alte Frau des Llazo Mertiri pflegte immer zu sagen, so oft die Rede darauf kam: - Wie gut haben sie daran getan. Dieser Krieg hat Gutes getan, denn . . . er bringt die Menschheit in das richtige Geleise.

Seitdem die Nachricht verbreitet worden war, daß die Deutschen nach Pilur hinaufstiegen, war manche Stunde vergangen, aber noch hatte man keinen schuß vernommen. In jener nacht schloß niemand die Augen, Einer nach dem ander zogen sie aus ihrer Dose den Kuchen aus Kornbrot.

- Wir werden sie fassen – sagten die Bauer – Vielleicht werden wir auch in die Berge gehen Wir müssen nur unser Leben retten, alles andere, was wir brauchen, haben wir.

Aber die Gedanken der alten Frau des Llazo Mertini kreiseten immer um den Llazo. Als sie von Suchen ermüdet war, von Suchen im Tale von Vanova, machte sie sich ins Dorf auf.

- Wer weiß, sagte sie, ob er nicht zu den Partisanen gegangen ist.

Sie war noch nicht bis zur Kirche gekommen, da brach schon der Kampf aus. Die Deutschen fingen von Himara an mit Mörsern zu schießen. In den Krämerladen fielen etwa drei Mörser schüsse, einer nach dem andern, und der Alte wurde es dunkel vor den Augen. Mit Mühe langte sie bei der Kirohe an und traf dort einen Partisanen.

- Was hast di, liebe Mutter? – fragte sie der Partisan.

- Ich suche meinen Mann mein Leben, - erwiderte ihm die Alte.

- Dort drüben wird er sein, hhab keine Angst . . .

- Ja . . .

- Die Deutschen können nicht kommen . . . Nein . . . Heute ist auch die zweite Kompanie gekommen. . . Wir sind genug . . . Wie oft haben wir mit ihnen gekämpft. . .

- So möge dein Mund gesegnet sein, mein Leben, - sagte ihm die Alte und stellte sich nahe dem Partisan auf und sah ihn mit Freude an. . .

- Warum schaust du mich so an, Mutter?

- Ach, meine Leben ich muß an Llazo denken. . . Als er noch so jung war wie du, da. . .

- Was für ein Llazo?

Der Partisan brach sofort das Gespräch ab und holte eine Tebaksdose hervor und drehte sich schnell eine Zigarette. Der Kampf dauerte an . . . Das Feuer der Mörser erleuchtete Pilur taghell. Im Dorf hörte man einige Dächer einstürzen.

Sooft der Schuß traf, machte die Alte ein Kreuz und aus ganzer Seele sprach sie :

- Möget ihr keine Fortschritte machen . . . möget ihr nicht in eure Heimat kommen . . . möge euch euer Haus nicht erwarten. . .

Der Partisan sauchte, lächelnde und schaute auf die alte Frau des Llazo Mertiri, die sich unaufhörlich bekreuzigte und jedesmal sagte :

- Da kann ja niemand nach Hause gehen . . . Nein . . .

Die Alte fragte schließlich den Partisanen :

- Aber woher bist denn du, mein Leben?

- Aus Kuçi, liebe Mutter, ich bin der Brunder des çunia.

- Als die Alte das hörte, da blieb sie starr stehen, Ganz Piluri drehte sich vor ihren Augen, und hätte sie sich nicht auf einen Baum gestützt, so wäre sie umgefallen. . . aber schließlich faßte sie sich und fragte ihn:

- Aber wo hast du deinen Brunder, mein Leben?

- Heute kam er, liebe Mutter, in die zweite Kompanie.

Der Alte war es, als ob sie ein Hirnschlag getroffen hätte.

Den Llazo suchte sie jetzt schon so lange und hatte ihn nicht gefunden. Alle bösen Sachen gingen ihr durch den Kopf . . . und die Rede steckte ihr . . . Er ist hineingefallen ! . . . Er ging durch eigene Schuld ins Unglück ! dachte sie . . . Wovor er sich schützen wollte, davon konnte er sich nicht erretten . . . und sie dachte an die Picarioten und die Senicioten, die sich versöhnt hatten. . .

Das Haus des Llazo Mertiri hatte Feindschaft mit dem Hause des çunia . Es war eine alte wachsende, alte Feindschaft . . . Aber vorher hatten sie keine so große Furcht gehabt. . . Aber seitdem çunia erwachsen war, war die

Furcht gestiegen, denn man sagte, er sei eine Schlange . . . Der andere Brunder war nicht so rabiat. . .

Die alte Frau des Llazo Mertiri hatte die beiden schon sei langer Zeit nicht mehr gesehn. . . und jetzt stand sie von Angesicht zu Angesicht den Feinden ihres Mannes gegenüber. . . Und dachte darüber nach, wann und wie denn diese Nacht zu Ende gehen würde.

Aber der Brunder des çunia sah sie gar nicht böse an, sondern sagte zu ihr.

- Reg dich nicht auf, liebe Mutter, hier in der Nähe muß er doch sein. . . wir werden ihn finden : vielleicht ist auch er in den Kampf gegangen. Erst soll der Kampf zu Ende sein und dann wird es sich zeigen. Die alte konnte keine Ruhe finden, uund es schien ihr, als oh der Kampf niemals aufhören wollte.

Nachdem die Deutschen eine Zeitlang mit ihrem Mörsern geschossen hatten, gingen sie zum Angriff über. Die Partisanen erwarteten sie und schlugen igren Angriff geschickt ab. Nach einiger Zeit war der Kampf zu Ende. In Einiger Entfernung hörte man die Stimmen der Partisanen und aus der Tiefe des Dorfes erklang Gesang.

Bei Tagesanbruch kamen die Partisanen aus ihren Stellungen und erzählten, wie es im Kampfe zugegangen war.

Aus den Stellungen des çunia war noch niemand gekommen . . . aber auch Llazo Mertiri war nirgends zu sehem.

Aber als über das ganze Dorf das Tageslicht fiel und jeder Gegenstand aus dem Talgunde der Straße sichtbar wurde, der Straße , die nach Qeparo führte, da kam ein Partisan.

Die Alte sah ihn und sagte zum Brunder des çunia :

- Schau, da kommt ein Partisan, er hat einen Mann auf dem Rücken.

- Es wird ein Verwundeter sein.

- Der Arme, - sagte die Alte.

Ja dasistder Krieg, meine liebe mutter Mutnche werden getöten. . . manche weden verwundet

Hinter ihnen waren noch drei andere Partisanen, und während sie kamen, wurden es noch mehr.

Als sie aich näherten da schaute die Alte genau hin und erkannte ihn. Es war çunia, der Feind des Llazo Mertiri, Es war schon lange Zeit her, daß sie ihn nicht gesehen hatte, aber sie erinnerte sich guut an ihn. Aks sie ihn sah, da brachte sie kein Wort hervor und wurde kreidebleich.

Als sie Kirche kamen, da legte çunia den Verwundeten auf den Boden und suchte etwas Wasser. Als er seinen Brunder sah und die alte Frau del Llazo Mertiri da lachte er über das ganze Gesicht und fiel ihr um den Hals.

- Meine Mutter, kennst du mich? Ich bin çunia. Das ist del Llazo . . . Er ist am Fuße verwundet. . .

Die ganze Nacht sind wir zusammen gewesen.

Die alte Frau des Llazo Mertiri konnte es nich glauben : Der Feind ihres Mannes nannte sie, liebe Mutter, der Feind ihres Mannes hatte ihr die Hände um den Hals gelegt. Sie geriet ganz außer sich . . . und wie verwirrt schaute sie dem çunia in die Augen.

- Er lebt? Er lebt ? . . . O, Gott ! Dieser Kriegl . . . Und sie erinnerte ich sofort an Picari und Senica, die aich versöhnt hatten. . . Sie standen allesamt auf und sie gigen zu dem Verwundeten,

richteten ihn auf und verbanden ihm seine Wunde. çunia hattee den einen çrmel seines Hemdes abrerrissen. Jetzt riß er auch den andern çrmel herunter und schnell setzten sie den Verwundeten aufein Tragtier des Bauerngutes, und den Brunder des çunia schickten sie nach Kuçi

Die alte Frau des Llazo Mertiri sah sich noch einmal den çunia mit innigem Blicke an, dann umarmte sie ihn und

küßte ihn über das ganze Gesicht . . . mit der Liebe der Mutter . . .

Das Tal von Vanovawar lebendig an jenem Tage an allen vier Ecken und Enden. . .und auf den Tennen wurde das Getreide gedroschen . . .

Als die sechste Brigade sich in Kuçi versammelte, machten sie den Llazo Mertiri zum Kompaniekommandanten der zweiten Kompanie und den çunia zum Kommissar. . . und Llazo Mertiri marschierte zusammen mit dem çunia bis nach Bosnien. . .²⁵⁷

25. Martesa e Halilit

---

²⁵⁷ Po aty, f.168-172

„ - Kah kam vllá e kah kam motër,
„ - Deksha para, n' u martosha!
„ - Se gjith grát e krahinës, ku janë,
„ - Se gjith vashat e Jutbinës, ku janë,
„ - Bash si motra qi po m' duken.
„ - Dheu m' ka mlue, e fat s' i qita vedit,
„ - Po s' e mora Tanushën e krajlit. –
„ - E un Tanushën vetë e ko' pá.
„ - Kúr kém pasë besë me krajlí:
„ - Gjà má t' mirë s' shef njeri nën ket diell !
„ - *Vetulla e saj* ndrejt si fiskaja;
„ - Shteku i ballit, si shteku i malit,
„ - Kur merr hâna me pranue ;
„ - *Syni i saj*, si kokrra e qershís ;
„ - E ka qërpikun, si krahi i dallendyshës ;
„ - *Ftyra e saj*, si kuqet molla n' degë ;
„ - Hunda ndrejt, si kalëmi i Tushës !
„ - Goja e vogël, si lulja qi shpërthen ;
„ - Dhâmët e bardhë, si gurzit e lumit,
„ - Fill mbas shiut kúr po i shndritë dielli;
„ - *Qafa e saj*, si qafa e pllumbit”:
„ - *Shtati i saj*, si ‘ i shtat çetinet;

„ - Misht e dorës, porsi rrëmi i shemshirit.²⁵⁸

---

²⁵⁸ Palaj,B., Kurti,D., vepra e cit., f.27

25. Halil entführt die Tanusha

Aber Halil sprach: „Ich schwöre einen Eid. Alle **Frauen unseres Landes**, alle Mädchen von Jutbina sind mir wie Schwestern. Sterben will ich, wenn ich nicht Tanusha, die Tochter des Königs, zur Frau gewinne. Ich habe nämlich die Tanusha selbst gesehen, als wir Frieden mit dem Königreiche hatten. Ein wertvolleres Wesen hat noch kein Mann unter dieser Sonne gesehen. **Ihre Augenbrauen** sind wie ein junger Eichenwald, **die Mittellinie ihrer Stirn** ist wie der Pfad über einen Berg, wenn der Mond leuchtet, **ihr Auge** wie die Kirsche, **ihre Augenlider** wie Schwalbenflügel, **ihr** Gesicht wie der Apfel, der sich am Zweige rötet, **ihre Nase** gerade wie der Gewehrlauf aus der Werkstatt des Waffenschmiedes Tusha, **ihr** Mund klein wie die Blüte, die aufbricht, **ihre Zähne** weiß, wie die Kieselsteine des Flusses nach dem Regen, wenn die Sonne sie bescheint, **ihr Hals** wie der Hals der Taube, **ihr Körper** wie der Fichtenstamm, **das Fleisch ihrer Hand** wie die Blüte der Myrte!²⁵⁹

---

²⁵⁹ Maximilian Lambertz, Die Volksepik der Albaner, f.16

26. Koha e ré

Hej, moj Zânë, tý t' kjosha true,
Si s'po t' bje ndër menð per mue,
Punë te hershme me m'kumtue;
Kangë e valle me m'fillue;
Por më rrin tue fluturue
Mollë me mollë e ftue më ftue
Me ato shoqe tue këndue,
Me ato shoqe tue vallzue,
Tue vallzue, moj tue loðrue
Nper leðina e nper ruðina,
Np'r ata brej, aha e çetina,
Kû bân çerçhen gjeraçina,
Bulon molla e lulzon thâna
E prÿjn valle Orë e Zâna
Neper rreze qi lshon hana.
Arðun shtatit si << breshana >>
Rreze diellit ðora e llana,
Ftyra shtrve n' fletë t' ðranðofillit,
Kama matë per gjeth të lilit,
Shartue zâni m'zâ t' bylbylit,
Dishka borë e ðishka brymë
Si najj hylli me ferflimë:

Mori sumlla sumollore,
Mori ðarðha ðimënore,
Si t' shkoi moti kangë e valle
Kangë e valle e zanamare:
Tash e mbas flutrash neper zalle
Tash e mas lulesh nper livaðhe
Herë nðiq sutat neper curra,
Zhytu e mbytu neper gurra,
Ngallit shoqet n' shtiqe t' vshtira:
Si, perzët, ty t'raftë e mira!
T'raftë e mira si t'ká rá,
Bjeshkë e vrrÿ qi m' ké shkelqá!
A ðin shka moj gerxhelí,
Mori rrezja nper frangí:
Se mue kripit m' i rá bora,
Se kah m' lën ásht kama e ðora,
Se eðe as vonë, tham, s' ká me shkue,
N'jetë pertej un pa u kalve,
Prej kah s' lánë kenð me u kthye ðalë...
Pra nðigjoma ktû nji fjalë:
Lëni soð, moj Shtozovallet,
Lëni flutrat t' marrin zallet,

Lêni sutat t' marrin malet:

Shporru vjollcash eðhe lilash,

Shporru gurrash e çurrillash:

Se, perzét, kshtû, moj petritë,

Tuj m' u lá, tuj m'u fllaðitë,

Herë nper hanë e herë nper ðritë,

Drue po m' ngrihesh akull –σ

Drue po fikë mue e veðin – σ;

Eðe lshou prej Dukagjinit,

Kû m'a shkon të cemtët e ðimnit

Neper biga e zvagrra blinit,

E flutrim neper ajrí,

Si njaj hylli qi shkënði

Shkrepë prej mramjet neper eter,

Behma ktû n'ket Lissus t'vjeter.²⁶⁰

---

²⁶⁰ Gjergj Fishta , vepra e cit., f.436-437

26. Die Neue Zeit

Liebe Zäna, bleib mir gnädig!

Denkft du denn gar nicht an mich mehr,

Daß ich künde alte Mären,

Heldenlieder, ehöre dichte?

Nein! Du fliegft ftest fern von mir vom

Apfelbaum zum Apfelbaume,

Quittenbaum zum quittenbaume,

Mit den Schweftern fingft du Lieder,

Tanzeft Reigen mit den Schwestern,

Ringelreihher, fpieleft fröhlich

Auf den Matten, auf den Fluren

Dort im Tannlicht, Buchenwalde,

In der fichten dunklem Hage,

Wo der falk' fein Neft erbaut hat,

Apfelbaum treibt, blüht Kornelkirch' ,

Oren und auch Zänen führen

Ringelreihher, Ehorgefänge

In des Mondes Silbertrahlen.

Bift fo fchlank wie die Brefhána,

Sonnenftrahlen deine Hände,

Deine Arme Sonnenftrahlen,

Dein Geficht wie Rofenblätter,

Abgemeffen an der Lilie

Blatt dein Fuß ift, deine Stimme

Ift ein Vfropfreis auf der holden

Nachtigall melod' fchem Sang;

Schnee teilweise, telweif' Reif,

Funkelblank wie Sternesblinken

Holde, runde blütenknofpe,

Süße Birne, Winterbirne,

Allfort deine Zeit verbrachtet

Du mit Liedern, frohen Reigen,

Liedern, Reigen, hirtenfängen,

Vom Schalmeienton begleitet;

Hafchteft vald die Schmetterlinge

In der Gießbäch' fand' gem Bette,

Bald nach Blumen fahndeft du

Auf den bunten Wiefenplänen,

Jagt bald Rehen nach auf Felfen,

Springft und tauchft in klaren Quellen,

Lockft auf Irrweg' deine Schweftern,

-Fall' nur Gutes auf dein Haupt! –

Dies – bei Gott! – mein Herzenf=

Wunfch!-

Falle auf dein Haupt nur Gutes

Drum, wie' s immer dir zuteil wart!

Denn du haft der Berge Matten,

Haft im tal die Vintertriften

Durch dein Wefen glanzdurchflutet,

Daß fie mir im Herzen leuchten

Weißt du was, mein holdes Schelm=

chen?

Heller Sonntrahl, der durchs

Schießloch

Eindringt in die finftre Kulla,

Schnee hat fich aufs Haar gefenkt mir,

Fuß und Hand fchon heben an,

Mählich mir den Dienst zu künd' gen,

Nicht mehr lang wird' s wahren, deucht

Mir,

Und ich muß hinüber wandern

In das jenfeitige Leben,

Und von dort, fgeht die Kunde,

Lißen fie noch niemand ziehen,

Daß er rückkehr' auf die Erde ....

Drum hör' zu mir! Auf Ein Wort!

Laß' mir heut die Schmetterlinge,

Traute Schwefter Shtozovalle!

-Schirm' der Herrgott eure

Reigen! -

Laß die Schmetterlinge vlattern

Ob der Wildbäch' fand' gen Betten!

Laß' das Reh den Bergerklimmen!

Trenn' von Lilien dich und Beilchen!

Trenn' von Quellen dich und Bächlein!

Denn -- bei Gott ! -- ich fürcht' , mein

Habicht,

Wenn du fo dich badeft, abkühlft,

Bald im Mondfchein, bald bei Taglicht,

Daß du mir zu eifertarrft -- oh!

Daß du umbringft mich und dich -- oh!

Reiß dich los von Dukagjini,

Wo des Winters Froft du durch hältff

In den Löchern hohler Linden!

Fliegend durch den Raum der Lüfte,

Wie das Meteor, das nächstens

Funkgleich durch den Äther zuckt,

Eil' hierher inf alte Liffus,²⁶¹

---

²⁶¹ Maximilian Lambertz, Die Laute des Hochlandes , f. 238-239

PËRFUNDIME

Në tezën e disertacionit të doktoratës „Përkthimet në gjermanisht të teksteve shqipe nga Maksimilian Lamerci – analizë tekstore”, objekt shqyrtimi i studimit janë

analizat tekstore dhe kontrastive të teksteve shqipe, të cilat Maksimilian Lamerci i ka përkthyer nga shqipja në gjermanisht. Këtyre analizave iu kanë shtruar një numër tekstesh të folklorit letrar, siç janë këngë nga eposi i kreshnikëve, përrallat popullore, këngë nga vepra „Lahuta e Malcis” e Gjergj Fishtës dhe tekste nga letërsia bashkëkohore shqipe të përfshira në veprën „Albanische Chrestomathie”. Analizat që u bëhen këtyre teksteve janë njëdrejtimëshe, që do të thotë se ato nisen nga gjuha shqipe në gjermanisht.

Në pjesën e parë të këtij punimi që shtrihet në katër kapituj janë dhënë konsiderata teorike për gjuhësinë tekstore dhe gjuhësinë kontrastive, çështje të tipologjisë së tekstit dhe konsiderata teorike për foljet dhe konektorët. Në fillim është folur për zhvillimin historik të gjuhësisë krahasimtare dhe kontrastive, për dallimet esenciale mes gjuhësisë historike krahasimtare apo komparativizmit dhe gjuhësisë kontrastive, me ç’rast është nënvizuar se e para, gjegjësisht gjuhësia komparative studion zhvillimin historik të gjuhëve të lidhura gjenetikisht mes tyre, pra ajo studion paralelizmat mes gjuhëve. Ndërkaq, e dyta, gjegjësisht gjuhësia kontrastive spikat në radhë të parë kontrastet apo dallimet mes gjuhëve, por duke mos lënë anash edhe ngjashmëritë që kanë dhe duke i studiuar ato gjithëherë në sinkroni. Në vazhdim të punimit trajtohen çështje problemore që lidhen me kuptimin e konceptit „tekst”, përkufizime mbi kohezionin dhe koherencën e tekstit dhe kriteret e tjera të tekstualitetit, ku jepen mendime të studiuesve të njohur të gjuhësisë së tekstit, të cilët kanë bërë përkufizime për tekstin si koncept themelor i gjuhësisë tekstore. Nga diskutimet e këtyre studiuesve rreth përkufizimit të tekstit del qartë se teksti është shenja më e madhe organizative e gjuhës, që definohet si njësi komunikative gjuhësore, me strukturë komplekse, e cila ka ndërvarësi tematike dhe konceptuale. Më tutje, në punim janë dhënë mendime të studiuesve të ndryshëm (Jakobson, O.Jeperson, D.Crystal, Halliday/Hasan, Beaugrande/Dressler, Weinrich, van Dijk, N.Janich, K.Brinker etj) për dy kriteret kryesore të tekstualitetit: kohezionin dhe koherencën si dhe për kriteret e tjera të tekstualitetit: synueshmërinë, pranueshmërinë, njoftueshmërinë, situacionalitetin dhe ndërtekstualitetin.

Në mbështetje të pikëpamjeve të këtyre studiuesve del se koherenca dhe kohezioni në studimet e gjuhësisë tekstore janë dy kriteret apo standardet kryesore të tekstualitetit. Kohezioni përbën strukturën sipërfaqësore të tekstit dhe është gramatikor dhe leksikor. Nga ana tjetër, koherenca tekstore paraqet strukturën e thellë, komplekse dhe shumëdimensionale të tekstit, e cila bën lidhjen tematike të tij në mënyrë të natyrshme. Gjithë kjo, vërteton se teksti si shenja më e madhe organizative e gjuhës, mund të konsiderohet si i tillë kur këto dy kriteret të tekstualitetit nuk mungojnë dhe kanë ndërvarësi mes veti.

Krahas paraqitjeve të mendimeve të studiuesve të gjuhësisë tekstore mbi konceptin „tekst” dhe kriterëve kryesore të tekstualitetit, kohezionit dhe koherencës, në punim janë dhënë konsiderata të studiuesve dhe për tipologjinë e tekstit (E.Werlich, N.Janich etj.), të cilët në këtë drejtim dallojnë grupet e tekstit, tipat e tekstit dhe format e tekstit.

Në kuadër të konsideratave teorike për tekstin, në mënyrë të veçantë jemi përqendruar në dijen teorike për rëndësinë që kanë foljet dhe konektorët për strukturën e tekstit dhe diskursit. Në këtë mes jemi fokusuar në funksionin e kohës (Tempus) në tekst, kuptimet e mënyrës së foljes (Modus), përkufizime të aspektit (Aspekt) dhe mënyrës së veprimit (Aktionsart), funksionin e vetës (Person) dhe të numrit (Numerus) në situatën e ligjëritimit, diatezën (Diathese), format e pashtjelluara të foljeve (infinite Verbformen), dhe funksionin e tyre si dhe në mendimet e studiuesve për konektorët e tekstit, gjegjësisht junktorët (Junktoren) në gjuhën shqipe dhe në gjuhën gjermane.

Njohuritë teorike shkencore nga fusha e gjuhësisë tekstore të paraqitura në pjesën e parë të studimit kanë qenë të nevojshme, sepse më kanë shërbyer për interpretim dhe analiza konkrete të teksteve shqipe që Maksimilian Lamerci i ka përkthyer në gjuhën gjermane.

Derisa në pjesën e parë të studimit është paraqitur dija teorike e domosdoshme për tekstin, konstituentët e tekstit, tipologjinë e tekstit, për foljet dhe konektorët si shenja të rëndësishme të strukturës sipërfaqësore dhe të strukturës së thellë të tekstit, në pjesën

qendrore të këtij studimi janë bërë analiza tekstore e kontrastive të teksteve, të cilat janë vendosur në fund të punimit. Gjatë analizave të teksteve të përzgjedhura në shqip dhe në gjermanisht janë bërë përpjekje të analizohen në radhë të parë rëndësia dhe funksionet që kanë foljet dhe konektorët në kuadër të strukturës së tekstit, pa lënë anash dhe shenjat nominale, determinantët si dhe referentët e tyre.

Duke trajtuar shenjat verbale në tekste jemi fokusuar sidomos në përdorimin e mënyrave dhe kohëve të tyre në këto tekste. Hulumtimi i përdorimit të dëftores dhe kohëve të saj në tekstet e analizuara dëshmon se përdorim të shpeshtë në të dy gjuhët kanë kohët e regjistrit narrativ, sepse këto tekste janë tekste narrative. Në mbështetje të analizave të bëra del se format kohore të së pakryerës dhe të më se të kryerës së dëftores së shqipes që i takojnë regjistrit narrativ, Lamberci i ka përkthyer në gjermanisht poashtu me forma kohore të regjistrit narrativ, gjegjësisht me Präteritum dhe Plusquamperfekt të mënyrës dëftore. Ndërkaq, format kohore të së kryerës së thjeshtë të dëftores së teksteve shqipe, në tekstet e analizuara në gjermanisht janë paraqitur të shumtën në Präteritum. Mirëpo, krahas kohëve të regjistrit narrativ në tekstet origjinale dhe ato të përkthyer më rrallë janë të pranishme dhe format kohore të së tashmes (Präsens) dhe të së kryerës (Perfekt) së dëftores, që i takojnë regjistrit komentues. Dhe kjo është krejtësisht e arsyeshme, meqë siç është e ditur nuk ka tekste të pastra narrative.

Në tekstet e përrallave popullore është vërejtur se marrëdhëniet kohore të foljeve si shenja kohezive të tekstit shprehin varësi të njejtë temporale mes dy gjuhëve. Varësia temporale mes fjalisë kryesore dhe fjalisë së varur, e cila paraqet zhvendosjen e kohëve në tekst shpreh njëkohëshmëri (Gleichzeitigkeit), parakohëshmëri (Vorzeitigkeit) dhe paskohëshmëri (Nachzeitigkeit).

Gjatë analizave të teksteve në vazhdim është hulumtuar funksioni tekstndërtues i lidhores (Konjunktiv) dhe kohëve të saj në të dy gjuhët. Në bazë të shqyrtimeve të përdorimit të lidhores në tekstet në gjuhën shqipe shihet se dhënësi i dërgon marrësit veprime të mundëshme dhe të detyrueshme, të cilat shprehin urdhër, qëllim, shkak dhe

kusht. Mesazhi i teksteve shqipe i shprehur përmes lidhore me këto nuanca modale kryesisht bartet edhe në tekstet e përkthyer. Mirëpo, përderisa në tekstet e analizuara shqipe shenjat kohezive verbale që realizojnë këto mesazhe shprehen kryesisht përmes lidhore, ato në gjuhën gjermane paraqiten me forma verbale të përziera si me të tashmen, të kryerën dhe të ardhmen e dëftores; të tashmen dhe të pakryerën e foljeve modale të dëftores; me lidhore; me urdhërore dhe me forma infinite të foljeve me ose pa parafjalën „zu”.

Në mbështetje të hulumtimit të funksioneve kuptimore dhe të përdorimit të mënyrës urdhërore në tekstet e analizuara në vargje dhe në prozë në të dy gjuhët rezulton se në realizimin e kohezionit dhe koherencës së këtyre teksteve edhe mënyra urdhërore krahas shenjave të tjera tekstndërtuese ka rëndësinë e vet. Nga analizat e bëra në këto tekste në plan kontrastiv del se mënyra urdhërore e shqipes në shumicën e rasteve shfaqet njësoj në tekstet e përkthyer, që do të thotë së Lamberci urdhëroren e shqipes e ka përkthyer me urdhërore në gjermanisht. Lamberci përpiket të jetë konsekuent, meqë modaliteti i dëshirës përmes urdhërores shfaqet në të dy gjuhët si urdhër i prerë, por edhe si urdhër me nuanca kuptimore të dëshirës (këshillë, kërkesë, grishje, lutje, lejim etj.). Urdhërorja duke qenë formë foljore që shpreh modalitet me nuanca dëshire ka fuqi shprehëse dhe funksion të theksuar emocional. Prandaj, në këto tekste letrare të analizuara, vlera emocionale e urdhërores që shpreh qëndrimin e folësit e shton peshën stilistike të këtyre teksteve.

Gjatë zbërthimit të optativit në shembujt e teksteve në të dy gjuhët vërehet se optativi si në përralla ashtu dhe në këngët e Lahutës del me dy vlerat e veta kuptimore – atë të urimit dhe të mallkimit. Dëshirorja e shqipes, e cila në shumicën e rasteve shfaqet me kohën e tashme që ka kuptimin e së ardhmes bartet kryesisht me elemente të lidhore (Konjunktiv I) të gjermanishtes, qoftë kur ka funksion anatemes, qoftë kur ka funksion urimi. Në tekstet e përkthyer shihet se fjalitë që shprehin urim në gjermanisht të gjitha dalin me foljen modale „mögen” në lidhore (Konjunktiv I), kurse fjalitë që shprehin mallkim përkthehen kryesisht pa folje modale, apo me ndonjë folje tjetër që gjithashtu del

në Konjunktiv I dhe shumë rrallë dëshirorja e shqipes në gjermanisht paraqitet me dëftore (Indikativ) apo mënjanohet fare dukë varfëruar fuqinë emocionale të tekstit shqip. Përfundimisht, optativi i shqipes në tekstet e analizuara, stilistikisht shfaq ndjenja shumë më fuqishëm se sa mundësia e shfaqjes së këtyre ndjenjave përmes fjalisë dëshirore në gjermanisht.

Krahas dëshirores edhe habitorja e teksteve të analizuara të shqipes shihet se nuk bartet me ekzaktësi të plotë në gjermanisht për shkak të mungesës së formave të mvetësishme të tyre në këtë gjuhë. Po t'i referohemi versioneve të teksteve të përkthyer, mungesën e formave të posaçme të habitores, Lamberci është përpjekur ta bëjë me forma të ndryshme kohore të shenjave verbale në mënyrën dëftore. Përcaktimi i Lambercit që habitoren e shqipes ta përkthejë me dëftore duket se zvogëlon emocionalitetin e habitores së shqipes. Format kohore të habitores të përdorura në tekstet shqipe, siç janë koha e tashme dhe koha e kryer në tekstet e përkthyer, Lamberci i ka dhënë me preteritin e dëftores. Edhe pse modaliteti i vërtetësisë në tekstet e përkthyer shprehet në mënyrën dëftore, ndjenja e habitës dhe ngjyrimet emocionale të saj duket se nuk realizohen në mënyrë të plotë.

Në mbështetje të hulumtimeve të bëra në tekstet shqipe të përkthyer nga Lamberci, krahasuar me përdorimin e mënyrave të tjera, kushtorja si mënyrë e foljeve, megjithë përpjekjet, nuk është gjetur në asnjë rast. Për këtë arsye, në tekste janë hulumtuar fjalitë me kuptim kushtor. Kështu, sipas përdorimit në tekste, mund të konstatohet se këto fjali janë më të pranishme në përralla dhe më rrallë në tekstet në vargje si në këngë kreshnike dhe në poemat e „Lahutës së Malcis”. Duke shqyrtuar përdorimin e fjalive kushtore në tekste shihet se fjalitë kushtore të shqipes të ndërtuara me pjesëzën mohore „pa”, në tekstet e përkthyer dalin me ndajfoljen „sonst”; fjalitë kushtore të shqipes të ndërtuara me lidhëzën „n”, në gjermanishte shfaqen poashtu me lidhëzën kushtore „wenn” (nëse). Edhe fjalitë e varura shkakore me lidhëzën „se” në raste kur mund të zëvendësohen me ndajfoljen „ndryshe” në tekstin shqip dhe me ndajfoljen „sonst” në gjermanisht, kanë vlerë kuptimore kushtore. Dhe së fundi, fjalitë e

varura kushtore, të realizuara me lidhëzën „por” në rastet e trajtuara kanë gjithashtu vlerë kuptimore kushtore në të dy gjuhët.

Veç rëndësisë së formave finite për strukturën e teksteve në të dy gjuhët, vëmëndje e posaçme në studim i është kushtuar edhe përdorimit të formave infinite të foljes, siç janë përcjellorja (Gerundium – Partizip I), paskajorja (Infinitiv) dhe pjesorja (Partizip), të cilat kanë shtrirje të gjerë në këto tekste.

Përdorimi i përcjellores në tekstet e analizuara në të dy gjuhët pothuajse shfaqet me funksione të njejta. Edhepse funksionet e përcjellores së shqipes dalin të përafërta me ato të gjermanishtes në tekste, mënyra e ndërtimit të tyre dallon në tekstet e përkthyer. Format me të cilat shprehet përcjellorja e shqipes në tekstet në gjuhën gjermane janë dëftorja (Indikativ), përcjellorja (Partizip I), infinitivi i ndërtuar me „zu” (Infinitiv mit „zu”) si dhe format e ndërtuara nga ndajfolja dhe emri.

Përkritazi me përdorimin e paskajores (Infinitiv) në tekstet shqipe të përkthyer nga Lamerci, do thënë se kjo formë infinite ka shtrirje të gjerë në to, meqë këto tekste kanë strukturë tregimtare, gjegjësisht rrëfimtare. Ky konstatim mund të bëhet qoftë kur është fjala për tekstet narrative në vargje (poemat e Lahutës, këngët kreshnike, këngët historike) apo edhe për llojet e tregimeve popullore (përrallat, gojëdhënat dhe tregimet që i përkasin letërsisë së shkruar). Në tekstet, në të cilat është gjurmuar përdorimi i paskajores së tipit „me + pjesore” i dialektit gegë të shqipes, kur në tekstet shqipe është me funksion përcaktor, në tekstet në gjuhën gjermane bartet me folje modale, infinitiv dhe me mënyrën dëftore të foljeve. Kurse, kur ka funksion qëllimor, në tekstet e përkthyer bartet në shumicën e rasteve me infinitiv me „zu”, me infinitiv pa parafjalën „zu” dhe me folje modale.

Dhe së fundi, pjesorja si formë infinite e foljeve, e cila ka tipare kuptimore e gramatikore të foljes dhe të mbiemrit të nyjshëm, në tekstet e shqyrtuara del më rrallë e përdorur krahasuar me paskajoren dhe përcjelloren. Pjesorja e shqipes në këto tekste kur ka tipare të foljes, në tekstet e përkthyer del me folje në mënyrën dëftore (Indikativ),

kurse me tipare të mbiemrit, në bazë të gjetjeve në tekstet e përkthyer, ajo ndërtohet me folje në mënyrën dëftore (Indikativ) dhe me pjesore (Partizip II).

Në kuadër të gjurmimit të konektorëve, si mekanizma të rëndësishëm kohezivë dhe tekstformues, në studim jemi përqendruar sidomos në lidhëzat si konektë që krijojnë marrëdhënie shtesore, shkakore dhe kundërshtore në tekste.

Duke hulumtuar përdorimin e lidhëzave që krijojnë marrëdhënie shtesore në tekstet e analizuara rezulton se krahas marrëdhënies së mirëfilltë shtesore, që ndërtohet me anë të lidhëzave bashkërenditëse këpujore e, dhe, edhe, ato realizojnë edhe marrëdhënie shtesore – kundërshtore apo dhe marrëdhënie shtesore me vlera shkakore mes fjalive që i bashkojnë. Struktura dhe kuptimi i marrëdhënies shtesore, që realizohet përmes këtyre lidhëzave në tekst rendit veprime, ngjarje dhe fakte e paraqitura në të. Marrëdhënia shtesore – kundërshtore në shembujt e shqyrtuar të teksteve është e barasvlerëshme në të dy gjuhët, meqë në këta shembuj konekti këpujor mund të zëvendësohet me konektin „por” të shqipes dhe „aber” të gjermanishtes. Kurse, marrëdhënia shtesore me vlera shkakore, që realizohet me konektë këpujorë në të dy gjuhët mund të zëvendësohet pa humbur kuptimin dhe me lokucione lidhëzore me kuptim shkakor në shembujt e shqipes, ndërkaq në gjermanishte edhe me lidhëza shkakore.

Në tekstet e diskutuara të shqipes, që Lamerci i ka përkthyer në gjermanisht, lidhëzat kundërshtore në tekstet e letërsisë së shkruar për nga llojet janë shumë më të pranishme se sa në përralla dhe në gojëdhëna. Ky konstatim mbështetet jo vetëm në qasjen e tregimeve të analizuara, por edhe në hulumtimin e krijimeve të tjera letrare dhe folklorike, që i kishte përkthyer Lamerci në gjermanisht. Edhe konektët kundërshtorë, të shprehur me lidhëza kundërshtore, gjatë gjurmimeve që janë bërë hetohet se në tekstet origjinale dhe të përkthyer nga Lamerci ndërtojnë marrëdhënie kundërshtore të mirëfilltë, marrëdhënie përqsore – kundërshtore, marrëdhënie kundërshtore – kufizuese dhe marrëdhënie lejore. Kështu, marrëdhënia përqsore – kundërshtore e shembujve të shqipes, në të shumtën e rasteve në tekstet e përkthyer shfaqet me marrëdhënie

përqasore – kundërshtore dhe më rrallë jepen me lidhëz lejore (konzesive Subjunktion). Ndërkaq, marrëdhëniet e tjera të teksteve shqipe, si marrëdhina kundërshtore – kufizuese dhe kundërshtore – lejore në gjuhën gjermane, jepen më së shpeshti me marrëdhënie kundërshtore të mirëfilltë dhe me rrallë me lidhëzën kundërshtore „aber” (por), e cila në rastet e shqyrtuara realizon kuptime kundërshtore lejore.

Në mbështetje të kuptimit semantik dhe të ndërtimit strukturor të fjalive, fjalitë shkakore të bashkuara me anë të konektëve shkakorë, në tekstet e analizuar paraqiten si fjali shkakore argumentuese të pyetjes, fjali shkakore të vlerësimit, fjali shkakore të drejtëpërdrejta dhe fjali shkakore përmbyllëse.

Fjalitë shkakore argumentuese të pyetjes të ndërtuara me konektin „se”, në tekstet shqipe përlligjin dhe motivojnë pyetje dhe tregojnë arsyen përse bëhet pyetja. Ndërkaq, në tekstet e përkthyer ato janë dhënë ose me lidhëzën shkakore „denn” që tregon shkakun e veprimit ose me lidhëzën e fjalive të varura pyetëse (Interrogativnebensätze) „ob”.

Fjalitë shkakore të vlerësimit, të ndërtuara me lidhëzën „se”, në tekstet shqipe tregojnë shkakun e veprimit të fjalisë kryesore duke e vlerësuar atë. Këto fjali shkakore me vlera të tilla në tekstet e përkthyer barten me lidhëzën „denn” si lidhëz e mirëfilltë shkakore apo edhe me lidhëzën krahasuese (Vergleichskonjunktion) „als ob”.

Në tekstet e analizuar hulumtimi i fjalive të varura shkakore të drejtëpërdrejta, të ndërtuara me lidhëzën shkakore „se” paraqet shkakun e fjalisë kryesore në mënyrë të drejtëpërdrejtë. Në tekstet e përkthyer fjalitë e varura shkakore të drejtëpërdrejta janë dhënë me lidhëzën e mirëfilltë „denn”.

Dhe në fund konektorët shkakorë që krijojnë marrëdhënie shkakore përmbyllëse, të shfaqura me anë të konektit shkakor „prandaj” në tekste shqipe tregojnë rrjedhën dhe përmbylljen e veprimit të fjalisë kryesore duke paraqitur shkakun e veprimit. Kurse, në tekstet në gjuhën gjermane, këto raporte mes fjalisë kryesore dhe fjalisë së varur paraqiten me ndajfoljen propozionale (Präpositionaladverb) „darum”.

Derisa në studim janë bërë përpjekje që shenjat verbale dhe konektorët të hulumtohen më gjerësisht në tekstet shqipe dhe ato të përkthyer, hulumtimi i shenjave emërore, determinantëve të tyre, referencave nominale dhe kuazi-përsëritjeve në tekste janë trajtuar më shkurtimisht.

Nga shembujt e analizuar shihet se determinantët e emrit, siç janë emrat në gjinore ose mbiemrat në tekstet e shqipes, në tekstet e përkthyer në gjermanisht barten me emra në gjinore, mbiemra ose me kompozita. Kurse, shenjat refernciale të emrit, si në tekstet e shqyrta shqipe ashtu dhe në tekstet e përkthyer, dalin me përemra pronorë, të cilët me shenjat nominale përshtaten në numër dhe gjini. Mirëpo, do theksuar se pozicioni i shenjave refernciale të përemrit në tekstet shqipe dallon nga pozicioni që zënë shenjat refernciale në tekstet e përkthyer. Këto shenja në tekstet e shqipes janë të vendosura pas emrit në të gjitha rastet, ndërkaq në tekstet në gjuhën gjermane janë të vendosura para tij.

Për sa u përket kuazi-përsëritjeve të shenjave nominale, mund të thuhet se edhe kuazi-përsëritjet kanë rëndësi të madhe në strukturën e teksteve me vlerë letrare poetike, sepse ato realizojnë efekte artistike me karakter krahasues dhe metaforik dhe janë përbërës të stilit të këngëve. Në tekstet e analizuara përmes përsëritjeve të shenjave nominale realizohet stil i veçantë. Stili bëhet dhe më i veçantë duke u rimuar vargjet njëra me tjetrën. Ndërkaq, në tekstin e përkthyer stili nuk është dhe aq i fuqishëm si në tekstin origjinal dhe vargjet nuk janë të rimuara.

Meqenëse tekstet shqipe të përkthyer nga Lamerci në gjermanisht janë krijime fiktive gjegjësisht letrare, është hetuar se sidomos shenjat verbale kanë funksion të theksuar shprehës figurativ që do të thotë se kanë rëndësi të posaçme në realizimin e stilit. Mirëpo, edhe shenjat e tjera, siç janë konektorët, të cilët bëjnë lidhjen sintaksore dhe semantike të mendimeve në tekste, poashtu kanë vlera gjuhësore-stilistike të ligjërit.

Ndër mënyrat e foljes me ngarkesë të theksuar emocionale dhe stilistike në tekstet në vargje të përkthyer nga Lamerci e sidomos në „Lahutën e Malcis”, por edhe në përralla dallohen mënyrat më të shenjëzuara apo më të markuara të verbit, siç janë dëshirorja, urdhërorja dhe habitorja. Mirëpo, kjo nuk do të thotë se folja në mënyrën dëftore, lidhore e kushtore nuk shpreh efekte ideoemocionale e stilistike në këto tekste.

Funksioni stilistik i dëshirores në tekstet e shqyrtuara në vargje dhe në prozë shpreh ndjenja të fuqishme emocionale në formë urimi, mallkimi e betimi. Krijimet narrative të Lahutës dhe të përrallave popullore me forcë shprehëse stilistike në tekstet shqipe, duket se nuk janë realizuar me forcë të njëjtë stilistike në versionet e përkthyer nga Lamerci, meqë gjuhës gjermane i mungojnë format e mvetësishme gramatikore të optativit. Megjithatë, Lamerci ka arritur të përcjellë te marrësi kuptimin stilistik të dëshirores, por me shenja verbale në Konjunktiv I dhe me shenja verbale modale, që gjithashtu përdoren në Konjunktiv I.

Vlerat stilistike të mënyrës urdhërore të teksteve të analizuar në vargje dhe në prozë arrihen me anë të zhvendosjes kuptimore të urdhërit. Duke u bërë zhvendosje kuptimore dhe kohore e urdhërores, begatohet kuptimësia e saj me nuanca të reja kuptimore si urdhër i prerë, urdhër i butë, grishje, lutje, lejim, këshillë etj. Këto nuanca kuptimore të urdhërores në tekstet e analizuar kthehen në veçori shprehëse stilistike. Shumica e nuancave kuptimore të urdhërores barten dhe krijojnë vlera kuptimore stilistike edhe në tekstet e përkthyer.

Sikurse dëshirorja ashtu edhe habitorja është mënyrë me ngarkesë shprehëse ndjenjore dhe ka potencial të fuqishëm stilistik në tekstet e analizuar. Sa u përket teksteve të përkthyer në gjuhën gjermane, shihet se në habitoren e gjermanishtes ngarkesa emocionale dhe stilistike e habitores së shqipes nuk del aq fuqishëm e realizuar. Mendojmë që kjo ndodhë për shkak se habitorja në gjuhën gjermane nuk ka forma gramatikore më vete.

Krahas formave finite të markuara të foljes, të cilat janë përbërës të veçantë të stilit, në tekstet e analizuara edhe format infinite kanë rëndësi në ndërtimin e tij. Kështu, paskajorja duke shprehur veprim në proces, përmes funksioneve të veta në tekste, paraqet imazhe poetike në strukturën e teksteve narrative, si në këngët kreshnike, poemat e Lahutës dhe në përralla popullore. Poashtu edhe përcjellorja që ka përdorim të gjerë në këto tekste, duke shoqëruar veprimin e foljes kryesore, gjuhën e teksteve e bën emocionalisht shprehëse. Kurse, pjesorja me tiparet e veta të foljes dhe të mbiemrit të nyjshëm, sidomos në këngët e Lahutës, kthehet shpesh në mjet të vlefshëm artistik.

Derisa format finite të foljes në tekstet shqipe që kanë ngarkesë stilistike dallohen nga ato të gjermanishtes, shprehësia stilistike e formave infinite të shqipes në shumicën e rasteve përafrohen me ato të gjermanishtes.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Dissertationsthese „Die Übersetzungen der albanischen Texte von Maximilian Lambertz ins Deutsche – Textanalyse“ hat das Objekt der Untersuchung den Korpus, der von Lambertz aus dem Albanischen ins Deutsche übersetzt ist. Diese Texte, die von Lambertz ins Deutsche übersetzt sind, gehören zur zeitgenössischen sowie zur traditionellen albanischen Literatur. Allerdings werden im Korpus seiner Übersetzungen, auch literarische Folkloretexte

untersucht, wie: Märchen, Sagen und epische Lieder. Hier muss erwähnt werden, daß bislang keine Studien in Bezug auf die Textanalyse dieser Übersetzungen gemacht worden sind. Daher ist das Ziel unseres Studiums, diese Übersetzungen ins rechte Licht zu rücken, nicht auf eine traditionelle Art und Weise, sie nähert sich aber dem Text und behandelt ihn als eine größere kohärente und kohäsive Einheit. Während der Untersuchungen wurde eine Auswahl der Texte getroffen. Dabei sind Texte der geschriebenen Literatur sowie mündliche Literaturtexte ausgewählt worden.

Bevor mit den textuellen und kontrastiven Analysen der von Lambertz, vom albanischen ins Deutsche übersetzten Texte begonnen wird, die die grundlegende Definition dieses Studiums stellen, finden in besonderen Kapiteln die notwendige Darstellungen, der theoretischen Überlegungen über den Text, Textstruktur, Textkonstituenten, Texttypologie, insbesondere die Überlegungen von Linguisten über die Verben und Konnektoren statt. Diese theoretischen Erkenntnisse der Textlinguistik waren sehr notwendig, weil sie uns für die Interpretationen und die konkreten Analysen der Texte in den beiden Sprachen dienen.

Wie wir oben gesagt haben, in dem Studium wir sind im Verben und Konnektoren, als wichtige Zeichen des Oberflächen- und Tiefstruktur des Textes konzentriert, insbesondere in der Funktion des Tempus, Modus, Aspekt, Aktionsart und Person der Verben. Hier haben wir festgestellt:

Indikative Tempora werden oft in den analysierten Texten von beiden Sprachen verwendet, insbesondere die Tempora von narrativen Register, weil die behandelte Texte narrative Texte sind. M. Lambertz hat „Kohën e pakryer“ und „kohën më se të kryer“ von Indikativ der albanischen Texte durch Präteritum und Plusquamperfekt übersetzt. Auf der anderen Seite sind die Zeitformen „të së kryerës së thjeshë“ des Indikativs der albanischen Texte, in den analysierten deutschen Texten am meisten durch Präteritum gegeben. Aber, außer den narrativen Zeitformen werden in den analysierten Texten auch Formen von Präsens und Perfekt verwendet, weil es keine rein narrativen Texte gibt.

Der Konjunktiv der albanischen Texte ist durch Präsens, Präteritum und Zukunft des Indikativs; Präsens und Präteritum der Modalverben im Indikativ; Imperativ und infinite Formen von Verben mit oder ohne Präposition „zu“ gegeben.

In den analysierten albanischen und übersetzten deutschen Texten, spielt auch Imperativ eine große Rolle um die Kohäsion und Kohärenz des Textes zu realisieren. In dieser Bedeutung bemerkt man, daß der Imperativ ähnlich in beiden Sprachen realisiert wird. Der Imperativ als Modalität färbige Verbform hat in beiden Sprachen starke emotionelle Funktion.

Optativ, sowie in den albanischen Märchen als auch in Liedern von der „Die Laute des Hochlandes“ stellt durch zwei Funktionen Glückwunsch und anatemische Funktion dar. In den übersetzten Texten sind die Sätze, die glückwünschliche Funktion darstellen durch Modalverb „mögen“ im Konjunktiv I gegeben, und die Sätze, die anatemische Funktion haben, werden in den ins Deutsche übersetzten Texten am meisten ohne Modalverben, oder mit einem anderen Verb im Konjunktiv I dargestellt. Albanischer Optativ stellt in den analysierten Texten stilistisch die Emotionen stärker dar als die Möglichkeit der Darstellung dieser Emotionen durch Wunschsatz ins Deutsche. Das Admirativ in den analysierten, ins Deutsche übersetzten Texte wird durch verschiedene Zeitformen des Indikativs von verbalen Zeichen gebildet. Im Albanischen wird das Admirativ durch seine syntetische Formen gebildet. In den analysierten Texten in beiden Sprachen bemerkt man, daß die Emotionen durch Admirativ in Albanischen Texten stärker als im Deutschen realisiert werden.

Während der Untersuchungen, die wir in den Texten gemacht haben, haben wir in den übersetzten Texten den Konditional nicht gefunden. Deswegen sind wir, in den analysierten Texten, in den Sätzen mit konditionale Bedeutung basiert. Daher haben wir festgestellt, daß die konditionalen Sätze mit der Negationspartikel „pa“ in den übersetzten Texten durch Adverb „sonst“ gegeben sind; konditionale Sätze des Albanischen, die durch Konjunktion „n“ gebildet werden, werden auch ins Deutschen auf konditionale Konjunktion „wenn“ ausgedrückt.

Nach der Bedeutung der finiten Verbformen in den Texten, in beiden Sprachen, haben auch infinite Verbformen eine wichtige Bedeutung, wie; Gerundium (Partizip I) , Infinitiv und Partizip, die oft in den Texten verwendet werden.

Das Gerundium der albanischen Texte wird durch Indikativ, Partizip I und Infinitiv mit „zu“ in den übersetzten Texten dargestellt.

Der Infinitiv in den originalen Texten wird sehr oft verwendet, weil diese Texte narrative Struktur haben. In den Texten, in denen die Verwendung von Infinitivtyp „ me + pjesore“

untersucht ist, mit der attributiven Funktion, tritt in den übersetzten Texten mit Modalverben, Infinitiv und Indikativ auf. Wenn es mit modalen Funktion ist, dann ist in den meisten übersetzten Fällen Infinitiv mit „zu“, Infinitiv ohne „zu“ und Modalverb gegeben.

Und das Partizip, als infinite Verbform in albanischen Texten hat zwei Bedeutungsfunktionen: Partizip mit der Funktion des Verbs und Partizip mit der Funktion des Adjektivs. Das Partizip der albanischen Texte mit der Funktion des Verbs wird in den übersetzten Texten durch Indikativ dargestellt, und mit der Funktion des Adjektivs wird durch Indikativ und Partizip II in den übersetzten Texten realisiert.

Unsere Untersuchung ist auch auf die Konnektoren, als wichtige kohäsive und textkonstituente Mechanismen, fokussiert. In dem Studium sind wir insbesondere in den Konjunktionen basiert, die als Konnekte des Textes dienen und die einfache additive Relationen, objektive kausale Relationen und adversative Relationen in den Texten bilden. Während der Untersuchung von Konjunktionen, die die additive Relationen in den albanischen Texten bilden, mit denen die Sätze durch einfache additive Konjunktionen verbunden werden, die additive Konjunktionen realisieren auch additive-adversative Relationen und additive Relationen mit kausaler Bedeutung.

Die adversativen Relationen von Sätzen in den analysierten albanischen Texten werden durch adversative Konnektoren, vergleichs-adversative Konnektoren und konzessive Konnektoren vertreten. Die vergleichs-adversative Relation der albanischen Texte wird in den übersetzten Texten von Lambertz auch durch konzessive Subjunktion realisiert. Die adversativ-konzessive Relation von albanischen Texten bildet am meisten adversative Relation in den übersetzten Texten und selten wird diese Relation durch adversative Konjunktion „aber“ gegeben, aber in behandelten Fällen realisiert adversativ-konzessive Bedeutungen.

Die kausalen Relationen in den originalen Texten werden in den kausalen-argumentativen Sätzen der Frage, kausalen Sätzen der Auswertung, direkten-kausalen Sätzen und finalen-kausalen Sätzen ausgedrückt.

Die kausalen-argumentativen Sätze der albanischen Texte werden in den deutschen Texten durch kausale Subjunktion „denn“ oder durch Konjunktion „ob“ der Interrogativs Nebensätze realisiert; die kausalen Sätze der Auswertung werden durch „denn“ oder durch

Vergleichskonjunktion „als ob“ ausgedrückt; die direkten kausalen Sätze werden durch „denn“ realisiert; und die finalen-kausalen Sätze der albanischen Texte werden in den deutschen Texten durch Präpositionaladverb „darum“ realisiert.

Neben den verbalen Zeichen in den Originaltexten und in den von Lambertz ins Deutsche übersetzten Texten, haben auch nominale Zeichen und ihre Determinanten eine besondere Bedeutung, wie: Determinanten des Genetivs, referenzielle Zeichen des Substantivs, Rekurrenz und Quasi-Rekurrenz, die die syntaktischen und semantischen Bedeutung der nominalen Zeichen erfüllen.

Die Determinanten des Substantivs, wie Substantive im Genetiv oder Adjektive, in den ins Deutsche übersetzten Texten, werden durch Adjektive oder Komposita realisiert; Referenzzeichen des Substantivs sowie in den albanischen Texten als auch in den übersetzten Texten werden durch Possesivpronomen ausgedrückt. Diese Possesivpronomen werden mit den Nominalzeichen in Numerus und Genus übereingestimmt. Und die Quasi-Rekurrenzen realisieren artistische Effekte mit vergleichs- und metaphorischem Charakter in den Texten.

BURIMET

Korpusi i përdorur

- Fishta, Gj. (1937): O.F.M.. Lahuta e Malcis Shtypshkronja françeskane. Shkodër.
- Jakova, K.(1960): Toka jonë, Tiranë.
- Lambertz, M. (1956): Albanien erzählt, Berlin.
- Lambertz, M. (1955): Lehrgang des albanischen, Teil II - Albanische Chrestomathie, Web deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin.
- Lambertz, M. (1922): Albanische Märchen (und andere Texte zur albanischen Volkskunde), Alfred Hölder, Wien.
- Lambertz, M. (1958): Die Laute des Hochlandes, Verlag R.Oldenbourg, München.
- Lambertz, M. (1958): Die Volksepik der Albaner, Halle (Salle).
- Lambertz, M. (1917): Die Volkspoesie der Albaner, Sarajevo.
- Lambertz, M. (1961): Unser Boden, Halle, (Salle).
- Lambertz, M. (1922): Zwischen Drin und Vojussa, Leipsig und Wien.
- Palaj, B. / KURTI, Donat (1937): Visaret e Kombit II – Kângë kreshnikësh dhe Legenda, Tiranë.
- Prenushi, V. (1911): Kângë popullore gegnishte, Sarajevo.

BIBLIOGRAFIA:

- Abrashi, T. (2009): Frazat nominale në gjuhën gjermane dhe në gjuhën shqipe (Disertacioni i doktoratës në dorëshkrim). UP / Fakulteti i Filologjisë. Prishtinë.
- Adamzik, K. (2004): Textlinguistik. Eine einführende Darstellung. Tübingen.

- Adamzik, K. Hrsg. (2002): *Texte-Diskurse Interaktionsrollen. Analysen zur Kommunikation im öffentlichen Raum.* Tübingen.
- Admoni, W.(1990): *Historische Syntax des Deutschen.* Tübingen.
- Admoni, W.(1960): *Der Deutsche Sprachbau.* Leningrad.
- Agalliu, F. et al. (1995): *Gramatika e Gjuhës Shqipe I – Morfologjia.* Tiranë.
- Agalliu, F. (1988): *Çështje të morfologjisë së gjuhës së sotme shqipe.* Tiranë.
- Alerton, D.J. et al. (1979): *Function and context in linguistic analysis.* Cambridge University Press. London.
- Aliçkaj, Xh. (2000): *Lahuta e Malcis e Gjergj Fishtës.* Faik Konica. Prishtinë.
- Bausch, K.-H. (1979): *Modalität und Konjunktivgebrauch in der gesprochenen deutschen Standardsprache. (Heutiges Deutsch I, 9.1).* München.
- Beaugrande, R.-A.de / Dressler, W.U.(1981): *Einführung in die Textlinguistik. (Konzepte der Sprach-und Literaturwissenschaft, 28).* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Beci, B. (2010): *Gramatika e gjuhës shqipe për të gjithë.* Tiranë.
- Bisle – Müller, H. (1991): *Artikelwörter im Deutschen. Semantische und Pragmatische Aspekte ihrer Verwendung. (Linguistische Arbeiten, 267).* Tübingen.
- Blumenthal, P. (1977): *Sprachvergleich Deutsch – Französisch. Retromanische Arbeitshefte.* Niemeyer.
- Bokshi, B. (1984): *Prapavendosja e nyjes në gjuhët ballkanike.* Rilindja. Prishtinë.
- Bones, I. (2010): *Formale Semantik und mögliche Welten – erste Schritte in Richtung einer Modalsemantik.* Norderstedt.
- Brinker, K. (1996): *Zur Analyse der narrativen Themenentfaltung am Beispiel einer Alltagserzählung.* In: J.Hennig/J.Meier (Hrsg.), *Varietäten der deutschen Sprache. Festschrift für D.Möhn.* Frankfurt, Berlin.
- Brinker, K. (1997): *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden.* Berlin.

Brinker, K. (1998): Aspekte der Textkohärenz am Beispiel einer Rundfunkpredigt. In: K.Donhauser/L.M. Eichinger (Hrsg.), Deutsche Grammatik-Thema in variationen. Festschrift f. H.-W. Eroms. Heidelberg.

Brinker, K. (2000): Textstrukturanalyse. In: Brinker/Antos/Heinemann/Sager.

Brinker, K. (2006): Ursprung und Entwicklung der Textlinguistik. In: S.Auroux/E.F.K. Koerner/H.-J. Niederehe/K. Wersteegh (Hrsg.), Geschichte der Sprachwissenschaften. Bd.3. Art.261. Berlin, New York.

Buchholz, O. / Fiedler, W. / Uhlisch, G. (1977): Wörterbuch Albanisch – Deutsch. Langenscheidt Verlag Enzyklopädie. Leipzig, Berlin, München.

Buchholz, O. / Fiedler, W. (1987): Albanische Grammatik. Verlag Enzyklopädie. Leipzig.

Bußmann, H. (1983): Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Körner.

Buscha, J. / Zoch, I. (1988): Der Infinitiv (Zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer. Leipzig).

Buscha, J. / Zoch, I. (1988): Der Konjunktiv (Zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer). 2.Aufl. Leipzig.

Calbert, J.P. / Vater, H. (1975): Aspekte der Modalität. (Studien zur deutschen Grammatik 1). Tübingen.

Cipo, K. (1949): Gramatika Shqipe. Instituti i Shkencavet. Tiranë.

Cipo, K. (1952): Sintaksa. Tiranë.

Crystal, D. (1977): A dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford. Blackwell.

Conte, M.-E. et al. (1989): Text and Discourse Connectedness: Proceedings of the Conference on Conexity and Coherence. (Studies in Language Companion Series, 16). Amsterdam.

Coseriu, E. (1980): Textlinguistik. Eine Einführung.4. Tübingen.

Coseriu, E. (1988): Sprachkompetenz. Gründzyge der Theorie des Sprechens. Tübingen.

Çabej, E. (1975): Studime gjuhësore V. Prishtinë.

Çabej, E. (1990): Epika e Gjergj Fishtës. Jeta e Re, nr.11-12. Prishtinë.

Çeliku, A. (2007): Herstellung von Textkohärenz im Deutschen und im Albanischen, Mannheim.

Çeliku, M. (2013): Format e pashtjelluara të foljes në gjuhën shqipe. Tiranë.

- Çeliku, M. et al. (2004): Gramatika dhe praktika e gjuhës shqipe. Tiranë: Botimet Toena.
- Çeliku, M. et al. (1997): Gramatika e gjuhës shqipe II – Sintaksa. Tiranë.
- Chomsky, N. (1965): Aspects of Theory of Syntax. Massachusetts.
- Chomsky, N. (1978): Studien zu Fragen der Semantik. Frankfurt – Main – Berlin: Ullstein.
- Çubelić, T. (1972): Književni lexikon. Zabreg.
- Daneš, F. (1970): Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. In: Folia Linguistica 4.
- Danon, G. (1988): Two syntactic positions for determiners in Hebrew. In Proceedings of ITAL 13, ed.
- Demiraj, Sh. (1971): Gramatika e gjuhës shqipe – fonetika dhe morfologjia. Prishtinë: Enti i teksteve...
- Demiraj, Sh. (1970): Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe I. Tiranë.
- Dibra, K. / Vorfi, N. (2005): Gjuhësi teksti. Shkodër.
- Dijk, T. A. van (1980): Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung. Tübingen.
- Dijk, T. A. van (1972): Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics. The Hague, Paris.
- Dijk, T. A. van (1977): Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London, New York.
- Dijk, T. A. van (1980): Macrostructures. An interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition. Hillsdale, New Jersey.
- Domi, M. (1971): Gramatika e gjuhës shqipe – Sintaksa. Prishtinë: Enti i teksteve...
- Donhauser, K. (1986): Der Imperativ im Deutschen. Studien zur Syntax und Semantik des deutschen Modusystems (Bayreuther Beiträge zur Sprachwissenschaft, 6). Hamburg.
- Dressler, W. (1978): Hrsg. Textlinguistik. Darmstadt.
- Dressler, W. (1978): Textlinguistik (Wege der Forschung, 427). Darmstadt.
- Dressler, W. (2002): Einführung in die Textlinguistik (Konzepte der Sprach - und Literaturwissenschaft, 13). Tübingen.
- DUDEN (2006): Die Grammatik. Bd.4. Mannheim.
- DUDEN (2009): Die Grammatik. Bd.4. Mannheim.

Dykro, O. / Todorov. C. (1984): Fjalor enciklopedik i shkencave të ligjërimit. Prishtinë: Rilindja.

Dhima, Th. (2005): Gjuha shqipe – Sintaksa. Tiranë.

Eichler, W. / Bünting, K.-D. (1989): Deutsche Grammatik. Form, Leistung und Gebrauch der deutschen Gegenwartssprache. 4. Aufl. Frankfurt / Main.

Engel, U. (1988): Deutsche Grammatik. Heidelberg.

Engel, U. (1982): Syntax der deutschen Gegenwartssprache. (Grundlagen der Germanistik, 22). 2.überarb. Aufl. Berlin.

Erben, J. (1980): Deutsche Grammatik . Ein Abriß. 12.Aufl. München.

Erben, J. (1984): Deutsche Syntax. Eine Einführung. (Germanische Arbeitshefte, 31). Tübingen.

Erons, H.-W. (2000): Syntax der deutschen Sprache. Berlin / New York: Walter de Gruyter.

Floqi, S. et al (1991): Gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe – Sintaksa e periudhës.. Prishtinë. Enti i teksteve ....

Floqi, S. (1956): Fjalja e përbërë e bashkërenditur në gjuhën shqipe. „Buletin për shkencat shoqërore”. Tiranë.

Floqi, S. (1966): Periudha me fjali të varur shkakore I. Studime filologjike, nr.2. Tiranë.

Friedman, V.A. (2003): Studies on Albanian and other Balkan languages. Prishtinë.

Fries, N. (1983): Syntaktische und semantische Studien zum frei verwendeten Infinitiv und zu verwandten Erscheinungen im Deutschen (Studien zur deutschen Grammatik, 21). Tübingen.

Fries, U. (1987): The Structure of Texts. (Swiss Papers in English Language und Literature, 3). Tübingen.

Gansel, Ch. / Jürgens, F.(2009): Textlinguistik und Textgrammatik. Göttingen.

Gelhaus, H. / Latzel, S. (1974): Studien zum Tempusgebrauch im Deutschen (Institut für deutsche Sprache, Forschungsberichte, 15). Tübingen.

Halliday, M.A.K. / Hasan, R. (1977): Cohesion in English. (English Language Series, 9). 2.Aufl. London.

Halliday, M (1985): An Introduction to Functional Linguistics. London.

Harweg, R (1979): Pronomina und Textkonstitution. München.

Heinemann, W. / Viehweger, D. (1991): Textlinguistik. Eine Einführung (Reihe Germanistische Linguistik I 15, Tübingen.

Heinemann, M. / Heinemann, W. (2002): Grundlagen der Textlinguistik. Interaktion – text – Diskurs. Tübingen : Niemeyer.

Helbig, G. / Bucha, J. (1993): Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig.

Heringer, H.-J. (1989): Grammatik und Stil. Praktische Grammatik des Deutschen. Frankfurt / Main.

Heringer, H.-J. (1988): Lesen, lehren, lernen: Eine rezeptive Grammatik des Deutschen. Tübingen.

Heringer, H.-J. (2011): Texte analysieren und verstehen. Eine linguistische Einführung. Paderborn: Wilhelm Fink.

Heim, I. & Kratzer, A. (1998): Semantics in Generative Grammar. Massachusetts / Oxford: Blackwell.

<http://www.hispanoteca.eu/Lexikon%20der%20Linguistik/t/TEXTLINGUISTIK%20nach%20Klaus%20Brinker.htm>

[http://de.wikipedia.org/wiki/Kontext_\(Sprachwissenschaft\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Kontext_(Sprachwissenschaft))

https://www.univie.ac.at/linguistics/publications/diplomarbeit/schepelmann/Daten/der_begriff_kontext.htm

Islamaj, Sh. (2004): Gjuha e Jakov Xoxës. Instituti Albanologjik i Prishtinës. Prishtinë.

Islamaj, Sh. (2012): Gjergj Fishta – Gjuha dhe stili. Prishtinë.

Ismaili, R. (1974): Shenjë e ide. Prishtinë.

Ismaili, R. (1980): Shumësia e tekstit. Prishtinë.

Iviq, M. (1977): Drejtimet në linguistikë. Rilindja Prishtinë.

Jacobs, J. (1982): Syntax und Semantik der Negation im Deutschen. (Studien zur Theoretischen Linguistik, 1). München.

Janich, N. (2008): Textlinguistik. 15 Einführungen. Tübingen: Narr.

Jokli, N. (1990): Gjykime mbi At Gjergj Fishtën dhe veprën e tij. Jeta e Re, nr.11-12. Prishtinë.

Jeperson, O. (1934): The philosophy of Grammar. London.

- Jung, W. (1982): Grammatik der deutschen Sprache. Leipzig.
- Kanzog, K. (1976): Erzählstrategie. Heidelberg.
- Kelmendi, T. (2006): Kështjellat e sintaksës. Prishtinë.
- Klisch, A.M. (2013): Textkohärenz. Heidelberg.
- Koliqi, E. (1996): Marash Uci. Jeta e Re, nr.3. Prishtinë.
- Krzyszowski, T.P. (1972): Kontrastive generative Grammatik, in: G.Nickel: Reader zur kontrastiven Linguistik. Frankfurt am Main.
- Kvam, S. (2009): Grundlagen einer textlinguistischen Übersetzungswissenschaft, Waxmann Verlag. Münster.
- Lambertz, M. (1990): Disa mendime për Fishtën dhe veprën e tij. Jeta e Re, nr.11-12. Prishtinë.
- Lang, E. (1977): Semantik der koordinative Verknüpfung. Studia grammatica, XIV. Berlin.
- Lämmert, E. (1972): Bauformen des Erzählens. Stuttgart.
- Lefèvre, M. (2000): Subordination in Syntax, Semantik und Textlinguistik. Tübingen.
- Linke, A. et al. (2001): Studienbuch Linguistik. Tübingen.
- Lohnstein, H. (1976): Formale Semantik und natürliche Sprachen. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Löbner, S. (2002): Semantik – Eine Einführung. Berlin: Walter de Gruyter.
- Lötscher, A. (1987): Text und Thema. Studien zur thematischen Konstituenz von Texten. (Reihe Germanistische Linguistik, 81). Tübingen.
- Lyons, J. (1980): Semantik. Bd.I. München.
- Lyons, J. (1980): Semantik. Bd.II. München.
- Lyons, J. (1968): Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press.
- Lyons, J. (2001): Hyrje në gjuhësinë teorike. Tiranë.
- Lloshi, Xh. (1999): Stilistika dhe pragmatika. Tiranë.
- Mathews, P.H. (1997): The Concise Oxford Dictionary of Linguistics, OUP. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Mehmeti, E. (1990): Lahuta e Malcis dhe eposi popullor. Jeta e Re, nr.11-12. Prishtinë.

Mehmeti, F. (2007): Studim përqasës i mënyrës lidhore në gjuhën gjermane dhe shqipe. (Punim i magjistraturës në dorëshkrim). UP / Fakulteti i Filologjisë. Prishtinë.

Memushaj, R. (2011): Shqipja standarde. Tiranë.

Memushaj, R. (2003): Gjuhësia gjenerative. Tiranë: Botimet Toena.

Meibauer, J. et al. (2002): Einführung in die germanistische Linguistik. Stuttgart / Weimar.

Mëniku, L. (2013): Konektorët e tekstit në gjuhën shqipe (punim për mbrojtjen e gradës „Doktor”), Tiranë.

Mujaj, H. (2004): Gjuhësia e tekstit. Prishtinë.

Neis, E. (1964): Struktur und Thematik der Traditionellen und modernen Erzählkunst.....

Newmark, L. (1982): Standard Albanian – A reference Grammar for Students. Stanford, California.

Oomen, U. (1979): Texts and sentences. Petöfi (editor). Bd.1

Palloshi, N. (1988): Kontributi i Maksimilian Lambercit në gjuhësinë shqiptare (Punim magjistrature). Prishtinë.

Pasch et al. (2003): Handbuch der deutschen Konnektoren. Berlin.

Polenz, P. von (1988): Deutsche Satzsemantik. Berlin.

Prifti, S. (1971): Sintaksa e gjuhës shqipe. Prishtinë: Enti i teksteve...

Qosja, R. (1983): Kultura e gjuhës dhe kultura e shkencës. Prishtinë.

Rafuna, S. (2012): Analizë tekstore e përqasëse e përdorimit të kohëve të shkuara në gjuhët gjermane dhe shqipe. (Disertacioni i doktoratës në dorëshkrim). UP / Fakulteti i Filologjisë. Prishtinë.

Raiable, W. (1972): Satz und Text. Untersuchungen zu vier romanischen Sprachen. (Beiehefte zur Zeit schrift für romanische Philologie, 132). Tübingen.

Ramers, K.H. (2000): Einführung in die Syntax. München: Fink.

Rath, R. (1979): Kommunikationspraxis. Analyse zur Textbildung und Textgliederung im gesprochenen Deutsch. Göttingen.

Rečnik književni termina(1985): Nolit. Beograd.

- Redder, A (1984): Modalverben im Unterrichtsdiskurs. Pragmatik der Modalverben am Beispiel eines institutionellen Diskurses. (Reihe Germanistische Linguistik, 54). Tübingen.
- Rein, K. (1983): Einführung in die Kontrastive Linguistik, Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Darmstadt.
- Reis, M. / Rosengren, I. (1990): Fragesätze und Fragen. Referate anlässlich der 12. Jahrestagung der Deutschen Gesellschaft für Sprachwissenschaft. (Linguistische Arbeiten, 239). Tübingen.
- Riza, S. (1997): Vepra 2. Akademia e Shkencave dhe Arteve e Kosovës. Prishtinë.
- Rothstein, B. (2007): Tempus. Heidelberg.
- Rugova, B. (2009): Gjuha e gazetave në Kosovë. Prishtinë.
- Rugova, L. (2008): Analizë tekstore e kontrastive e fjalive të varura të përcaktuara sipas përmbajtjes në tipat e ndryshëm të tekstit në gjuhën angleze dhe në gjuhën shqipe. (Disertacioni i doktoratës në dorëshkrim). UP / Fakulteti i Filologjisë. Prishtinë.
- Rrokaj, Sh. (2005): Hyrje në gjuhësinë e përgjithëshme. SHBLU. Tiranë.
- Rrota, J. (1942): Sintaksi i shqipes. Shkodër.
- Sadiku, G.(2013): Shkakësia si kategori logjike dhe gjuhësore në shqip dhe në gjermanisht (Punim për gradën shkencore doktor),Tiranë.
- Seiler, H. (1960): Relativsatz, Attribut und Apposition. Wiesbaden.
- Sitta, H. / Brinker, K. (1973): Studien zu Texttheorie und zur deutschen Grammatik. (Sprache der Gegenwart, 30). Festgabe für H.Glinz Düsseldorf.
- Sitta, H. (1971): Semanteme und Relationen zur Systematik der Inhaltssatzgefüge im Deutschen. Frankfurt / Main.
- Sowinski, B. (1983): Textlinguistik: Eine Einführung. Stuttgart.
- Sheperi, D.I. (1927): Gramatika dhe sindaksa e gjuhës shqipe. Vlorë.
- Schippan, Th. (1992): Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen. Niemeyer.
- Schmidt, W. (1977): Thesen zur Beschreibung und Einleitung von Texten. Potsdam.
- Schrener, M. (1984): Sprache als Text. Ansätze zu einer sprachwissenschaftlich begründeten Theorie des Textverstehens. Tübingen. Niemeyer.

Schlieben – Lange, B. (1991): Soziolinguistik. Eine Einführung, 3. Überarb. u. erw. Aufl. Stuttgart.

Tesnière, L. (1976): *Éléments de syntaxe structurale*. 2. édit. revue et corrigée. Paris. (Grundzüge der strukturalen Syntax, hrg. u. übers. v. Ulrich Engel 1980: Stuttgart).

Topalli, T. (2011): Gjuhësi teksti. Shkodër.

Vater, H. (1994): Einführung in die Textlinguistik. 2. überarb. Auflage. München: Fink.

Vater, H. (1985): Determinantien und Pronomina. (Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie, 30), Leipzig.

Vater, H. (1986): Zur Syntax der Determinanten. Tübingen: Narr.

Vater, H. (1996): Determinantien, Pronomina, Quantoren. In Pérennec, M.-H., Pro-Formen des Deutschen 191-210. Tübingen: Narr.

Visoka, A. (2007): Camus – Rrëfimi dhe idetë. Prishtinë. Faik Konica.

Weinrich, H. (1986): Lügt man im Deutschen, wenn man höflich ist? (DUDEN-Beiträge zu Fragen der Rechtschreibung, der Grammatik und des Stils, 48). Mannheim.

Weinrich, H. (1976): Sprache in Texten. Stuttgart.

Weinrich, H. (1982): Textgrammatik der Französischen Sprache (Französische Version: *Grammaire textuelle du français*, Paris, 1989). Stuttgart.

Weinrich, H. (1985): Tempus. Besprochene und erzählte Welt. 4. Aufl. Stuttgart.

Weinrich, H. (2007): Textgrammatik der deutschen Sprache. Zürich.

Welke, K. (2007): Einführung in die Satzanalyse. Die Bestimmung der Satzglieder im Deutschen. Berlin-New York: de Gruyter. Studienbücher.

Werlich, E. (1983): A Text Grammar of English. Quelle & Meyer. Stuttgart.

Werlich, E. (1979): Typologie der Texte. Heidelberg.

Wunderlich, D. (1973): Tempus und Zeitreferenz im Deutschen (Linguistische Reihe, 5). 2. Aufl. München.

Zemb, J. – M. (1972): Satz, Wort, Rede. Semantische Strukturen des deutschen Satzes. Freiburg.

Zifonun, G. (1987): Kommunikative Einheiten in der Grammatik. (Forschungsberichte des Instituts für deutsche Sprache, 65). Tübingen.

Zifonun, G. (2001): Grammatik des Deutschen im europäischen Vergleich: Der Relativsatz. Amades. Mannheim.

INDEKSI I EMRAVE

A

Adamzik, 81

Admoni, 100

Agalliu, 50
Agard, 19
Aliçkaj, 86
Amossova, 37
Angoni, 50
Asdrenit, 86

B

Beaugrande/Dressler, 23, 25, 26, 28,
29,30,71,73,74,80,146,182
Beci, 49, 50,51, 70
Blumfildi, 21,
Bloomfield, 37
Bogdanit, 11
Bop, 16
Bopit, 17
Bowen, 19
Brauße, 75
Brinker, 23, 26, 31, 35,80, 81, 182
Brinker-i, 23,26
Brinkmann, 22
Buchholz. O. ,51,53,57, 65, 66, 87,
90,100, 109, 124,129
Buchholz/Fiedler, 53, 56
Budit, 11
Buscha, 48,55, 69
Bußmann-it, 37
Buzukun, 13
Buzukut, 11
Bußmann, 23

C

Cipo, 76,77,78,151,153,155

Ç

Çaçi, 85
Çajupi, 13

Çajupit, 11
Çabej 9, 13, 14

Çeliku, 22, 36,45, 66
Çitaku, 4
Crystal, 25, 182
Çubelić, 13,89
Curtius, 18

D

Daneš, 31,35,36
de Beaugrande, 73,80, 145
De Beaugrande, 23,25,26,28,80
Demiraj, 50, 70, 125
Dhrimo, 50
Diezit, 18
Dijk, 22,28,71,182
Domi, 155
Dressler, 23, 28,73,80
DUDEN, 35, 36, 45, 55, 56, 60, 62,64,
67, 99, 142, 143
DUDEN-it, 54, 59, 62,69

F

Fabricus-Hansen , 71,75
Ferguson, 19
Fiedler, W, 53, 57, 66, 100, 109,124,129
Filipoviq, 20
Fishta, 32, 51, 53,171,176
Fishtës, 13, 82, 86, 92, 109, 110, 140,
167, 173, 174, 176, 179, 181
Floqi, 76, 77,78, 151, 154, 155

Frashëri, 13
Frashërit, 11
Fries, 19

G

Gansel, 47, 80
Gjata, 14, 85
Grimm, 17,18
Grimmit, 18
Gurakuqi, 85

H

Hahn, 9
Halliday, 21,25,26,29,71,72,73,
Halliday/Hassan, 21, 24, 25, 26,
27,71,72,73
Hansen, 71

Harald Weinrich, 21, 22
Harfit, 13
Harris, 19, 21
Hartman, 22
Harweg, 22
Hasan, 21, 24, 25, 26, 27, 71, 72, 73,
182
Heinemann, 75
Heinemann / Heinemann, 71, 74
Heinemann / Viehweger, 74
Helbig, 48, 54, 69,
Helbig/Buscha, 69
Helbig, G, 48, 54, 69
Heringer, 80,
Hockett, 58
Homerin, 171
Hysa, E, 50

J

Islamaj, Sh, 176
Ismajli, 22
Iviq, M, 18
Jakobson, 25, 182
Jakovës, 11
Janich, 80, 81, 182
Jeperson, 25,182
Jokli, 9
Jung,W, 99
Jürgens, 47, 80

K

Kanzog, 82
Klisch, 76, 80,
Koleci, 86
Kolšanskij, 37
Kretschmer, 9
Krzyszowski, 20
Kurt, 19
Kurti, 11, 33,37

L

Lado, 19
Lafe, E, 50
Lamberc, 4, 9
Lamberci, 1, 4, 5, 7, 9, 10,11, 12, 13, 15,
32, 80,81, 82, 83, 84, 85,86, 86,89,95,
96, 97,98 101, 104, 106, 108,116,117,
120, 121,122,123, 124,126, 127,128,
129,133, 136,140, 141, 143, 145, 148,
151, 154, 156, 157, 159, 161, 162, 168,
169,170, 173,174, 175, 177,178,181,
183,184,185,186,187,188,190
Lambercin, 12
Lambercit, 2,11, 15, 80,82,114, 115, 123,
127,185
Lämmert, 82
Latzel, 47, 48
Lewandowskit, 37
Likaj, E, 50

Linditë Sejdiu – Rugova, 22
Linke, 45
Lloshi, 177
Lyons, 16,17,18, 46, 54, 55, 56,58,
60,61,62,63
Lyons-it, 16,49,57

M

Maksuti, 4
Marschall, 47
Mathesius, 31
Mathews, P.H, 29
Mayer, 9
Memushaj, R, 29
Migjenit, 85
Mikloschitsch, 18
Mitkos, 85
Musaraj, 85
Musarajt, 151

N

Neis, 82
Nickel, 20
Nussbaumer, 46

O

Oomen, 24

P

Palaj, 11, 83
Pasch, 71, 75
Pasch et al, 71, 75
Pekmezin, 14
Pietro, 20
Polenz von P, 31

Poradecit, 11
Portmann, 46
Poti, 18
Pott, 18
Prenushit, 83

Q

Qafzezi, 85

R

Rask, 17
Rasku, 17
Raskut, 17
Rein, 8, 19,20
Riza, 20, 185
Reichenbach, 47,48

Rr

Rrota, 76, 77, 151, 155

S

Sako, 184
Sakos, 156
Schegloff, 37
Schippan, Th, 37
Schmidt, 23, 24,
Schrener, 24, 185
Schwitalla, 46
Sheperi, 155
Shuteriqi, 14, 85
Siliqi, 14, 85

Smith-it, 60
Stockwell, 19

T

Tahiri, 22
Thomai, 22
Topalli, 22, 29, 30
Trager, 19

V

Vajgandit, 15
Valdman, 19
Van Dijk, 22, 28, 71, 182
Vorfi, 22,36
Varibobën, 13
Varibobës, 12
Vater, 30, 47, 48, 49, 80, 85
Viehweger, 74
Visoka, 22,

W

Waßner, 75

Weinrich, 21,22, 26, 45, 47, 48, 51,55,
56, 62, 64,65,,67,68,69,80, 87, 89, 118
, 160,161, 182

Weinrich-ut, 49,62,69
Werich,H,
45,47,48,51,55,56,62,65,68,89,118,160
Werlich, 21,24, 38, 39,40,41,42,43,44
182
Wolfit, 13

Xh

Xhuvani, 155

X

Xoxa, 14, 85, 97

Z

Zeuss, 18
Zifonun, 46

INDEKSI I TERMAVE

Adjektive, 65
 Adjektivendungen, 67
 adjunktët lidhëzorë, 160
 adjunktët në gjinore, 160
 adjunktët në paskajore, 160
 adjunktët prepozicional, 160
 adjunktët relativ, 160
 Admirativ, 57, 99, 124
 admirativitet, 99
 admisivi, 100
adversative Relation, 74
 Agens, 63, 64, 65
 akcionsarti, 58, 59
 Akkusativobjekt, 64
 aksit të së shkuarës, 41
 aksit të së tashmes, 41
 aktant në dhanore, 64
 aktanti në dativ, 64
 Aktionsart, 8, 58, 313
 aktit të tekstit, 48
 Aktiv, 42, 63, 67
Aktivform, 66
aktive Neutral-Partizip, 68
 Aktivsatz, 63
 Aktzeit, 48
 analiza konkrete, 314
 analiza të shenjave tekstformuese, 8
 analizave konkrete, 80
 analizë tekstore, 4, 5, 7, 80, 312
 analizën, 4, 7, 10, 49, 54, 86
 analizën e formave kohore, 47
 analizës, 4, 9, 47, 80, 81, 89, 114, 146, 156
 aneks i punimit, 9
Aorist, 52
 Apposition, 160, 335
argumentative Text, 39
 arketipat etimologjik, 18
 armenishtja, 18
 Aspekt, 8, 42, 58, 313
 aspekti, 8, 25, 41, 58, 59, 60
 Aspekti komunikativ – funksional, 81
 aspektin progresiv dhe joprogresiv, 60
 aspektin sintaksor funksional, 66
 aspektin tekstor, 69
Aspektualität, 59
atelische Aktionsarten, 59
 atelische intransformative Verben, 59
 attributive Adverben, 160
 attributives Adjektiv, 67
 Außenperspektive, 59, 60
 bartës i informacioneve, 159
 bartësin e veprimit, 42
 bartja kuptimore e kohëve, 174
 bartja kuptimore e kohëve të dëshirores, 174
 bartje e së tashmes së dëshirores, 174
 bazën e pjesores, 70
 bekommen –Passiv, 63
 Beneficent, 64
besprechende Tempora, 47, 87
 besprechenden Tempora, 47
 Binnenperspektive, 60
 biologjinë e modeleve folklorike, 12
 Blickwinkel, 41
 Bota e përrallës shqiptare, 11
 bota mitike, 12
 çasti i ligjërimimit, 49
çastit të ligjërimimit, 46, 49, 50
 çështje të fjalëformimit, 15
 çështje të stilit, 9, 170
 cikli i këngëve kreshnike, 12
 Complement, 39
conjunction, 71, 73
 conjungere, 99
contextere, 37
 Dativaktant, 64
 Dativ-Passiv, 64
dëftorja, 57, 136, 139, 317
dëgjuesi, 62
 dëshirorja, 56, 57, 99, 123, 124, 171, 173, 174,
 177, 316, 321, 322
 determinantët, 7, 9, 68, 159, 160, 162, 167, 169,
 314, 320
 determinantët e emrit, 161
 determinantët e shenjës nominale, 169
 deverbale Adjektive, 68
 diakroni, 16
 diakronike, 17
 dialekteve të shqipës, 15
 diateza, 8, 63, 65, 138
 diateza mesore, 65
 diateza pësore, 63, 65, 138
 diateza veprore, 65, 138
 diateza vetvetore, 65
 diatezat e foljes, 6
 Diathese, 8, 313
 diathesis, 63

didaktiko-mësimor, 14
 diskurs, 46, 55
 diskursi, 21
 diskursin, 21, 64
Disjunktionen, 73
do+Partizip, 66
 dragojt, 12
duhet + Partizip, 66
 dëshirë në formë urimi, 122
 e ardhmja, 41, 46, 50, 51
 e kryera, 41, 50, 87
 e kryera e thjeshtë, 41, 50, 87
 e pæptuar, 57
 e pakryera, 41, 87
 E pakryera e konjunktivit, 56
 e shkuara, 50, 51, 55, 59
 e tashmja, 46, 50, 175
 E tashmja dhe e pakryera e habitores, 124
 efekte artistike, 163, 320
 efekte gjuhësore stilistike, 178
 Eigennamen, 159
einfache additive Relation, 74
einfache Tempora, 55
 element i kohezionit të tekstit, 115
 elementë kohezivë, 27, 95
 elementët tekstformues, 6
 elipsa, 25, 27, 28
 elipsat, 26
 emocionaliteti, 124, 178
 emocionalitetin e habitores, 127, 316
 empirike e analizës, 8
 Emra, 21, 75
 emrat e përgjithshëm, 159
 emrat e përveçëm, 159
 emri, 7, 9, 67, 136, 159, 162, 317
 emrin në gjinore, 161, 162
emrit prejfoljorë asnjans, 69
 eng verknüpfen, 37
 epopeve klasike, 13, 86
 eposi heroik legjendar, 12
 eposi i kreshnikëve, 12, 84, 312
 er-Form, 89
erzählende Tempora, 47, 87
 erzählenden Tempora, 47
 etnologjisë, 10
 eufemistik, 172
explizierende Relation, 74
expositorische Text, 39
 faktorët situativë, 37
 figurave të besimeve popullore, 10, 172
 filologjia klasike, 9
 filologjinë klasike, 9
finale Relation, 74
 finite Verbformen, 8
 Fishta, 306
 fjali mungesore, 120
 fjalia e varur kushtore, 130
fjalia shkakore, 78, 155
 fjalie kushtore, 129
 fjalinë aktive, 63
 fjalisë dëshirore, 119
 fjalisë dëshirore në gjermanisht, 316
 fjalisë kryesore, 48, 78, 88, 89, 94, 156, 157, 158, 314, 319, 320
 fjalisë së varur, 48, 89, 157, 158, 314, 320
 fjalitë e bashkërenditura, 77
 fjalitë e varura, 79, 88, 89, 317, 320
 fjalitë e varura shkakore, 79, 317, 320
 fjalitë kohore, vendore, relative, 100
 fjalitë koncesive, 100
 fjalitë kryesore, 88
 fjalitë pasive, 63
 fjalitë shkakore, 156, 319
 fjalitë shkakore argumentuese të konkluzionit, 155
 fjalitë shkakore argumentuese të urdhërit, 155
 fjalitë shkakore të drejtpërdrejta, 155
 fjalitë shkakore të ndjenjës, 155
 fjalitë shkakore të vlerësimit, 155
 fjalitë shkakore-shtesore dhe ndërmjetëse, 155
 Fjalitë kushtore me kuptim mohor, 130
 fjalive të përbëra, 48, 88
 fjalive të varura pyetëse, 157, 319
 fleksioni, 75
 Fokus, 41
 fokus i mbyllur, 41
 Follësi, 41, 42
 folja, 5, 45, 61, 62, 63, 65, 68, 70, 89, 93, 94, 99, 101, 103, 105, 109, 111, 120, 129, 130, 131, 171, 180, 321
 folja modale „mund”, 129
 folje atelike jotransformative, 59
 folje modale në Konjunktiv I, 123
 folje të mënyrës dëftore, 89
folje transformative, 59
 foljen modale „kann”, 132

foljet atelike imperfektive, 59
 foljet jokalimtare, 64
 foljet ndihmëse, 55, 63
 foljet refleksive, 64
foljet statike, 60
 foljeve, 5, 6, 7, 8, 18, 45, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 64, 66, 69, 70, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 103, 104, 106, 109, 119, 124, 129, 133, 141, 170, 171, 180, 313, 314, 315, 316, 318
 foljeve kalimtare, 64
 foljeve me vlerë modale „do” dhe „duhet”, 133
 foljeve modale, 70
 foljeve të parregullta, 68
foljeve telike, 59
 folklori shqiptar, 11
 folklorin letrar, 11, 172
 folklorit letrar, 10, 11, 14, 82, 172, 312
 folmeve arbëreshe, 15
 forcë shprehëse stilistike dhe estetike, 174
 Form der Themenentfaltung, 81
forma „do+pjesore”, 66
forma „duhet+pjesore”, 66
forma e aktivitetit, 66
 forma e paskajores e tipit me + pjesore, 136
forma joaktive, 66
 forma jonarrative, 95
 forma jopredikative., 66, 69
 forma predikative ose vetore, 45
 forma të shenjëzuara, 65
 forma të klisheizuara, 120
 format e mvetësishme, 321
 format e ndryshme të modalitetit të dëshirës, 114
 format e pashtjelluara, 6, 8, 45, 66, 67, 69, 94, 141, 178, 313
 format e pjesores mohore, 143
 format e prezentit, 56
 format e së pakryerës, 97
 format e shtjelluara, 8, 45, 180
 format finite, 6, 322
 format infinite të foljes, 67, 141
 format joeptuese të foljes, 69
 format kohore, 47, 57, 88, 97, 98, 314
 format kohore të më se të kryerës së dëftores, 98
 format kohore të së kryerës, 98, 314
 formave kohore narrative, 93
 formave të koneksionit, 75
 formave të krijimtarisë letrare, 10
 formave të pashtjelluara, 66, 133, 180
 formave verbale urdhërore, 117
 formë e epikës në vargje, 13
 formë e kohezionit, 27
 formë e pamarkuar, 63
 formë eptimore e foljes, 61
 formë lutjeje, 117
 formë mundësie, 99
 formë urdhëri, 109, 111, 112, 115, 118, 175, 177
 formën e infinitivit me parafjalën „zu”, 142
 formën e pashtjelluar, 69, 141, 143
 formën e strukturave gramatikore, 72
 formën e vetës së tretë, 100
 formës së pjesores, 133
 formë urimi a mallkimi, 118
frei Infinitiv verbindungen, 69
 funksion alternativ, 73
 funksion atributiv, 67
 funksion stilistik, 118, 172
 funksion të rekurrencës, 115, 117
 funksion të theksuar figurativ, 170
 funksion urimi, 316
 funksione semantike – komunikative, 66
 funksionet e paskajores, 139
 funksioneve kuptimore, 117, 315
 funksioni i këtyre shenjave tekstore, 8
 funksioni stilistik, 7
 Funksioni stilistik i dëshirores, 171, 321
 funksionin e kryefjalës në pasiv, 64
 funksionin e përcaktorit kallëzuesor, 70
 funksionin e rrethanorit të kohës, 70
 funksionin narrativ, 96
Funktional-Passiv, 64
 fushë të albanologjisë, 9
 fushë të fonetikës, 15
 fushë të morfologjisë, 15
 fushë të sintaksës, 15
Futur, 55
 Futur – Indikativ, 106
 Futur Konditional, 129
 Gattungsnamen, 159
 Gegenwart, 51, 52, 335
 Gegenwartsachse, 41
 gegërishten letrare, 71
 Generität, 65
 Genitiv-Adjunkte, 160
 Genus, 42, 45, 65, 159
 Genus des Nomens, 159
 Genus verbi, 65

Gerundiv, 67, 143, 144
gerundivi, 67
Gesprächsrolle, 62
Gjeneriteti, 65
gjinia e foljes, 65
gjinia e krijimtarisë dramatike, 11
gjinisë epike, 12
gjuhë indoevropiane, 5
gjuhën e teksteve, 179, 322
gjuhësh indoevropiane, 18
Gjuhësia e tekstit, 21, 334
gjuhësia kontrastive, 18, 20, 312
gjuhësia kontrastive e aplikuar, 20
Gjuhësia kontrastive sinkronike, 20
Gjuhësia krahasimtare, 16
gjuhësinë e krahasuar indoevropiane, 9
gjuhësinë e tekstit, 25
gjuhësinë kontrastive teorike, 20
gjuhësisë historike – krahasimtare, 17
gjuhësisë kontrastive, 8, 18, 19, 20, 312
gjuhësisë krahasimtare-historike, 16
gjuhësisë së tekstit, 6, 8, 22, 25, 28, 71, 80, 81,
145, 312
gjuhësisë shqiptare, 10, 14
gjuhësisë tekstore, 21, 23, 25, 28, 88, 313
gjuhët gjermanike, 18
gjuhët indoevropiane, 16
gjuhët keltike, 18
gjuhët romane, 18
gjuhët sllave, 18
gjuhëve indoevropiane, 16, 18
gjurmimin e përrallave popullore, 12
gjymtyrëve, 77, 146, 151
Gleichzeitigkeit, 48, 315
gojëdhënave, 10, 84, 172
gojëdhënave demonologjike, 10
Gramatikë e tekstit, 22
gramatikë tekstore, 22
gramatikën e shqipes, 15
gramatikës krahasuese, 17
gramatischen Konnektoren, 75
grammatische Ebene, 81
grammatische Kohärenz, 81
greqishtja, 14, 18
grupin e lidhëzave këpujore, 77
grupin nominal, 160
haben + Partzip, 48
haborja, 56, 57, 124, 125, 127, 171, 178, 316,
321, 322
haborja komentuese, 124
Handlungsträger, 42
Hauptsatz, 48
Hauptsätze, 91
Hilfsverben, 63
hiperbolische Stil, 44
hiponimeve, 27
Homer shqiptar, 13
homerist, 12
homerolog, 11, 86
Hörer, 62
hortativitet, 100
hulumtim përqsës, 8
hulumtimin e sistemit gjuhësor, 16
identitet referencial, 27
idiolekti, 43
idiomat tekstore argumentuese, 43
idiomat tekstore instruktive, 43
idiomat tekstore narrative, 43
idiomat tekstore përshkruese, 43
imazhe poetike, 177, 179, 322
Imperativ, 54, 57, 89, 108, 109, 330
imperativitet, 99
Imperfekt Futur, 129
Imperfekt Volitiv, 129
imperfektiv, 58, 60
Imperfektive Verlauf, 58
inchoativ, 59
Indikativ, 54, 55, 57, 87, 89, 123, 124, 126, 127,
128, 136, 316, 318
Indirekte Rede, 56
indirektive Konjunktiv, 56
infinite Verbformen, 8, 66, 67, 133, 313
Infinitiv im verbalen Kontext, 67
Infinitiv in der Situation, 67
Infinitiv mit oder ohne „zu“, 67
Infinitiv-Adjunkte, 160
Infinitivi, 68, 70
infinitivi me „zu“, 67, 68
infinitivin leksikor, 67
infinitivin në kontekstin verbal, 67
infinitivin në situatë, 67
Infinitivit, 67
Informationsträger, 159
ingresive, 59
ingressiv, 59

Inhaltsebenen, 75
inkoative, 59
instruktive Text, 39
 Interpretationskontext, 46
 Interrogativnebensätze, 157, 319
 Intertextualität, 30, 80
 intransitive Verben, 64
ironische Stil, 44
 irreale Handlung, 99
Junktion, 73
 junktive, 74
 Junktive Ausdrücke, 74
 junktivët nënrenditës, 74
 kallëzuesi, 64, 66, 78
 karakter kundërshtor shtues, 154
 karakter opozicional, 55
 karakter polivalent, 100
 Karakteri impresiv, 175
 karakterin narrativ, 89
 Kasus des Nomens, 159
 kategori funksionale-semantike, 65
 kategori gramatikore, 45, 58, 60, 61, 62, 70, 118
 Kategoria e mënyrës, 54, 57
 kategorinë e diatezës, 63, 70
 kategorinë gramatikore të gjinisë, 159
 kategoritë gramatikore të mënyrës, vetës, të numrit, të kohës, 45
 kategoritë semantike, 6
kausale Relationen im engeren Sinne, 76
 Këndvështrimi, 41, 59
 Këndvështrimi mund të jetë i hapur, 41
 këndvështrimin gramatikor-tekstor, 67
 këngës kreshnike, 11
 klasifikimi i kuptimeve, 7
 klasifikimi morfologjik, 7
 klasifikimin e konektorëve, 71
 kllapat pasive, 64
 kodet epike, 11
 koduesit, 44
 koha, 8, 36, 38, 46, 50, 51, 55, 56, 58, 171, 316
 Kohärenzrelationen, 74
 kohë e çastit të ligjërit, 54
 kohë e parashkuar, 53
kohë të komentit, 47, 87
kohë të përbëra, 55
kohë të rrëfimit, 47, 87
kohë të thjeshta, 55
 kohën e kryer të dëftores, 106
kohën e pakryer, 55, 92, 94, 106
 kohën më se të kryer, 92, 96
 koherenca, 25, 27, 28, 29, 82, 87, 106, 115, 313
 koherenca e tekstit, 23
 koherencën gramatikore, 81
 koherencës, 9, 25, 26, 27, 29, 80, 116, 117, 122, 141, 313, 315
 kohës së tekstit, 47
 kohët e mënyrës dëftore, 87
 kohëve narrative, 96
 kohezioni, 23, 25, 28, 29, 313
 kohezionin e tekstit, 25, 27, 71
 kohezionit, 6, 9, 25, 27, 29, 71, 80, 115, 116, 117, 141, 145, 161, 313, 315
 kohezionit të tekstit, 25
 kohezionit tekstor, 25
 kohën e kryer të habitores, 126, 127
 koleksioni antologjik, 11, 83
 koleksioni i përrallave, 114
 kolonive arbëreshe, 12
 komente kryesisht ironike-kritike., 124
 komentimi, 124
 Kommunikativ – funktionale Aspekt, 61
 komparativistët, 18
 komponente distributive, 100
 komponente modale në lidhore, 118
Kompositionsmuster, 40
kompozicioni, 40
 kompozicionin e përrallës, 12
 kompozitë, 162, 169
 komunikantëve, 109
Kommunikationsabsicht, 24
Kommunikationsplan, 24
 koncept themelor i gjuhësisë tekstore, 312
 kondicional II, 47
 kondicionalin, 47
Konditional, 56, 57, 99
konditionale Relation, 74
 koneksion, 75
 konektorë të shkakut, 155
 konektorët, 5, 7, 25, 27, 45, 71, 72, 73, 75, 76, 145, 147, 153, 156, 159, 170, 312, 313, 314, 320, 321
 konektorëve, 5, 7, 8, 27, 71, 74, 75, 78, 145, 155, 170, 318
 Konjugationsrolle, 55
Konjunktion, 73
 Konjunkcional – Adjunkte, 160

Konjunktiv, 54, 55, 56, 57, 89, 99, 100, 118, 119,
 120, 123, 124, 174, 315, 316, 321, 329
Konjunktiv I, 56, 99, 316, 321
Konjunktiv II, 56, 99, 100
Konjunktiv indirekt, 56
Konjunktiv Präsens, 99
Konjunktiv Präteritum, 56
Konnexion, 75
konsekutive Relation, 74
konsiderata teorike, 312
konsonanteve, 17
konsonantit flektiv, 56
konstituentët të tekstit, 40
konstituentët e tekstit, 8, 314
konstituentët informativë të tekstit, 25
konstrukcione kuazipasive, 64
kontekst të ri kohor interpretues, 46
konteksti, 36, 37, 51, 53, 89, 120
kontekstin „eksternal”, 37
kontekstin „interaksional”, 37
kontekstin social, 37
kontekstit të fjalisë, 70
Kontrajunktion, 73
kontrastet, 8, 19, 312
kontrasteve, 19
kontrastimin, 19
kontrastiv, 7, 117, 315
kontrastive, 4, 10, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 86, 312,
 314, 335
konzessive Relationen, 76
koordinative Relationen, 76
Koreferenz, 27
korpusi, 5, 8, 80, 82
korpusin, 4, 84
korpusit, 8, 82
koteksti, 36, 37
krahasimi, 5
krahasimin, 7, 19, 80
kriteret e analizës tekstore, 81
kriteret e tekstualitetit, 23, 30
kritereve të tekstualitetit, 29, 80
kryefjalë – kallëzues –grup emëror, 39
kryefjalë – kallëzues –rrethanor, 39
kryefjalë (Subjekt) në pasiv, 65
kryefjalës së fjalisë, 61, 63
kuçedrat, 12
kundërlidhëse, 73
kundërshtore – kufizuese, 77, 319
kundërvënie gramatikore, 46
kundrinë, 63, 64, 65, 66
kundrinë në kallëzore, 64
kundrinorë të drejtë e të zhdrejtë, 45
*kuptim kohor të së tashmes, të së shkuarës apo
 të së ardhmes*, 70
kuptim modal, 68
kuptim pasiv., 65
kuptim shtesor – kundërshtor, 149
kuptimet e bartura figurative – stilistike, 171
kuptimet kohore të mënyrës dëftore, 58
kuptimet modale të mënyrës urdhërore, 109
kuptimi i modalitetit të dëshirës, 111
kuptimi mohor, 119
kuptimin e lidhëzës kushtore, 130
kuptimin e së ardhmes, 51, 172, 174, 175, 316
kuptimin e urdhërores, 107
kuptimin stilistik të dëshirores, 174, 321
kushtorja, 56, 57, 99, 132, 316
Lambertz, 181, 304, 311
leksikologjia., 15
leksikun e shqipës, 18
letërsisë së kultivuar, 14
letërsisë së shkruar., 10
lexikalische Infinitiv, 67
lidhëz, 71, 73, 99, 319
lidhëza „en”, 147
lidhëza „und”, 147
lidhëza tipike bashkërenditëse, 146
lidhëzat, 7, 25, 27, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 146,
 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155, 318
lidhëzat bashkërenditëse këpujore, 146, 147
lidhëzat bashkërenditëse kundërshtore, 151
lidhëzat e, dhe, edhe, 77, 148
Lidhëzat këpujore, 76
lidhëzat kundërshtore, 77
lidhëzat rrjedhimore përmyllëse, 155
lidhëzat shkakore, 78
lidhëzat sinonimike shtuese, 145
lidhëzat veçuese, 73
lidhëzave, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 145, 147,
 148, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 318
lidhëzave këpujore, 77, 145, 148
lidhëzën „denn”, 157, 319
lidhëzën „se”, 156, 157, 158, 317, 319
lidhëzën kundërshtore „por” ose „aber”, 149
lidhëzën kushtore „wenn”, 56, 317

lidhëzën lejore (konzesive Subjunktion)
 „obwohl”, 152
 lidhëzës „aber”, 147
 lidhëzës rrjedhimore përmyllëse „prandaj”, 158
 lidhëzorëve, 7
 lidhëzën „por”, 131
 lidhje strukturore, 72
 lidhjen e tekstit, 7, 46
lidhjet e lira infinitive, 69
 lidhjet logjike-semantike, 74
 lidhore restriktive, 56
lidhorja, 57, 70, 99, 100, 106
 lidhorja e së tashmes, 99
 Lidhorja e shqipes, 105, 106
 lidhëza „n”, 131
 lidhëza „wenn”, 131
 ligjërrata e zhdrejtë, 56
ligjërimi, 24
 Ligji i Grimmit, 17
 Linguistika kontrastive, 19
 linguistikës krahasimtare, 18
 lirike, 11, 12, 83
 lituanishtja, 18
 lloje të gjinisë së epikës, 87
 llojet e konektorëve, 7, 8
 logjika, 21
lokucione kohore, 79
lokucione lidhëzore konstatuese të shkakut, 79
lokucione lidhëzore motivuese, 79
 lokucionet kohore, 155
 lokucioneve lidhëzore, 79
 Makrokontekst, 37
 marrëdhënia e pasurimit, 73
 marrëdhënia e variacioneve, 72
 marrëdhënia përqsëse, 77
 marrëdhënia shkak-pasojë, 77
 marrëdhënie shtesore-kundërshtore, 149
 marrëdhënie të rëndësishme logjike dhe
 semantike, 72
marrëdhënien e përpunimit, 72
marrëdhënien e zgjerimit, 72
 Marrëdhënien shkakore, 78
 marrëdhënien zbritëse, 72
 marrëdhënien zëvendësuese, 72
 marrëdhëniet bazë, 71, 76, 145
 marrëdhëniet hapsinore dhe kohore, 73
 marrëdhëniet lidhëzore, 72
 marrëdhëniet shkakore, 71
 marrëdhëniet shtesore, 71, 147
 marrësit, 29, 30, 49, 64, 81, 87, 106, 111, 124,
 160, 315
 mbaresa „-end”, 68
 mbaresa të mbimrave, 67
 mbimër profoljor, 68
 mbimra, 65, 68, 320
 mbimrat jofoljor, 68
 mbimri atributiv, 67
 mbifrazës, 21
më se e kryera, 50
 medium komunikativ, 43
 mekanizma kryesorë të kohezionit, 73
 mekanizma të kohezionit, 7
 mekanizma të lidhjes, 7
 mekanizmat kohezivë, 26
 mekanizmi i vendbashkimit, 73
 mënyra, 8, 26, 54, 55, 56, 57, 58, 89, 100, 105,
 109, 116, 117, 118, 124, 170, 171, 177, 315,
 317
mënyra dëftore, 54
 mënyra e lidhjes sistematike mes fjalive, 71
 mënyra e veprimit, 8
mënyra lidhore, 54, 55, 99, 100, 118
mënyra urdhërore, 54, 117, 118, 315
 mënyrë e pashenjzuar (e pamarkuar) e foljeve,
 87
 mënyrën lidhore, 4, 57, 99, 101, 106, 111, 123
 mënyrën specifike të informacionit, 71
 metaforës, 27
 metaforik, 163, 320
 metaphorische Stil, 43
 metodë krahasuese, 19
 metodën e analizës përqsëse kontrastive, 80
 metodën kontrastive të analizës, 8
 metodës krahasimtare, 18
 metodikën kontrastive, 19
 Metodikën sistematike kontrastive, 19
 Mikrokontekst, 37
 mitologjinë gjermane, 172
 mjete gjuhësore, 9, 87
 mjete gramatikore të kohezionit, 25
 mjete stilistike, 161
 mjeteve tekstore verbale, 87
 Modal – Partizipien, 65
Modal –instrumentale Relationen, 76
 modalitet dëshire, 111, 112, 113, 115, 116, 123,
 175, 176

modalitet mundësie, 108
 modalitetesh, 54
 Modaliteti i dëshirës, 109, 114, 175
 modaliteti i dëshirës në formë të urdhërit, 109
 modaliteti i habitores, 125, 126
 modalitetin, 50, 108, 109, 118, 122, 124, 129
 modalitetin e mundësisë, 107
 modalitetin e vertetësisë, 124
 Modalkomponente, 118
Modal-Partizip, 68
Modal-Passiv, 64
 modelet më të përhapura të prozës popullore, 12
 modeleve letrare, 5
 modeleve të poetikës të epikës gojore, 13
 modeli epik, 12
 Modus, 8, 42, 45, 54, 62, 313
 modus i pavarur, 100
Modusi, 42
 Möglichkeit, 67
 Möglichkeitsform, 99
 momentin e ligjëritimit, 51, 52
 morfema të lidhura., 48
 muza, 172
 mënyrën habitore të foljeve, 128
 mënyrën kushtore, 129
 Nachverb, 65
 namë, 119
 narracioni, 82, 87, 91, 93
narrative Text, 39
 ndajfolje, 39, 57, 66, 125
 ndajfoljet, 7, 27, 78, 155, 160
 ndarjen e konektorëve, 71, 145
 ndërtekstualiteti, 23, 29
 ndërtimin artistik të përrallës, 12
 ndërtimin e kohezionit të tekstit, 71
 ndërvarësi tematike dhe konceptuale, 24, 312
 ndjenjë mallkimi, 119, 120
 ndjenjën e habisë, 124
 ndjenjën e habisë së folësit, 127
 ndriçimin e funksioneve tekstore, 101
 ndryshim të gjendjes, 59
 Nebensatz, 48
nënrenditja, 74
 neutralen Stil, 43
Neutral-Partizip, 68
 ngjyrimet aspektore, 50
 ngjyrimet kuptimore kushtore, 103
 ngjyrimet kuptimore shkakore, qëllimore dhe
 urdhërore, 103
Nichtaktivform, 66
Nichtaktivform + Dativ –OZ, 66
Nichtreflexiv, 66
 njëjës, 40, 57, 62, 100, 109, 111, 159
 njëkohëshmëri, 88, 92, 315
njëkohshmëri, 48
 njësi komunikative, 24, 312
 njësi qendrore të organizimit të tekstit, 45
 njësi sipërfaqësore të tekstit, 27
 njoftueshmëria, 23, 29
 njohës i çështjes homerike, 13
 Nominalgruppe, 39, 160
 nuanca kundërshtuese a mospajtuese, 125
 nuanca kuptimore të dëshirës, 117, 315
 nuanca thirrjeje dhe nxitjeje, 112
 Null Form, 100
 Numerus, 8, 45, 61, 62, 159, 313
 numri, 8, 56, 58, 61, 62, 69, 74, 96
 numrit, 45, 57, 61, 62, 66, 159, 313
 objekt, 13, 16, 25, 61, 80, 125, 171, 312
 objekt i bisedës, 61
 objektin referencial, 27
objektive kausale Relation, 74
 öffnende Fokus, 41
 Optativ, 56, 57, 99, 118
 Optativi eksklamativ, 100
 optativi i shqipes, 119, 120, 122, 316
 optativit të shqipes, 119
 optativitet, 99
 Palaj, 33, 303
 parafjala „zu”, 65
 parafjalë, 15
Parakohëshmëria, 48
 Paravendosja e emrit, 161
 participantet, 65
participin e së kryeres, 67
participin modal, 68
participin neutral, 67
participin neutral aktiv, 68
Partizip I, 67, 68, 69, 136, 144, 317
Partizip II, 64, 67, 68, 69, 141, 318
Partizip Perfekt, 67
Partizip Präsens, 67
Partizip zwischen Adjektiv und Verb, 67
 Partizipanten, 65
 Partizipi me „zu”, 67

pasiv i së shkuarës, 64
pasivi funksional, 64
Pasivi i gjendjes, 64
pasivi modal, 64
 paskajorja, 67, 70, 133, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 178, 317, 322
 paskajorja e dialektit gegë, 138
 paskohëshmëri, 92, 315
 paskohëshmëria, 48
 Passiv, 42, 63, 64, 67
 Passivformen, 63
 passivisch – modale Bedeutung, 67
 Passivklammer, 64
 Patiens, 63, 64, 65, 67
 përbërës i rëndësishëm i tregimtarisë, 136
 përcaktim në kohë, 58
 përcjellorja, 67, 70, 133, 134, 136, 141, 143, 317, 322
 përcjellorja e tipit „tue ose tuj + pjesore”, 179
 Përdorimi relativ i kohëve, 48
 përemër vetor, 61
 përemërzimi, 89, 92
 përemra, 26, 163, 320
 përemra vetorë, 61
 përemrat, 26, 160
 përemrat lidhorë, 100
 Perfekt – Indikativ, 106
 Perfekt Volitiv, 129
 perfektiv, 60
perfektive Ereignis, 58
 periudhë, 38, 78
 përthimeve, 10, 14, 86
 perla të eposit legjendar, 11
 përmbajtjen demonike, 10
 përmbajtjen e personazheve, 12
 përqsasës, 5, 7, 334
përqsasore – kundërshtore, 77, 152, 319
 përralla shqiptare, 12, 84
 përrallash popullore, 10
 përrallën, 12, 114, 177
 përrallës gojore shqipe, 12
 persishtja, 18
 Person, 8, 40, 45, 61, 62, 313
 perspektivë e jashtme, 59
 perspektivën e brendshme, 60
 perspektivën e mëparshme, 68
 perspektivën e mëpastajshme, 68
 peshën stilistike, 118, 315
 pësoja, 42
 pësore modale, 65
pësorja e gjendjes, 66
pikën e bisedës, 49
pikën e ngjarjes, 49
pikën e referencës, 49
 pjesëza „me”, 133
 pjesëza mohore leksikore „ohne daß”, 144
 pjesëzat, 7, 77
 pjesëzat „pa” dhe „duke”, 70
 pjesëzave-lidhëza, 151
 pjesëzën „doch”, 56
 pjesëzën „duke”, 70
 pjesëzën „nicht”, 119
 pjesmarrësit e veprimit, 65
 pjesores II, 64
pjesorja, 67, 69, 70, 133, 140, 141, 144, 180, 317, 318, 322
pjesorja e së tashmes, 67
 pjesëzën „mos”, 119
 pjesëzën mohore „pa”, 132
planit komunikativ, 24
 Plural, 62, 159
 pluskuamperfekti, 48
Plusquamperfekt, 53, 55, 96, 97, 98, 314
 Plusquamperfekt Konjunktiv, 56
 Plusquamperfekt Volitiv, 129
 poezia gojore, 11
 poezinë tregimtare, 94
point of event, 49
point of reference, 49
point of speech, 49
point of view, 40
 Possessor, 64
 postdeterminierende Atributte, 160
 potencial të veçantë stilistik, 171
 potenziale Handlung, 99
 pozicion nistor, 88, 161
 prädeterminierende Atributte, 160
 Prädikat, 39
 pranueshmëria, 23, 29, 30
 Präpositional -Adjunkte, 160
 Präpositionaladverb, 320
Präsens, 51, 55, 60, 67, 68, 96, 109, 126, 128, 314
 Präsens – Indikativ, 106
 Präsens Konjunktivi, 100
 Präsens Volitiv, 129

Präteritum – Indikativ, 106, 127
 presumptivitet, 100
 preteriti, 46, 48, 87, 91
 preteritin, 47, 143, 144, 316
 Prezenti, 41
 procesit të analizave, 170
proformat, 26
 Pronominalisierung, 89
 qarkun e një njësie linguistike, 37
 qarqet letrare profesionale, 12
 qëndrim i folësit, 54
 qenie mitike, 172
 quasipassivische Konstruktionen, 64
 Quasi-Rekurrenz, 160
 qëndrim kundërshtues, ironizues dhe
   mospajtues, 124
 raport kohor njëkohëshmërie, 88
 raport parakohëshmërie, 88
 raporte kundërshtore, 77
 raporte kuptimore kushtore, 131
 rasës, 75, 159
 realizimi i marrëdhënieve kohore, 94
 realizimin e komunikimit, 87
 receptuesit, 97
 Redemoment, 51, 52
 referenca, 25, 26, 28
 referencat e emrit, 161
 referencës, 26
 referentët, 7, 9, 314
 Referenzidentität, 27
 Referenzrolle, 62, 90
Reflexiv, 66
 reflexive Verben, 64
 regelmässige Verben, 68
 regjistrit narrativ, 87, 88, 96, 97, 314
 regjistrit të kohëve të komentit, 87
 rekurrenca, 26
relacionet bashkërenditëse, 76
relacionet lejore, 76
relacionet modale –instrumentale, 76
relacionet shkakore, 76
relacionet shkakore në kuptimin e ngushtë, 76
 relacioneve koherente, 74
relacioni i specifikuar, 74
relacioni i thjeshtë këpujor, 74
relacioni kohor, 74
relacioni krahasues, 74
relacioni kundërshtor, 74
relacioni kushtor, 74
relacioni pauses, 74
relacioni përmbyllës, 74
relacioni shkakor objektiv, 74
relacioni shkakor subjektiv, 74
relacioni shpjegues, 74
 Relativ-Adjunkte, 160
 Relativer Gebrauch der Tempora, 48
 Relievgebung, 47
 relievizimin, 47
 rema, 31
 remën, 8, 25
 retorika, 21
 Rezipient, 64, 81
 rezultatet e analizave, 9
 Rezultatet e punimit, 9
 Rimarrja, 26
rimarrjen, 26
 rimarrjen eksplicite, 26
 rimarrjes implicite, 26
 rimë, 97
 rimuara, 168, 320
 roli referencial, 160
 rolin e bisedës, 62
 rolin semantik të pësuesit të veprimit, 67
 rrafsh fonetik, 19
 rrafsh krahasimtar, 4, 18
 rrafshin morfologjik, 75
 rrafshin sintaksor, 75, 80
 rrëfimi, 87, 170
 rregullat e zgjedhimit të foljeve, 68
 rregullimin linear – kohor, 46
 rrethanorit të kushtit, 70
 rrethanorit të mënyrës, 70
Rück-Partizip, 67
 Rück-Perspektive, 68
 sanskritishtes, 16
 Satzanfang, 63
 schließende Fokus, 41
 segmenteve të tekstit, 46
 sein-Passiv, 63, 64
 shenja kohezive të tekstit, 92, 104, 314
 Shenjat referenciale të emrit, 163
 Shenjat tekstore, 89
 shenjat tekstore nominale, 161, 168
 shenjat verbale të dëftores, 101
 Shenjat verbale të mënyrës lidhore, 104
 Shenjat verbale të mënyrës urdhërore, 111

shenjave finite verbale, 7
shenjave gjuhësore, 5, 38
shenjave infinite verbale, 7, 9
shenjave tekstformuese, 5, 7
shenjave tekstore, 5, 9, 116, 126
shenjave verbale, 87, 88, 92, 101, 106, 114, 116,
143, 170, 316
shenjave verbale në habitore, 125
shenjë të njejtë, 9
shkencat albanologjike, 10
shprehësia stilistike, 180, 322
shtojzovalle, 172
shumëllojshmëri modalitetesh., 100
shumësi, 62
Singular, 62, 159
sinkroni, 8, 19, 80, 312
sinonimeve, 27
sintezë e mendimit gramatikor, 45
sistem shumëelementësh gramatikorë, 71
sistemeve gjuhësore të krahasuara, 19
sistemin e formulave, 12
sistemin gramatikor, 16, 17
sistemin nominal, 15
situacionaliteti, 23, 29
situatat e tekstit origjinal, 97
situatën e bisedës, 37
situatën e ligjërimit, 61, 313
situatës së ligjërimit, 36, 37
situative Kontext, 36
social-komunikativ, 24
sociolekti, 43
SPA, 39
speech event, 37
spezifizierende Relation, 74
Sprachvariante, 40
Sprecher, 40, 62
Sprecherperspektive, 40
stili, 43, 168, 177, 320, 332
Stili, 43, 168, 320
stili hiperbolik, 44
stili i teksteve, 170
stili ironik, 44
stili metaforik, 43
stili neutral, 43
Stili poetik, 170
stili rrëfimtari, 170
stili teknik, 44
stilistikisht, 92, 171, 173, 176, 179, 316
struktura e tekstit, 9
struktura e thellë, 61
strukturalizimi, 21
strukturalizmit amerikan, 19
*strukturat e participit ai numëron participin mes
mbiemrit dhe foljes*, 67
strukturë folklorike, 12
strukturë globale, 21
strukturë komplekse, 24, 59, 312
strukturën artistike, 11, 13
strukturën e brendshme kohore të një ngjarjeje,
59
strukturën e poemave epike, 11
strukturës së fjalive urdhërore, 114
strukturës së tekstit, 23, 25, 30, 45, 73, 87, 91,
314
strukturës së tekstit narrativ, 91
strukturës sipërfaqësore të tekstit, 21
studime gjuhësore, 10
studimet dialektologjike, 15
studimet e folkloristikës shqiptare, 12
Studiuesit tradicionalistë, 25
Subjekt, 39, 63, 65
subjektive kausale Relation, 74
Subordination, 74, 333
Subordination Junktive, 74
substitucioni, 27
substractive, 72
supershenjë, 24
supersign, 24
synueshmëria, 23, 29
technische Stil, 44
tekst i llojit narrativ, 92
tekste faktike, 38
tekste fiktive, 38
tekste jofiktive, 38
tekste orale, 121
tekste të folklorit letrar, 14
tekste të komentit, 47
tekstet e analizuara, 6, 117, 118, 156, 170, 171,
175, 177, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321,
322
tekstet e përkthyer, 6, 8, 87, 117, 159, 174, 177,
178, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321
Tekstet joletrare, 38
Tekstet shqipe, 10, 82, 87
teksteve letrare, 7, 38

teksteve shqipe, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 80, 82, 86,
 109, 141, 312, 314, 315, 319
 tekstformuese, 5, 6, 101, 106, 133, 151
teksti argumentues, 39
teksti instruktiv, 39
 teksti narrativ, 5, 39
 teksti përshkrues, 39
teksti shpjegues, 39
 tekstndërtuese, 101, 117, 133, 167, 180, 315
 tekstualitet, 8, 23
 tekstualiteti, 6, 29
 tekstualitetit, 25, 27, 28, 29, 30, 312, 313
 teksturës, 72
telische Aktionsarten, 59
 tema, 5
 temën, 8, 25, 81
 temën e tekstit, 81
 Temporalbestimmungen, 51
 Tempus, 8, 21, 41, 45, 46, 59, 62, 313, 335, 336
 tërësi integrale, 24, 92
 tërësi integrale kuptimore, 92
 tërësia e rrëfimit, 82, 87
 Texteinheiten, 74
 Textthema, 81
 Textualität, 23
 Textzeit, 47
 Thema, 333
 thematische Ebene, 81
 tipar i fjalisë dhe i shprehjes, 46
 tipare foljore, 143
 tiparet mitike, 172
 tipareve karakterologjike, 172
Tipari themelor i kategorisë së kohës, 46
 tipat e teksteve, 6
 Tipi ekzoforik dhe tipi endoforik, 26
 tipin anaforik, 26
 tipin kataforik, 26
 traditës homerike, 12
transformative Verben, 59
 unmarkirte, 63
 unregelmässige Verben, 68
 urdhër i prerë, 117, 175, 315, 321
 urdhërit, 57, 175, 177, 321
 urdhërores, 39, 101, 103, 107, 108, 109, 111,
 114, 115, 116, 117, 118, 175, 177, 315, 321
 urdhërorja, 57, 113, 114, 115, 116, 117, 171,
 175, 176, 321
 varësi temporale, 88
variantet e gjuhës, 40
 veçori shprehëse stilistike, 175, 321
 veçoritë tingull-kuptim, 75
vendbashkim, 73
 veporja, 42
 Verb, 45
 Verbal-Adjektiv, 68
 verbales Kontext, 36
 Verben mit dem reinen Infinitiv, 68
 verbit në optativ, 171
 Vergangenheit, 51, 52, 53
 Vergangenheitsachse, 41
Vergleichs Relation, 74
 veta, 8, 13, 19, 51, 61, 62, 69, 71, 72, 92, 100,
 109, 118, 123, 133, 139, 180, 316, 322
veta e parë, shumës, 61
 vetës së tretë njëjës dhe shumës, 62
 vlera antologjike, 12
 vlera emocionale, 118, 315
 vlera gjuhësore – stilistike të ligjërit, 170
 vlera kuptimore të anatemes apo nëmëve, 124
 vlera kuptimore të urdhërit, 112
 vlera stilistike, 175, 177
 vlera të theksuara stilistike dhe estetike, 174
 vlerë kohore të së tashmes, 138, 140
 vlerë kuptimore kushtore, 317
 vlerë kuptimore të mallkimit, 123
 vlerë kuptimore të urimit, 122
 vlerë modale, 100
 vlerë shkakore, 150
 vlerë urdhërore, 103
 Voraus-Perspektive, 68
 Vorgangspassiv, 64
 Vorvergangenheit, 53
 Vorzeitigkeit, 315
 zanat, 12, 172
 zentrale Analysekatgorie, 81
 zëvendësimi, 25, 27, 28, 92
 zëvendësimi i emrave, 27
 zëvendësimi i foljeve, 27
 zëvendësimi zero, 27
 zhvendosje kohore në të ardhmen, 177
 zhvendosjen e kohëve të tekstit, 88
 Zhvillimi i ngjarjes së tekstit, 88
 zonave folklorike shqiptare, 12, 82
 Zukunft, 51, 86
zusammengesetzte Tempora, 55
 Zustandsänderung, 59

Zustandspassiv, 64